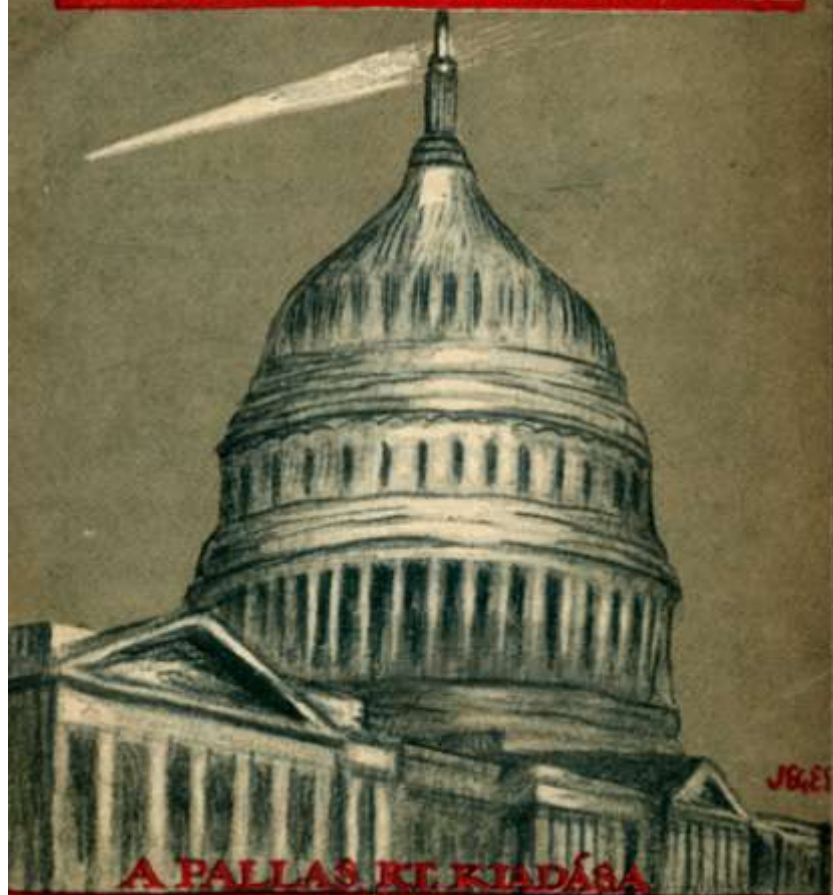

Dr SZABÓ LÁSZLÓ

AZ IGAZI AMERIKA

A PALLAS RT. KIADÁSA

AZ IGAZI AMERIKA

ÍRTA:
DR SZABÓ LÁSZLÓ

BUDAPEST
PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.

UTÁNNYOMÁS TILOS

COPYRIGHT BY THE PUBLISHER

Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten, V., Honvéd-utca 10.
Felelős vezető: Tiringér Károly műszaki igazgató.

AZ IGAZI AMERIKA

Minél műveltebb az idegen, aki Amerikába érkezik, annál valószínűbb, hogy Amerikából sokáig nem fog megérteni semmit.

Az intelligens ember szemében Amerikában eleinte minden „éppen olyan”, mint aminőnek az ember könyvekből, újságokból, képes levelezőlapokról és a mozi-ból ismeri. A felhőkarcolót, a rendőrt, a földalatti vasútat, a néger portást s a beretvált arcú, pápaszemes „tipikus amerikai” régi ismerősként üdvözöljük. S ha már angolul is tudunk és pár nap alatt végig tapasztaltuk a földalatti vasút járását s az amerikai étlapot, egész könnyen és szabadon mozgunk az új világban, melyben nem találunk semmi csodálatosat, semmi meglepőt. Pár hét múlva már „öreg amerikásoknak” képzeljük magunkat, s több-kevesébb (rendesen kevesebb) szerencsével futkosunk a dolgaink után. Először rendkívül egyszerűnek és könnyűnek látszik minden feladat, amire vállalkozunk, de minduntalan közbejön valami „véletlen”, melyre egyáltalán nem számítottunk s amely megghiúsítja legokosabb és leglogikusabb számításainkat.

Körülbelül egy esztendő múlik eil, amíg elérkezik az a nap, amikor az ember egyszerre ráeszmél, hogy minden, amit eddig a „véletlennek” tulajdonított, a

legszigorúbb szükségszerűség volt s hogy leglogikusabb terveiben szörnyű hibákat követett el, egyedül csak azért, mert egyáltalán nem ismerte Amerikát. Ilyenkor az ember, mintha hosszú álomból ébredne fel, megdörzsöli szemeit, körülnéz, elkezd mindent mérlegelni; ettől kezdve nem hisz senkinek, még önmagának sem és semmit nem fogad el valóságnak, csak amit kezeivel megfoghat. Saját keserves tapasztalataiból most kezdi összeszedni amerikai tudásának elemeit, mint a gyermek, aki csak akkor tanul meg járni, ha már sokszor megütötte magát és sokszor elesett.

Amerikában az első esztendő az illúzióké, a második esztendő a felébredésé. És ez mind olyan természetesnek tűnik fel, de csak már a harmadik esztendő küszöbén!

Ha egy amerikai eljön Budapestre, itt megszáll a Ritzben s itt él három hétig vagy három hónapig, jobbára csak honfitársaival érintkezve, Amerikában a hazatérése után írhat ugyan könyvet Magyarországról, a magyar nemzetről és a magyar néplélekről, de ez a könyv magyar nyelvre lefordítva bizonyára nagyon humoros olvasmány lenne. Pedig mi, magyarok, tárt karokkal, beszédes ajakkal és nyílt szívvel fogadjuk az idegent, míg az amerikai az idegennel szemben kőszobor, melynek érzéseiről és gondolatairól az, aki nem hozzá tartozik, nem tudhat meg semmit. Hónapokat el lehet tölteni Amerikáiban anélkül, hogy az ember egy igazi amerikaitól a legüresebb udvariasági szólamokon és a legridegebb üzleti kifejezéseken kívül egyebet is hallhatna. Az amerikai „társaságot” pedig kínai fal védi az idegenek betolakodása ellen. Milyenek lehetnek tehát az angolul sem tudó magyar turisták könyvei Amerikáról!

Nagyon megnehezíti az idegen helyzetét a nyelvismeret hiánya. Magyarországon nagyon sokan vannak, akik „perfekt” beszélnek angolul. Ezek ha Amerikába mennek s tehetségesek és nagyon szorgalmasak.

a tapasztalat szerint átlag nyolc esztendő alatt megtanulnak angolul, de a kiejtésükön haláluk napjáig észreveszi mindenki, hogy idegenek. Akiknek angol stílusa már Amerikába érkezésük előtt is irodalmi színvonalon volt, azok egy-két év alatt tűrhetően elsajátítják az angol beszédet, azaz egy igazán művelt amerikai politikus, tudós vagy író már tud beszélgetni velük anélkül, hogy ez az amerikaira nézve fárasztó volna. Az udvarias elismerés, hogy „óh, ön nagyszerűen beszél angolul!” természetesen kijár annak is, aki csak dadog angolul, mert az amerikai mestere a konvencionális hazugságoknak. Amikor azonban keresik az ember társaságát s órákat töltenek vele, hogy az amerikaitól teljesen különböző észjárását, gondolatait és érzéseit megismerjék s ezen a réven egy rájuk nézve idegen kultúrába bepillanthassanak, akkor már valóban tud az ember angolul, vagy ha úgy tetszik: amerikaiul, mert különben nem foglalkoznának vele.

Egy magyar és egy német, sőt egy magyar és egy angol ember könnyen megérti egymást, feltéve, hogy ismerik egymásnak a nyelvét. Kultúrájuk közös és életviszonyaik nagyjában azonosak vagy legalább is hasonlóak. Az amerikai és az európai kultúra azonban annyira különbözik egymástól s az életviszonyok között oly kevés a hasonlóság, hogy szavainknak egészen hű lefordítása gyakran még fölötte kevés ahhoz, hogy megismerjük egymásnak az igazi gondolatait. Nemi a szó, nem a mondat és nem a beszéd lényeges, hanem az, hogy a beszélő mit ért valójában az alatt, amit kimond? Ez pedig olyan dolog, amire a filológia nem taníthat meg bennünket, hanem egyedül a tapasztalat. Ha a „jog”, a „felelősség”, az „erkölcs”, az „indiszkreció” és ezer más szó egészen más eszmei tartalmat rejt magában Amerikában, mint Angliában, akkor hiába tudunk mi angolul, az amerikai beszédet legfőlehib csak félreérteni vagyunk képesek.

Az első esztendőben ezt nem igen veszi észre Amerikában az idegen s azután se veszi észre az aki csak

futkos az üzletei után, de nem folytat komoly tanulmányokat Amerika megismerése érdekében. A legjobb esetben felfedezi, hogy vannak amerikai vonások, de azokat meg nem érti. A tudás ott kezdődik, ahol a csoda megszűnik. Amikor minden valóban érthetővé válik, minden egészen természetes már előttünk s amikor rájövünk, hogy mindaz, amit véletlennek gondoltunk, maga volt a kérlelhetetlen szükségszerűség, csak akkor kezdjük ismerni Amerikát s csak akkor kezeljük igazán becsülni és bámulni.

Amerika addig, amíg nem ismerjük, nem jelent számunkra semmi reális dolgot. Az Eldorádó túl az Óperencián semmivel sem fantasztikusabb, mint az a kép, melyet az átlag-európai Amerikáról fest magának. El se igen bírjuk képzelni, hogy Amerikában a gazdag emberek száma aránylag sóikkal kisebb mini Euró piában, hogy Amerika ban a demokrácia csak elméleti valami, hogy a fölötte gyakorlati érzékű amerikai nép sokkal többet jár templomba, mint mi, és bár harminckilenc különböző fajból szinte csak tegnap verődött össze, határozottan nemzetibb, mint mi.

Dicsérni Amerikát: nagyon könnyű dolog; leszólni még könnyebb; de megérteni nehéz feladat. Tanulni az amerikai dolgokból mindenesetre csak akkor kezdünk, ha azokat már megértettük. Amíg az ember eljut a megértés, a tanulás legelső stádiumáig, addig sok csalódáson megy keresztül, sőt némelyik sok szenvedésen is. A tapasztalat a legrágább a világon: pénzben, verítékben, lelki kínban néha nagyon sokat fizet az ember érte. Ez, fájdalom, valahogyan kiérzik e tapasztalatok előadásából is, mely sokkal kevésblbé kellemes olvasmány, mint egy turistának vagy alkalmi utazónak naiv meséi az amerikai életről, melyet csak egy newyorki magyar kávéház ablakából s amerikai magyarok elbeszéléseiből ismer. Ezek pedig, rendkívül ritka kivétellel, végigélnek egy életet az újvilágban, anélkül, hogy sejténék, hogy Amerika micsoda s anélkül, hogy az igazi amerikai társadalom

megengedné, hogy az, ő életebe csak bele is pillant-
sanak.

A legelső magyar könyvet Amerikáról kilencven-
egy évvel ezelőtt, írta Bölöni Farkas Sándor. Ameriká-
ról mindmáig ez a legjobb magyar könyv. Ebből
tanulta Kossuth Lajos, hogy mi a demokrácia. Szé-
chenyi, Kossuth és Eötvös politikai reformeszmái
ugyanis nem francia, hanem amerikai eredetűek s
éppen ezért nem is voltak forradalmiak.

Nekünk ma is van tömérdek nagy problémánk
s azok lesznek a magyar jövőnek reformerei, akik
majd egykor rájönnek, hogy ezeket a problémákat
Amerika már megoldotta. Ezeknek: a tanulmányoknak
a megkezdéséhez azonban olyan komoly felkészülés
szükséges, aminőre nálunk nem vállalkozik senki.
Pedig csak Amerika teljes megértése hathatna igazán
termékenyítőleg a rendkívüli erővel megáldott, de
sajnos, rendkívül rest magyar elmékre.

Európa határozottan a fejlődés útján van, bár
sokan, akiket megfigyelő képességük kiművelésére neon.
oktatott ki az élet, úgy látják, mintha lefelé mennék
a lejtőn. Nem kell megijedni: valósággal haladunk,
mert Európában is közeledik már az az idő, amikor
itt is egyre nehezebbé válik tudomány nélkül tudós-
nak, tehetség nélkül írónak s eszmék nélkül politi-
kusnak lenni. El fogunk jutni oda, hogy végül még
nekünk is tanulni kell; tanulnunk pedig senkitől nem
lehet annyit, mint Amerikától.

A YANKEK

Amerikában általában nem tolonganak az emberek. Még ahol legnagyobb is a forgalom, mindenki rendet tart s a legnagyobb tömegek hullámozása is rendkívül gyors. A két földalatti vasút keresztező állomásán, a 42. utcánál minden hétköznapon reggel 8 és 9 óra között kétszáznegyvenezer ember fordul meg, s ez a negyedmillió ember ott lenn a föld alatt megy a maga útján, a másik vonatra vagy fel az utcára, anélkül, hogy egymást a könyökével érintené. De a „magas vasút” egyik-másik forgalmas állomásán mindig van egy kis torlódás a pénzváltás miatt. A perronra csak az léphet be, aki az állomás pénzgyűjtőjébe bedob egy öt centes nikelt; akinek nincsen 5 centese, annak váltani kell. Az asztalkán, ahova a pénztáros a visszajáró aprópénzt kilöki, nagy betűkkel fel van festve: KEEP SMILING. Ezt így szokták fordítani: „Mosolyogj!” Az eredeti szöveg azonban többet fejez ki ennél, körülbelül ennyit: „Maradj mosolygó.”

„Mindig mosolyogj! — ez a legelső, amit Amerika követel tőlünk. Erre tanítják már a kis gyermeket, s ez a műveltség alfája és ómegája. Akivel bármi dolgunk van, arra rá kell mosolyognunk, s még ha kellemtelen dolgot kell is mondanunk, ezt csak mosolyogva szabad tennünk. Azoknak arcára, akik azt hiszik, hogy

már egészen ellesték az amerikanizmust, már egészen ráfagyott a mosoly. De mi az oka, mi az értelme ennek a szokásnak! Miért akarja mutatni az amerikai, hogy mindig jókedvű, holott nem az? Ennek bizonyára egy-nél több oka van. Egyik a patriotizmus: Amerika oly nagyszerű ország, hogy ott mindenkinek csak jókedve lehet, s ha valaki netalán azt állítaná, hogy a Mennyországban jobb dolguk van az embereknek, az illető ezzel csak azt bizonyítaná, hogy nem jó amerikai hazafi, vagy pedig — idegen. A hazafiságnak, a nacionalizmusnak, sőt mondhatjuk: a sovinizmusnak klasszikus talaja Amerika, — az az ország, melynek fiai eredetük szerint harminckilenc népfajt, bőrük szerint pedig minden lehetséges szint képviselnek. Csodálatos, hogy akik el bírtak szakadni öseik földjétől, ennyire bírnak ragaszkodni új hazájuk földjéhez. Ily eredményt politikai vagy társadalmi kényszerrel elérni nem lehet: ehhez okvetlenül szükséges az a meggyőződés, hogy az új haza az életnek több lehetőségét nyújtja, mint a világ bármely más országa. Mindenki hálás az Egyesült-Államok iránt, aki az Uniónak polgára, és mindenki büszke rá. Talán ebben az egy pontban szorul háttérbe az amerikai embernek másik nagy vezérelve, a speciális amerikai humanizmus. Stephen Decatur híres jelszava: „Right or wrong — my country!” — „akár van igaza, akár nincs — az én hazám!” ott ragyog az újságok címféjén, közterek és középületek feliratai között s minden amerikaiak elméjében és szívében. Az amerikai polgár előbb amerikai és csak azután ember.

Pedig az emberi öntudat sehol sincsen annyira kifejlődve, mint Amerikában. Az emberi jogok teljességét csak az tudja a maga részére követelni és megtartani, aki tudatában van e jogoknak, Amerikában nem tekintik embernek azt, aki nem tudja, hogy őt micsoda, jogok illetik meg, s az idegennek, aki amerikai állampolgár akar lenni, szigorú vizsgát kell tennie a polgári jogok és kötelességek ismeretéből. Persze, nem a véletlen műve az sem, hogy Amerikában a polgári öntudat

ennyire ki van fejlődve. Amikor Amerika elszakadt az angol királyságtól, ezt az elhatározását az emberi jogokra alapította, azokra a természetes jogokra, melyekkel a Teremtő minden embert felruházott. Azoknak, akik Amerikát függetlenné tették, ezeket a természetes emberi jogokat bele kellett vinni népüknek a tudatába, s ezt a tudatot oly erős meggyőződéssé kellett fejleszteniök, amelyért érdemes és szükséges mindent kockára tenni, s melyért érdemes hosszú, véres háborút viselni. Abban a heroikus korszakban keletkezett az „amerikai humanizmus”, az emberi jogoknak az az elmélete, amelyen felépült az Egyesült Államok egész alkotmánya. Az ember, a polgár természetes, veleszületett jogainak védelme és kifejlesztése legelső helyen áll az amerikai embernek egész gondolkozásában, és semmi más nem szoríthatja háttérbe, mint az amerikai polgárok összességének, az amerikai nemzetnek érdeke. Az „amerikai mosoly” elsősorban a nemzeti büszkeség és nemzeti öntudat gyermeke. Merőben különbözik a japániak udvariassági mosolyától. A japáni is mosolyog, ha idegennel beszél, de egészen más motívumból. Egy amerikai úr, aki sokáig élt Japánban, beszélt el a következő jellemző esetet. Az amerikai úrnak volt egy japáni titkára is, Ito, egy igen derék, szorgalmas, pontos ember. Ito egy napon nem jelent meg az irodában. Másnap a főnöke megkérdezte tőle, hogy hol volt. Ito a hagyományos japáni mosolygással válaszolt: „Ezer bocsánat, nem jöhöttem, hehehe — mert hehehe — meghalt a bátyám.” „Szomorú dolog. Ito; remélhetőleg el van látva az elhunyt családjai” Ito ugyanazzal a hagyományos mosollyal válaszolt: „Dehogy, kérem, hehehe — özvegye — hehehe — és hat gyermeke a legnagyobb nyomorban maradt hátra, hehehe . . .” Mi ez? A japáni modor: az udvariasság arra kötelezi az egyént, hogy az ő saját bajával nem szabad terhére lennie senkinek; még családi bajok és szerencsétlenségek elbeszélésekor is lehetőleg derűs arcot kell mutatni, hogy elbeszélésünk szomorú hatását lehetőleg tompít-

suk . . . Az altruizmus túlzásba vitele, az udvariasságnak a végletekig való felfokozása fakasztja a japáni mosolyt. Félelmetes ez a mosoly, a léleknek akkora önuralmát, az egyénnek és a fajnak akkora fegyelmét árulja el. Az amerikai ettől lényegesen különbözik: a nemzeti és általános emberi motívumokon kívül még egy nagy lélektani tényezőt találunk mögötte: az amerikaiak optimizmusát. A vén Európa pesszimista, az ifjú Amerika optimista mindemben. Ebiből ered az amerikai vállalkozási szellem, mely néha sportszerűen nyilvánul meg. Amerika létrehoz olyan dolgokat, melyeknek csak gigászi méreteit látjuk, de célját, értelmét, hasznosságát nem. Ezek: az energia-felesleg levezetői, — létrejöttek csak azért, mert a népiben megvolt az erő s a nép meg akarta mutatni, hogy ő még ezt is bírja. Fiatál emberek szokták néha mutogatni az erejüket... Az ilyen erő-produkció ébren, tartja és táplálja azt a vállalkozási szellemet, mely az amerikai mindent más nép fiától megkülönbözteti. Az optimizmusból fakad az önbizalom s a nagyobb aktivitás, — és ez az az út, mely a sikerhez, a gazdagsághoz viszi az egyént és a népet.

Az optimizmuson, kívül természetesen még egyéb is kell a sikerhez. Azt mondják, hogy az amerikai „élelmes”. Valóban az; s ez oly tulajdonság, melyet nem a tanítás fejleszt ki az emberben, hanem egyedül az élet-körülmények. Nincs ostobább ember a világon, mint aki mindig arra gondol, hogy ő okosabb, mint mások. A mai Európa azért szegény, mert itt az emberek nagyon okosak. Ha valami vállalkozási, üzleti vagy érvényesülési lehetőség van, az európai addig spekulál s addig keresi a „legokosabb” megoldást, míg az üzletet elszalasztja. Az amerikai nem töri az esztét azon, hogy az üzletiből nem lehetne-e még egy centtel többet kizsarolni, hanem amint az üzlet jönak látszik neki — már benne is van az üzletben. „Megpróbálja.” Néha persze ő is rajta veszít, de tíz üzletet csinál addig, míg az óvatos és okos európai egyet, s a végeredmény az amerikai javára billenti a mérleget. Amikor az amerikai megpróbál

valamit, „esélyt vesz” (the takes a chance), melyen lehet vesztetni, de lehet nyerni is. Az ilyen vállalkozásra mi könnyen azt mondanók, hogy ez hazard-játék, pedig a legtöbbször nem az, s a kedvező eredmény sem pusztán a „szerencse” műve. A „szerencse” éppen olyan ostoba szó, mint a „véletlen”, — az életben semmi sem a véletlennek és szerencsének a műve; ha mi valamit nem értünk és nem tudunk megmagyarázni, az még nem „véletlen” és nem „szerencse”, hanem éppen olyan természetes és logikus dolog, mint minden, ami történik a világon. Az amerikai amikor „csenszet vesz”, egy pillanat alatt már áttekintette vállalkozásának ama lehetőségeit, amelyeknek felismerésére és áttekintésére a körülményekkel nem ismerős európainak egy hét is kevés volna. Az amerikainak gyors elhatározása a legtöbb esetben nem is egészen tudatos: az amerikai látja a helyzetet és meghozza elhatározását, anélkül, hogy a helyzet mérlegeléséből kiindulva elvégezné mindazokat a logikai műveleteket, melyeknek legvégső következtetése maga az elhatározás. Az a tény, hogy kétszer kettő annyi, mint négy, egy egész sor logikai műveletnek a végeredménye; de amikor arra a kérdésre, hogy kétszer kettő mennyi, megadjuk azt a feleletet, hogy: négy — ezeket a logikai műveleteket nem végezzük el, mert már benne van az értelmi világunkban a kérdésre illő, kész felelet. Ha egy üzleti lehetőség van az amerikai előtt — az arra a lehetőségre illő elhatározás nagyon sokszor már készen van az amerikai ember értelmi világában; őt erre kicsiny korától kezdve éppen úgy be van már gyakorolva, mint mi a kétszer kettő négyre. Haza jának összes szociális és gazdasági viszonyai elősegítették ezt a begyakorlást, nem is szólva a nevelésről és oktatásról. Ha Európában az embernek valami nem sikerül, kinevetik, gúnyolják, esetleg lenézik, s egy vállalkozás bukásáért gyakran igen súlyos szociális és gazdasági következményeket kell elviselni. Amerikában a sikertelenség egyáltalán nem szégyen abban az esetben, elesett ember jó arcot mutat a rossz játékhoz, s

rögtön talpra ugrik és új vállalkozásba kezd — rendszeresen egészen más téren. A „szerencse” ajtaján addig kell kopogtatni, amíg ki neon nyílik — de aki egy ajtó előtt vesztegeti az idejét, annak hamar felkopik az álla. Amerikában senki sem „a szerencse fia”; azok, akik a legtöbb sikerre hivatkozhatnak, nagyon sok sikertelen vállalkozásukról tudnának beszámolni.

A mozgékonyágon, a gyors elhatározáson, az élelmességen kívül nagyon fontos tényezője a sikernek: a takarékoság. Azt mondják, hogy a skót a világ legtakarékosabb népe. Ha ez igaz, akkor az amerikai mindjárt a skót után következik. Az amerikaiak takarékoságát rendkívül előmozdítja az a körülmény, hogy a készpénz-fizetési rendszer egészen háttérbe szorult a bankrendszer mögött. Az amerikai nép már belátta azt, hogy a bank milyen hatalmas segítőtársa minden embernek; pénzének őrzését és kezelését tehát mindenki a bankra bizza. Mivel pénz nincsen sem a zsebben, sem otúhon a ládafiában, hanem csak a bankban — a hirtelen elhatározással történő, könnyelmű vásárlástól elszokott a nép. Amint a bankba vitt pénzekből egy kis tőke gyűlik össze, ha csak pár száz dollár is, az amerikai már érzi és tudja, hogy ezt a tőkét igazi szükség nélkül nem szabad megtámadni, sőt ellenkezőleg, gyarapítani kell. Akinek pénze van a bankban, annak hitele is van; ha tehát az amerikai üzleteket köt, akkor sem kell a pénzéhez nyúlania; bankbetéte az ő hitelének valószínűsége ércfedezete. Fizetését, keresetét, üzleti nyereségét mindenki viszi a bankba; így gyűlik a pénz egy halomra. Elősegíti a takarékoságot az amerikai élet egyszerűsége és igénytelensége is. A lakás berendezése a végletekig praktikum és egyszerű; talán tízezer ember van Amerikában, aki e téren fényűzést tanúsít. Mű- és dísz tárgyakra nem költenek semmit. A férfiak és nők ruházata olcsó. A jómódú emberek feleségei és leányai is kimennek az utcára nyár idején egyszerű ginghamruhában, melynek előállítási ára két dollár. A fiúk ruházata puritán egyszerűségű, azaz végtelenül olcsó. „Úgyis

eltépik”. Az étkezés is nagyon le van egyszerűsítve; a legtáplálóbb anyagokra szorítkozik mindenki, mert a hagyomány már ezt az étkezési szokást állandósította. Olcsó a zabliszt, melyet forró tejjel leöntenek, olcsó a kukorica-lisztből készült pehely-tészta (corn-flakes), a puffasztott rizs, a szárított, papírzacskóban árusított sült burgonyaszelet, mely oly vékony, mint a papír, a burgonyalisztból vagy bükkönyből két perc alatt elkészülő palacsinta, s a vaj, hársfa-szirup, stb., stb. ízletessé, táplálóvá, de egyszersmind olcsóvá is teszi az amerikai konyhát. Multságokra és szórakozásra a lehető legkevesebbet költi az amerikai. Könyvet lehetőleg nem vásárolnak. Ritkaság az olyan százezer lakosú város amelyben könyvkereskedés is van. Közkönyvtár azonban mindenütt van s onnan mindönki annyi könyvet vihetne haza, amennyit akarna. De nem igen zavarják a könyvtárak személyzetét. Mivel senki sem tökéletes és az emberek végre is emberek és nem anyagok, természetesen az amerikaiak is megfélemedeznek néha a takarékoságról. Meg lehet figyelni, hogy az amerikai is könnyen adja ki a pénzt, ha egy dolláron aluli összegről van szó. A gyerekek cukorra, gyümölcsre, „malted”-re (malátás tejre), fagyaltra mindig kapnak pénzt, s nincs olyan amerikai, aki ne adna öt vagy tíz centet annak, aki az utcán megszólítja: „Adj egy kávéra valót, nincs pénzem.” Az amerikai gavallér is: ha az ember társaságban megy valahová, a villamos díjat az fizeti, aki legközelebb van a boxhoz, s az ily apró figyelemmességet szóvá tenni sem illik, még kevésbé ellene szabadkozni. Egy dolláron felül is adakozó az amerikai, ha páholyának, testvéri egyesületének vagy egyházának valamely ügyéről van szó. Ezen túlmenően azonban ha a három arkangyal lejön is az égiből, az se bírja rá az amerikaiit holmi könnyelmű tékozlásra. A nagy filantrópok óriási adományai és kulturális alapítványai néha az összeharácsolt vagydon eredetére borított lepel jellegével bírnak, a legtöbb esetben pedig arra szolgálnak, hogy a meggazdagodott embernek tekintelyt és

társadalmi pozíciót is szerezzenek. A legtöbb emberbaráti és tudományos intézmény a hagyatékokból gyorsan rapodik. Igen szép vonása az amerikaiaknak, hogy ha egész életén át kuporgatja is a vagyonát, legalább a halála után juttat belőle a köznek is. A nagy intézmények, pl. a Columbia University, időnkint felhívják a közönséget, hogy végrendelet készítésekor ne feledkezzenek meg a közérdeket szolgáló intézmény támogatásáról. S a milliomosok ezt a felhívást rendszerint mégis szívelik.

Az amerikai élet a felületes ember szemében „szakadatlan hajsza a dollár után”. Ez azonban, csak frázis, és a frázisok mindig hazudnak. Természetes, hogy az amerikai, mint mindenki, azért dolgozik, hogy munkájának sikere is legyen; s mivel az amerikai jobban tud dolgozni, mint az európai, munkájának több sikere is van, azaz több dollárt keres. Az európaiak semmivel sem kevésbé vágyakoznak az anyagi sikerre és amikor arról van szó, hogy az eredményt biztosítsák, felebarátaikkal szemben semmivel sem kíméletesebbek, mint az amerikaiak: éppen úgy hajlandóik legázolni mindenkit, ha lehet, mint az amerikaiak. Az amerikai csak energikusabb és kitartóbb, de nem rosszabb semmivel sem, mint az európai. A „dollár-hajsza” frázisában benne van az a vád is, hogy az amerikai morális érzéseinek elnyomásával harcol a létért; ez azonban megint nagy túlzás. A legridegebb amerikai, aki munkájában tisztán csak az üzleti szempontokat és az anyagi érdekeket képviseli, egyháza, klubja és páholya pénztárába emberbaráti és kulturális célokra többet áldoz, — még pedig állandóan és rendszeresen — mint Európában egy átlagos filantróp. Az amerikai csak azért tűnik fel a felületes szemlélő szemében dollár vadásznak, mert minden erejének megfeszítésével, halatlan szívóssággal dolgozik az anyagi sikerért, s eközben az üzletet nem keveri össze semmiféle látszat-filantrópiával vagy álhumanizmussal. Szinte mindennapos dolog Amerikában, hogy a meggazdagodott kereskedő

úgy ötven-hatvan éves korában behívatja öt-hat alkalmazottját az irodába s így szól hozzájuk: „Gyerekek, én már eleget kerestem; és mivel ti tíz, vagy húsz éven át sokat segítettetek nekem abban, hogy jól keressek, nektek adom az üzletet úgy, amint van; keressetek ti is.” Lehet, hogy ilyesmire Európában is van példa, de bizonyos, hogy egy európai példával a „dollár-hajszá” hazajából száz hasonló esetet tudnánk szembe állítani.

Nagyon szembeötlő vonása az amerikainak az is, hogy a legenyhébb kritikával szemben is rendkívül érzékeny. De meg lehet érteni a népek ezt a tulajdonságát is. A fiatal emberek általában nem nagyon szeretik, ha bírálgatják őket, s amilyenek a fiatal emberek, olyanok a fiatal népek: teljes tudatában vannak erejüknek, s nagy önbizalmukkal nem egyeztethető össze semmiféle gáncs. Az amerikait semmivel sem lehet annyira kihozni a sodrából, mint ha tanácsot adunk neki. Isten őrizze az európaiat attól, hogy az amerikait valamire kioktatni próbálja: a válasz rendszeren az, hogy az európai bölcsesség Európát koldusbotra juttatta, s azok a népek, amelyek ily rosszul intézték az ügyeiket, nincsenek jogosítva arra, hogy tanítsanak egy olyan népet, melynek rövid múltja és jelene a sikerek hosszú láncolata. Az európai természetesen nem azért tesz kritikai megjegyzéseket az amerikai dolgokra, mintha a maga fölényét fitogtatni akarná, hanem inkább azért, mert szemébe ötlük neki, hogy az anyagbőség, az erő és a képességek országában sok nagyszerű alkotáson apró, bántó hibák vannak, melyeket egy csekély kis útbagazítással el lehetett volna kerülni, vagy helyre lehetne hozni. Különösen a kulturális alkotásokon vannak apró szépség hibák, melyek a szakképzettség valami kis hiányosságából fakadnak s európai szemmel mérlegelve, az amerikai alkotásnak, valljuk be, bizonyos parvenü-jelleget adnak. Amikor az amerikai az egészen kézzelfogható hibát som akarja belátni s a kritikái megjegyzés ellen elkeseredve tiltakozik, az európai kritikus rendszeren sajnálkozik azon, hogy

makacsságával az amerikai elzárkózik a haladás, a tökéletesedés elől. Aki semmi kritikát nem bír eltűrni, annak nem lehet jövője; a kritika elnémitása retrográd jellemvonás. De legyünk igazságosak: Amerika csak az idegenek kritikájával, szemben türelmei len, saját fiainak kritikáján azonban okulni szokott. A valóság a kritika dolgában az, hogy Amerika mindent önmagából akar kifejleszteni, önmagának akar élni, önmagából és csak önmagától akar tanulni. Ez a selfmademane, az autodidakták makacssága, melynek van is bizonyos jogosultsága, mert hiszen nagy sikerekre hivatkozhatok. Jobb-e. rosszabb-e az amerikai, mint az európai, — nehéz volna eldönteni; de bizonyításra nem szorul, hogy sok tekintetben *más*. Lehet, hogy a mai amerikai: a közeljövő emberének a típusa.

A POLITIKUS

Amikor a nép egyszerű gyermeke mulat, evést, ivást, táncot, minden jót egybekapcsol. A társasvacsora vég-e felé, mikor a hangulat már kezd emelkedni s már mindenki alig várja a táncot, (mert Amerikában az öregek is szoktak még táncolni), — végigmorajlik a terített asztalok felett a hír: „Jönnek a politikusok!” És libasorban bevonul hat-nyolc ember, külsőleg válogatott hintáslegények a Városligetből. A 40—50 ezer lakosú városban ugyanis választásokra készülnek s az egyik „politikus” városatya akar lenni, a másik segédszámvevő, a harmadik végrehajtó, stb. E szerint Amerikában „politikus” mindenki, aki az állami vagy községi életben valami hivatalt akar. Minél kisebb az állás, melyre a „politikus” törekszik, annál mélyebbre kell leszállnia a néprétegekbe támogatásért; a nép multságain inni és szónokolni kell és meg kell táncoltatni az idősebb évfolyambeli hölgyeket. Mindez nem könnyű munka és sok éjszakát el kell vesztegetni, míg a „politikus” a népszerűség ama fokára felkapaszkodik, ahol már igényt tarthat a legkisebb közigazgatási állásra. Ezt az utat végig kell járnia mindennek, kétségtelenül Mr. Hylan is végigjárta, míg villamoskalauzból bíró és végül New-York polgármestere lett. És amikor a politikus már benn

van a pozícióban, akkor kell csak igazán dolgoznia, hogy népszerűségét el ne veszítse; New-Yorkban a képviselők, szenátorok este kilenctől másnap hajnalig öthat gyűlésen és banketten szerepelnek.

Amikor a politikus országos hírnévre tett szert, akkor már nem kell öregasszonyokat táncoltatnia és mindenkivel barátkoznia, mert már rendelkezésére áll a pártszervezet egész gépezetével és összes korteseivel. De szónokolni, reprezentálni akkor is kell annyit, amennyit fizikailag elbír. A választási harcokban a pénznek alig van szerepe, — ellenben döntő jelentőségű az a munkamennyiség, amelyet a választási harciba belevisznek. Mind a két párt, mely egymással szemben szokott állni, egy-egy hatalmas gépezet, mely száz meg száz, ezer meg ezer emberrel dolgozik. Az országos pártvezetőségen kívül minden államban van pártvezetőség, mely a kerületek ügyeit szemmel kíséri s a kerületi vezetőség ismét számos apró egységre oszlik. Minden városrésznek megvan a maga pártvezére, aki számos kortessel dolgozik. És mindenki ingyen dolgozik: vesztegetésről szó sem lehet. Minden választás után nyilvánosan el kell számolni a költségekkel, eskü alatt s aki hamisan esküszik, sok évre fegyházba kerülhet. Ezt pedig nem kockáztatja meg senki, az egész ügy nem ér annyit.

Mi viszi tehát elszánt választási harcokba az embereiket? Pusztán csak a lelkesedés? Sohasem a lelkesedés, mindig az érdek.

Amerikában senki sem tagadja és senki sem szégyenli, hogy a politika — üzlet. Minden üzlet, amely tisztességes, nagy megbecsülésben részesül az egész Amerika részéről s ha valaki a politikából tud tisztességes üzletet csinálni, megbecsülik érte. Lényegében így van ez az egész világon, a különbség csak az, hogy az amerikaiak nem álszenteskednek, hanem nyíltan, szemébe néznek a valóságos helyzetnek. Egy newyorki Politikus, Plunkitt volt szenátor használta legelőször ezt a kifejezést: „Honest graft” mi körülbelül annyit

jelent, mint „tisztos panama”. Az emberek ezen először megütköztek még Amerikában is, de azután csakhamar elfogadták ezt az új politikai fogalmat, melyet Plunkitt így definiált: „tisztességes az oly panama, melyből a köznek több haszna van, mint nekem”. Ez a Plunkitt New-York 15-ik kerületének volt a demokrata párti vezére négy évtizeden át: teljesen iskolázatlan ember volt, gyermekkorában kocsis, azután hentes és amikor már vezetőszerphez jutott a helyi politikában, attól kezdve vállalkozó. A vállalkozásaival tengersok pénzt szerzett, a befolyásával pedig kerületében sugárutakat nyitott, hidakat építtetett, parkokat létesített és felverte az összes telkek értékét. A választás után a győztes párt az állam és a város hivatalaiban elfoglalja az összes állásokat s az új tisztviselők a közmunkákat (csatornaépítés, kövezés, új utca-nyitás, stb.) azokra bízta, akik a választási harcban, mint kortesek kiváló érdemeket szereztek. Természetes, hogy a közmunka feltételei a vállalkozóra nézve nagyon előnyösek, a vállalkozóinak feltétlenül meg kell gazdagodnia. A politikai életben a kevésbé tehetséges, a másodrendű emberek kapják a hivatalokat, míg az igazi vezérek a háttérben maradnak s ők kapják az üzleteket. A közélet terén általában más szabályok uralkodnak, mint Európában és másként gondolkoznak az összeférhetlenségről is. Ha egy városkában valakit polgármesterré választanak, egészen természetesnek tartják, hogy a polgármester önmagát bízta meg a legközelebbi útburkolással, vagy iskolaépítéssel, mert fel se tételezik, hogy valaki a nyolcszáz vagy ezer dollár évi fizetésért kívánna polgármester lenni. A kérdés, mint Plunkitt mondja, csak az, hogy tud-e az új polgármester úgy panamázni, hogy a közönségnek is haszna legyen belőle? Kétségtelen, hogy a városok fejlődésének leghatalmasabb rugója a panama. Valószínű, hogy az európai politikában is előfordul itt-ott egy kis üzlet és egy kis panama, de mi ezt mindig a legsúlyosabban elítéljük magunkban, vagy négy szemközt. Megtámadni

azonban a panamát nem igen merjük, kivéve, ha a panamista gyengébb, mint mi, vagy oly ostoba, hogy bizonyítékokat szolgáltat a panamáiról. Rendszerint azonban szemet hunyunk s így erkölcsi érzésünk és politikai magatartásunk között ellentét támad. Az amerikai felfogás az amerikai étellel inkább összhangban van; ők már oly természetesnek tartják a panamát, mint a náthát, nem ábrándoznak arról, hogy teljesen ki tudnák irtani, hanem igyekeznek korlátok közé szorítani. Így keletkezhetett csak a „tisztességes panama” fogalma, mely csak elméletben „fából vaskarika” — a gyakorlatban van valami értelme. Vannak persze Amerikában is emberek, akik ezt a felfogási nem fogadják el, akik teljesen úgy gondolkoznak, mint mi. európaiak. Ezek azonban jelentékeny kisebbségben vannak s arról ismerhetők fel, hogy a hivatásos politikusokat meglehetősen lenézik. Az ő társaságukban a „politikus” szó igen rosszhangzású, még akkor is, ha a politikus milliókat szerez, vagy ha a legmagasabb állások egyikét szerzi meg a maga részére. Ha az életben ennek a kisebbségnek a politikai morálja érvé nyesülne, talán megszűnnék a politikai élet Amerikában s bizonyára a társadalomnak csak legselejtesebb elemei jutnának be a közhivatalokba. Hiszen minden pincér többet keres, mint Washingtonban egy minisztériumi osztályfőnök. Ha nem lehetne a politikai életben a korlesek, agitátorok és szervező erők között semmi egyebet kiosztani, mint csupán ezeket az állásokat, vájjon ki vállalkoznék akkor az ilyen rosszul jövedelmező, ideális politizálásra!

Az 1924. esztendő első felében zajlott le az olajpanama. Száz, legfeljebb kétszáz millió dolláros üzletekről volt szó: a belügyminiszter eladta a haditengerészet birtokában volt petróleum-forrásokat potom áron egy nagy olaj-vállalkozónak. Volt már nagyobb panama is a világon, de nagyobb szemérmertlenséggel még egyet sem bonyolítottak le; napnál fényesebben bebizonyult, hogy a miniszter százezer dollárt, majd

egy nagyértékű birtokot kapott, stb. A legnagyobb funkcionáriusok egész sorát nyíltan megvásárolták s az elnök titkára is bele volt keverve az ügybe, pénz fogadtak el a kormányon levő párt céljaira, stb. stb. „Micsoda botrány!” mondotta mindenki és végezetül a haja szála se görbült meg senkinek, egy centet sem kellett visszafizetni senkinek. A közvélemény lassan-lassan napirendre tért a dolog felett. Az ellenzék kihasználhatta volna, de nem használta ki az esetet, mert az ő múltjában is voltak hasonló bűnök s alkalmasint lesznek a jövőjében is. Nagyon nehéz megérteni az ily dolgokban az amerikaiakat. Észjárásuk körülbelül a következő: Az emberek sohasem lesznek angyalok, mindig gyarlók, bűnrehajlók s bizonyos százalékuk feltétlenül panamista, ha van reá alkalma. Kínában elevenen kettéfűrészelik a panamistát, mégis vannak panamisták Kínában is szép számmal. Az állam sorsa olyan, mint a szántóföldé: az okos ember tudja, hogy az elvetett magból nem mindegyik szem kel ki, tudja, hogy bizonyos kárt okoz a fagy, a köd, a rozsdá, az árvíz, a szárazság, az eső, a jég, a mezei patkány, az üszög, stb., stb. Ezeket úgysem lehet elkerülni, — nem lehet megkívánni, hogy a termés tökéletes és hibátlan legyen. A politika sem lehet tökéletes és hibátlan — a panamázást nem kel nagyon tragikusan felfogni, hanem arra kell ügyelni, hogy a közügyek, noha intézőik között sok a panamista, mégis csak előbbre menjenek valahogyan.

Minden rossznak van jó oldala is. A mai pártrendszer tetszik az amerikaiaknak, mert látják a jó oldalait is. Minden amerikai polgár bizalommal fordulhat az uralmon levő párthoz, feltétlenül támogatást kap tőle. Nincs oly szegény, elhagyatott szavazó, akinek ügyét fel ne karolnák és mivel a párt akkor is hatalmas, ha ellenzéken van, mindenkinek tudnak értékes segítséget nyújtani. Aki munkát vagy állást keres, akinek valami baja van. a rendőrséggel, az egyaránt a kerületében pártvezérhez fut támogatásért. A választó-

kerület alkerületekre (ward) s ezek ismét övezetekre (precinct) vannak felosztva; az ügyes-bajos ember rendszeren az organizáció legalsó fokán álló kortessel lép érintkezésbe s ez referál a párt felsőbb hatalmainak személyesen vagy telefonon s órák lefolyása alatt elintéznek mindent. A pártvezér az úr minden hivatalban. A legkisebb korteseket, akik a polgárokkal a személyes érintkezést fentartják, igen megbecsülik s ha egy ilyen övezet-beli vezető azt mondja, hogy „ezt meg kell csinálni”, nem vitatkoznak vele, hanem megteszik neki, amit kíván. Ennek az a gyakorlati következménye, hogy maga a választás már gyerek-játék: azok az emberek, akikkel négy éven át jól bántak, úgy szavaznak, ahogy tőlük kívánják. Igen sokan vannak természetesen, akik arra számítanak, hogy az uralkodó párt meg fog bukni s az ellenzékhez csatlakoznak, mely győzelme esetén természetesen azokat elégti ki legelső-sorban, akik legkorábban csatlakoztak hozzá.

Ez a rendszer roppant veszedelmes és végzetes volna egy szegény országban, ahol minden fillért nagyon meg kell nézni, mielőtt kiadják. De Amerika oly dús jövedelmi forrásokkal rendelkezik, hogy mindent elbír s a politikai szolgálatok jutalmazásának terhét meg sem érzi.

Az egész politikai élet abból áll, hogy az egyik párt uralmon van, kormányoz és kihasználja a helyzetet, az uralmon kívül álló párt pedig meg akarja buktatni az uralmon levő pártot és ő akar a helyébe ülni. A küzdelemben két fél szerepel: a kormánypárt és az ellenzék s ezek időnként helyet cserélnek. Ez az oka annak, hogy az amerikai politikai életben csak két párt jöhet komolyan, számításba: a republikánus párt és a demokrata párt. Mindkét pártnak az elnevezése rossz, mert hiszen a republikánusok is vannak olyan jó demokraták, mint a demokratapártiak és viszont a demokratapártiak köztársasági érzelmeihez nem fér semmi kétség. S amint nem lehet különbséget találni a névben, épenúgy nincs lényeges különbség a két párt

elveiben se: ugyanazok a követelések, hol az egyik, hol a másik párt programjában bukkannak fel, többnyire aszerint, hogy kormányon van-e a párt vagy az ellenzéki keserű kenyérét eszi?

A republikánus párt politikája ma a következőkben foglalható össze: Az Egyesült-Államok nem léphetnek be a Népek Szövetségébe, mert ez ellenkeznék az alkotmány szellemével és a Washingtontól, Jeffersontól és Monroetól öröklött tradíciókkal; ellenben a népek viszályainak nemzetközi bíróság előtt való elintézését Amerikának pártolnia kell. A belpolitika terén a párt támogatja a gazdák érdekeit, főképen a szövetkezetek ügyeinek felkarolásával. A republikánus párt támogatja az adómérséklés politikáját s nem ismeri el a sztrájk-jogot az állammal szemben. A vasutak államosítását ellenzi a republikánus párt s a „megfelelő időpontban” sürgetni fogja a vámtételek revízióját. A bevándorlás kérdésében a párt a legszigorúbb korlátozást kívánja; az idegenek mindaddig, míg az amerikai állampolgárságot meg nem szerzik, évről-évre szigorúan ellenőrizendők és beolvasztásuk minden eszközzel elősegítendő. A párt a legteljesebb szólás- és sajtószabadság álláspontján van. Mexikóval a legjobb barátságot kívánja a párt, a filippinoknak kész megadni az önkormányzatot s ellenzi a lincselést.

A demokrata párt programjának az a legfőbb pontja, hogy az Egyesült-Államok is lépjenek be a Népek Szövetségébe. Az adózás terén a demokraták nem az adók leszállítását sürgetik, hanem az adózás igazságosságát. A kormányzatban több takarékoságot kívánnak és hadjáratot akarnak indítani azok ellen, akik a háborúban meggazdagodtak. A közlekedési kérdéseknek nagyobb szerepet kívánnak biztosítani. Az idegen országokban az Egyesült-Államok részére ugyanolyan jogokat kell szerezni a petróleum-kutatás (erén, mint aminő jogokat más nemzetek élveznek. Írország iránt szimpátiát érez a párt és sürgeti, hogy Amerika segítse meg Örményországot. Alaska és

Hawaii fejlesztése szintén benne van a demokrata programmban, valamint az a követelés is, hogy Porto Riconak adjanak autonómiát.

A két párt programjának összehasonlításakor valóban nem tudjuk, miért republikánus az egyik párt és miért demokrata a másik? A helyzet az, hogy a régi pártelnevezést még ma is megtartják, amikor π régi programok már feledésbe mennek. De annyit a programok elárulnak, hogy a két párt közül a republikánus a sovinsztább és hogy az írek a demokrata pártban vannak; ebből viszont arra lehet következtetni, hogy a demokraták között több a katolikus és a republikánusok között több a protestáns. Ahol sok a friss bevándorló, ott a demokraták a helyzet urai.

A politika theoretikusai nagyon sürgetik Amerikában egy harmadik párt megalakulását. Egy harmadik pártnak a politikába való beleavatkozása azonban súlyos bonyodalmakat okozna. Az amerikai politika lényege: két nagy tömegnek harca a hatalomért és a velejáró előnyökért; mindkét táborban az emberek százezrei vannak közvetlenül érdekelve — s az érdek a küzdelemből ki nem kapcsolható! Aki érdekének érvényesítése céljából veti bele magát a küzdelembe, annak rendesen van annyi esze, hogy a meglévő két párt egyikéhez csatlakozzék, mert így hamarabb éri el célját. Arról a nagy előnyről, melyet egy meglévő, óriási pártszervezet nyújt, nem mond le az amerikai kezelő-politikus.

A republikánus párt balszárnya kiegészítve egy-két demokratával — egy igen kis csoport, mely hat-hét törvényhozóból áll, időnként „radikális” vagy „független” névvel külön pártként szerepel. Ezeknek valóban radikális a Programja: Oroszország elismerése, szoros barátság Oroszországgal, a vasutak és közművek államosítása és községeştirése, a vámok eltörlése s a gazdag emberek súlyosabb megadóztatása. (A jövedelmi adó s az örökösödési adó fokozatosan

egészen a jövedelem 65%-áig emelkedik már ma is.) A metropolisok nagy lapjainak munkatársai mind a radikális párttal éreznek együtt; a választásokon azonban semmi eredményt nem tudnak elérni s egy új szenátori vagy képviselői mandátummal sem bírják szaporítani birtokállományukat.

A szocialista párt programjának első pontja így szól: „A kapitalisták a nép élősdije.” A hadsereg eltör- lendő, Oroszországgal szoros barátságot kell kötni s az ország minden jövedelmét a hagyatékok egy részének elvételéből s a gazdag emberek jövedelmének minél súlyosabb megadóztatásából kell fedezni. A szocialis- táik legnagyobb ellenségüket az Amerikai Munkás Szö- vetségben látják, ellenben a. kommunistákkal szoros fegyverbarátságban vannak. A legnagyobb eredmény, amit eddig elértek, 919.799 szavazat az 1920-iki válas- tásán, — amikor a két nagy párt együttvéve 26 millió szavazatot kapott.

Nehéz volna eldönteni, hogy az amerikai nép poli- tikai nevelésében minek van nagyobb szerepe: az iskolának-e vagy a választásoknak? Az iskola kétség- telenül nagyon jól működik ezen a téren: a polgári jogok és kötelességek tanítása a világon sehol sem oly intenzív és eredményes, mint az Egyesült-Államokban; aki nem tudja, hogy mi az ő joga és kötelessége, az a műveltség oly alacsony fokán van, hogy vele érint- kezni szinte dehonesztáló dolog. A választásokra való tekintettel fentartott tömérdék klub, ha másra nem is, de a politikára kineveli az embereket. A beváhdorló, ha állampolgár akar lenni, köteles vizsgát tenni a bírósá- g előtt az amerikai nemzeti politika elemeiből, — ismernie kell az Egyesült-Államoknak nemcsak alkot- mányát és kormányzati rendszerét, hanem jelen álla- potait is; tudnia kell, hogy lakóhelyének ki a polgár- mestere, ki a képviselője, kik az állam szenátorai, milyen pártállásnak, stb.

A korteskedés tehát Amerikában más alapon folyik, mint Európában, — a kortes, mikor a választót

kapacitálja, kell, hogy a napi kérdésekben teljesen jártas legyen. Csak az olyan kortes a kivétel, aki az „idegen” szavazókat szállítja, — ez még európai eszközökkel és módszerekkel dolgozik s a jutalma: utcaseprői vagy másefféle állás, ha a párt győz. A jó kortest azonban, ha utcaseprő is, nagyon megbecsülik, az asztalfőn helyezik el bankettek alkalmával, kezet fognak vele s keresztnevéen szólítják, ami Amerikában ugyanaz, mint Európában a tegezés. Az utcaseprő állása különben kiválóan „politikai állás”, mely heti 36 dollár fizetéssel jár, — a városi jegyző sem kap többet. Persze, nem, az a fő, hogy az utcaseprő összeszedje az utca szemetjét, hanem az, hogy minél több jóbarátjával kedélyeskedjék naponként s fentartsa velük a párttal való kapcsolatot.

Más országokban a kormány vagy a parlament a legfontosabb politikai tényező, az Egyesült-Államokban azonban nem. Az amerikai miniszter és törvényhozó helyzete más, mint európai kollegáié. Az amerikai miniszternek a politikával semmi egyéb kapcsolata nincsen, mint hogy a pártéletben érdekeltet kellett szereznie, hogy állásához hozzájusson; de attól kezdve, hogy az elnök kinevezett valakit a kabinet tagjává, a miniszter nem függ többé se a parlamenttől, se a párttól, addig marad állásában, míg az elnök el nem bocsátja. A minisztert kérdésre vonhatja ugyan a kongresszus bármelyik háza s a Ház bizottsága előtt tartozik a miniszter megjelenni és felvilágosításokat adni, sőt a minisztert vád alá is lehet helyezni, — de megbuktatni nem lehet. A törvények előkészítésében is más az amerikai miniszter szerepe; a kabinet tagjai csak a folyóügyekben (költségvetés sth.) tesznek előterjesztést a kongresszusnak; a reformjavaslatok a kongresszus egyes tagjaitól indulnak ki, rendszeren oly óriási nagy számban, hogy jó, ha egy tizedrészüket elintézik. A képviselőház jelentősége egyre csökken, a szenátusé egyre emelkedik, nemcsak azért, mert a szenátusnak csak 96 tagja van s így minden szenátornak

a súlya nagyobb, hanem azért is, mert a kormányzat ellenőrzésének súlypontját az alkotmány a szenátusba helyezte. Pl. az elnök az általa, gyakorolt kinevezések ről a szenátusnak tesz jelentést s a diplomáciai kinevezésekhez a szenátus hozzájárulása szükséges. A képviselőket alig emlegeti a sajtó, a szenátorok azonban állandóan szerepelnek a nyilvánosság előtt. Valósággal ők az Egyesült-Államok urai. A többségük igen öreg ember, aki a politikában már nem sokat számít. De minden szenátornak rengeteg sok a dolga, mert a nép érintkezése általában a közélet embereivel, de különösen a szenátorokkal igen élénk. Naponta száz meg száz levelet kap egy-egy ismert nevű szenátor és jaj volna annak az amerikai politikusnak, aki egy hozzáintézett levélre nem válaszolna. Minden szenátor az Egyesült-, Államok költségén tarthat egy titkárt, levelezésének elintézésére; de a népszerű szenátoroknak három-négy titkárra van szükségük. A szenátorok befolyása a közhivatalokban s a társadalmi életben igen nagy.

Nemcsak a törvényhozás tagjai, hanem a miniszterek is kötelességüknek tartják, hogy mindenkivel szóba álljanak s mindenkinek a levelére érdemleges, kimerítő választ adjanak, lehetőleg posta fordultával. A népnek általában joga van minden közhivatalnoktól felvilágosítást kérni s a közhivatalnok nemcsak udvariasan, de figyelemmel is intézi el a magánfelek minden megkeresését. Az egész amerikai életben ez a legdemokratikusabb vonás.

Frázisokkal nem lehet az amerikai polgár ügyét elintézni és frázisokkal nem lehet a népet kielégíteni. Amerikában az öblös hang nem avat senkit szónokká, születése nem predesztinál senkit államférfiúvá s aki közhelyekkel vagy az újságokból tanult frázisokkal akarná hallgatóságát untatni, az nagyon pórul járna. Egy amerikai képviselőnek vagy szenátornak igen sokat kell tanulnia s oly dolgokkal, melyeket a közönség már ismer, nem szabad előhozakodnia. A hallgatóság lesi, hogy a szónoknak mi az új gondolata? Új ötlet,

új gondolatok nélkül a nép elé állni és szónokolni: szemérmertlenség volna, mely az amerikai politikus pályáját egyszerre ketté törné. Ha Amerikában mindenkinek sokat kell dolgoznia, a törvényhozónak legalább annyit kell dolgoznia, mint két amerikai polgárnak.

Egy villamoskalauz a fejébe vette, hogy ő tanulni fog; tanult éjjel-nappal, ügyvéd lett és eközben politizált is, — húsz év múlva New-York polgármestere lett; vele együtt kezdte pályáját egy üzlet kifutó fiúja, — az ügyvédségen át New-York állam kormányzója lett; ugyanakkor egy vidéki kis város vaskereskedője elindult a politika útján és Connecticut állam kormányzója lett, — a legjobb kormányzók egyike Amerikában. Amikor lejárt a terminusa, egy new-haveni vaskereskedésbe ment segédnek és beiratkozott az egyetemre, — nevével még fogunk találkozni az Egyesült-Államok történetében. A politikusban, mikor elindul pályáján, többnyire csak ambíció van s rettentő elszántság arra, hogy tanulni fog. S a „Szerencse” azokat karolja fel a leggyorsabban, akik legelőször azt igyekeznek megtanulni, hogy miként lehet a közönséget hasznos tettekkel szolgálni.

Az a felfogás, hogy Amerika az angolok és skótok ivadéka, mert ők voltak az első gyarmatosok, teljesen tarthatatlan. Amerikát nem ők tették naggyá és hatalmassá, hanem a többi népekből származó bevándorlók, akik egyre tovább hatoltak nyugatra s az ország természeti gazdagságát feltárva, megvetették az alapját a termelésnek és a kereskedelemnek. Az angol vagy skót eredetű amerikaiak jelentéktelen kisebbségben vannak. 1918-han harmincöt millió volt azoknak az amerikaiaknak a száma, akik nem az Egyesült Államokban születtek, de ezek között csak 1,145.000 volt angol vagy skót. A korábbi bevándorlók között nagyjában ugyanaz lehetett az arány. Az utolsó száz év alatt összesen 8,198.400 ember ment Amerikába Nagy-Britanniából és Írországból, de ezeknek a többsége ir volt. Azok között az amerikaiak között, akik ma dicsekszenek az angol származásukkal, minden tizedik sem igazán angol származású. A „Mayflower” utasai közül mintegy százan maradtak életben; de az Egyesült Államokban ma körülbelül hetven millió ember állítja magáról, hogy ő a „Mayflower” kolonistáinak ivadéka, mert ez „előkelő” dolog. Azt pedig, hogy a XVII—XVIII. században, sőt a XIX. század első felében kik voltak az angol bevándorlók, jobb volna nem kutatni. Inkább egyezzünk ki abban, hogy régente minden nép a maga söpredékét adta Amerikának. Vagy nem? Liverpool városa 1830-ban összeszedte koldusait és Amerikába küldte őket; az „Anacreon” hajó 1830 július 3-án érkezett velük Virginiába a nerfolki kikötőbe, 1832-ben megírták a baltimorei lapok, hogy megint érkezett egy hajórakomány koldus Angliából. 1837-ben kikötött egy hajó Baltimoreban, egész rakománya fegyencekből állott, akikről csak a parton vették le a bilincseket. 1857-ben érkezett az utolsó koldus-rakomány, mely ötszáz emberből állott. Skótországból a városi hatóságok egy évszázadon át fizették az Amerikába kívánczó fegyencek és koldusok szállítási költségét. A jamaicai angol

kormányzó tíz dollárt fizetett bármely hajó kapitányának, aki egy gonosztevőt átvisz Amerikába. A kongresszus bevándorlási bizottságának 1836. évi jelentése panaszosan említi, hogy „ma-holnap már Európa összes fogházainak és szegényházainak lakóit mind átszállítják az Egyesült Államokba”. 1848-ban Wass Samu gróf leírta amerikai útját: hajóján több száz bevándorló utazott Angliából és Írországból; a nyomoruk leírhatatlan volt, legtöbbjüknek még inge sem volt. 1819 előtt tömérdek angolt, skótot és írt vittek Amerikába közönséges rabszolgának; ezek nem fizettek viteldíjat, hanem Amerikába érkeztek után elárverezték őket s csak akkor kapták vissza szabadságukat, amikor a viteldíjat már ledolgozták. Nem igen lehettek jobbak a viszonyok a régi időkben sem, mert 1637-ben Johnson dr. azt fejtegette az angol parlamentben, hogy „az amerikaiak gonosztevők, vagy azoknak ivadékai”. Akkoriban Angliában a halálraítéltnek választania lehetett az akasztás, vagy az Amerikába költözés között. Az igazán angol vagy skót származású angoloknak valóban a legcsekélyebb joguk sincsen ahhoz, hogy a többi népekkel szemben finnyásak legyenek. Aki jól ismeri az ember természetrajzát, nem csodálkozhatik rajta, hogy mindazok, akik Amerikában az „idegenek” beözönlése ellen szenvedélyes agitációt folytatnak, vagy maguk is bevándorlók, vagy oly bevándorlóknak a gyermekei, akiket a mai törvények alapján nem engednének be. A nőiszabók szakszervezetének többsége orosz-zsidó és ma ez a szakszervezet harcol legerősebben a „keleti fajok” beözönlése ellen.

Miután az amerikai állampolgárság felvételekor mindenkinek joga van új nevet választani és miután a névváltoztatás az állampolgárság felvétele nélkül is lehetséges (mert nem büntetendő cselekmény), ma már nem könnyű dolog az angolul jól beszélő amerikaiak származását és fajtát megállapítani. Bizonyos tapasztalat kell hozzá, míg az ember Mr. Crowes-ban felismeri Krausz urat; Amerikában a Pollák-ból Polk,

Wannemacherből Wanamaker, Steinwegből Steinway, Blausteinből Bluestene lesz a legrövidebb idő alatt. A faji kérdés Amerikában sokkal bizonytalanabb alapon nyugszik, mint bárhol a világon.

A „felvilágosult” amerikai nem is helyezkedik arra az álláspontra, hogy csak az angol és skót a kívánatos elem Amerikában, hanem többé-kevésbé szívesen látja az összes angol-szász népeket, nevezetesen az íreket, hollandokat, dánokat, svédeket, norvégeket, sőt még a németeket is. A német eredetű amerikaiaknak a száma nem sokkal kisebb, mint az angol eredetűeké. Szász-százötven évvel ezelőtt, amikor a németek az általuk alapított városokban és falvakban még egyedül laktak, beolvasztásuk nehéz munka volt; volt idő, amikor Pennsylvania állam törvényhozásában csak nagy erőfeszítéssel tudták megbuktatni azt az indítványt, hogy az államnak német legyen a hivatalos nyelve. Ma azonban a németek igen gyorsan asszimilálódnak, a nyelv rokonsága miatt és azért, mert szétszórta élnék. Mindaz, amit az amerikaiak az angol-szász faj kiválóbb tulajdonságai mellett felhoznak, mesebeszéd; ez a faj a többi fölött semmi különös képességekkel nem rendelkezik. Mindazok a kifogások, melyek arra vonatkoznak, hogy az angol-szász fajon kívül álló népek lealacsonyítják az amerikai élet színvonalát, hogy lenyomják a munkabéretet, hogy munkanélküliséget idéznek elő, hogy az Európába küldött keresetükkel szegényebbé teszik Amerikát, hogy sok közöttük az írástudatlan, hogy Amerikában nincs már hely több bevándorló számára, hogy ragályos betegségeket terjesztenek, növelik a kriminalitást s hozzájárulnak az általános elszegényedésihez, mind-mind bőségesen meg vannak már cáfolva az erre vonatkozó irodalomban. De ezek ma már nem is igazi problémák, a beolvasztás oly símán megy, hogy Amerika teljesen meg lehet elégedve s a frissen beolvasztottak, régi tapasztalat szerint, a sovinizmusban túltesznek a született amerikaiakon.

Az, igazi faji probléma Amerikában a néger-kérdés

és a japánok, illetve kínaiak részéről fenyegető veszedelem s Amerika okosabban tenné, ha a fehérbőrű fajok becsalogatásaival a színesbőrűek ellen már idejekorán védekeznek.

Az Egyesült Államok 115 millió lakosa közül ma 11 millió néger; nem egészen tíz százalék. De hatvan évvel ezelőtt még csak négy millió volt a négerek száma s a faj természetes szaporodása felülmúlja a fehérekét. Az Antillákról és Mexikóból állandó a néger elem beszivárgása s a fajkeveredés is nagy jelentőségű, mert a fekete és fehér faj keveredéséből mindig néger származik, soha fehérbőrű s akinek csak tizedik őse volt tiszta néger vér, annak még a tizedik utóda is csak néger lehet, fehérbőrű soha. A bőr ugyan kifehéredik, de a faj összes anatómiai és fiziológiai tulajdonságai fenmaradnak. Az amerikai négerek tudvalevőleg afrikai eredetűek: 1613 óta szállította a Royal African Company a néger rabszolgákat az újvilágba. Az Egyesült Államokban 1815-ben tiltották el a rabszolga-bevitelt és tudvalevően csak 1865-ben szabadították fel a rabszolgákat, négy évig tartó, nagyon véres polgárháború után. A háborúra természetesen csak ürügy volt a néger-kérdés. A felszabadítás óta az Antillákról tömérdek néger vándorolt be az Egyesült Államokba. Mivel az európai háború miatt az európaiak bevándorlása az Egyesült Államokban hirtelen megszűnt, az északi államok úgy segítettek a munkáshiányon, hogy a déli államokból fel csalogatták a négereket. Emiatt a déli államok mezőgazdasága súlyos válságba került, északon pedig a négerek veszedelmesen elszaporodtak. Ma New-Yorkban mintegy százötvenezer néger lakik. A négerek a nehéz munkát általában nem szeretik; a legtöbben házmesteri, portási, liftkezelői vagy vasúti hordári állást keresnek. Azonban vannak közöttük kitűnő munkások is, pl. a szállító-vállalatoknál; igen ügyesek a nagy építkezéseket megelőző szikla-fejtésben, ahol amerikai szokás szerint keztyűben dolgoznak ugyan, de egyáltalán nem

kímélik magukat. Gyermeküket, hacsak lehet, taníttatják s a kis négerék az iskolákban a legszorgalmasabbak. (Általános tapasztalat, hogy mindenütt annak a fajnak a gyermekei tanulnak legjobban, amelyet szeretnének elnyomni.) Számos egyetemük és főiskolájuk van, ahol csak négerék tanulnak, de felveszik a négert bármely nyilvános iskolába és bármely egyetemre. Minél nagyobb műveltségre tesz szert a néger, annál jobban igyekszik a finom modort is elsajátítani. (Ebben különbözik az átlag-amerikaitól, aki a modorra semmit isem ad.) Az intelligens néger választékosan öltözik, nagyon korrektül viselkedik és szemmel láthatólag nagyon fájdalmasan érzi azt a visszautasítást, melyben a fehér faji részesíti. A nők között is sokan vannak, akik nagy műveltségre tesznek szert, finoman is öltözködnek, de igen ritka kivétel közöttük, aki csinosnak mondható. A munkásosztályban a fehérek és feketék még érintkeznek egymással, de ez a „jobb” társaságban ki van zárva. Nemcsak elsőrendű, de ú. n. polgári vendéglőbe vagy kávéházba se mehet be egy néger még New-Yorkban sem, ahol különben öt ember közül négy „idegen” s így mindenki toleráns a felebarátaival szemben. A feketék külön házakban, sőt külön utcákban laknak, külön vendéglőjük és külön templomuk van, a környékükön fekete a levélhordó és a rendőr is. Nem lehet csodálni, ha a fehér nők tetszenek nekik, a fekete nők között oly sok a rút; s nem lehet csodálni, ha a fehérek összes rossz tulajdonságait eltanulják; a nagy többségük részeges, erőszakos, kártyás, verekedésre és emberölésre minden pillanatban hajlamos. Miután az életükben nem sok örömük van, igen gyorsan elszánják magukat mindenféle bűncselekményre. Minél műveltebbek, a kriminalitással szemben annál nagyobb az ellentállásuk. „Vakard meg a négert, vagy itasd le s rögtön elötűnik az afrikai vadember minden vérengző hajlamával egyetemben.” A néger veszedelem azonban nem a közbiztonságra vonatkozik, hanem a fehér faj tisztaságára. Természeti törvény, hogy az

ellentétek vonzzák egymást. Amerikában nincsen prostitúció, de ha van: a prostituált nő vagy egészen friss bevándorló, vagy néger. És bármennyire tagadja is az egész Amerika, a fehér nők között is vannak, akik érdeklődnek a néger férfiak iránt. Amilyen sok a rút nő a négerek között, olyan sok a szép férfi. A természetük, az izmaik szobrászi szépségnek s az arcuk is néha nemcsak tűrhető, de határozottan szép, a szint kivéve, minden rút vonás nélkül. Fehér emberek nem vesznek feleségül fekete nőket, de igen sok négernek fehér felesége van s az utódok kivétel nélkül mind a négerek számát szaporítják a statisztikában. A törvénytelen szülöttek igen nagy százaléka szintén a négerek rovatába irandó. Egy methodista pap kiprédikálta, hogy ha az utolsó tíz évi arány megmarad a vérkeveredésben, akkor ötszáz év múlva már nem lesz fehérbőrű ember az Egyesült Államokban.

Az amerikai négerek megmutatták, hogy a civilizációra a fekete faj is képes; kulturális haladásuk elvitathatatlan. Az Egyesült Államokban ma 3456 néger orvos, 1197 fogorvos és 946 néger ügyvéd működik. A néger lelkészek száma 19678 (többségük methodista), a néger tanárok, tanítók és tanítónők száma 1063. Érdekes, hogy 250 építész, 2000 színész, 259 festő és szobrász és 315 újságíró is van a négerek között. A néger ápolónők száma 12367. Az ipari foglalkozások között legjobban szeretik a borbélyáságot: 31.332 fekete fodrász van az Egyesült Államokban. A néger gyógyszertárak száma mintegy 900. Amerikában 39.000 négernek volt saját háza 1900-ban; ma azonban már 660.000 háziúr van a négerek között. 1900-ban 790.000 néger gazdálkodott a saját birtokán, ma pedig több, mint egy millió; a birtokaik összes értéke 1,700,000.000 dollár. Hetvenezer; négernek van önálló üzlete. A néger templomok száma az Egyesült Államokban 45.000, az iskoláké 500. 1900-ban a négerek 56 százaléka tudott írni és olvasni, ma 80 százalékuik írástudó. Minél jobban fejlődik a néger kultúra, annál keservesebben érzik a négerek helyze-

tüknek alárendeltségét. Érthető, hogy a bolsevizmus erősen terjed közöttük és érthető az is, hogy a cionisták példájára a négerek egy része is vissza akar költözni őseinek földjére. Egy civilizált néger állam alapítása Afrikában igen sok amerikai négernek álma s a cél megvalósítása érdekében évről-évre sokat adakoznak. 1924 őszén a négerek világkonferenciája 31 napon át gyűlésezett New-Yorkban Marcus Garvey elnöklete alatt, ki arra van kiszemelve, hogy ő legyen majd az afrikai állam feje. Hatezer ember vett részt a konferencián, mely példás rendben folyt le. Az afrikai állam-alapításon kívül számos kulturális kérdéssel is foglalkoztak; így elhatározták, hogy a néger templomokban Jézust és Máriát a jövőben négernek festik. Ha igaz az, hogy Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert, akkor a néger is ábrázolhatja saját hasonlatosságára Istennek a fiát. Logika van a dologban. Sőt az is logikus dolog, hogy a néger festőket felkérték, hogy a jövőben az ördögöt ne feketének, hanem fehérnek fessék. Az amerikai sajtó egyelőre mulat a néger elmének ilyen furcsa megnyilatkozásain, melyek az Egyesült Államok népének figyelmét egyelőre elterelik a nagy problémáról.

Nagy veszedelmet jelent Amerikára a sárga faj is. A kínaiak és japánok bevándorlása teljesen el van tiltva, csak diplomaták, papok, egyetemi és college-tanárok mehetnek be Kínából, Koreából és Japánból az Egyesült Államokba. A papokat és tanárokat sem azért bocsájtják be, mintha ezzel meg akarnák őket tisztelni, hanem azért, mert kizárásuk esetén a sárga faj országaiból kiutasítanák az ott működő amerikai misszionáriusokat és college-tanárokat, kik a távol keleten tudvalevőleg politikai missziót is teljesítenek Amerika javára. Az Egyesült Államokban ma 71.000 kínai és 111.000 japáni lakik. Ez a szám nem nagy. De a kínaiak nagy része törvénytelen úton került be Amerikába, a japánok pedig feltartóztathatatlanul nyomulnak előre a Csendes Óceán összes partjain.

Nem lehet tudni, hogy a négyszáz millió lakost számláló Kína népe mikor indul el Amerika felé és hogy a japánok, akiknek szintén szűk a hazájuk, mikor és hogyan fognak jelentkezni az Egyesült Államok határain. A japánok elkezdtek Californiába beszivárogni s oly szorgalommal láttak hozzá a földműveléshez, hogy a birtokszerzést törvény útján meg kellett tiltani nekik. Ha a bevándorlás és földvásárlás meg volna engedve, Californiának tíz év múlva tízmilliói japán lakosa lenne. A zord British-Columbiában 1902-ben telepedett le az első japán család; ma a számuk húsz-ezeren felül van és 1936-ban British-Columbia népének többsége japán lesz. A japánok még szaporábbak, mint a kínaiak; British-Columbiában átlag tizenegy gyermek van egy-egy japán családban. Japán elég okos és elég erős lesz ahhoz, hogy Mexikóban is megvesse lábát s a határokat nem lehet annyira őrizni, hogy a sárga fajnak az Egyesült Államokba való beözönlését megakadályozhatnák. II. Vilmos császár Európát féltette a sárga veszedelemtől, egészen alaptalanul. A sárga faj nem jön Európába, ahol nem tudna megélni, de igenis el fog menni Amerikába, ahol nagyobb igénytelenségénél fogva fel tudja venni a gazdasági versenyt a fehér fajjal. Az Amerikában élő sárgák minderről nem beszélnek, sokkal okosabbak, semhogy fecsegjenek. De ezrével vannak közöttük, akik nem csupán a keresetük miatt, hanem egyszersmind a helyzet tanulmányozása és kikémlélése céljából időznek Amerikában. Roppant nagy előnyük van az amerikaiakkal szemben: ők megtanulnak angolul, de az amerikaiak nem tanulnak meg kínaiul és japánul.

A faji problémával szemben Amerika politikusai ma még igen kevés megértést tanúsítanak; ők az egész kérdést elintézik azzal, hogy miután a fehér faj szellemi fölénye és nagyobb államalkotó ereje nyilvánvaló, a fehér faj a többi fajokkal éppen úgy el tudna bántani, mint ahogyan „elintézte” (illetőleg kiirtotta) az indiánokat. Az indiánok száma ma körülbelül negyed-

millió az Egyesült Államok területén; legfőleg szántíz év kell ahhoz, hogy ez a faj kihaljon. De amikor a fehér ember szembe került velük, akkor sem volt nagyobb a számuk, mint öt-hat millió. Egészen más a helyzet, amikor Amerika négy-ötszáz millió sárgabőrűvel áll szemközt. 1904-ben az Orosz Birodalom népesebb volt, mint Amerika s amit senki sem hitt volna, Japán megverte a cári birodalmat. Japán hadifőlénye Amerikával szemben elvitathatatlan. Igaz, hogy Amerikát védi a Csendes Óceán, de a földrajzi nehézségek, az utolsó évtizedek tapasztalatai szerint, idővel leküzdhetők; mit tudjuk mi, hová fog fejlődni a hajózás, vagy a repülő technika? A magasabb kultúra egymaga pedig nem biztosítja a jövőt. Krisztus előtt kétezer évvel magas kultúra volt a Nílus völgyében s a későbbi Görögország területén még vademberek voltak a kecskepásztorok. Másfélezer év múlva már Görögország nézte le az alacsonyabb kultúrájú Egyiptomot. Ötezer évvel ez előtt Amerikában a maya indiánoknak roppant fejlett kultúrájuk volt s a mai angol-szász fajoknak akkoriban élt ősei még nyers medvebőrrel takargatták be testüket és felfalták egymást. Örökéletű kultúrákról ma még nem igen beszélhetünk, mert az emberiség történetéből még csak egy arasznyi darabot ismerünk s már abban is a kultúrák felemelkedésének és lehanyatlásának számos példáját tanulmányozhatjuk. Amerika nem biztosítja jövőjét a bevándorlási, tilalmakkal anynyira, mint amennyire biztosíthatná az összes fehérbőrű népek szolidaritásának megteremtésével.

AZ ÚJSÁG

Az amerikai a maga sajtóját a világon a legelsőnek és legtökéletesebbnek tekinti. Ezzel szemben hamar rájövünk Amerikában, hogy a sajtónak a közügyekre gyakorolt hatása rendkívül csekély. A villamos áram bizonyos feszültség mellett halálos; az óriási nagy feszültségű áram azonban, csodálatosképen, ártalmatlan az emberi szervezetre. A sajtó is, fejlődésének bizonyos fokán, roppant hatást gyakorolhat, a rendkívül fejlett sajtónak a hatása azonban már csaknem a semmivel egyenlő. Az amerikai ugyanis csak megnézi az újságot, de el nem olvassa. A New-York Times egy számának végigolvasásához 24 óra nem elegendő. Az átlag-amerikai pedig naponként csak két-három percet fordít újságolvasásra. Az újság közleményeinek címe úgy van megfogalmazva, hogy a címben benne kell lennie a tartalom lényegének. A cikknek néha három-négy címe is” van, a második, harmadik stb. cím már a legfontosabb részleteket is elárulja a tartalomból. Az olvasó egy perc alatt végigfutja az első címetek s ha valamelyik cikk esetleg nagyon megragadja a figyelmét, azt az egy cikket gyorsan el is olvassa s azután az újságot — eldobja. A villamos vasúton igen sok utas nem is vásárol újságot, hanem felveszi azt, amelyet a szomszédja eldobott. A közlemények óriási bősége arra való, hogy minden foglalkozású és minden műveltségű ember megtalálhassa a lapban azt, ami őt érdekli. Egy nagy napilap egymásután öt-hat vezércikket is közöl ugyanabban a számban, hogy akit az egyik kérdés nem érdekel, az bölcs dolgokat olvashas-

son egy második vagy harmadik kérdésről. A közleményeknek ez az óriási bősége semmisíti meg a lapok hatását: senki nem törődik vele, bármint írnak is róla a lapok, mert az újságokban annyi közlemény van, hogy egyetlen közlemény sem kelt általános figyelmet. Valamint a Bakony sűrűjében van legnagyobb biztonságban az útonálló, — a „leleplezett” emberre nézve is annál kedvezőbb, minél több szenzációs cikk veszi körül az ő személyére vonatkozó közleményt.

A sajtónak persze nemcsak rendőri szerepe van, hanem nemes eszméket és nagyszerű terveket is propagálhat. Azonban ezt a munkát sem végezheti hatáson, ha túlhajtásha viszi. Az amerikai különben is nagyon önfejű: nem szereti, ha bírálgatják, ha pedig tanácsot adnak neki, egyszerűen dühbe jön. Bármily hihetetlenül hangzik is: a hirdetésnek ma már nagyobb az ereje, mint a legszebben megírt cikknek.

Annak, hogy idáig fejlődtek a dolgok, természetesen nagyon sok előzménye van. Annak a nagy erkölcsi befolyásnak az elvesztésében, mellyel az amerikai sajtó ötven-hatvan évvel ezelőtt még dicsekedhetett, magának az amerikai sajtónak is része volt. De ha elfogulatlanul akarunk erről a fontos kérdésről beszélni, akkor meg kell állapítanunk, hogy az amerikai sajtónak a mai színvonalig és a mai formáig való fejlődése a körülmények természetes következménye volt. Lássuk például a politikának és a sajtónak egymásra hatását. Ezt a mi európai doktrínáink szerint megítélni nem szabad. Alapvető különbségek vannak az európai és az amerikai politika között s ezek között legfontosabb, hogy Amerika nem fogadta el a felelősségi rendszert. Abból, hogy az amerikai kormány az amerikai parlamentnek nem felelős, következik az is, hogy az amerikai népnek a felelősségről egészen más nézetei vannak, mint az európai népeknek, s ennek millió következménye van az amerikai életben. Amerika azt hiszi, hogy az európai felelősségi rendszer csak képmutatás és népcsalás, és hogy a kormányok

csaknem mindig urai a parlamenti többségnek, a parlamenti ellenőrzés tehát valójában dajkamese. A parlamentek, illetve parlamenti többségek csak egészen középszerű, vagy kis egyéniségekből álló kormányokat irányíthatnak, de nagy államférfíui egyéniségeket eoha. A könnyen meghamisítható és könnyen kijátszható parlamenti felelősség elve és kormányzati rendszere Amerikának nem kell. S ha a parlament nem vonhatja felelősségre a kormányt, az európai sajtó felelősségrevonó módszerét az amerikai sajtó sem alkalmazhatja, mert ezt az amerikai nép nem kívánja tőle. Az amerikai politikai felfogás sok más dologban is különbözik az európaítól, például másként gondolkoznak a politikai erkölcsökről. Ha egy európai politikus száz aranykorona erejéig törvénytelen előnyt húz a hivatalából, az igen nagy hiba s a politikust meg is buktathatja. De ha egy európai politikus vagy természetes butasága vagy tudatlansága következtében megtett vagy elmulasztott intézkedéseivel száz millió aranykorona erejéig kárt okoz az államnak vagy a népnek, az még nem nagy baj, ettől az illető még miniszter is maradhat s feltétlenül igényt tart a gentleman (úri ember) névre. Nos, ez olyasvalami, amit az amerikai éppen úgy nem tud felfogni, mint ahogy mi nem tudjuk megérteni az amerikai közéletnek igen számos jelenségét. De az amerikai sajtó szerepét és működését ezek a felfogásbeli differenciák nagy mértékben befolyásolják. Az európai politikában oly gyakori apró kis piszkosságokat az amerikai sajtó figyelmére sem méltatná, mert ha tollára venné is, hatást nem keltene vele. Az amerikai bölcsen tudja, hogy a politikusok között is vannak csirkefogók és panamisták, s hogy bizonyos százalékuk korrupt ember; de Amerika a közügyekben az átlagot nézi és a végeredményt tekinti s ha a kormány és a parlament az ország ügyét nagy dolgokban előbbre viszi, a kisebb-nagyobb kisiklásokkal a nép nem sokat törődik. Üzletileg fognak fel mindent: kár, költség, panama, lopás, biztosí-

tási díj, adó stb. levonandó az üzleti eredményből s csak az a fő, hogy minél nagyobb legyen ezek levonása után a tiszta haszon.

Az ily léghkör az európaítól persze különbözik. De valamint a levegő betölt minden üres teret, amelyhez hozzáfér, az amerikai léghkör is betölt mindent az amerikai közéletben s az amerikai felfogás nemcsak az ország kormányzásában, hanem az egész igazgatásban, a községek és részvénytársaságok életében is egyaránt érvényesül. Ha ezzel szemben az amerikai sajtó Cato eeinsori szerepét akarná játszani, az legelőször is nevetésé anachronizmus volna s teljesen célját tévesztené.

Az amerikai sajtó-politikát nagyon befolyásolja a jognak és a társadalmi életnek az európaítól való különbözése is. Amerikában sajtótörvény nincsen, mert egy amerikai nem tudja elképzelni, hogy egy sajtótörvény miért volna szükséges és miről volna jó? És Amerikában nagyon sok dolgot, ami Európában vétség, egyszerűen csak számárságnak tartanak. Ilyen pl. a „sajtó útján elkövetett becsületsértés”. Attól, hogy egy nevetlen fickó az utcán vagy az újságban nevetlen szavakat használ valakivel szemben, az illetőnek becsülete kisebb nem lehet; az ilyen sajtóvétség kellemetlen lehet, mint az autó büze, de annak, aki kimegy az utcára, erre el kell készülvé lennie. S amíg valakiről csak azt írják, hogy tolvaj, vagy sikkasztó, — ez csak levegő; az ilyen szó csak akkor válik komollyá, ha azt is meg mondja valaki, hogy a tolvaj vagy sikkasztó hol, mikor, miből és mennyit lopott vagy sikkasztott? S ha nem tud bizonyítani a rágalmazó, elveszik a vagyonát s évekre becsukhatják. Mivel a gúnyos, csipkelődő és sértegető hang teljesen „ártatlan” és hatástalan, és mivel az első nem eléggé bizonyított komoly vádaskodás esetén elvehetik a lap egész vagyonát s a szerzöt és szerkesztöt évekgig tartó kényszermunkára Ítélhetik; az amerikai sajtó az egész politikát másként kezeli, mint az európai sajtó. Ez azonban viláért sem jelent salvus eonductust az ame-

rikai panamisták és erőszakos politikusok számára, csak éppen más módszerekkel kell az amerikai sajtónak dolgoznia.

Az idegenek a szemében legfeltűnőbb az a lenézés, mellyel az amerikai sajtó az egész politikai életet kezeli. Az Egyesült Államok elnöke mintha üvegszekrényben laknék: minden mozdulatáról tudomást vesz a sajtó, mely soha nem tanúsít iránta több hódolatot, mint bármely tisztességes polgár iránt. Mikor az elnök felesége a Fehér Házból átszökik a szemközti házba, a „beauty parlorba”, egy pár óra múlva már minden lapban benne van az egész Amerikában, hogy mennyit fizetett a hajának és az arcának kifestéséért, hogy a jövő héten vasaltatni fogja arcának néhány ráncát és hogy „megint” nem adott *egy cent* borraivalót sem. Az elnök hatalma óriási, de tekintélye pontosan csak annyi, amennyit a sajtó hagy neki. Ha Hardingné spekulált a börzén, a lapok nem kritizálták, de megírták, s amikor Wilson haldokolt, a lapok szépen leírták azt az „ideg-en kiejtéssel beszélő hölgyet”, akinek nem volt szabad bemennie a Wilson-házba, de szemben az utca túlsó oldalán ott állott és könnyezett ... S Coolidge dicsősége tetőpontján állott, mikor négy-ötszáz soros cikkekben az összes lapok megírták róla, hogy mint az Egyesült Államok alelnöke, 250 dolláron alul nem szólalt fel a leghazafiasabb ünnepségen sem. A politikust csak oly lap szolgálhatja, melynek az illető politikus a tulajdonosa. Nemcsak a politikus, de maga a parlament sem várhat a sajtó részéről semmi figyelmességet; a parlament üléséről csak akkor közöl tudósítást a sajtó, ha az ülés tárgya iránt az egész ország már előre is érdeklődést tanúsított s a felszólalók közül csak azoknak a nevével említik, akik vagy nagyon szenzációs dolgot mondtak, vagy pedig nagyon ismert nevű emberek. Pártértekezletekről s a klubokban történelekről soha nem közölnek tudósítást. Az amerikai sajtó egy jelentéktelen, üresfejű politikust soha nem fúj fel „közéleti

nagyasságá”. Választások előtt természetesen megrohanják a politikusok a lapokat s közölnek is róluk mindent, amit csak kivannak, — de pénzért. S a közlemény végére, nehogy a közönséget megtévesszék, oda teszik a figyelmeztető megjegyzést: „Fizetett közlemény, X. Y. érdekében”. Különben nemcsak választás idején, hanem minden nap köteles minden lap a postahivatalnak átadni egy olyan lappéldányt, amelyben minden fizetett közlemény pontosan meg van jelölve; e célra a lapok gummibélyegzőt használnak „Paid for” felírással. A valóságot eltagadni nem szabad, mert a valóság könnyen kiderül s büntetése — börtön. Ennek a rendszernek az a következménye, hogy ha egy kiváló politikus belemegy valami harcba vagy agitációba, ügynököt, „publicity agent”-et kell fogadnia, aki pénzért kieszközli a lapoknál, hogy a nagy politikus agitációs körútjáról a lapok egyáltalán tudomást vegyenek. Még- világszerte ismert nevű, kitűnő szónok is így módon jutnak nyilvánosságához.

A politikusok, kormányzók, polgármesterek beszédeit megbírálja a lap, hogy e megnyilatkozások mennyire érdeklik a közönséget? S ha a beszéd érdekessége nagy, csak akkor foglalkoznak vele. A szerkesztőségeket abban, hogy mit fogadjanak el érdekesnek, befolyásolni nem lehet. Mikor Amerika 1917-ben hadat üzent a németeknek, New-Yorkban az idegenek óriási izgalommal várták, hogy a hadüzenet dolgában mit fog határozni a kongresszus? Öt óra tájban jelent meg az Evening Journal, — homlokán ökölnyi veres betűkkel a szenzáció: GIANTS WIN — igen, a Giant-ok (Óriások) csapata megverte a Yankok csapatát az aznapi baseball-mérkőzésben! Milyen csekélység ehhez a nagy eseményhez képest az, hogy Amerika átküld három millió embert Európába és százezer fiát a csatatéren fel fogja áldozni! Ez nem érdekelte ama végzetes áprilisi napon az amerikaiakat, — de egy „nagy méta-mérkőzés” az egész nemzetet izgató esemény volt? Nem egészen: New-Yorkban érdekelt a verseny másfél

millió embert, s ez volt a lapokra nézve irányadó, egyszerűen azért, mert a többi öt millió newyorki lakost a maga üzleti és magánügyein kívül egyáltalán semmi sem érdekelt. Az amerikai szerkesztőnek ismernie kell a közönséget, mert ha nem helyesen ítéli meg, hogy mi érdekli a népet, megbukik a lapja. Politikával untatni a népet valóban nem lehet. S ehhez mindjárt hozzátehetjük, hogy az európai dolgok Amerikát sokkal kevésbé érdeklik, mint minket, az amerikai dolgot. Politizálásunkat nem veszik tudomásul, még az angolokét és franciákét sem, s csak annyiban foglalkoznak Európa válságával, amennyiben ez a válság érinti azt a kérdést, hogy az európai piacok mikor lesznek már képesek az amerikai árut befogadni, illetve megfizetni.

Amerikának országos sajtója nincsen; nincs olyan lap, melyet az Egyesült Államok minden részében ismernének. Az ország keleti felében domináló lap a New-York Times, de a középső és a nyugati államokba már csak egy-két száz példány jár belőle. Még a legnagyobb lapnak a földrajzi területe sem nagyobb, mint a mai Magyarország s a chicagói lapok a newyorki eseményekről kevésbé rendszeresen vesznek tudomást, mint például a budapesti lapok a berlini eseményekről. Lényegében: helyi lap minden amerikai újság. De azért a világ dolgairól az amerikai mégis összehasonlíthatatlanul jobban van tájékoztatva, mint az európai, mert igen sűrűn és igen sóikat írnak a lapok mindazokról az országokról, melyek amerikai termékeket vagy árut fogyasztanak. Nagy figyelemmel kísérik Közép- és Dél-Amerikát, Canadát, Kínát, Japánt és Ausztráliát. Ezekbe az országokba gyakran küldenek riportereket, akik óriási cikksorozatokban feltárnak minden tudnivalót. A földgömbnek azt a harmadrészét, mely az amerikai érdekkörbe tartozik, nagyon jól ismeri az amerikai még akkor is, ha nem tudja is, hogy Kopenhága milyen országban van? (Ha csodálkozunk azon, hogy egy amerikai újságíró nem

tudja, hogy Budapest Magyar országnak a fővárosi, rögtön feladják azt a kérdést, hogy Budapesten hányan tudják, hogy Cheyenne az Unió melyik államának a fővárosa”? A tudatlanság dolgában az amerikai rögtön a reciprocitás álláspontjára helyezkedik.) A lapok külföldi hírszolgálat a legjobb az egész világon. Szövetkezeti alapon tartanak fenn egy hírszerző irodát, melynek minden pénz rendelkezésére áll, ami csak szükséges. Az óceánon túlról, Európából és Ázsiából naponta mintegy százezer szót táviratoznak az Associated Press részére, s emellett minden nagy lapnak külön tudósítói is vannak a nagy metropolisokban. A Chicago Tribunenak Párisban van az európai hírgyűjtő irodája; az európai fővárosokból Parisba küldik a táviratokat, ahol tapasztalt amerikai újságírók megrostálják az anyagot s csak azt továbbítják Chicagóba, ami Amerikát valóban érdekli.

De hát mi az, ami Amerikát érdekli! Csak az, ami Amerikával valami vonatkozásban van, ami Amerika érdekeire hasznos vagy káros lehet. A külföldi és az országos anyag a lapnak csak kisebb részét tölti meg, a hasárok nagyobb része helyi anyaggal telik meg. A helyi anyagban első helyen áll a sport, a tőzsde, az üzleti élet, a színház és a mozi s a társadalom szórakozásai. A bűnügyek természetesen mindent megelőznek. A riporterek légiója szaladgál ez események után, nem nagyon iskolázott fiatal emberek, akik mindenről bámulatosan keveset tudnak, de túrhetően írják le az egyszerű bővített mondatokat s nem közönséges ügyességgel szemelik ki azt az embert, akitől az adott helyzetben információt és kioktatást kaphatnak. Az átlagújságíró, társadalmi helyzetét és keresetét tekintve, szánandó proletár, aki ha el nem pusztul nehéz pályáján, harmincöt-negyven éves korában elkezd vándorolni, egyre kisebb és kisebb vidéki városokba, egyre kisebb fizetéssel és egyre jelentéktelenebb munkakörrel. A nagy lapok képesek ezer dollárt fizetni Poincaré-nak, Jeritzának vagy egy rablógyilkosnak egy cik-

kért, de egy riporter, aki heti harmincöt dollár fizetésért napi tíz órát dolgozik, ha megbetegszik, előbb *meghal*, mintsem a lapjától egy centet kapna. Ennek következménye az, hogy minden újságíró cserben hagyja a lapját abban a percben, amelyben másutt többet kap. Ily helyzetben az amerikai laptól senki sem várhatja, hogy annyi lélek, annyi szenvedély és annyi tűz legyen benne, mint egy-egy európai újságban.

Ennek azonban nem is érzi szükségét Amerika, ott az újság egészen nyíltan, kifejezetten és hangsúlyozottan üzlet, melynek tulajdonosa legelső sorban és legutolsó sorban pénzt akar szerezni. A szerkesztőség közleményei arra valók, hogy minél szélesebb körben keltsenek érdeklődést, de a közérdeklődés sem cél, hanem csak eszköz: minél többen érdeklődnek a lap iránt, annál több a hirdetés és annál nagyobb a hirdetésnek az ára. Ez a földolog egy lapnál, s e tekintetben a lap kénytelen az ösztinteség álláspontjára helyezkedni és nyílt kártyával játszani. New-Yorkban százezer példány az a publicitás, amelynél már egyetlen nagy hirdető sem mellözi a lapot. Csak kicsiny, szegény lapok kérnek hirdetést a cégektől, az a lap, melynek százezer példányát megveszi a közönség, már elvárja, (hogy a hirdető jöjjön őhöz. Az új lapnál tehát a „circulation manager”, a terjesztési főnök a legfőbb személy; amint elérték a százezer példányt, már az „advertising manager”, a hirdetési főnök a legfőbb úr, mert ő szabja meg a lap üzleti politikáját. Mellettük a szerkesztő egészen háttérbe szorul s ezt gyakran éreztetik is vele. A nagy lapok, saját érdekükben közös ellenőrző irodát tartanak fenn a példányszám megállapítására, ennek az irodának a munkáját viszont a nagy hirdetők ellenőrzik. A törvény is kötelezi a lapokat, hogy minden félévben tegyék közzé: ki a lap szerkesztője, ki a tulajdonosa, ki a kiadója és mennyi a lap adóssága? Ha a lap részvénytársaság tulajdona, akkor fel kell sorolni mindazokat, akik a részvénytőkének több, mint két százalékát tartják kezük-

ben. A napilapok ezenkívül azt is kötelesek, a kiadó esküje mellett és súlyos büntető szankció terhe alatt (közzétenni, hogy átlag hány példányban jelenik meg a lap? Mindezt nem a sajtótörvény írja elő, amely nincs, hanem a posta törvény. S a sajtónak legerősebb ellenőrzője a postatörvénynek az a paragrafusa, amely szerint csalás esetén a postát ki kell hagyni a játék-hói. Aki valamely újságközlemény segítségével (akár hirdetés segítségével) valakit megcsal, súlyos büntetésben részesül. A lapok tehát felelősek a hirdetések tartalmáért is: nem közölhetnek oly hirdetést, melyről be lehet bizonyítani, hogy csalás van benne. A nagy lapok tehát cenzúrázzák a hirdetéseket s az apró hirdetéseket kivéve, melyek könnyen ellenőrizhetők, csak ismert és akreditált hirdetési ügynöktől fogadnak el hirdetéseket. Persze, igen sok esetben még így is be lehet csapni az újságolvasót, mert az amerikai közönség a nyomtatott betűvel szemben végtelen naivitást tanúsít.

Nagy érdeme az amerikai sajtónak, hogy állandóan és céltudatosan tanítja közönségét; a legegyszerűbb dolgoktól kezdve a tudomány legnagyobb problémáig, mindennel foglalkoznak a lapok ismeretterjesztő cikikei. A legkomolyabb napilapok is magyarázgatják az idegen szavak értelmét, a történelem eseményeit, a földrajzi tényeket, a biológia haladását, s a zsírfoltnak az abroszból való kimosásától kezdve a legújabb atomelméletig, mindennel foglalkoznak. A World esti lapja naponként közöl egy-egy egyetemi előadást is, rendszerbe foglalva. Például tizenöt napon át tizenöt előadást közöl a telkek és házak jelzálog-ügyekről, utána tíz előadást a költészet elméletéből, majd egy előadássorozatot a kerti talaj helyes megmunkálásáról, az emberi bőr anatómiájáról, élettanáról és helyes ápolásáról stb., stb. A napilapok vasárnapi mellékletei (Magazine (Section) az irodalmi, tudományos és művészeti ismeretek, a háztartási tanácsok és a humor valóságos tárházai.

ISTENNEK SZOLGÁI

Az Amerikában járt papok lelkesedve szoktak megemlékezni az amerikaiak vallásosságáról és egyházaiknak fellendüléséről. Az alkalmi látogató, aki csak egy-két hónapot tölt Amerikában s a népet csak a templomból ismeri, ítéleteiben természetesen naiv.

Az kétségtelen, hogy a látszat igen könnyen megteveszti a látogatót, különösen ha az amerikai erőóriási méretei már úgysis nyomasztólag hatnak rá. Tömérdek a templom, csaknem valamennyi jókarban van, a papság iránt nagy tiszteletet tanúsítanak, jól tartják őket, s az egyházak a szociális élet terén is versenyeznek egymással. Mindezzel pedig együtt jár az, ami Európában annyira szokatlan: a hívek nagyon áldozatkészek egyházukkal szemben. Az egyházközségi tagságot igazoló könyvecske, vagy egy papnak az ajánlólevele legkönnyebben juttatja munkához és keresethez az embert. Mindez úgy fest, mintha az Úrnak szőlőskertje ma Amerikában virágoznék a legszebben, A valóság azonban nem ez: az amerikai nem vallásosabb, s nem is kevésbé vallásos, mint a többi civilizált népek: az egyházi élet fejlettebb Amerikában mint Európában, de a vallási élet nem.

Az egyház és az állam kapcsolatának utolsó szála 1818-ban szakadt el Amerikában, amikor Massachusetts

állam beszüntette a kongregacionális egyház adójának behajtását. Azóta Amerika egyetlen állama sem részesít semminő anyagi segélyben egyetlen egyházat sem. A papság már csak a saját érdekében is kénytelen volt ehhez a helyzethez alkalmazkodni.

Minden egyházközség, az amerikai jog szerint, egy-egy egyesület, mely maga állapítja meg autonómiáját. Ötven ember kell ahhoz, hogy egyházközséget lehessen alapítani. Az egyházközség tanait senki sem vizsgálja, s amíg az egyház a világi törvényekkel összeütközésbe nem kerül, addig az egyház ügyeihez az egyházközségi tagokon kívül senkinek semmi köze. Adót tagjaikra nem vehetnek ki az egyházközségek, s ha kivetnék az adót, azoknak behajtására semmiféle bíróságot és semmiféle hatóságot igénybe nem vehetnek. Egyházközséget alapítani vagy feloszlatni tehát igen könnyű, sőt vallásfelekezeti alapításának sincs semmi akadálya.

Különleges a római katolikus egyház helyzete. Katolikus egyházközség alakításához a püspök engedélye szükséges, miután a püspök adja a papot az egyházközségnek. A papot a püspök a kánoni jog keretein belül tetszése szerint elmozdíthatja. Egyházközség alapítására a püspök akkor ad engedélyt, ha a hívek templomot és paplakot építenek és biztosítják a pap eltartását. Hogy a püspök rendelkezési joga feltétlenül biztosítva legyen, minden templomot, minden egyházi és iskolai épületet, melyet az egyházközség szerez, a telekkönyvben a püspök nevére kell íratni. Az egyházi autonómia csak arra terjed ki, hogy az egyházközség választott emberei segítenek a papnak az egyházközség jövedelmeinek fokozásában. Mindezeket azonban nem az állam rendeli így; az állani tudomásul veszi azt is, ha ötven ember a püspök engedélye nélkül alakít egyházközséget, — államilag az ilyen „egyház” is el van ismerve s az állam mindenkit elfogad papnak, akit *ötven* ember a maga papjául megjelöl. A püspök jogai tehát nem állami, hanem egyházi törvényekben alapulnak.

Az egyházközséget a hívek rendszerint önkéntes adakozásokból tartják fenn; csak a szegényebb és kevésbé jól szervezett egyházakban fizetnek a hívek évi tagdíjat, — a régi és a nagy egyházak csupán az önkéntes felajánlásokból tartják fenn magukat. De az önkéntes adakozás ott is szokásos, ahol évi tagdíjat fizetnek, s az egy év alatt az egyháznak adományozott összeg legalább ötszöröse a tagdíjnak. A legtöbb templomban ezenkívül beléptidíjat szednek; ennek legkisebb összege fejenként tíz cent, — de a jómódú embertől egy dollárt várnak. Az istentisztelet alatt legalább egyszer körüljárnak egy-egy kosárral az egyház világi tisztviselői, s ilyenkor kivétel nélkül mindenki adakozik. Nagy ünnepeken borítékban adja át mindenki a maga ajándékát, — a gazdagok csekk alakjában. A legszegényebb egyházban is összegyűlik annyi, amennyi a pap évi eltartására szükséges, — előkelő egyházközségekben pedig önkéntes adományokból óriási vagyonok halmozódnak össze.

A bevándoroltak szegénységük és szervezetlenségük miatt sokszor olyan eszközöket is felhasználnak egyházuk fenntartására, melyek a vallási élettel nincsenek kapcsolatban: gyakran rendeznek táncmulatságokat, bazárokat, „sorsolásokat és népünnepélyeket az egyház javára. Csak az a pap boldogul, aki ezen a téren sikerrel működik, — ennek pedig legelső feltétele a népszerűség, azaz leereszkedés a népnek értelmi (sokszor erkölcsi) színvonalára. Nehéz, fárasztó, sokszor nem kellemes munka ez, de a kitartásnak anyagi gyümölcsei hamar mutatkoznak. S éneikül az egyházakat egyáltalán nem lehetne fenntartani.

Ha talán feltűnik, hogy az egyházi életről szólva többnyire anyagi dolgokról beszélünk, — meg kell jegyeznünk, hogy Amerikában a legtöbb templom szószékén gyakrabban hangzik el a „dollár” szó, mint ez a szó: „Jézus”. Ebből azonban még nem szabad arra következtetni, hogy az amerikai csak a pénzt imádja, az azonban tény, hogy az amerikaiak minden gondolata

a hétnek legalább hat napján a „pénz,” körül forog, a amint mi európaiak nem tudunk gondolkodni szavak nélkül, az amerikai nem tud gondolkodni, ha gondolatai nem üzletszerűek. A pap a szószéken akkor érteti meg a hívekkel gondolatát a legteljesebben és leggyorsabban, ha példáit és hasonlatait az üzleti élet köréből meríti. Ami a poéta nyelvében a virág és szerelem, az az amerikai pap nyelvében a dollár, a csekk, a bank. A jó cselekedet hitellel, melyet a mennyei bankban beváltak s minden bűnünk rettenetesen rontja más-világi folyószámlánkat. Aki stílusában s egyházkormányzati politikájában nem alkalmazkodik a hívek üzletszerű gondolkodásához, annak igen hamar felkopik az álla. A hívekkel úgy kell beszélni, ahogyan legkönnyebben megértik. Nem mondják a híveknek, hogy „adakozzatok felekezeti iskolánkra”, hanem ezt kell mondani: „tizenötezer dollár kell egy új leányiskolára, ebből a jövő vasárnap össze akarok gyűjteni köztetek, kedves keresztény testvéreim, hatszáz dollárt”. Nem szabad engedni, hogy a hívő töprengjen, hogy mennyit adjon, — pontosan meg kell neki mondani, hogy mennyi pénzre van szükség.

Ezekből már körülbelül nyilvánvaló az is, hogy az amerikai pap más típus, mint az európai, — de pénzügyi politikája miatt megszólunk nem szabad, mert amily furcsa az eljárásuk a mi szemünkben, éppen olyan természetes az amerikaiak szemében. Az óriási, télen jól fűtött templomok, a nyolc-tíz szobás paplakok csak így jönnek létre, a felekezeti iskola, újság és irodalom csak így virágozhatik fel és csak így juttathatnak óriási összegeket belső és külső missziókra.

Ahol nagy a fény, ott természetesen nagy az árnyék is. Az anyagi ügyek nemcsak a papok, hanem a hívek figyelmét is nagyon lefoglalják, annyira, hogy a nép óriási többsége ma már nem a lelkieken, hanem az anyagiakban látja a lényegét.

Amikor az amerikai eljut gazdasági fejlődésének ahhoz a pontjához, ahol a megélhetési gondok már nem

jelentkeznek, megkívánja a szociális élet előnyeit s a „jó társasághoz” akar csatlakozni. Ehhez a legkönnyebb és legbiztosabb út a templomon át visz. Az amerikai elkezd tehát vasárnaponként a templomba járni, belép az egyházközségbe, megismerkedik a pappal s az egyház világi tisztviselőivel. Természetesen kinyitja as erszényét, s kezdetben mérsékelt adományainak nagy megbecsülését örömmel látja. Ha két-háromszor volt a templomban, már van egy-két ember, aki köszön neki az utcán. Meghívót kap a temploma körül keletkezett felekezeti egyesületek gyűléseire (különösen politikai vagy városi választások előtt), bejut egyik vagy másik választmányba, egy szerény klubba vagy szabadkőműves páholyba, s egy év múlva már oly nagy részt vehet a társaséletben, amekkorát akar. Az egyházi életben való részesezés a legjobb és legolcsóbb mód a társadalmi pozíció megteremtésére, — tekintet nélkül arra, hogy művelt ember-e és jó ember-e az illető vagy sem. Demokratikus egyenlőség csak a mesék országában van; láthatatlan, de azért erős választófalak különítik el a templombajárók, a „churchgoer”-ek kasztját a templomba nem járó, egyházközséghez nem tartozó polgárok kasztjától, — a demokrácia legfeljebb abban érvényesül, hogy az egyháztalanok alsóbbrendű kasztjából teljesen szabad a belépés a templombajárók magasabb kasztjába. Mivel az egyházközségi tagsági igazolvány azt bizonyítja, hogy az illető egyházközségi tag letelepedett a városban, s adakozóképesége van, természetes, hogy ennek az igazolványnak legalább is annyi értéke van, mint az európai polgári hatóságok által kiállított ú. n. erkölcsi bizonyítványnak. A munkás és bankhivatalnok kezében tehát az egyházközségi könyvecske értékes közokirat. Mindezt nagyon jól tudja az egész Amerika, a éppen azért ezek az eszmék több embert csoportosítanak a templomok körül, mint az Evangéliumok eszméi. Az egyházzal szemben fennálló kötelezettségek teljesítésével az Istennel szemben fennálló kötelezettségeket is elintéztettek véli tíz ame-

rikai közül kilenc. Ha a vasárnap délelőtti és esti istentiszteleteken szorgalmasabban jelennek is meg, — a hétköznapokon az amerikaiak sem erkölcsösebbek mint az európaiak.

A katolikusok azt mondják, hogy az ő híveik ebben kivételek. Nem azok. Igaz, hogy többen és sűrűbben gyónnak, de bűneik megvallása alkalmával, mint őszinte papjaik elismerik, erkölcsi eszméiknek rendkívüli fejletlenségét árulják el. Kevésbé értik és kevésbé érzik át bűneiknek a jelentőségét, az erények magasztos tartalmát. A nagyobb buzgalom csak látszat. Az egyházak között Európában leginternacionálisabb a római katolikus, Amerikában pedig a katolicizmus erősen nemzeti jellegű: a bevándoroltak nemzeti jellegét az egyház védi legtovább, a benszülöttek katolikus egyházainak ír nemzeti jellege pedig félreismerhetetlen még akkor is, ha az eredeti ír kolónia, mely az angol nyelvet elsajátító katolikus egyházakat lassankint mind magába olvasztja, már elenyészően kicsiny az asszimiláltak nagy számához képest. A fejlődésnek ez a vonala a katolicizmusra nézve végeredményében nem *kedvező*, mert az ír kultúra az angolnai és skótnál alacsonyabb, s az ír-amerikai típus nem haladó, nem finomodó, minden rossz szenvedélyre eléggé hajlamos, igen civakodó, fölötte türelmetlen és erőszakos.

Azonban igazságtalanság volna a türelmetlenséget egyedül az írek rovására írni. A vallási türelmetlenség általában amerikai jellemvonás. Az amerikai liberalizmus két-három alapvető doktrínán túl nem terjeszkedik. Miként a nagy forradalom idején, még ma is a New-England államok szelleme uralkodik Amerikában, s irányítja a kultúrát, politikát és kormányt, -- New-England liberalizmusát pedig a puritán atyák így formulázták meg: „Mindenkinek feltétlen és korlátlan joga van úgy gondolkodni, mint mi, vagy innen eltakarodni.” Az európai katolikusok és protestánsok ellentétei és féltékenykedései jelentéktelen apróságok az *amerikaiakéhoz képest*, s *míg Európában legalább a*

protestánsok jól megférnek egymással, addig Amerikában ezek is teljes vérteteket öltve állanak egymással szemben. Nehéz volna megmondani, hogy melyik a legtürelmetlenebb felekezet, de ebben a versenyben alighanem a methodisták lennének a győztesek: elveikben ma ők a legszigorúbbak, a legharciasabbak s ők avatkoznak bele legsűrűbben a politikába.

A katolikus egyház kormányzata sehol sem olyan autokratikus, mint az Amerikai Egyesült-Államokban. A katolikus egyház sarkpontja a megye püspöke; a római püspök (a pápa) a sarkcsillag, melyhez igazodik az egész egyház minden tagja, de ő inkább csak szuverén, s a közvetetten kormányzást a megyéspüspök végzi; csak kevés ügy kerül a pápa elé és kevés irányítás jön tőle, — annál több a megyéspüspöktől. A püspök az egyház felfogása szerint fejedelem, kit „intronizálnak”. De az Egyház bölcsessége a püspök mellé adta a káptalant: a kanonokok testületét tanácsadóul, egy kissé ellenőrzőül, a püspök esetleges emberi gyengéinek némi ellensúlyozójául. Az amerikai püspököknek káptalana nincs, kanonokok neki tanácsot nem adnak, munkáját nem ellenőrzik. A káptalanok hiánya végtelenül nagy kárára van az egyháznak, s e sajnálatos jelenségnek talán az a magyarázata, hogy az Egyesült-Államokat a Szentszék csak missziós területnek tekintette s egyházmegyéit csak: nemrég szervezte. Az amerikai egyház legnagyobb hiányának pótlása, a sokkal jobb papképzés mindaddig nem várható, míg káptalanok nem lesznek Amerikában. Az egyházmegyéék vagyona csekély, de a püspök azért nem szenved hiányt semmiben, mert minden egyházköztség hozzájárul a püspök, a papnevelő, a menedékház, iskolák, kórházak, stb. fenntartásához. A legszegényebb egyház is fizet e célokra három-négy száz dollárt évenként, — nem is szólva arról, hogy a székesegyház jövedelmének nagy része a püspöké. Az a pap, aki pontosan beszállítja a Püspökségi járulékokat, természetesen „persona grata”, A püspökök csaknem mind írek; de van néhány német

és olasz eredetű püspök is. A püspököt a nuncius és az érsek meghallgatása után a pápa nevezi ki. Az európai viszonyokkal ellentétben, a papok közül csak igen kevesen vágyódnak püspökségre. Egy jó plébánosnak a szociális helyzete oly kitűnő, hogy nem igen kívánczik el belőle senki. A püspök maga mellé kinevez egy „kancellárt” (irodaigazgatót) és egy titkárt, aki jól tud latinul vagy legalább olaszul, hogy a Rómával való levelezésben fennakadás ne legyen. Kanonok, prépost, apát, esperes, stb. az amerikai katolikus egyházban nincsen. Sőt plébános is kevesebb van, mint bárhol Európában. A plébános ugyanis a kánonjog értelmében állásától csak nehezen mozdítható el, — hosszadalmas egyházi per útján. A gyakorlatban célszerűbbnek látszik plébánosok helyett csak adminisztrátorokat alkalmazni, akik bármikor bárhova áthelyezhetők egy levéllel vagy egy telefon-üzenettel. Az adminisztrátor különben éppen úgy élvezi a jövedelmeket, mint a plébános. Általános szabály, hogy a plébánost vagy adminisztrátort a hívek tartoznak mindennel ellátni. A legtöbb egyházmegyében meg van állapítva a plébános fizetése, — havi 75—125 dollár. Ez nem sok. De ezt a fizetést szépen kiegészíti a stóla-jövedelm, s a hívek a fizetésen kívül a lakásról is tartoznak gondoskodni, a lakásba beleértve nemcsak a fűtést és világítást, hanem az ételmezést is. A bútort, szőnyeget, edényeket, ágyneműt, gramofont, zongorát, páncélszekrényt, stbit a hívek vásárolják a papnak, s minden utazásról, mely hivatásával bármiként is összefüggésbe hozható, számlát nyújt be híveinek a pap. A káplán díjazása a teljes ellátáson kívül 80 dollár és a stóla-jövedelem. Nagy városokban a káplán is nagy jómódban él. (A magyar egyházakban nincsenek káplánok.) Mivel a fiatal emberek nem tudnak mit csinálni a pénzüikkel, rendszeren igen drága automobiloikat vásárolnak. Több egyházmegyében szabályozták már azt a kérdést, hogy a káplánnak a hívek megbotránkoztatása nélkül mennyit szabad költeni? Az autó-sport terén tapasztalt túlzások

miatt a newyorki egyházmegyében 1922-ben megtiltották a káplánoknak, hogy ezer dollárnál drágább autót tartsanak.

A sportokból a papság éppen úgy kiveszi a maga részét, mint mindenki. Hayes bíbornok, Newyork érseke, szenvedélyes golf-játékos. A papnevelő-intézetekben a sport, de különösen a baseball több időt igényel a tanrendben, mint a theologia bármelyik ága. Legújában igen komoly intézkedések történtek a katolikus papképzés javítására: már nem a középiskolából, hanem csak a college-ből lehet egyes papnevelő-intézetekbe beiratkozni. De egy európai katolikus pap szakképzettségével az amerikai katolikus pap szakképzettségét összemérni még nem szabad, oly nyilvánvaló a különbség — az európai javára.

A katolikus egyház ma a legnépesebb Amerikában, s az anglikán a „legelőkelőbb”. Az angol „high church” testvére Amerikában a „protestant episcopal” nevet viseli, s a katolikus egyházhoz még közelebb áll tanításaiban, mint az angliai egyház. Gyakorlatilag azonban nem nyilvánul meg semmiben ez a közelállás; a két egyház papjai egyáltalán nem érintkeznek egymással. Az episzkopális egyház vidéki kis plébániái anyagilag sokkal erősebbek, mint az angliaiak, s biztosítják papjuk gentlemanlike életmódját, — de gazdag egyházak csak a nagy városokban vannak, hol az egyházközségekben sok a nagyon gazdag ember. A nagyvárosi gazdag egyház papja úgy él, mint Angliában egy püspök, s egyetemi végzettségű, irodalmi képességekkel is bíró titkárnőt tart maga mellett, — néha többet is. Társadalmi reprezentáló kötelezettségei az európai ember szemében elképzelhetetlenül szétágazóak; a szezonban egy-egy napon három-négy estélyen is meg kell jelenni, a papok számára előírt szabású frakkban, fehér; selyemmellényben. A multimilliomos udvarához a pap éppenúgy hozzátartozik, mint az európai udvarokhoz. A sajtóban, politikában, főiskolák kormányzásában, társadalmi akciókban az episzkopális papnak mindig

igen nagy szerepe van s a divatos pap valósággal vezére a maga kis társadalmának.

A keleti partok mentén igen erős a presbyterián egyház is, mely a mi evangélikus református egyházzunkkal hitelvekben azonos. A presbyteriántól nem annyira dogmatikai, mint inkább csak szervezeti különbségek választják el a kongregacionális egyházat; ez utóbbiak a new-englandi puritánok utódai, — közéjük tartozik Coolidge elnök is.

Amerika legsovínisztább és legtürelmetlenebb felekezete a methodista episzkopális egyház, de el keli ismerni, hogy egyszersmind ez a legfegyelmertettebb is. Eredetileg az anglikán egyház egyik felekezete volt a methodisták egyháza, de ma már hallani sem akarnak a rokonságról. A régi puritánok szerepét a methodisták vették át; a hitű methodistának 1923-ig tilos volt színházba menni vagy táncban részt venni; a kártya náluk valósággal „az ördög bibliája”, s aki kártyát vesz a kezébe, az a methodista felfogás szerint rosszerkolcsú személy. Igen szigorúan ítélik a vegyes; házasságokat is. Az alkohol-ellenes mozgalmait az Egyesült-Államokban valójában a methodista papság vezette. Az amerikai négerék legnagyobb része methodista; mivel azonban a fekete bőr még az egyházuk szemében sem egészen kifogástalan, a délvidéki methodisták, kiknek túlnyomó nagy része néger, külön methodista egyházat alkotnak, azonos hitelvekkel, de külön szervezettel és külön püspöki karral.

Nagyon tekintélyes a baptista egyház is, — kivéve az „idegenek”, azaz a bevándorlók nem-angol nyelvű hitközségeit. Hatalmas templomaik, nagyműveltségű és jól fizetett papjaik vannak; az egyes egyházak a gazdag hívők részéről nagyon bőkezű párfogásban részesülnek. A Rockefeller-család is baptista.

Az unitáriusok száma Amerikában is csekély; egyházközségeik aránylag szegények. Papságuk — ha lehet — még liberálisabb, mint a magyarországi unitárius papság.

Nagy a becsülete a quaker egyháznak is. Ők „a barátok társaságának” (Society of Friends) nevezik magukat. Páratlanul összetartóak és egyházukkal szemben határtalanul áldozatkészek. Régi szigorú erkölcsüket mindmáig megőrizték. Ha egy quaker New-Yorkban megnősül, még mindig kikéri házasságához egyházközsége minden tagjának beleegyezését és házasságlevelét az egész hitközség aláírja. Az európai nyomor enyhítésére az amerikai felekezetek közül a quakerok áldoztak aránylag legtöbbet.

A sokat emlegetett mormonok ma már egyneműségben élnek és folyton terjeszkednek. Dogmatikájuk különállását a legnagyobb szorgossággal sem lehet megállapítani, s prédikációikban nem hangzik el egy mondat sem, amelyet minden keresztény alá nem írhatna. Az utcai prédikálásban kifáradhatatlanok, s prédikátoraik (akiknek neve: „elder”) kitűnően iskolázott szónokok. Felekezetük a szegényebb nép körében terjed.

Igen sokat mutat a „ráimádkozó keresztények” (christian scientists) egyháza is, melyet azonban ők maguk nem neveznek se egyháznak, se felekezetnek. Lényegében külön szekta ez, melyben az idős nők száma sokszorosan felülmúlja a többi tagok számát. A legtöbb hívőt a vallási rajongás viszi ebbe a táborba, s a nagy adományokból és végrendeleti hagyatékokból óriási bevételeik vannak. New-Yorkban ma már tíz nagy templomuk van, s Bostonban napilapjuk. Ez az újság, a Christian Science Monitor arról nevezetes, hogy a világ minden részéből több eredeti tudósítást közöl, mint bármelyik amerikai lap.

A zsidók vallási élete mindenkor a szociális viszonyoknak megfelelő. Az Oroszországból vagy Romániából, Galíciából nemrég bevándorolt zsidó zsinagógája, papja, egyházközségi élete éppen olyan, mint azé az országé, amelyet elhagyott. A második nemzedék még ehhez az egyházhoz tartozik s a kitűnően megszerzett vallástanító iskola megtartja benne a hagyomá-

nyokat és vallásos érzelmeket; azoknak a zsidóknak nagyrésze azonban, akiknek már a szülei is Amerikában *szülöttek*, vagy *megkeresztelkedik*, vagy *felekezetenkívülivé* válik. Az a kevés akklimatizált zsidó, aki magába, szívja az amerikai kultúra teljességét és mégis megmarad zsidónak, — a nép szemében már nem is zsidó többé. De Wyse rabbi New-Yorkban a legelőkelőbb gyűlések és bankettek nélkülözhetetlen szónoka — csupa, keresztény környezetben. Vannak „reformált zsidók” is, akiknek szép templomuk van az előkelő 5-ik avenuen, de az ő reformjuk nem a bitelvekre vonatkozik, hanem, csak a nyelvre, — nem zsidóul, hanem angolul énekelnek és imádkoznak.

A legtöbb amerikai egyháznak nemcsak vallási, de nemzeti, sőt néha provinciális színezete is van, mely néha oly erősen előtérbe lép, hogy szinte a politikai elemek válnak dominálókká az egyházban. A katolikus egyház erősen irish és olasz jellegű, de a lengyelek és németek is óriási tömegeket szolgáltatnak az egyháznak. Az episzkopálisok és kongregacionisták az angolhoz húznak. Harding és Coolidge alatt az amerikai kormány erősen brit-párti, s így e két egyház befolyása növekedett. A presbyteriánusok törzs-közönsége skót, a reformátusoké hollandi és német. A lutheránusok túl nyomóan németek és svédek, őket tehát az „igazi” amerikai még mindig bizonyos gyanakvással nézi. A katolikusok többségben vannak Californiában. Connecticutban, Illinoisban, Louisianában, Maineben, Massachusettsben, Montanában, Nevadában, New-Hampshireben, New-Jerseyben, New-Mexicóban, New-York államban és Rhode Islandban. Érdekes, hogy a katolicizmus a régi puritánok államaiban terjeszkedett legelőször. Az anglikán episzkopális egyháznak sehol sincsen többsége. A baptisták a lakosság többségét megnyerték *Georgiában*, *Mississippiben*, *North Carolinában*, *South Carolinában* és *Virginiában*. A többi egyháznak nincs többsége sehol, igen kevés híján a lakosság fele baptista Alabamában, Arkanzasban és Texasban. A methodisták

igen erősek Alabamában, Floridában, Missouriban, New-Yorkban, a két Carolinában, Tennesseeben és Texasban. A presbyteriaúok legszámosabban élnek Illinoisban, New-Jerseyben, New-Yorkban, Ohióban és Pennsylvaniában. A reformátusok főfészke; New-York, New-Jersey és Pennsylvania, a lutheránusoké Pennsylvania, Wisconsin, Minnesota, Michigan, és Illinois. Az unitáriusoknak csaknem fele Massachusettsben él.

A vallási statisztikák általában nem nagyon, megbízhatóak, mert az utolsó népszámlálás alkalmával az Egyesült-Államok 105,710.620 lakosa közül csak 41,926.854 vallotta magát valamely egyházhöz tartozónak. Azok a lelkes papok, akik egy jótékony vagy felekezeti célra való pénzü gyűjtés rövid turistaútján azt az impressziót szerezték Amerikában, hogy ott a hitélet oly nagy-szerűen virágzik, mint sehhol, elfelejtettek tájékozódni aziránt, hogy az amerikai nép 61 százaléka nem akar tudni semminő egyházzól. Ez az éremnek az az oldala, amelyet nem szoktak mutogatni, és nem szoktak meglátni. Az utolsó statisztika (1916) a következő számokat mutatja: római katolikus 15,721.815, methodista 7,166.451. baptista 7,153.313, presbyterián 2,255.626, kongregacionalista 791.274, protestáns episzkopális (anglikán) 1,092.821, unitárius 82.515, lutheránus 2,467.516, református 537.822. adventista 114.915, örmény görögkeleti 27.450, buddhista 5639, görögkeleti 249.840. Ne ni. állami, hanem egyházi statisztikák szerint a zsidók száma 1.600.000, a mormonoké 604.082, a quakereké 106.548.

Valamennyi amerikai egyházra óriási munka vár ezek szerint, s óriási lehetőségek állanak nyitva azok előtt, akik egyházuknak kereteit tágítani akarják. Igen kiváló szakemberek állítják, hogy az egyes egyházak oly arányban terjeszkednek, amely mértékben türelmesek, s oly mértékben zsugorodnak össze, amely mértékben mereven ragaszkodnak dogmaikhoz és hagyományaikhoz. Lehet, hogy így van, de mi rövid pár év alati nem szereztünk ilyen impressziókat; lehet, hogy egyik másik protestáns egyház növekedeti liberalizmusának

szemmel látható fokozódása révén, de ezt a tételt a katolikus egyházra, mely jobban terjeszkedik, mint bármelyik más egyház, semmiképpen sem lehet alkalmazni. Egy dologiban azonban az amerikai katolikusok sokkal toleránsabb, mint az európaiak; s ez a szabadkőművesség-kérdése. (Sietünk kijelenteni, hogy e sorok írója katolikus, so lía sem volt és sohasem lesz szabadkőműves.) New-Yorkban a szabadkőművességet más szemmel nézik, mint Rómában. Mikor Harding, a nagy szabadkőműves meghalt, Hayes newyorki katolikus érsek, jól tudva hogy Harding szabadkőműves volt, mint eddig valamennyi előde, a nyilvánosság előtt magasztalta az elhunytnak keresztény erényeit. Katolikus papok részt vesznek és felszólalnak egy-egy páholy hivatalos bankettjén. Mindez Európában elképzelhetetlen volna. Nem vagyunk s nem lehetünk jártasok a szabadkőművesség dolgaiban, de fel kell tételeznünk, hogy talán a szabadkőművesség is egészen más Amerikában, mint Európában. Tény, hogy a szabadkőművesség felebaráti munkásságának nagyon sokkal több látható eredménye van Amerikában, mint Európában. Amerikai szabadkőművesek mondják-, hogy náluk a páiiolyba való fel vételnek feltétele az Istenben való hit. Ha ez így van, a szabadkőművességtől bizonyos felekezeti jelleg nem tagadható meg akkor ,ha tagjai különben egy felekezethez sem tartoznak. Az Egyesült-Államok szabadkőműveseinek száma 2,690.833, — körülbelül tizennégyszer annyi, mint az európai szabadkőművesek összes száma. Az amerikai politikáiban kétségtelenül ez a legbefolyásosabb, legerősebb szervezet, melyet egyik-másik egyház segítségül szokott hívni egyes akcióiban.

A szabadkőművesség kérdését kivéve, a szellemi és erkölcsi világ egyes kérdéseiben a tolerancia, ha lehet, még kisebb, mint Európában. A theologiai kérdések Amerikában sokkal szélesebb társadalmi rétegeket foglalkoztatnak és izgatnak, mint Európában. A katolikus egyházban Európában a modernizmus kérdése vert leg-

utoljára hullámokat. X. Pius ezt a kérdést elintézte, még mielőtt a szenvedélyek szóhoz juthattak volna, s 1908 óta már nem is hallunk a modernistákról. Amerikában a fundamentalisták most vívják legnehezebb” harcaikat a modernistákkal a baptista és a presbytérien egyházakban, míg az episzkopálisok jórészen már túl vannak a vitákon. Nemcsak Jézus istensége és a szeplőtelen fogantatás misztériuma, hanem a Genezis minden lapja belesodródik az egyre szenvedélyesebb vitákba, sőt behatóan tárgyalják azt a kérdést is, hogy Jónást valóban elnyelte-e a cethal vagy sem? E vitának legnagyobb kárát az episzkopálisok látták. A Broad wayn a felette előkelő Grace Church papja, Grant dr. nyilvánosan megtagadta Jézus istenségét; szomszédságában St. Mark plébánosa, Guthrie dr. indián, tűzimádó, stb. rítus szerint tartja az „istentiszteletet” az anglikán templomban, s hogy a tömegek érdeklődését felkeltse, tánc-kart is szervezett igen lenge öltözetű nőkből, kik meztelen lábbal táncolnak a szentélyben, nem éppen szende mozdulatokkal. Az egyházi élet így kilengéseivel szemben az anglikán hierarchia ma teljesen tehetetlen és tehetségtelen. Manning püspök csak azt a fegyelmi eszközt alkalmazta, hogy a St. Mark-templomot „egyelőre nem látogatja meg.” Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy a hívek gyermekeit konfirmációra másik templomba kell vinni.

A kilengések megszűnése és az egyházi élet elkomolyodása a papképzés javulásától várható. A newyorki Union Theological Seminary a világ legnagyobb papnevelő-intézete, melyben a protestáns felekezetek mindenike számára nevelnek papokat. Az intézet tudományos színvonala egyre emelkedik, s ennek következményei az egyházak kormányzásában is mihamarabb érezhetőkké válnak. A chicagói protestáns szemináriumok is egyre magasabb színvonalra jutnak, a katolikus college-ok és egyetemek pedig szinte oly rohamosan bújnak ki a földből, mint a tavaszi langyos eső után a fű.

A vallásos élet fejlődésének nem utolsó tényezője a Bibliaterjesztő Társaság és az YMCA (Young Mens Christian Association), a Fiatalkorú Emberek Keresztény Szövetsége sem. A „Bibliaterjesztő Társaság” ma már nemcsak könyv útján terjeszti a Szentírást, hanem helyiségeket is bérel, ahol a bibliát esténként felolvassák és magyarázzák. Az YMCA internátusokat, klubházakat és tanfolyamokat tart fenn; vallási követeléseket tagjaival szemben nem támaszt, kifejezett felekezeti jellege sincsen, de éppen azzal, hogy bárminő egyházi kötelezettség teljesítésének elvárása nélkül nagy szociális előnyöket nyújt, a vallásos élet felé tereli a 18—30 éves ifjúságot. A katolikusok távol állanak az YMCA-tól, melynek protestáns jellege emiatt erősebben ki-domborodik. A katolikusoknál a Columbus Lovagok Rendje nagyon hasonló, klubházaival és tanfolyamai-val, az YMCA-hoz. (Ejtsd: „Váj-em-szi-e”). Az YMCA utánzata YMH A (Váj-em-ées-e), a Young Mens Hebrew Association, a Fiatalkorú Emberek Zsidó Szövetsége, mely ma még csecsemőkorát éli, de máris igen figyelemreméltó tevékenységet fejt ki, — ők létesítik és tartják fenn Amerika keleti partjának városaiban a legtöbb Shelter-t (gyermek-menedékhelyet).

Szemlét tartva a vallási élet összes jelenségei felett, megállapíthatjuk, hogy az, amerikai sajtószertű viszonyoknak a magyarázata nem a politikai viszony óikban rejlik, hanem legelsősorban abban, hogy Európán kívül mindenütt a család, az iskola és a templom a vallási élet irányának és tartalmának meghatározója, Amerikában pedig a családnak is, az iskolának is, a templomnak is az egyénre gyakorolt befolyása szűkebb körre szorítkozik. Az amerikai család csak igen kevésé ellenőrzi a gyermek erkölcsi világát, az iskola, a vallási neveléssel nem törődik s a templom is mintha kevésbé alkalmas volna az elmélyedő áhítat fölkel-tésé*e. Az egyház .szolgáinak munkássága jórésztben át-terelődik a szociális térre s ennek következtében a vallás tanításainak szociális vonatkozásai lépnek elő-

térbe. A templommal csaknem egyenlő fontosságú az egyházi iskolaterem, hol az. ifjúságot a vallás elemeire megtanítják s a gyűlésterem, a hitközségi tagok szociális tevékenységének színtere. Szegényebb egyházaknál a templom alatt, félig a pincében, húzódik meg a gyűlésterem, mely egyszersmind a hitoktató iskola hajléka. A hitközség életében nem a legjámborabb ember részesül legnagyobb becsülésben, hanem az, aki az egyház anyagi ügyeinek rendbentartását célzó szociális munkáiban a legbuzgóbb s a legtöbb pénzbeli eredményt éri. el. S ha lent a gyűlésteremhen, (basement-ben) a pap kénytelen, megbecsülni ezen a téren kitűnt hívét, fenn a templomban is bizonyos respektust tanúsítanak vele szemben a hívek még akkor is, ha az üzleti életiben ismeretes csaló s a családi életben nyilvános házasságtörő is az illető. Az „élettel való megalkuvás” természetesen sikereket hozhat az egyházi élet terén, de nem jelent haladást az erkölcsiek terén.

Csaknem minden templom nyitva van egész nap és kedvesen fogalmazott feliratok hívják be a járókelőket pár percnyi elmélkedésre. Soha nem láttunk két-háromnál több elmélkedőt. A hivatalos istentiszteleteken azonban zsúfolva van minden templom. A kultusz nem egyéni többé. De nem is egyetemes. A katolikusok Szent Patrik székesegyházának bejáróitól a rendőrség tartja távol a főünnepeken, azokat, akiknek nincsen hitközségi tagsági jegyük s közepes vagyonú vagy éppen szegény ember az 5-ik avenuen a presbyterián Marble-church-be nem lép be soha, mert nem is érezné jól magát a patricius családok között. Osztagokra tagozódva alkot ma hitközségeket az amerikai társaidalom. — nem az alapszabályok, hanem a rideg, a kegyetlen élet rendelkezései szerint. Keresztényeknél, zsidóknál, pogányoknál egyaránt.

ÜGYVÉDEK ÉS BÍRÁK

Igazságszolgáltatás szempontjából az úgynevezett civilizált világ két nagy területre oszlik: a római jog, s az angol-szász jog területére. Aki az egyik terület társadalmában nőtt fel, az talán sohasem tudja helyesen értelmezni a másik terület igazságszolgáltatását. Az Egyesült-Államok természetesen az angol-szász jogterülethez tartoznak, kivéve Louisiana államot, mely 1803-ig francia gyarmat volt, s ahol emiatt még ma is a francia magánjog szerint ítéleznek a bíróságok.

Az amerikai jogrendszer legfőképpen abban különbözik a miénktől, hogy a jog nem annyira a törvényekre, és rendeletekre, mint inkább a bírói gyakorlatra, a jogszokásra van felépítve. Ez nem jelenti azt, mintha Amerika nem szeretne tételes törvényekkel bajlódni, — hiszen az egész világon együttevve sem alkotnak annyi törvényt, mint az Egyesült-Államokban, hol a törvények száma már meghaladja a százezret. Inkább azt kell némi megfigyelés után észrevennünk, hogy mintán a törvényhozás megmerevíti a jogot, a gyakorlaton alapuló jogszolgáltatás rugalmasabb, s jobban tud alkalmazkodni az élethez. Az angol-szász rendszernek óriási hátrányai vannak: csekélyebb benne a jogbiztonság és sokkal nagyobb benne a korrupció lehetősége, mint a mi jogrendszerünkben. De a hátrányokkal óriási előnyök állnak szemben s ezek között a

legelső az, hogy az angol-szász rendszerben a jog- és igazság fogalma sokkal közelebb jut egymáshoz. A „méltányosság” (equity) nagyon sokszor szóhoz se nem engedi jutni a „jogot”, s a jog-kétségek és jogviszályok elintézése az esetek túlnyomó többségében nem a jog, hanem a méltányosság alapján történik. Az a rendszer, hogy a per sorsát a precedensek döntenek el, nem, a kényelemszeretet szülte, hanem annak a nagy elvnek a következménye, hogy „ami az egyiknek jogos, az a másiknak méltányos.

Amerikában kevesebb a per, mint Angliában, — kevesebb mint bárhol a világon. Ez a tény, ha talán nem is az erkölcsökre, de a nép értelmességére mindenestre kedvező világot vet. A nép javára írhatjuk azt is, hogy a bíróságot tisztelik, s ítéletében a legtöbbször megnyugodnak. A bagatellügyekben ítélkező békebírákat kivéve ma már minden amerikai bíró tanult jogász, — bírói állásra csak ügyvédi képesítés kvalifikál. De az ügyvéd sokban különbözik európai kollégájától, legelső sorban abban, hogy képzettsége nem tudományos, hanem gyakorlati. A bírói állás politikai állás, a nép választja a bírót, aki tökéletesen független és elmozdíthatatlan a következő választásig. Ennek is van jó és rossz oldala; az amerikai bírónak semmiestre sem kell hipokritának lennie s a hozzáférhetetlen ember szerepét játszania, — tudja mindenki róla, hogy jóban van a párttal, mely éppen uralmon van, s akinek ez nagyon fáj, az buktassa meg a pártot. A bukott párttal a bíró is eltűnik a bírói székéből. Ha történnek is bajok, meg van a remedium, s ez megnyugtatja a népet, mely érzi, hogy ő adja a bírónak a hatalmat s tőle szabályosan ismétlődő, 4—8—12 évi periódusokban vissza is veheti, s igen-igen gyakran tényleg vissza is veszi.

A bíró nem tanultabb, sem kevésbé tanult, mint az ügyvéd. Ma a fejlettebb államokban az ügyvédek és bírák többsége az egyetemen, illetve jogi iskolában tanul három esztendeig, de óriási azoknak a száma

akik egy gyakorló ügyvéd oldala, mellett magánúton tanulják meg a jogot s úgy lesznek ügyvédi vizsgát. Az ügyvédek száma, igen nagy s emiatt a tengerparttól távolabb, a kontinens belsejében, de már New-Jersey-ben is szép számmal vannak ügyvédek, akiknek; i, praxis csak mellékfoglalkozás: kereskednek, gazdálkodnak, tehenészetet tartanak, s ha jön éppen egy kliens, elvállalják az ügyet. A nagy városokat kivéve, a praxis túlnyomó része apró bűnügyeikre terjed ki reparálni kel! az adásvételi szerződések körüli csalafintaságokat, sikkasztásokat, csekk-csalásokat, kihágási ügyekben meg kell akadályozni a lecsukatást, illetve ki kell szabadítani a lecsukott embert, stb. Mivel az esetek többségében a szabadonbocsajtás a bíró diszkréciójára, van bízva, az ügyvédekre nézve elsőrangú fontosságú, hogy jó viszonyban legyenek a bírósággal. Ez így is van a vidéken, A nagy metropolisokban azonban a bíróság előtt igen alárendelt szerepet játszik a még névtelen ügyvéd, a bíró basáskodik vele s akárhányszor le is csukátja Az ügyészek éppen úgy, mint a bírák, mind az ügyvédi korból kerülnek ki s az ügyészséget többnyire lépcsőnek tekintik a magasabb bírói vagy közigazgatási állásokra. Mivel az ügyész kezében ínég nagyobb hatalom van, mint a bíróéban, az ügyvéd az ügyésszé] szemben is nagyon alárendelt helyzetben van a bíróság előtt- Amint az ügyvéd, a per folyamán vagy a tárgyalás során hibát követ el, vége van; de addig, amíg igaza van, nem lehet őt elhallgattatni s az igazát az ügyésszel és bíróval szemben feltétlenül érvényesítheti. Európában elképzelhetetlen az, ami Amerikában mindennapi dolog: hogy tárgyalás közben az ügyvéd tíz percig is hallgat, mert a táskájában valami iratot keres és nem talál; az, amerikai ügyvédnek a tárgyalás folyamán joga van tetszése szerinti ideig gondolkodni, feladandó kérdéseit; percekig fontolgatni, s addig kérdezni, amíg jól esik, feltéve hogy ismétlésekbe nem bocsajtkozik. Polgári perben az ügyvéd az anyag

további, tanulmányozásának szükségessége címen annyiszor kérhet halasztást, ahányszor jól esik; ilyenkor az ellenfél ügyvédjének jelenlétében a bíró türelmesen meghallgatja a feleket s a legmesszebbmenő méltányossággal határoz.

A „nagy ügyvédek többé-kevésbé specialisták; vegyes (polgári és bűnügyi) gyakorlatot nem folytatnak. Miután a kriminális gyakorlatban kevés; a fizető kliens, a bűnügyek rendszeren másodrendű ügyvédek kezébe kerülnek. Amerika összes világhírű ügyvédei polgári jogászok. A bírák között sincsenek kiváló kriminálisták s ha egyik-másik bünteti) bíró nagy hírre tesz szert, nem a jogi tudománya miatt válik híressé. Miután a főbenjáró ügyek úgylis az esküdtszék elé tartoznak, az amerikaiak nem tartják nagyon fontosnak, hogy a bíráik nagyon képzett kriminálisták legyenek. Talán ez a magyarázata annak, hogy még ma is elég gyakoriak az olyan ítéletek, amelyeken nem tudjuk, hogy ne vessünk-e vagy csodálkozunk? De a furcsa ítéletek mögött mindig emberi érzések rejlenek. Amerikában is van rokkant katona, aki kiül az utcasarokra és kiteszi maga elé a sapkáját, néhány szál ceruzával. Koldulni nem szabad, de ceruzát árulni szabad. Persze mindenki odadobja a pennyjét a sapkába anélkül, hogy elvemié a ceruzát. És miután Amerikában is vannak csavargók, tolvajok és rablók, a katona sapkájából ki-markolta a pénzt egy csirkefogó. A járókelők elfogták s átadták, a rendőrnek, aki a bíró elé vitte. A főtárgyalás valami másfél percig tartott. „Hány penny volt a sapkában?” kérdi a bíró. „Tizenegy.” — „Tizenegy évi fegyház!” A gyorsíró már le is írta az ítéletet, indokolás felesleges, következik a másik ügy. A késelő olasz suhancot, aki megszökött a fegyházból, így ítélte el a bíró: „annyi évre ítéllek, ahány cent van a nadrág zsebemben” . . . Elöveszi a pénzt, kiteríti az asztalra és megszámlálja: „Huszonhét év!” Hogy ez jogi abszurdum? Lehet. De a bíró meg van róla győződve, hogy jobb a társadalomra nézve, ha az a suhanc huszonhét

évre bemegy a Sing-Singbe. A bírótól azt várja az amerikai nép, (s ehhez igazán csak neki van köze), hogy a lekiismerete szerint ítéljen. A mi eszünk sokszor nem helyeselné, amit a bíró szíve diktál, de elvégre ő jobban ismeri az ügyet s ő látja a vádlottat. Amerikában senki sem ütődik meg rajta, ha a bíró ellágyul és kegyelmez, ahelyett, hogy ítélne. Az Egyesült-Államokat kivéve, minden más országban lehetetlenség volna az olyan ítélkezés, mint aminőt New-Yorkban (1924) láttunk a következő esetben: Wilma Woodward, csinos kóristaleány Betty Grey színésznőtől (254 W 44-ik utca) 1900 dollár értékű ruhát lopott s ezen kívül a szekrény feltörése alkalmával valamennyi készpénzt is talált, amelyet szintén magával vitt. Mivel a betöréses lopás után a megkárosított színésznő erkölcsait rossz színben feltüntető pletykákat terjesztett, Betty Grey elfogatta Wilma Woodwardot. Rosalsky bíró elé került az ügy. A leány borzasztóan sírt a tárgyaláson és bocsánatot kért Betty Greytől, „különösen a róla szóló mesékért.” Semmi meglepő sincsen benne, hogy Betty Grey szíve meglágyult s arra kérte a bírót, hogy ne legyen nagyon szigorú. Rosalsky bíró szívét szintén nagyon meghatotta a könnyező leányka, aki már hat évvel azelőtt megszökött hazulról s végig csavarogta már az egész Amerikát. A bíró erre elővette a Bibliát, s a Közmondások könyvéből felolvasta azt a részt, mely arról szól, hogy az Úr mennyire gyűlöli azokat, akiknek hazug nyelve van; nem szabad tehát más nőkről „rossz történeteket” mesélni, A bíró ezek után felmentette a vádlottat, a betöréses lopás ügye még csak szóba sem került a tárgyaláson. Legszebb a dologban, hogy másnap a lapok közölték Rosalsky bíró arcképét s tudósításuknak ezt a címet adták: „A bíró a Bibliát idézi és a csinos kóristalányt felmenti a lopás alól.” Kisebb ügyekben még gyakoribb dolog a bíró szívének ellágyulása; a nők ezt nagyon jól tudják, s ki is használják. Glaire Peltz 21 éves, csinos táncosnő túlságos gyorsasággal hajtotta autóját s ezért Gatzmayer bíró 25

dollárra ítélte. A leány elkezdett keservesen zokogni, – mire a bíró ijedten kijelentette, hogy inkább felfüggeszti az ítéletet, csak ne sírjon a leányka. Nem ritka azonban az ellenkező véglet sem, amikor a bíró könyörtelen. Howard Wise tizenhét éves fiú lopni akart Kramer ékszerész boltjában; a lopás kísérleteért Mancuso bíró tíz évi fegyházra ítélte. Mikor az újságírók megkérdezték a bírót, hogy miért ítélte el a fiút ily hosszú időre, Mancuso így felelt: „Hogy legyen neki ideje valami becsületes mesterséget megtanulni.”

Az amerikai bíró elsősorban ember, s csak másodszorban jogász és bíró. Mac Neille philadelphiai bíró 1924 okt. 7-én tárgyalta Charles Bickley 63 éves ember ügyét, aki el akart válni a feleségétől azon a címen, hogy a felesége már négy év óta nem szólt hozzá egy szót sem. „Ember! — kiáltott rá a bíró — becsüld meg a feleségedet! Egy asszony, aki négy évig kibírja, hogy nem nyitja ki a száját, valóságos kincs!” Az ember odament a feleségéhez, megcsókolta, s az egy pillanat alatt kibékült házaspár karonfogva távozott a tárgyaló teremből.

Az ítéletektől, ha néha furcsák is, nem lehet megtagadni azt, hogy logikusak. Pl. Bostonban Riley bíró előtt áll egy olasz, Rocca Candellaro, akit a forgalmi rendőr azért állított a bíró elé, mert az autóján nem volt megfelelő fék. A bíró úgy intézte el az ügyet, hogy a következő szavakat intézte a vádlotthoz: „Ön nem tudja, hogy államunk törvénye miként rendelkezik az autó-forgalom biztonsága érdekében. Most hazamenet vegye meg az autó-törvényt, vigye haza, s a biztonságra vonatkozó szakaszokat tanulja meg, de betűről-betűre. Mához egy hétre ismét megjelenik ön előttem, és felmondja a paragrafusokat. Figyelmeztetem, hogy ha csak egy betűt is elhibáz, önnel szemben a legszigorúbb büntetést fogom alkalmazni, amelyet a törvény megenged.”

Felmerül az a kérdés, hogy miután az amerikai bírónak teljes szabadságát az ítélkezésben úgyszólván

semmi egyéb nem korlátozza, mint a Idái ismerete, nem történik-e ezen a téren nagyon sok visszaélés? Az a tény, hogy a felebbezés ritkább, mint bárhol másutt, nem sokat jelent, mert a felebbezés nagyon sokszor ki van zárva. De nagy garanciája a bírói pártatlanságnak az igazságszolgáltatás abszolút nyilvánossága s a nyilvánosság ellenőrző szerepe. Az ítéletek bírálatánál nein az a fontos, hogy a bírálat a nyilvánosság előtt hangozzék el; az a bíró, akinek ítéletét a nyilvánosság előtt rosszalóan kritizálják, „a bíróság megvetése” (contempt of court) címén egyszerűen elrendelheti kritikusanak a lecsukatását. De amit az amerikai polgár „magában” gondol a bíróról, annak a véleménynek van ereje, mert az a vélemény dönti el a legközelebbi választásnál a bírónak és pártjának sorsát. 1923 őszén Julius M. Mayer, a new-yorki District Court bírója, a bíróság megvetése miatt 60 napi elzárásra ítélte Craig new-yorki főszámvevőt. (A főszámvevő a városi adminisztrációban olyan állást tölt be, mint Magyarországon az állami adminisztrációban az állami számvevőszék elnöke.) Craignek az volt a bűne, hogy a bírónak egyik határozatáról a nyilvánosság „előtt azt mondta, hogy az „szörnyű dolog”. Az egyik közúti vasúthoz vagyongezelőt kellett a bírónak kirendelni, s vagyongezelőnek azt az ügyvédet nevezte ki a bíró, akivel neki (a bírónak) közös irodája volt, mielőtt Mayer bírónak választották. Miután a bírónak szerepe nem volt rokonszenves és miután Craig igen előkelő, a polgármesterével egyenlőrangú állást tölt be, a hatvannapi elzárást mindenki túlságosan szigorú intézkedésnek tartotta. Pennsylvania állam kormányzója, Pinchot, erre a New-York American-ban nyílt levelet intézett Mayer bíróhoz, s megismételte Craig kritikáját. „Nem tudom. – írta – hogy az a rendelkezés, melyet Craig megbírált, valóban szörnyű dolog volt-e, mert nem ismerem az; eset körülményeit. De azt tudom, hogy az ítélet, melyet Craig ellen hozott, nagyon szörnyű dolog, és most lessék engem is lecsukatni a

bíróság megvetése miatt. De ön azt nem fogja megtenni, két okból. Először azért, mert az olyan ember, aki oly brutálisan visszaél a hatalmával, mint ön, ritkán bír elég bátorsággal ahhoz, hogy a meggyőződése vagy álláspontja mellett kitartson, — másodszer pedig azért, mert ön bizonyára tudja, hogy ha ez ország alapvető törvényeinek szellemét még egyezer ily vakmerően megsértené, ezt a cselekedetét a nép nem jó szemmel nézné.” A bíró ettől kezdve hallgatott, Craig a büntetés kitöltésére kitűzött határidő előtt kegyelmet kapott s elképzelhetetlen, hogy I. M. Mayert bírói vagy bármilyen állásra, New-York államban még egyszer jelöljék. Ha semmi más nem is: a közvélemény ellenőrzi a bírónak minden tettét és minden szavát. Bűnügyekben a tettenért bűnöst természetesen le tartóztatják és fogva tartják. Mindenki más ellen elfogatási parancsot kell a bírónak kiállítani, ha valakit le akarnak tartóztatni, s az elfogatási parancsot a terheltek kézbesíteni kell. Az elfogatási parancsot nemcsak az ügyész, de magánfél is kérheti. Ha magánfél akar ily parancsot kérni, közjegyző előtt, eskü alatt iratot állít ki („affidavit”) melyben vádját előadja. Az elfogatás ezután a fél dolga, neki kell a vádlott tartózkodási helyét kinyomozni s a rendőrt, detektívet, esetleg magádetektívet odavinni. Ha meg van az elfogatási parancs (warrant), a magádetektívnek is van le tartóztatási joga. Az elfogott egyén természetesen igyekszik minél hamarabb szabadulni, s erre az igazán főbenjáró eseteket kivéve, van is módja, csak óvadékot (bail) kell letennie. Vannak vállalatok és bankok, melyek hivatásszerűen foglalkoznak büntényi óvadék nyújtásával és ha a félnek lakása van, 4-10% jutalékért vállalják, a „bail.” Súlyosabb büntető ügyekben már a vád alá, helyezést is esküdszék mondja ki. A bűnügyi főtárgyaláson az esküdszék összeállítása néha egy hétig is eltart, mert a visszavetési jog nincs korlátozva. Az ügyész és az ügyvéd a legszelesebb felkészültséggel megy bele a pörbe, s mindegyikük első

sorban az esküdteket akarja megnyerni. A ténykérdések formulázása rendkívül nagy gonddal történik, s egyhangú határozatot kell hoznia az esküdtszéknek. Ha ez egyáltalán nem lehetséges, még napok után sem, akkor új tárgyalást tartanak, újabb esküdtszék előtt. A marasztaló verdikt után a bíró sohasem ítéel azonnal, hanem rendszeren 8 napi határidőt tűz ki az ítélet kihirdetésére s ennek megtörténte után megkezdődik az ítélet végrehajtása: ha egyes esetekben lehet is semmiségi okokkal élni, ez már csak „birtokon kívül” lehetséges. Az ítélet mértéke rendszeren két határ között van, pl. „5—10 év”, vagy „10—20 év”, — a vádlott viselkedése szerint. Néha mellék-büntetést is szabnak ki, pl. elítélnek valakit „életfogytiglan és húsz évre”; t. i. a főbüntetésre kiterjedhet esetleg egy amnesztia, de a mellék-büntetésre nem. A többszörös bűncselekményre egyenkint mérik ki a büntetést, s így lehet valakit 47 évre, 99 évre, vagy 135 évre elítélni. Így pl. a pennsylvániai Greensburgban William E. Wigley ügyvédet 264 rendbeli csalás, sikkasztás és okirathamisítás miatt 384 évi fegyházra ítélték, 1924. szept. 16-án.

A letartóztatási intézetnek (penitentiary) csak egy neme van, amely lényegében a mi fegyházunkhoz hasonlít: minden szabadságvesztés magánzárkával és kényszermunkával jár; ha valamelyikben nagyobb a fegyelem, ez csak attól van, hogy a tisztviselők vagy örök magán-szorgalomból szigorúbbak. Szigorúságáról híres Virginia államban az atlantai szövetségi fegyház, melybe minden államból szállítanak legalább tíz évre elítélt fegyenceket. Világhírű New-York állam egyik letartóztatási intézete, a Sing-Sing (mely tolvajnyelven való megjelölése a fegyház melletti városkának, Ossiningnek). A fegyházak egészen modernek s a rabokkal, ha csak nem renitensek, szépen bának, még azt is megengedik nekik, hogy közös konyha-szövetkezetet létesítsenek és maguk főzzenek. Iskola, pap, mozi és színház, orvos, fogorvos a fegyencek rendelkezésére áll. A fegyházban töltött időt „szolgálatnak” nevezik hivatalosan,

(az ítélet szerint: „to serve 10—20 years in the penitentiary ...”) Az amnesztia igen nagy ritkaság, rendszeren csak politikai bűnösöknek jár ki tisztára csak politikai természetű, nem erőszakos bűncselekmények után. A kegyelmezés joga az állam kormányzóját illeti meg. Halálraítéltek csak igen kivételesen kapnak kegyelmet, bár a kormányzó joga e téren korlátlan. A büntetés legalább felének kitöltése után a „kegyelmi tanács” intézkedik a feltételes szabadonbocsájtás ügyében. A feltételesen szabadonbocsájtott elítélt rendkívül szigorú felügyelet alá kerül.

Amerikai különlegesség: a rabok szabadságolása. Megtörténik, hogy az elítéltet hazaengedik beteg édesanyjának meglátogatására. 1922-ben nagy feltűnést keltett, hogy Debs szocialista vezér, aki tíz évre volt elítélve és Atlantában töltötte a büntetését, egy szép napon Washingtonba érkezett. A fegyház igazgatója ugyanis három napi szabadságot adott neki, hogy egy ügyet az igazságügyminiszterrel személyesen megbeszélhessen. A három nap elteltével Debs természetesen újra jelentkezett a fegyházban és folytatta büntetésének kitöltését.

Kihágási ügyekben a municipal court bírója ítél; ez nagyjában megfelel a mi rendőrbíróságunknak, — a bíró azonban nem rendőrtisztviselő, hanem éppen olyan bíró, mint a többi. Miután az idekerülő ügyek nem valami veszedelmesek, a bíró rendszerint pillanatnyi ötlete szerint ítél. Pl. kihágási ügyben egy Papadochopoulos nevű görögöt arra ítélte a bíró, hogy „egymásután háromszor mondja ki a nevét”. Van rá eset, hogy a 20—25 éves vádlottat arra ítélik, hogy „a márnájával három hónapon át minden vasárnap menjen a templomba”. A részeges férj, aki nem ad pénzt gyermekeinek eltartására, kaphat olyan ítéletet, hogy a templomban az összes hívek jelenlétében az oltár előtt esküdjék meg, hogy három hónapig nem iszik szeszes italt”, — s ha esküjét megszegi, két évre fegyházba megy. New-Yorkban igen jótékony hatású az „éj-

jeli bíróság”; a municipal court egy bírása egész éjjel szolgálatban van, és stante pede ítéletet mond az eléje kerülő kihágási ügyekben. Aki este tizenegy órakor a moziban valami illetlen dolgot sug a szomszédnöje fülébe, jogerős bírói ítélet alapján még éjjel előtt a magánzárkájába kerülhet. Miután ez benne van a köztudatban, az éjjeli bíróság intézménye rendkívül jó hatással van a nagy városok erkölceire.

Elég gyakori a feltételes elítélés is, de soha nem alkalmazzák oly esetben, mikor a vádlott viselkedése vagy tette a közerkölcsiséget sértette. A feltételesen, el ítéletet kiutalják valamelyik „probation officer”-nek, aki további viselkedését igen alaposan ellenőrzi.

A polgári perek talán már ki is mennének a divatból Amerikában, ha idegenek nem volnának. A pereskedő feleknek csak igen kis percentje született Amerikában. A pereskedést rendkívül megnehezíti a rendszer, mely nehézkes és költséges. Polgári perekben a kereset, ha annak jogi vita az alapja, nyomtatásban adandó be s a beadványban a legrészletesebben el kell mondani, az ügy keletkezését és egész fejlődését s mellékelni kell a bizonyítékul szolgáló iratokat. Ötszáz dollárnál kevesebb költséggel nem lehet pert indítani, s felebbezés esetén ez az összeg hatalmasan növekszik. A három fórum: district court, state supreme court és federal supreme court. A kerületi bíróság egyes bíróság. Bizonyos perek egyenesen a supreme courtnál indítandók meg, egyes bíró előtt, s felebbezés esetén kerülnek ugyanazon bíróság ötös tanácsa elé. A washingtoni supreme court elé már csak az igazán nagy perek kerülnek. Az ítélet alapja, minden polgári bíróság előtt, lehetőleg a „precedens”. (Ezek többnyire nem is „jogperek” hanem „méltányossági perek.”) A felek ügyvédei kötelesek a legalaposabban megmagyarázni az egész ügyet a bíró számára; a szakértők és tanúk egész serege felvonul a bíró elé, — minden szót feljegyez két gyorsíró, s a beadványok és gyorsírói jegyzetek alapján a bíró ellenőrizheti, hogy a szóbeli tárgyaláson jól

értette-e meg az ügyvel kapcsolatos tény- és jogkérdéseket? Amikor már minden tisztázva van, a felek ügyvédei előterjesztik a precedenseket, melyek azt tüntetik fel, hogy a korábbi azonos esetekben hogyan ítélték a bíróságok? A bíró munkája lényegében nem más, mint annak megállapítása, hogy a meghallgatott ügy valóban ugyanolyan-e, mint az az ügy, melyet precedens gyanánt előtártak az ügyvédek? A precedensnek nein csupán az ítélete adandó a bíró kezébe, hanem az ítélet anteaktái is, mert enélkül nem lehetne az azonos-ságot megállapítani. (Ezért kell a keresetet kinyomtatni.) Ezek szerint az a jó ügyvéd, aki jól ismeri a precedenseket, vagy legalább fel tudja azokat kutatni.

Egy amerikai komoly ügyvéd irodája: egy óriási könyvtár, melyben a könyvek kilenctizedrésze kinyomtatott periratokból áll, — vagy száz, évre visszamenőleg, az Egyesült-Államok minden részéből összegyűjtve. S ez a körülmény magyarázza meg, hogy a legtöbb ügyvédi iroda társas cég tulajdona. Smith Jeremiás, Magyarország pénzügyi ellenőre szántén ügyvéd, neki a bostoni irodájában tizenkilenc társa van. Minden, amit az iroda keres, közös tulajdona a cégtársaknak, de a jövedelem felosztásának kulcsát a társasági szerződés szabja meg. A cégtársak mindenike specialista a jog valamely területén és másfajta jogi kérdésekkel nem foglalkozik. Továbbá minden nagy irodában van egy-két olyan tisztviselő, aki a könyvtár kezeléséhez s a precedensek gyors összekereséséhez nagyszerűen ért.

Az ügyvédek a bírói állást nem tekintik élethivatásnak, hanem inkább eszköznek arra, hogy hírnévre tegyenek szert. Egyes államok igyekeznek az ügyvédek a bírói állásokban lekötni; pl. New-Yorkban a városi bíróság (City court) tagjait tíz évre választja s évi 14.500 dollár fizetést adnak nekik; a szolgálati idő letelte után a bírák mégis visszamennek a rájuk nézve jövedelmezőbb ügyvédi praxisba. Az ismeretlen nevű ügyvéd azonban ennek a összegnek az ötödrészét sem keresi meg. Annak az ügyvédnek tehát, aki érvényesülni

akar anélkül, hogy személyes összeköttetései volnának nagy kereskedő cégekkel, rá kell vetnie magát a politikára, s bírói vagy ügyészi állásra kell vadásznia, hogy ismertté tegye a nevét.

Minél jobban, szabályozva, van egy országnak az igazságszolgáltatása, annál könnyebb neki, bírónak és ügyvédnek a munkája s annál kevesebb tér nyílik a tehetőség érvényesítésére. Az amerikai igazságszolgáltatási rendszer ezek szerint a lehető legtágabb teret nyújtja az ügyvéd és a bíró szellemi képességeinek érvényesítésére. Az Egyesült-Államok (kongresszusa és negyvennyolc államnak negyvennyolc parlamentje évenként átlag tizenkétezer új törvényt alkot s a felső bíróságok döntvényeinek száma évenként tizenkét—tizenháromezer; a döntvények szövegének és rövid indokolásának egyöntetű nyomásban készített kiadása 1923-ban 175.000 oldalra terjedt, -- s ez csupán egy évnek a termése volt. Ha a döntvények terjedelme évenként 175.000 oldal, s a törvényeké legalább ugyanennyi, akkor valóban bőséges tér van az ügyvéd leleményességének, tudásának és logikai erejének érvényesítésére. Talán ez magyarázza meg, hogy az amerikai jogász világ ragaszkodik az igazságszolgáltatás mai rendszeréhez. „Nem az a baj, hogy sok a törvény, mondotta Hughes államtitkár az American Law Institute 1924. évi közgyűlésén, hanem az, hogy a törvényhozások rossz törvényeket csinálnak. A bíróságok sokszor egészen hiába erőlködnek, hogy felismerjék a törvényhozás intencióját, mert hiszen a törvényhozásnak a törvény megalkotásánál sokszor nem is volt határozott intenciója.” Hughestól, ki azóta visszatért az ügyvédi pályára, hallottuk azt a találó megjegyzést is, hogy Amerikában a per lefolyása sokszor nem is igazságszolgáltatás, hanem jogi sakk-játék (legal chessplay), A gyenge játékosok sorából mindenesetre könnyen kiemelkedhetnek a matadorok-

ORVOSOK, CHIROPRACTOROK ÉS FOGÁSZOK

Európában nincsen jó híre az amerikai orvosnak s az az amerikai, aki Európában született, rendszeren be vándorolt orvost hívat, ha megbetegszik. Az amerikai orvos iránti bizalmatlanságon nem lehet csodálkozni, mert húsz-harminc évvel ezelőtt az amerikai orvosképzés, igen kevés kivétellel, még nagyon gyenge lábon állott s nincs még másfél évtizede, hogy megszűnt az a régi rendszer, mely a kórházakat is feljogosította, hogy orvosi diplomákat osztogassanak. Még ma is nagyon sok olyan orvos folytat gyakorlatot, kinek a kiképzése nagyon hiányos volt, sőt még ma is van mód arra, hogy rövid idő alatt, kevés fáradsággal és igen minimális tudással, orvos lehessen az ember Amerikában.

A komoly egyetemeken az orvosképzés is nagyon komoly ma már, sőt már elérkezett Amerika az ellenkező véglethez: oly sokat követel az orvosnövendéktől, hogy az összes követelmények lelkiismeretes teljesítéséről szó sem lehet. Az orvosdoktor rendszeren két évi kórházi gyakorlat után jelentkezik csak a magán gyakorlatra feljogosító államvizsgára. Az így felkészült doktor, tudás dolgában versenyre kelhet az európaival, de még kell vagy húsz esztendő, hogy a modern készültségű orvosok jussanak többségre.

Benn, az ország közepében és a nyugaton vannak meg „egyetemek”, ahol elég jutányos áron, akár néhány hét alatt is meg lehet szerezni az orvosdoktori oklevelet. 1923-ban leplezték le a Kansas City Medical College-t, hogy 150 dollárért villamos kalauzoknak is adott orvosdoktori oklevelet. Ez az oklevél feljogosította tulajdonosát arra, hogy államvizsgára jelentkezék, tehát csak olyan államot kellett keresni, amelyben a vizsga letétele nem nehéz még egy villamos kalauznak sem. Van ilyen állam is. A továbbiak megértéséhez tudni kell, hogy Amerika az orvosi szektákkal szemben türelmes. Pl. Amerikában ma is sok a homeopatha, sőt New-Yorkban van egy kórház, mely (magyar vezetés alatt!) homeopatha orvosokat képesít s doktori oklevelet osztogat. Egyik ilyen orvosi szekta, az „eklektikus orvostudomány szektája” húsz-harminc évvel ezelőtt nagyon népszerű volt, mert két évi tanfolyamán New-Yorkban vagy Chicagóban igen könnyen leheteti doktori oklevelet kapni. Azóta a legtöbb állam törvényhozása már megtagadta az eklektikusok elismerését, Connecticut állam azonban befogadta őket. Mivel a rendes egyetemet végzett orvos nem jó szemmel nézi az eklektikus orvosokat, ezek kivívták, hogy Connecticut állam az eklektikus orvosokból külön bizottságot létesített, amely előtt szintén le lehet tenni az orvosi gyakorlatra képesítő államvizsgát. Kansas Cityből tehát Connecticut fővárosába, Hartfordba mentek a diplomás ál-doktorok, hol az eklektikus vizsgáló-bizottság egyik tagjától jutányos áron megvásárolták a vizsgakérdéseket s a kérdésekre adandó feleleteket. Az utolsó években ilyen módon száz meg száz ál-doktort jogosítottak fel Connecticutban az orvosi gyakorlatra. Ezek mind Connecticutban telepedtek le, mert ha ebben az államban egy éven át orvosi gyakorlatot folytattak, akkor ezzel jogot szereztek arra, hogy a többi államokban külön képesítés nélkül is megkezdhessék az orvosi gyakorlatot. Természetes, hogy a tudatlan ál-orvosok sok beteget, aki bizalommal fordult hozzájuk, megöltek

a tudatlan kezeléssel, sőt akadt közöttük oly vakmerő, aki operálni is mert. A legbotrányosabb eset az volt, amikor egy ilyen ál-doktor egy munkásnak a gép által összezúzott ujját le akarta amputálni s eközben egy liter aetherrel narikotizálta a beteget – a más világira E botrány leleplezése után több száz „doktor” megszökött Connecticutból. Egy részük valószínűleg New-Yorkba ment, ahol a tiszti orvosi hivatal szerint körülbelül 2500 szélhámos adja ki magát orvosdoktornak és gyakorlatot folytat, mert az ellenőrzés a semmivel határos.

A komoly és képzett, szabályszerűen képezett orvos Amerikában mindenütt nehéz küzdelmet folytat a létért, míg felkelti maga iránt a bizalmat. Az első sikerek után azonban jól megfizeteti a munkáját, mert nem felejt el, hogy mily nagy tökélet kellett tanulmányába befektetni. Az orvos, ha érti a mesterségét, feltétlenül megél s ha kitűnően dolgozik, akkor meg is gazdagodhatik. A gazdagsághoz azonban sok tudás nélkül is gyorsan el lehet jutni — több-kevesebb lelkiismeretlenséggel. Elősegítik ezt az amerikai szokások is. Az amerikai orvos csaknem mindig kész preparátummal, „patent medicine”-nel gyógyít s a/kik nagyon mohóik a pénzszerzésben, azok a betegeknek maguk adják el a gyógyszert; az orvosi látogatásért 3 vagy 5 dollár helyett csak egy fél dollárt kérnek, de viszont a gyógyszer árát háromszorosan felszámítják. Kis városokban a gyógyszerész, úgy boldogul a legjobban, ha szövetkezik egy orvossal, az orvosnak ingyen lakást és fizetést ad. viszont az orvos rendeléseivel fellendíti a gyógyszerár forgalmát. Különösen, eredményessé teszi ezt az eljárást az az amerikai szokás, hogy a betegnek egyszerre két-háromféle gyógyszert rendelnek s a beteg ezeket felváltva szedi be.

Az amerikai orvos életében nagy szerepe van a városi kórháznak, különösen a kis városokban. Ha az orvosnak tisztességes híre van, megengedik neki, hogy a betegét a kórházba vitesse és ott kezelje; a beteg ter-

mészetesen megfizeti a kórházi díjat, de saját orvosával kezeltetheti magát, akinek külön fizet. A sebészre nézve nagy előny, ha a kórház műtőtermét használhatja. A kórházak már úgy vannak berendezve, hogy a magánorvosok munkáját elősegíthessék; egy harmincezer lakosú város kórházában négy-öt műtőterem is van. Akit nem bocsájtanak be a kórházba, mert vagy a képzettségében vagy a tisztességében nem bíznak, az operál a beteg lakásán, — ha kell: a konyhában leemeli az ajtót, ráteszi két székre s az ajtóra fektetve a beteget, megoperálja. És van rá eset, hogy a beteg nem is hal meg. Ilyénkor persze előfordul, hogy a műtőorvos el hívja valamelyik hasonszórú kollegái segítségébe s műtét közben összekülönbözik vele a honorárium megosztásán. (Pl. 1922 dec. havában, Passaic városában, New Jersey államban, New-Yorktól alig 50 percnnyire.) Semmi csodálatos nincs tehát abban, hogy a Magyarországon nevelt orvosnak Amerikában nagy a becsülete. Az amerikai közönség az egészségügyi dolgokban általában tájékozatlan. Így van ez minden fiatal kultúrájú népnél. A doktort szinte babonás tisztelettel veszi körül a nép, mely minden sikerért nagyon hálás, az eredményesen dolgozó orvost igen megbecsüli, de kritizálni nem meri még azt sem, akinek működése a kritikát egyenesen kihívja. Az amerikai tisztában van vele, hogy ő az orvosi dolgokhoz nem ért s az ő szemében minden doktor tudós és nem mer fellépni még a lelkiismeretlenséggel szemben sem. Kis városbeli személyes tapasztalat szerint, ha a csekély praxisú orvos megunja az otthonülést, kimegy az utcára s megállítja az első ismerőst: „Joe, rossz színben vagy, úgy látszik, baj van a musoulus risoriussal!” Joenak már reszket a lába az ijedtségtől. „A baj nem látszik nagynak — folytatja a doktor — jöjj hozzám négy órákor, megvizsgállak és majd meglátom, mit tehetünk.” Ez biztos három dollár. S az eset még nem olyan rossz, mint amikor az orvos a telefonhívás alkalmával, noha csak tíz percnnyire lakik, a telefonba bmondatja a beteg

gyermek atyjával a szimptomákat és ugyancsak telefonon utasítja a gyógy szerészt, hogy milyen gyógyszereket küldjön fel a betegnek. A közönség, mely az ilyen dolgokon nem ütődik meg, általában néma megadással várja sorsát betegség idején. Miután a nép azt látja hogy az orvos csaknem mindig „patent medicine”-! rendel, mely már készen van a gyógyszerész áru-állványán, legalább is ugyanolyan gyakran kérnek orvosi tanácsot, illetve gyógyszert a gyógyszerésztől, mint az orvosaktól. A legtöbb betegség könnyű természetű s a háziser jellegével bíró gyógyszerkészítmény tényleg segít a beteg állapotán. Nagyon sok beteget kezelnek a Christian Science felekezet ráimádkozói is. főként az. angol eredetű, idősebb nők körében. A természetes „soda-doktorok” nagyrésze pap, de a „spiritual healing”, lelki gyógy mód alkalmazásával nemcsak ideg- és lelki betegéket akarnak gyógyítani, hanem általában mindenkit, aki hozzájuk fordul; s ha nem javul a beteg állapota, mindig egy a mentség: „a beteg hite nem elég erős”.

Az amerikai orvosi gyakorlat Európa részéről beható tanulmányozást igényelne, — de az összes megfigyelések és tanulmányok nem sokat érnek, ha nem ismeri az ember az amerikai orvos lelkét és egész észjárása!, műveltségének összes alkotó elemeit, munkálkodásának egész módszerét. 1923 június elején meghalt Murphy, a Tammany Hall vezére, a legismertebb politikusok egyike; életét és halálát két-háromezer sorra terjedő cikkekben ismertették a new-yorki lapok, oly nagy volt az érdeklődés minden iránt, ami Murphyvei bármilyen kapcsolatban volt. Murphy este tizanegykor, mikor hazament a klubból, említette barátomnak, hogy nem jól érzi magát. Reggel fél hét órakor felkelt, a fürdőszobában mosakodás közben „rosszul lett”, nyomban orvost hívtak, akinek jelenlétében a „rosszullét” után tíz percen belül meghalt. Az európai orvos azt mondta volna erre, hogy a halál oka vagy szívszélhűdés vagy agyszélhűdés: szívbjaja nem igen volt az 58 éves, hatal-

mas erejű, tömzsi embernek, aki évtizedek óta rettentően nagy munkát végzett anélkül, hogy valaha panaszkodott volna: valószínűbb az arteriosclerosis és agyszélhűdés esete. Az a nagyon híres orvos azonban, aki a halál pillanatában mellette állott, azt a jelentést adta ki, hogy a halál oka: „indigestio”. Miután bizonyos, hogy képzett, jó doktorral állunk szemben, csak azt szabad feltennünk, hogy mi nem igen értjük, mi minden járt az amerikai orvos fejében, mikor leírta azt a pár szót, hogy a halált „indigestio” okozta? Neki bizonyára meg van a maga theóriája az indigestioról, mely elvégre lehet kiinduló vagy közvetett oka a halálnak s amint mi a halálok megjelölésénél nem írjuk le a meghalás egész folyamatát, hanem csak egy momentumot említünk belőle s a többi orvosok előtt ismeretesnek tételezzük fel, úgy az „indigestio” is csak egy momentum, melynek említése az amerikai orvosban az élettani elgondolásnak talán éppen olyan hosszú folyamatát indítja meg, mint ahogyan nálunk szinte gépiesen egész gondolatsort kelt életre ez az egy szó: „agyszélhűdés”. Nem elég az amerikai doktornak szavait és írásait egyszerűen lefordítani, hanem meg kell tudnunk azt is, hogy voltaképen mit ért ő azalatt, amit mond? Csak hosszú, hosszú tanulmányozás után jövünk rá, hogy ő nagyon gyakran mást gondol és másként gondolja, mint mi s az ő rendszere nagyon sokszor van olyan jó, mint a miénk, ha meg is botránkozunk rajta első tekintetre, amikor még nem jól értjük.

Könnyű kimondani azt az ítéletet is, hogy az orvosi ethika gyenge lábon áll Amerikában; ez azonban igazságtalan ítélet. Az orvosi erkölcs mindig relativ: csak függeléke a társadalmi erkölcsnek s ha az amerikai orvosi ethika teljesen megfelel az amerikai erkölcsi felfogásnak, akkor erkölcsi szempontból nincs mi kritikálnunk az amerikai orvoson. A különbség a jómínevű amerikai orvos és az európai orvos között erkölcsi felfogás dolgában különben is csak árnyalatbeli.

A munka, melyet az amerikai orvos végez, részünkről mély részvétet érdemel. Napi 8—10 rendelő-óra, vasárnap is, éveken át szabadság-nélkül s a rendelő-órák után beteglátogatás óriási nagy távolságokban — gyilkos dolog. Az amerikai nagy városokban az „öreg doktor” ma már ritka, mint a fehér holló: a praxis megöli azt, aki nem elég szerencsés vagy nem elég okos idejekorán szabadulni belőle. A „letörés” annál biztosabban bekövetkezik, mert a sokat dolgozó, nagyszerű amerikai (a doktor is) általában esztelenül él s mohó gyorsasággal kárpótolni akarja magát az összes élvezetekben az alatt a pár óra, alatt, amit hetenkint a munkától „ellop” — éjszakázik, iszik, táncol vagy kártyázik s leírhatatlanul roncsolja az idegeit.

Az amerikai orvosnak önmagán kívül még egy félelmetes ellensége van: a „chiropraetok”. Ma még Amerikában sem szentelnek a chiropractoknak annyi figyelmet, mint amennyit megérdemel, — Európában pedig még egyáltalán nem ismerik ezt a fogalmat. A chiropractor tudomány Ő is kiképzésben részesült egyén, akinek meggyőződése szerint minden belső betegség a hátgetrincből ered: valamelyik csigolya egy helytelen mozdulatot tett. A gyógyítás tehát a helytelen mozdulat ellensúlyozásával, „a hátgerinc adjusz-tálásával” történik. A chiropractorságot mintegy húsz-huszonöt évvel ezelőtt egy Palmer nevű orvosdoktor találta fel; tőle tanultak az első chiropractorok. Ma már számos chiropractor iskola van Amerikában, négy évi tanfolyamima], melyen igen behatóan tanítják az anatómiát, élettant, belgyógyászatot stbit. Az első időben igen sok szélhámós vetette rá magát a chiropractorságra és az iskola-alapításra: gyors tanfolyamokon meg lehetett szerezni a „Doctor of Chiropraeties” címet. Legújában azonban a tanfolyam négy éves, csak high schoolt végzett fiúkat és leányokat vesznek fel, a tanárok tényleg ismerik a tárgyat, amelyet előadnak s a hallgatóknak nagyon sokat kell tanulniok. Bár ez az orvosi szekta még nagyon fiatal, az Egyesült Államokban ma

már több, mint ötvenezer chiropractor működik s az államoknak már több, mint a fele törvény útján engedte nekik az orvosi gyakorlatot. New-York államban, melynek orvosi rendszabályai legszigorúbbak, zavartalanul ni üködnek a chiropractorok, mert az ő működésüket, mintán sohasem rendelnek gyógyszert és sohasem végeznek műtétet, hivatalosan nem tekintik orvosi gyakorlatnak. A chiropractor csak egy dereshez hasonló padot használ különféle csavarokkal és fakalapá csókkal s a beteget kifeszíti, nyújtja, gyúrja és kenegeti. Lehetnek esetek, amikor az „adjusztálás” hatása kedvező; a legtöbb esetben azonban a beteg az adjusztálás alatt és utána nem jelentéktelen fájdalmakat érez s mikor e fájdalmak elmúlnak, meg van róla győződve, hogy meggyógyult. A népnek általában igen széles rétegei bizalmatlanok a gyógyszerekkel szemben; a chiropractor tehát, aki leszólja az orvosdokort és az orvosságot, bizalmat kelt s népszerűsége tehet szert. A chiropractorok iskolái, lapjai és egyesületei nagyon, tehetséges propagandát folytatnak az orvosok ellen s oly gyorsan terjeszkednek, hogy belátható időn belül többségben lesznek az orvosdoktorokkal szemben.

A chiropractorral, ki neve elé „Dr.” vagy neve után D. C. (Doctor of Chiropractics) jelzést ír, megkülönböztetésül az M. D. (Medicinae Doctor) orvostól, nem tévesztendő össze a chiropodist, aki neve elé szintén Dr. címet ír ki a cégtáblára, de nem hátgerincigazítással foglalkozik, hanem kizárólag tyúkszemvágással. A chiropodist rendszeren valamely borbéllyal vagy cipésszel társul s az üzlet egyik fülkéjében nyitja meg rendelőjét. Miután Amerika szabad ország (free country), mindenkinek joga van magát doktornak hívatni – a magánéletben; ellenben közokiratban az igazi orvosdoktor sem használhatja a doktori címét, mert a demokratikus cím-tilalom a hivatalos iratokban (útlevél, házasságlevél stb.) a tudományos címekre is kiterjed.

Az „optometrist” (látásmérő), szemüvegrendelő a

legjobb egyetemeken két évi kiképzésben részesül: meg tanulja, még pedig nagyon jól, a fizika optikai fejezetét, a lencsék egész fizikáját s a szem anatómiáját és fizio-
logiáját. Az Optometrist nemcsak jó szemüveget tud ren-
delni, hanem a szem megbetegedéseit vagy orvosi keze-
lést igénylő elváltozásait is észre veszi és szükség esetén
figyelmezteti a páciensét, hogy menjen szemorvoshoz.
A látásmérés szerény, de tisztes megélhetést nyújtó
pálya intelligens emberek számára

A D. D. S. (Doctor of Dental Surgery), a modern
fogorvos ugyanoly alapos kiképzésben részesül, mint
az univerzális doktor: az egyetemes orvosi tudomá-
nyokból mellőzi a belgyógyászatot, szemészetet, szülé-
szetet s a sebészetből csak a szájsebészetet tanulja, de
a fogászat területén mindent behatóbban és szakszerűb-
ben tanul, mint az egyetemes orvos. Tudományos és
társadalmi rangjuk egyenlő. A D. D. S. gyakorlata, ha
egy kis reklámmal és kitűnő felszereléssel jól van be-
vezetve, dúsán jövedelmez, mert a nép Amerikában
már tudja, hogy a fogakat ápolni és gondozni kell.

A GYÓGYSZERTÁR

A legjobb „spumoni” (keményre fagyasztott, vegyes gyümölcslével ízesített tejszín) oly gyógyszertárban kapható, melyben görög fiú keveri a hűsítőket. Az olaszok által készített „spumoni” rendszeren vizesebb. Továbbá a friss orangeade is jobb az oly patikában, ahol görögök készítik; általában a görög fiú igen hasznos kiegészítője az amerikai gyógyszertárnak, s készítményei szinte elfeledtetik velünk, hogy hátul, az üzlet-helyiség mélyén patikaszerke van a mennyezetig felhalmozva; azoknak illata kevésbé hatol az előtérbe, inkább a „bicarbonate of soda” kap ott benn, a bolt végén egy kis szagot az előtérben felszolgált csirke-sandwichtól.

Az amerikai gyógyszertár általában télen hasonlít egy kicsit a vendéglőhöz, nyáron pedig az európai cukrászdához. Ha nem volna kiírva az ajtóra, hogy „itt gyógyszereket receptre is készítenek”, nem is vennők észre, hogy gyógyszertárba léptünk. Általában, ha az ember nem tudja, hogy valami hol kapható, azt szokták neki tanácsolni, hogy menjen a gyógyszertárba, ott biztosan kapható. Lehet, hogy ebben van egy kis tréfa is, de az igazság több benne, mint a tréfa. Nem „minden” kapható a gyógyszertárban, de igen sokféle dolog kapható benne. Amikor a fiam Yonkers városában a Parkhill Pharmaey-ba bement cipő-

madzagért, a gyógyszerész méltatlankodva utasította rendre:

— Itt kaphat rántottát, csirke-sandwichet, fagylatot, kávét, szivart, levélpapírt, gyermekjátékokat, fürdőruhát, házicipőt, levélbélyeget, cipőkenőcsöt, légy-papírt, vasalót, virág-magot, gyertyát és selyemharisnyát, de cipőmadzagot nem tartunk, mert ez gyógyszer-tár! Cipőmadzagért menjen a cipősboltba!

Az átlagos gyógyszertár két részből áll. Az előtérben van a „soda-fountain”, magyarul: „söntés”, mely miben sem különbözik a candy-store-ok (cukrászdák) italmérő helyiségétől. Ragyogó nikkell és csillogó kristály minden; az italok és ételek készítője és keverője tiszta fehér blúzban, fején tiszta fehér sapkában dolgozik s szolgálja ki a vendégeket — borralaló nélkül. A vendégek a „pult” előtt kuporognak a magas, támla nélküli székeken, amíg ott van üres hely, s amikor minden hely el van foglalva a pultnál, csak akkor ülnek a márványasztalkák mellé, mely inkább az ifjú párok és társaságok számára van fenntartva. A vendégek esznek, isznak, meglehetősen hangosak s a kis városokban (százezer lakosig) mind jó ismerősök. A személyzet fraternizáló hangon beszél velük, de aki 5 centért iszik egy jeges limonádét vagy cseresznyelét, éppenúgy szolgálják ki, mint azt, aki egy dollárt költ.

A hűtőkből sokkal nagyobb forgalma van az üzletnek, mint a gyógyszerekből. A gyógyszerek kiszolgáltatására elég egy ember, de az italok körül rendszeren legalább ketten foglalatoskodnak. S az italkeverő görögöt jobban fizetik, mint a gyógyszerész-segédet. Az oly gyógyszertár, mely csak gyógyszereket árul, igen nagy ritkaság és csak nagy városokban található, elvértve; a gazdája rendszeren német, aki iránt e miatt igen nagy a bizalom; a német gyógyszerész alapos s a munkája mindig meghízható, míg az amerikai gyógyszerész régente bizony kissé felületes kiképzésben részesült. Ma már másként van; körülbelül egy évtized óta az amerikai gyógyszerész is olyan tanterv szerint tanul, mint a német vagy a magyar, de a modern gyógyszeré-

szek ma még kisebbségben vannak. A fejlettebb államokban szigorúan ellenőrzik a gyógyszerészeket; a gyakorlat állami engedélyhez van kötve s az engedély okiratot a helyiségben ki kell függeszteni. Egyébként azonban a gyógyszerészet szabad ipar s mindenki nyithat gyógyszertárat, akinek képesítése van. Természetes, hogy ez a szabadság a legvadabb üzleti versenyt teremti meg; a forgalmasabb utcákban éppenúgy egymást érik a gyógyszertárak, mint a szivaros boltok s a hűsítők kimérése és százféle közszükségleti cikkel való kereskedés nélkül csaknem mindegyik gyógyszertár hamarosan megbuknék.

Amerikában a doktor nagyon drága. A modern orvos kiképzése nagyon sokba kerül, (évenként 300—500 dollár a tandíj s tandíjmentesség nines) természetes tehát, hogy az orvos nem adhatja olcsón a tudományát. De különben is az amerikai nép inkább bízik a kész gyógyszerben, mint abban, amit receptre készítenek. A receptre készített gyógyszer valami kipró hálátlan dolog, lehet, hogy a doktor téved a mennyiségek megállapításában; lehet, hogy a gyógyszerész téved; és lehet az is, hogy vagy a doktor, vagy a gyógyszerész nem ért a mesterségéhez. Ha ellenben egy gyógyszert szabadalmaztak, mint hashajtót vagy tyúkszemirtót, akkor azt a gyógyszert a szabadalmazás előtt a legkiválóbb szakértők alaposan megvizsgálták. Ez a magyarázata annak, hogy egy oly nép körében, melynek igen jelentékeny része a kultúra alacsony fokán álló országból való bevándorló, rendkívül népszerűek lettek a kész orvosságok, az u. n. patent medicine-ek. Nagyon kedveltek a házi gyógyszerek is, melyeket a szomszédasszonyok minden orvosi honorárium nélkül ajánlanak. A gyógyszertárak sorsára igen nagy befolyással van a chiropractorok számának növekedése is. Az Egyesült Államokban a betegeket ma mintegy száz-ezer orvos és ötvenezer chiropractor gyógyítja s a chiropractor egyebek között abban is különbözik az orvostól, hogy soha nem rendel gyógyszert. Ott ahol a betegeket masszázsszal, nyújtóztatással és hátgerinc-

ropogtatással kezelik, a gyógyszerész a gyógyszerek készítéséből természetesen nem tud megélni. Számára nem marad tehát más hátra, mint hogy üzletét ki kell bővítenie cukrászdává és vegyeskereskedéssé, vagy pedig rá kell adnia a fejét az italcsempészetre.

A „bootlegging” igen sok gyógyszerésznek, a fő jövedelmi forrása. A közegészségügy érdekében kívánatos volna, hogy az egész italcsempészet a gyógyszerészek kezébe kerüljön.

Ma minden orvos, aki a gyakorlatra jogosítva van, bizonyos mennyiségű blankettát kap az állam egészségügyi hivatalától s ezen a blankettán ötöd fél deciliter szeszest italt (rendesen whiskyt) rendelhet bármely páciensének, annyiszor, amennyiszor jónak látja. A whiskyt a gyógyszerész szolgáltatja ki emberséges árban. Minden esetben rendes, gabonából főzött szeszt (szipiritms friimentit) kap a vevő, néha festve, nélm ízesítve is. A gyógyszerertárban vásárolt whisky azonban elenyészően csekély mennyiségű ahhoz az italhoz képest, melyet külföldről szállítanak, tiltott úton, vagy amelyet a szeszfőzéshez nem értők kotyvasztanak, néha methyl-alkoholból és más veszedelmes anyagokból. A gyógyszerész ritkán főzi maga a whiskyt (ez nincs is megengedve), hanem többnyire az állam által engedélyezett szeszmagraktárból szerzi be az anyagot s azt dolgozza fel whiskyvé. A receptre adott whiskynél természetesen sokkal drágább a recept nélkül kiszolgáltott ital, de a fogyasztó szívesen fizet, ha italt kaphat, mert a „szalonban” 25 centet kell fizetnie egy pohárka pálinkáért. Pálinkafőzéssel különben a kultúra legalacsonyabb fokán álló népréteg foglalkozik; a desztillálás persze nem kifogástalan s többnyire benne maradnak a szeszben a kozmás olajok. Mivel annál kelenőbb a tilos pálinka, minél jobban mar, akárhányszor hangyasavat is kevernek hozzá a bootleggernek.

Újabban nagy hajsza, folyik a „drogue”-ok, az élvezetre használt narkotikumok ellen is. Eredetileg csak az opium ellen harcoltak, melyet a kínaiak állítólag nagy sikerrel terjesztettek, de ma már gyűlöletes

a drogue-elleni harc apostolainak szemében minden narkotikum s ezek között elsősorban az opium és a morfium származékai. Amily gonddal őrzi az európai gyógyszerész a mérgeket, ugyanolyan gonddal vigyáz ma az amerikai gyógyszerész minden narcoticum-derivatumra: pl. súlyosan megbüntetnék azt a gyógyszerészt, aki recept nélkül codeint adna vagy bejelentés és engedély nélkül a külföldről codeint importálna

Az amerikai orvos nemcsak rendelheti a gyógyszert, de a legtöbb államban árusíthatja is. A régimódi (nem kellően képzett) orvosok között sokan vannak, akik igen olcsóért rendelnek (fél dollárért is elmennek a beteghez), de csak a náluk kapható gyógyszerrel kezelik a beteget s a gyógyszert jó drágán számítják. Az orvosok kézi gyógyszertára természetesen igen rontja a legális gyógyszertárak üzletét.

Vegyészeti gyárok, laboratóriumok, gyógyszer-tárak és közönséges kuruzslók tömérdek „házi gyógyszer” hoznak forgalomba Ezeknek elterjedése és népszerűsége korántsem a tartalomtól és a hatástói függ, hanem egyesegyedül a reklámtól. Egy értéktelen „gyógyszer” reklámozására százezer dollárt elkölteni szinte mindennapos dolog, de a nagyterjedelmű és tartós reklámozás feltétlenül megtermi a maga gyümölcsét. Meghülés ellen a „Father Johns medicine”, melynek burkolatán egy öreg katolikus pap képe látható, már hatvan egynéhány év óta szerepel a plakátokon és az újságok hirdetési hasábjain, nem csoda, ha milliós forgalmat csinálnak vele évente, pedig semmivel sem jobb hülés esetén, mint a közönséges herbatea. Az ily szabadalmazott gyógyszerekhez rendszeren valami egyházi vonatkozású vagy keleti hangzású nevet keres a gyáros. Az idegennyelvű sajtóban (a frissen érkezett bevándorlók számára) valamint a farmerek és munkások lapjaiban biztos sikerrel lehet hirdetni bármely házi gyógyszert.

Mindezek a körülmények rendkívül megnehezítik az amerikai gyógyszerésznek a létért való küzdelmét, a küzdelem pedig hatalmasan kifejleszti bennük a

kereskedői szellemet, a szó amerikai értelmében véve. Kisebb, a nagy központoktól távolabbi városokban a gyógyszerésznek „minden pénzt megér”, ha egy kiválóan képzett fiatal orvos letelepedik a városiján és hajlandó előmozdítani a gyógyszerész érdekeit. Ezért szívesen ad vagy bérel az orvosnak lakást a gyógyszerész, sőt állandó fizetést is hajlandó neki adni. Ez az orvosi etikába ugyan Amerikában is beleütközik, de a gyógyszerészt senki sem rója meg érte, sőt mint „ügyes üzletember” a társadalom részéről még elismerésben is részesül, ha vagyonát ily módon tényleg gyarapítja. Tény az is, hogy az ily esetben a beteg teljesen ki van szolgáltatva egy nem nagyon lelkiismeretes orvosnak és egy nem nagyon lelkiismeretes gyógyszerésznek; de ezen senki sem ütközik meg Amerikában, ahol mindenki és minden abból indul ki, hogy „mindenkinek van magához való esze” s aki hagyja magát becsapni vagy kizsárolni, az azt meg is érdemli.

MŰVÉSZET, IRODALOM, TUDOMÁNY

Európai művészek, akik átrándulnak Amerikába, rendszeren csalódva térnek vissza Amerikában a kultúra sokkal fiatalabb, mint Európában, s az amerikaiak könnyen nélkülöznek sok olyan dolgot, ami az európai művészembernek lelki szükséglet.

Annak, hogy a képzőművészet alkotásait az átlag-amerikai nem tudja méltányolni, nemcsak az az oka, hogy őt erre nem tanította senki, hanem egyszersmind az is, hogy a képzőművészeti alkotás ellenkezik Amerikának a szellemével: Amerika nem fordíthat annyi időt a művészi munkára, mint amennyit ez a munka megkövetel. Egy európai építész, aki jól ért a gótikához, évekig tanulmányozta a szerkezeti finomságokat, kalkulálta a mértani vonalakat, s száz meg száz „maaswerk”-et szerkesztett a rajzpapíron, míg az első szép ablakot létrehozta. Az amerikai ezeket az „előtanulmányokat”, melyeknek theoretikumaival eltelhet egy egész élet, teljesen feleslegeseknek tartja: ő addig egész sereg házat felépít és keres bizonyos mennyiségű dollárt. Ennek szükségszerű következménye, hogy az amerikai építészet ... szegényes. Nem azért, mert az amerikainak nincs művészi tehetsége, hanem azért, mert sajnálja az időt, amit a művészi tanulásra kellene fordítani. Aki volt New-Yorkban a Pennsylvania-állo-

más vagy a Grand Centrai nagy csarnokában, az tudja, hogy Amerikát az építészetben felülmúlni nem lehetne, ha ő ezt ambicionálná. A rút téglaházak tízezreiben azonban milliók és millióik laknak, akik nem tudják elképzelni sem, hogy ők többé-kevésbé egészséges és mindig nagyon gazdaságos lakásuk helyett szép házban is lakhatnának. A nagy városokban azonban mintha valami változás készülne: az óriási ládákhoz hasonló felhőkarcolók után, melyekkel elcsúfították a nagy városokat, most egymásután keletkeznek az épületkolosszusok, melyeknek tömeghatása valami új, valami lélekemelő. Egy arasznyi dísz sem pazarolnak az épületre, de a tömeget olyan jól formálják, hogy szinte megelevenedik, s a felhőkbe nyúló várkastélyok és tornyok alakját veszi fel. Egy pillantás a Morningiside height-ről a 96-ik utca felé, vagy a Murray hill legmagasabb pontjától az új „közös klub” felé, vagy a reggeli ködben a 6-ik ave, és az 59. utca sarkáról kelet felé a Central Parkot keletről szegélyező palota-sorokra, feledhetetlen látvány. De aki benne lakik az épületóriásban, az nem tud annak szépségéről semmit. Az olasz renaissance építései is értettek a tömeghatásokhoz (ha volt rá pénz), de az amerikaiak a közel jövőben túlszárnyalják őket e téren (mert lesz rá pénz). Egyébként az átlag-építész munkájának csak üzleti vonatkozásaira ügyel: minél olcsóbb legyen az épület, s minél több hasznot húzhasson belőle a tulajdonosa. Az építészet művészeit ne a nagy városokban, hanem künn, a vidéken keressük. Hogy tisztán faanyagból milyen szép és milyen változatos formákat lehet létrehozni s ezeknek a színezése mily jól esik a szemnek, azt európai ember el sem tudja képzelni. A téglaházak csak most kezdenek divatba jönni; eddig csak a nagy bérházak készültek téglából, a családi házat szinte hagyományosan fából ikellert építeni; ma azonban már az egyesalados új házak között is több a téglaeépület, mint a faház. Becsületére válik az amerikaiak esztétikai érzékének, hogy a falak vakolását utálják; viszont emiatt

kissé drágább az építkezésük, mert apró téglákat a legfinomabb anyagból kell készíteniök. Sárga, vörös és violaszín téglákat gyártanak mindenféle árnyalatban; téglájuk cseng, mint az üveg s erős, mint az acél. Folyosóik, falépcsőik nyomorúságosan szűkek, de tágas verandáik és szép feljáróik, vert vas vagy réz lampionjaik, márvány ajtóburkolataik nagyon tetszetősek. Amint az ornamentikához folyamodnak, lépten-nyomon stilisztikai hibákat követnek el, de erről igazán nem tehetnek: mindenütt hiányzanak a történeti előzmények, nincs anyag, amelyen tanulhatnának. S egy jó reklámtáblával, ha az jövedelmez, mindig készek a legszebb falat is eltakarni.

A szobrászat Amerikában még merőben idegen. New-York nyilvános terein a szobrok megmosolyogni valók, a Madison square tábornoka, Cooper és Horace Greely szobra európai szemmel nézve egy-egy lehetetlenség. Mintha érezné is Amerika, hogy a szobrászat nem az ő területe, — egyáltalán nem sietnek közttereiket szobrokkal díszíteni. Majd eljön annak is az ideje.

Festői már vannak Amerikának; e tekintetben ma már egy nemzet sem jogosított Amerikáról fölényrel beszélni. Nagyon biztató, hogy a grafika fejlődése megelőzte a festészetét; míg Európában a rajz már szinte kimegy a divatból, az amerikai festők rajzolni is tudnak, s művésze bük fejlődése egészen biztos alapokra van helyezve. Fantáziájuk is elég élénk és termékeny, teremtő erejük fiatalos. Az amerikai festőművészet kifejlődésének azonban van egy rettentő akadály, — az, hogy Amerikában nem kell a kép úgyszólván senkinek. Ha a múzeumok és képtárak nem vásárolnának, az amerikai festőművészet nem is volna a világon. Ennek a ténynek tisztára helyi okai vannak. Amerikában a polgári lakás képek elhelyezésére nem alkalmas. A szobák alacsonyak és igen kicsinyek s falfelületek, amelyeket képekkel lehetne díszíteni, nincsenek, meri a sok ajtó, ablak és a falba épített szekrények a képeknek nem hagynak helyet. Elég, ha a falon egy-két;

fotográfia függ, esetleg Washington vagy Lincoln nyomtatott arcképe, s az amerikai nemzeti zászló lehetőleg több példányban. Minden lakásban van ugyan egy nagyobb szoba, a „parlor”, — a legjobb utcai szoba, de ennek csak három fala van mert a negyedik oldala már egy másik szobába nyílik, melytől a parlort legfőlegb egy függöny választja el. A parlorban elmaradhatatlan az ál-kaudalló, melyben azonban csak gázlámpák égnek, s a kandalló felépítése, párkánya és orma jelentékeny helyet foglal el, az attikában rendszeren tükörrel. így a parlorban szines hely a kép számára. Ha egy amerikai, egy jó festményt kapna ajándékba, rendszeren igen nagy zavarba jönne, mert nem tudná, hogy hova tegye. Kinek dolgozzék tehát az amerikai festő? Csak a „felső tízezernek” dolgozhatnak. Azok az emberek, akik palotát építtetnek kizárólagos használatukra, természetesen képekéi is kivannak, — de képeket ők sem vesznek, mert tudják, hogy ők ehhez nem igen értenek. Rendszerint az építész vállalja el az egész ház berendezését, beleértve még a képeket is. Mivel az amerikai közvélemény még nincsen egészen tisztában az amerikai festők értékével, természetesen minden gazdag ember vagy műtörténeti becsú, képeket akar, azaz „régí és klasszikus képeket”, vagy pedig „világhírú” angol vagy francia mesterek műveire vágyakozik. Hogy a „klasszikus” képek között igen sok a hamisítvány, az természetes; hiszen még a legelső amerikai múzeumok is sok hamisítványt vásárolnak. Amerika 1910-től 1922-ig 350 millió dollár árú műtárgyat importált Európából; az 1922. évi bevétel 33 millió dollár értékű volt. Amerika tehát kétségtelenül jó piac a művészek számára, ha hozzá tudnak férni a közvetítők-höz: azokhoz az építészekhez, akik az új paloták berendezésének összeállításával meg vannak bízva. De közvetlenül eladni még a leghíresebb művészek sem tudnak.

Hogy mit vásárolnak az amerikaiak Európában, arról csak általános képekéi kaphatunk, mert a statisztika

tikai részletezést rendszeren nagyon elkésve teszik közzé. Az 1921. évi adatokat már részletesen ismerjük: abban az évben Amerika 22 milliót fizetett európai műtárgyakért, s ebből az anyagból 13 millió dollár árú „száz évnél régibb festmény” volt: a millió dollárt fizettek XIX. és XX. századbeli képekért, 4 millió dollárt pedig-szobrokért és üveg-festményekért. A 22 millióból, amit európai műtárgyakra fordítottak, 10 milliót a londoni piacon kiütöttek el. A megelőző, 1920. évben 20 millió volt a művészi import; ebből 7 millió dollárt kaptak a franciák, ugyancsak 7 milliót az angolok, másfél milliót az olaszok és félmillió dollárt a németek. Érdekes, hogy az olasz régiségek egyáltalán nem vonzzák az amerikaiakat, ellenben nagyon divatosak az amerikai milliómosok között Rembrandt s a XVIII. századbeli angol festők, Reynolds, Gainsborough ée Romaley. Pár évvel ezelőtt Henry E. Huntington Gainsborough „kék fiatjáért 800.000 dollárt fizetett, Joseph E. Widener pedig 750.000 dollárért vett két Rembrandt-képet az Oroszországból Amerikába menekült Juszupov hercegtől.

Az amerikai festők azonban nagyon nehezen jönnek divatba; ehhez nem elég a tehetség, hanem az is szükséges, hogy a festő Angliába vagy Parisba költözzék s ott jó kritikát kapjon. 1920-ban az Európában dolgozó amerikai festők beküldött képeiből 200.000 dollár árút vásároltak Amerikában.

Az amerikai iparművészet most van keletkezében. Művészi becsű ötvös-munkákat csak Angliából vásárolnak, — a francia árú már „idegen”. Más bútor, mint amerikai vagy angol, Amerikában el sem képzelhető: ékszerekben a forma még nem számít, csak az anyag, az üvegiparban Tiffany mindenkivel kiállja az összehasonlítást, s az amerikai kerámia, bár szinte csak tegnap keletkezett, már van olyan jó, mint az angol. Az iparművészeti szükségleteket 80 százalékban ma még a külföld látja el, de tíz év múlva Amerika már mindent fog produkálni, amire szüksége lesz.

Valószínűleg túlnyomóan gazdasági okai vannak

annak a sajátságos ténynek, hogy a színművészet igen nehezen tör utat Amerikában. Az egész amerikai életnek az irányára befolyást gyakorol az a körülmény, hogy az emberi munkaerő drága. Mivel a színházak befogadóképessége korlátolt, a színelőadáshoz pedig nagyon sok embernek az egyéni munkája szükséges, a színházi belépő jegynek drágának kell lennie, hogy a színházi, vállalkozás ne legyen nagyon veszteséges. A mozihoz sokkal kevesebb emberi munkaerő szükséges, a mozi tehát sokkal olcsóbb és népszerűbb. A színháziban átlag 3 dollár egy jegy, a moziban 50—55 cent a legjobb hely. Üzleti számításokat egy mozivállalattal szemben sokkal könnyebb megejteni, mint egy színházi vállalkozással szemben. Miután pedig Amerikában igen kevés ember van, aki két-három órai szellemi élvezetért hajlandó 3 dollárt adni, (vagy ennél többet, mert aki 3 dollárt üzethet egy színházi jegyért, az többnyire már házas,) New-Yorkot, Chicagót és még egynehány nagy várost kivéve, állandó színházaiik sehol sincsenek. Vannak százezer lakosú, nagyon civilizált városok, amelyekben 8—10 év is elmúlik egy színelőadás nélkül. Az egész Amerikában két-három színház van, amelyben állandóan ugyanaz a társulat játszik. A többi színház mind külön vállalat, mely csak bérbeadja az épületet a legelső jelentkezőnek. Az amerikai színművészet még a vándorszíneszet stádiumában van. A színházi vállalkozó (producer) megvásárol egy darabot, azt az amerikai ízlésnek megfelelően mindig átdolgoztatja, azután színészeket szerez a darabhoz s mikor a társulat együtt van, kibérel egy színházat, gyorsan megrendezteteti és betanítatja a darabot s megkezdí az előadásokat. Ha a darab máj- nem vonzza, a közönségei, más városba mennek vele. Ha a szerző még ismeretlen, akkor többnyire a „vidéken”, Chicagóban, vagy Washingtonban tartják meg az első előadásokat is csak az első siker után mennek be a darabbal New-Yorkba. Mert igazi színházi város Amerikában csak egy van: New-York. Az előadás maga mindig jó, de sohasem

valami csodálatosan kitűnő; a rendezés gondosabb és sokkal jobb, mint Európában, s bizonyos „jó közepes” színvonalat el kell érnie minden színésznek, — addig-tanítják; de a művészet felső régióiba csak egy-két amerikai színész emelkedik. A színelőadás mindig mesteri munka, de ritkán művészi munka

A drámaírás terén Amerika meglehetősen meddő, — bár a legtöbb darab, amit előadnak, amerikai, s a legnagyobb sikereket is az amerikai darabok érik el. De nem azért, mintha jobbak volnának, mint az európai. Minden európai darab nagyon idegen Amerikában, ahol másként élnek, másként éreznek és másként beszélnek az emberek. Minden darabot nagyon át kell dolgozni Amerikában, mert az egyszerű, hűséges fordítást az amerikai nemcsak hogy nem élvezné, de egyáltalán meg sem értene. Az átdolgozó sohasem művész és sohasem író, hanem mindig egy szellemtelen, nem is angol, hanem „amerikai” nyelven beszélő, a dráma technikai eszközeit ismerő mesterember, — többnyire egy-egy vén kisasszony, aki már több tucat európai drámát „amerikanizált”. Az európai szerző erejének és hatásának legalább felét elveszti az amerikai színpadon. Az amerikai író azonban nem fogor abban a veszedelemben, hogy a darabját „kijavítja” valami ügyes kontár, s ugyanazt az életet, ugyan azokat az alakokat ismeri, mint az amerikai közönség, — tudja, hogy a közönsége mit érez és mit gondol, s a közönségének nyelvén tud beszélni. Az amerikai szerzőnek tehát, ha kisebb is a tehetsége, igen nagy előnyei vannak az idegen szerzővel szemben. Ha ezeket az előnyöket az összehasonlítás alkalmával igazságosan levonjuk, amikor bátran kimondhatjuk, hogy az európai dráma az amerikaiak fölötté áll.

Még inkább elmondhatjuk ezt a zenéről. Az amerikai szenvedélyesen szereti a zenét, de még nem ért hozzá. Imádja a fúvóhangszert, s ezek között az amerikai találmányt: a saxophone-t, mely az európai rezesbandáknak jó kiegészítője lenne. Véghetetlenül mono-

ton az amerikai nép számára készült zene, — este hét órától reggelig tudnak táncolni, szakadatlanul ugyanarra a három taktusra. Egy „népies bálát” európai ember nem bírna egészen végigélvezni, — az éjszaka egyetlenegy melódiája hetekig kínozná a fülét. Akár tud, akár nem: minden amerikai füttyül és dúdolgat. A nagy koncerteknek azonban kis közönsége van, kivéve, ha a közönség divatos kedvencéről van szó. Az amerikai zeneéletben ma Fritz Kreisler uralkodik, aki annyi pénzt keres, amennyit akar. A legnagyobb nevű művészek, a világhírességek Amerika, tizenöt-húsz városában találnak megértő közönséget. Az opera New-Yorkban és Chicagóban otthonos. A newyorki Metropolitan Operahouse (melynek épülete egy óriási pajta, felépítését Budapesten a Rákóczi-úton nem engedélyezték volna), a világnak legelső operaháza, mert a világ minden részéből a legelső művészeket tudja összehozni. Miután itt az ember a pénzéért a világ legjobb „árúját”, illetve a világ legjobb operaelőadását kapja, — a hat és fél millió lakosú városban a Metropolitan nézőtere természetesen mindennap megtelik. De hogy a Metropolitan Opera-house valami különös jó üzlet volna, azt a vállalkozás mögött álló bankárok sohasem állították.

Talán felesleges is megjegyezni, hogy Amerikában se az állam, se a város, se senki egyetlen színházat sem támogat egy centtel sem: a színház szubvencionálása az amerikainak éppen olyan kevésbé menne a fejébe, minit ahogyan nem tudná megérteni pl. egy vendéglő vagy kávéház szubvencionálását.

Lehet, hogy a színház és a mozi élet-halál harcát a mozin kívül egyedül az opera fogja túlélni s a drámai színház egészen háttérbe szorulva, csak mint valami különlegesség fog fenmaradni. Aki csodálkozik ezen a merész állításon, az gondolja el, hogy milyen volt a színház és a mozi egymáshoz való viszonya húsz évvel ezelőtt éve s milyen ma Európának az amerikai moziról csak halvány fogalmai vannak, mert az amerikai dara-

bok rendesen kurtítva, rossz szöveggel kerülnek nálunk bemutatóra. Lehetetlenség, hogy az, aki nem élt Amerikában, megértse az amerikai mozi nyelvét s alakjainak a lelkét; az amerikai mozi szellemessége, mely vetekedik a francia vígjáték fénykorának szellemességével, az amerikai mozi-darabok európai előadásain egyszerűen elvész. A legkitűnőbb darabok egyáltalán sohasem érnek el Budapestig; lehet, hogy ennek ma pénzügyi okai vannak, — de lehet az is, hogy csak a tájékozatlanság fosztja meg a magyar közönséget a legjobb mozi-darabok élvezetétől. Az amerikai mozik igen nagy érdeme, hogy nemcsak szórakoztat és nemcsak drámáinak erejével nemesíti a nép gondolat- és érzésvilágát, hanem egyszersmind oktat is. A szorgalmas mozilátogató jobban megismeri a világot, mint aki a geográfiai könyveket bújja, megtanulja a történelmet, sőt hazája irodalmát is: ma már rendkívül hangulatos betétekben mutatnak be apró költői remekműveket, a nemzeti írók életéből érdekes epizódokat, stbít. A közönség igen hálás azért az öt-hat percért, melyet két darab előadása között az ismeretterjesztésre fordítanak. Az ilyen apró epizódok szövege természetesen irodalmi mestermű.

Mert nagyszerű írói vannak a mai Amerikának. Aki a mai amerikai népiskolát elvégzi, annak a stílusa kifogástalan, — nyelvtanilag tökéletes, szabatos és tömör, semmit, egy betűt sem lehet benne kifogásolni. Aki a középiskolát elvégzi, annak máj” stílus-érzéke is van, s aki a college-ban még négy évig a legbehatóbban foglalkozik az amerikai és angol irodalommal, az oly magas irodalmi műveltségre tesz szert, hogy minden írásműnek mesteri kritikusa. Ebből az következik, hogy Amerikában kétféle író van: aki a „tömeg” számára ír, egészen korrekt nyelven, s aki az irodalom számára ír, teljes művészi készséggel. Az igazi írók nem kifejezési készségükben különböznek egymástól, (mert hiszen mindnyájan mestereik), hanem lelki tartalmuk szerint gyakorolnak kisebb vagy nagyobb

hatást a közönségre. Műveiknek a tartalmát mi nem mindig élvezhetjük és nem mindig bírálhatjuk, mert nagyon is különbözik a miénktől az ő világuk; nem mindig értjük meg műveiknek a szerkezetét sem, mely a miénktől különböző agyú közönség igényeihez van szabva, — de nyelvbeli formáiknak a tökéletességét csak bámulhatjuk, mihelyt a nyelvüket teljesen megértjük. Amilyen ostobák az amerikai „élcek” (rendesen idegen elméiknek a szüleményei), éppen úgy csodálhatjuk a humornak azt a gazdagságát, mely a modern amerikai írók, újságírók és egyes cartoonisták munkáiban élénk tárul.

A „cartoonist,, amerikai különlegesség: a rajzoló és író keveréke, aki a maga kis történetét, mely valamely emberi gyarlóságot állít élénk, mindjárt meg is illusztrálja. A „cartoon” nem karrikatúra; sohasem egy egyénnek, hanem mindig egy típusnak a vázlatos rajza, a pár soros szöveg lehető legnagyobb dinamikájú meg-elevenítése céljából. Száz meg száz ismert nevű „cartoonist” dolgozik Amerikában; igen sok közülök határozottan „buta” és ezzel nevette meg bennünket, mini pl. Bud Fisher, aki rajzaival szédítően sok pénzt keres, hogy versenystállóján minél előbb elveszítse; de van közöttük akinek munkáiban ugyanannyi szellem és filozófia van, mint a legjobb dráma- és regényírókban: a legelső közöttük Sidney Smith, aki mindennap rajzol négy kis képet a Gump-család életéből, s naponta tíz millió ember kacag és okul a tréfáin.

Tudományosság dolgában Amerika Európa előtt jár. A tudós professzorok ugyan azt szokták mondani, hogy Amerika rajong a tudományért, de megfélekedzik a tudósairól. — azonban a professzoroknak nincs igáztuk. Ha az amerikai tudós dolgozik, könnyebb az érvényesülése, mint az európai tudósé. Az egyetemek között nagy a verseny, — az igazi tudóst éppen úgy zaklatják még az ügynökök is, mint a híres primadonnákat, mert a tudós számára könnyű állást szerezni, s ezért a közvetítésért az első évi fizetés 10-15 százaléka

jár. Könnyű továbbá a tudományos munkákra kiadót találni, mert az egyetemek és college-ok megvesznek 500 példányt, ugyanannyit a nyilvános könyvtárak, a középiskolák és magánosok is vásárolnak valamennyi könyvet, s így minden olyan kiadványból, melynek valamelyes tudományos értéke van, 1500—2000 példány egészen bizonyosan eladható, igen méltányos áron. A tudományos irodalmi munkálkodás tehát Amerikában korántsem oly hálátlan foglalkozás, mint Európában, s ha a tudósnak amellet az eltartást biztosító katedrája vagy más állása is megvan. — tudományos könyvek, értekezések, folyóiratokban és lapokban megjelenő közlemények révén még vagyont is lehet szerezni. Egy regény, mely kétszázezer példányban elkel, természetesen többet jövedelmez, mint akár a legkiválóbb tudományos munka, de munkájának eredményeit az európai viszonyokhoz mérve, az amerikai tudósnak semmi oka sincs panaszkodnia

A KATONA

Amerika háború idején rajong a katonaságért, de békében nem szenvedheti.

Békében zsoldos, háborúban önkéntes hadsereg: védelmezi az Egyesült Államok érdekeit.

A háború idején jaj volt annak, aki nem jelentkezett „önként” katonának. A nős, családos embereket azonban otthon hagyták polgári foglalkozásukban és csak különös kívánságukra sorozták be őket. De jelentkezni minden épkéz-láb ember kénytelen volt. Bergdoll, a philadelphiai milliomos, aki a katonai kötelezettség elől Európába szökött, ma a leggyűlöttebb emberek egyike Amerikában s nagy költséggel expedíciókat küldtek Európába, hogy innen elrabolva haza szállítsák Amerikába

A harctérre induló csapatokat határtalan ünnepelésében részesítették — különösen a nők, akik a világ legjobb toborzóinak bizonyultak.

A háború után lobogódísz és zene várta a hazatérő csapatokat; a lelkesedés megint nagy volt, de már csak két napig tartott. A harmadik napon már kikergettek a színházból egy altisztet, aki egyenruhában merészkedett bemenni a földszintre.

A katona, aki tegnap még ünnepelt hős volt, megint az a foglalkozás nélküli szegény fiú, aki csak végső nyomorában szánta el magát a katonáskodásra

s akit békében csak azért öltöztettek katonai egyenruhába, hogy csavargó ne legyen belőle.

Amerika népe határozottan antimilitarista. Ennek pedig két oka van. az egyik politikai, a másik gazdasági.

Az amerikai nép rendkívül nehéz küzdelem árán vívta ki függetlenségét egy katonai hatalommal szemben. Washington hadseregében nem katonák, hanem polgárok harcoltak Anglia hivatásos katonasága ellen. Százötven év nagyon rövid idő ahhoz, hogy ennek emléke elmosódjék. Az amerikai nevelés, a legutolsó tíz-húsz évet kivéve, angol-ellenes és antimilitarista volt. Az amerikai, polgár olyan szellemben nevelkedett föl, amely egyáltalán nem volt kedvező a militarizmusra. Bele nevelték a népbe, hogy a monarchák gyűlöletes zsarnokok, és még a legintelligensebb körökben is találunk embereket, akik például a porosz militarizmust azért gyűlölik, mert elhitették velük, hogy II. Vilmosnak joga volt bármely katonáját bármely pillanatban minden megokolás nélkül kivégeztetni. (Ezen ne csodálkozzunk: az amerikai éppen olyan naiv a mi dolgainkban, mint amily naivak vagyunk mi az ő dolgok megítélésében.) Az amerikai a katonában a dologtalan embert látja. A rengeteg sok csuklógyakorlatnak, kivonulásnak és céllovészetnek semmi gazdasági értéket nem tulajdonítanak: aki katona, az mindaddig, amíg szolgál, a dolgozó társadalomra nézve elveszett, A közkatona, az altiszt és a tiszt egyaránt. Már a polgári tisztviselő is csak nagyon mérsékelt megbecsülésben részesül, mert nem munkás és nem üzletember, de létének szükségességét vagy inkább elkerülhetetlenségét még belátják, de a katona a társadalomra nézve már elveszett ember. Leányok katonával nem mennek végig az utcán, nem azért, mert ez a társaság rontaná erkölcsi hírnevüket, hanem azért, mert ez szociális lealacsonyodás volna még a munkásleányra nézve is. Ha a katona sétálni akar egy leánnyal, polgári ruhába kell öltöznie.

Ily körülmények között a hadsereg kiegészítése béke idején nagyon nehéz munka. A toborzás az utcán történik. Az erre a célra legalkalmasabb altiszteket és katonákat kiválasztják, gondosan kiöltöztetik és kimosdatják. A város legforgalmasabb helyén kezdi meg munkáját a „toborzó tiszt”, (az altiszt neve is „tiszt”), oly módon, hogy a fal mellé, vagy a járda és a kocsút határvonalára felállítja az állványait s azokra kifüggeszti kartonra ragasztott plakátjait. „Csatlakozzál a hadsereghez!” „Jöjj utazni!” „Gyakorold magad a cél-lövésben!” „Nincs külön ezred a 19-iknél”. Rendesen ennyi csak a felirat. A képek sportjeleneteket ábrázolnak, a haditengerészet toborzó helyeinek plakátjai pedig exotikus tájakat, pálmaligeteget, melyekben a tengerészkatona két félig meztelen „benszülött” leány karjába kapaszkodva sétál ... Az állás nélküli és vagy a hivatásos naplopó eleinte csak nézegeti a képeket, s mikor már mindent látott és habozni kezd, a toborzó katona odakacsint neki s (mindig dialektusban) kérdi: „Szép, mi?” A beszélgetés lassan kezdődik, néha napokon, át folytatódik, s ha a fiú már nagyon reménytelennek látja helyzetét a polgári társadalomban, megy a toborzóval a kaszárnyába. Ott a szerződés aláírásakor azonnal adnak neki húsz-harminc dollárt, azon vásárolhat, de az utcára kimennie már nem szabad: viszik ki a vidékre a barak-táborba s megkezdik a kiképzését, ami cseppet sem hasonlít a toborzóhely plakátjaihoz. A hadsereg-kiegészítésnek e módja ellen nagy agitáció folyik éppen az úgynevezett „legjobb körök” részéről, amelyek egyszerűen csalást és „beugratást” látnak benne. De más mód egyelőre nincs rá, hogy a hadsereg „önkénteseket” kapjon.

A nagy háború óta évek múltak el, a lelkes méltatások helyett most már kezdődik Amerikában a kritika. Politikai gyűléseken ma már úgy festik le a francia harctér amerikai katonáit, hogy „részezes, durva, káromkodó, nőre éhes fickók voltak; sok volt közöttük a gyáva, aki átkozta a háborút”. A World

egyik (1924 októberi) száma feljegyezte, hogy a hallgatóság „zajos” tetszéssel fogadta ezt a jellemzést. A „kritika” túloz; de bizonyára szintén egy túlzásnak volt az eredménye. A háborúban szolgált katonák ugyanis egy óriási szövetséget alkotnak, amelynek neve Amerikai Légió. A Légió nemcsak a volt katonák érdekeit védi, hanem a politika kérdéseibe is beleszól, még pedig igen erőszakos modorban, parancsoló hangon. Ez egy lényegében antimilitarista társadalom körében természetesen óriási reakciót kelt, s ez a magyarázata annak, hogy a katonaság kritizálásában is túlzásba mennek.

Mindazt, amit az amerikai társadalomnak a katonasággal szemben való magatartásáról elmondottunk, látszólag megcáfolja az a tény, hogy Amerika példátlanul bőkezű a nagy háború harcosaival szemben. De a látszatot nem szabad összetéveszteniünk a valósággal. A nagy polgárháború után Lincoln megjutalmazta minden katonáját, nem pénzzel, hanem földdel. Föld volt bőven mindenütt. A világháború után is jutalmat követelt a Légió minden hadviselt ember számára, még pedig nem természetbeni, hanem pénzübeli jutalmat, u. n. „bonus”. Amerikának igen sok szabad földje van még benn a kontinens belsejében s minden katonának szívesen adott volna 100—200 holdat már csak azért is, hogy a nagy városokból eltávolítsa őket, de a veteránoknak készpénz kellett. A kongresszus meg is szavazta a bonust, de Harding elnök ellen vétóval élt. New-York állam törvényhozói azonban tisztában voltak vele, hogy a bonus a legjobb korteseszköz, s 1923 elején megszavaztak ötven millió dollárt a New-York állam részéről hadibavonultak jutalmazására. Smith kormányzó jóváhagyta a törvényt s megkezdték a pénz szétosztását. Bármily hihetetlenül hangzik is: igen sokan nem jelentkeztek a bonusért, sokan pedig a nyilvánosság előtt, újságokban és gyűléseken tiltakoztak az ellen, hogy őket legszentebb hazafiúi kötelességük teljesítésének díjazásá-

val meg akarják gyalázní. 1924 tavaszán, mikor az általános választások már közeledtek, mindenik párt hangosan követelte a bonust az összes volt katonák részére, azok számára is, akik között New-York állam 50 millió dollárt már szétosztott. Csaknem egyhangúlag megszavazta a kongresszus a bonust, melyet azonban, Coolidge követelésére, úgy módosították, hogy a volt katonák készpénz helyett 1000 dolláros nyugdíj-biztosítási kötvényt kaptak. Ez a „bonus” azonban nem azt jelenti, hogy az amerikai társadalom a katonasággal mint intézménnyel szemben megváltoztatta álláspontját, hanem csak azt, hogy az 1924-iki választási hadjáratban a bonus volt a legmegfelelőbb korteszköz,

New-York város utcáin igen sok hadirokkantat láthatunk, akinek lábai hiányzanak. Kiskerekű kocsijukon tolják magukat ide-oda s az ölükbe kitett sapkájukban néhány szál ceruza látható. Koldulni nem szabad, de az utcán ceruzát árulni szabad. A ceruzát senki sem veszi el, de sok nikkell és ezüst pénz hull a rokkant sapkájába, naponta tíz-húsz dollár. A veteránról mindenki tudja, hogy szép nyugdíjat kap; nem is sajnálatból kapják a közönségtől a pénzt, hanem a sapkájukba dobott nikkell vagy ezüst pénz inkább elismerés azért a tényért, hogy üzletet akarnak csinálni, azaz: dolgoznak. Az odadobott pénzben nem jut kifejezésre egy gondolatnyi szánalom, s elfogadásában nincs semmi szégyen.

Az amerikai nép gondolkodásának és érzelmeinek teljesen megfelel a milícia-rendszer: béke idején senki se legyen katona, de ha szükség van rá, mindenki legyen katona. Természetesen tisztában vannak a milícia-rendszer hátrányaival is és igyekeznek azokat kiküszöbölni. A milícia-rendszerhez első sorban kitűnő lisztek kellenek, s az Egyesült-Államok nem takarékoskodnak, ha a tisztképzésről van szó. A westpointi katonai akadémia a legjobb és legelőkelőbb intézetek egyike az egész világon. Hibája talán csak az, hogy

túlságosan előkelő, s szelleme inkább brit, mint amerikai. Elméletileg katonai főiskola, a gyakorlatban pedig sport-főiskola. De ha nem is követeli meg hallgatóitól a katonai tudományok intenzív tanulását, feltétlenül megad erre is minden lehetőséget. Lehetséges, hogy West-Point-ben a diákiról kitűnő tiszt váljék, de ez ránézve nem kötelező . . . Az amerikai hivatásos tisztek legkiválóbbjai mind West-Pointból kerültek ki, s a katonai pályán ma csak ez az intézet biztosítja az ember jövőjét, azok az idők már elmúltak, mikor bravúrok és politikai érdemek is megalapozhatták egy-egy tisztnek a karrierjét. A vezérkarba ma már nem juthat be senki, aki nem West-Pointból graduált. Érdekes, hogy úgy a weepointi iskolát, mint a haditengerészet annapolisi, hasonlórangú iskoláját igen sokan végzik anélkül, hogy később hivatásos katonák vagy tengerészek lennének. Ennek az a következménye, hogy a polgári pályákon is sokan vannak (aránylag), akik katonai vagy tengerészeti kiképzésben részesültek. Pl. Wilbur, a mostani tengerészeti miniszter polgári foglalkozására nézve ügyvéd Californiában, de ifjú korában elvégezte a haditengerészeti akadémiát. Az országnak igen nagy hasznára válik, ha a politikusok és a közélet vezető emberei között többen is vannak, akik igazán értenek a hadsereg és a haditengerészet ügyeihez s nem csupán kalandorok képviselik a parlamentben a katonai „szaktudást”. Sohasem láttuk azonban, hogy a katonai képzettséggel is rendelkező politikusok a katonai kérdésekben ne a polgárság egyetemes érdekeit képviselték volna a hadsereg természetes terjeszkedési vágyaival szemben.

Az amerikai milíciát mint katonaságot lebecsülni nem lehet. Aki megfigyelte a milícia kiképzését, csak a legnagyobb elismeréssel nyilatkozhatik róla. Ha tisztán csak a papír-formát tekintjük, az amerikai hadsereg igen hasonlít a régi magyar királyi honvédséghez, illetőleg a honvédség javított formájának tekinthető. A királyi honvédségben a tényleges csapatok a

hadseregnek csak a kereteit alkották, s a kereteket megtöltötték a kiképzésre és gyakorlatra időnkint behívott póttartalékosokkal. A honvédség keret-századainak nagyjában megfelel az amerikai zsoldos hadsereg, s a póttartalékosoknak a milícia. De a zsoldos csapat és a milícia csak háborúban és hadgyakorlaton működik együtt, békében annyira függetlenek egymástól, mint voltak a cs. és kir., és a honvéd csapatok. Az amerikai milícia katonája olyan, mint a királyi honvéd póttartalékos, azzal a különbséggel, hogy a szolgálat Amerikában nem jogilag, hanem becsületből kötelező. A kiképzési idő nyolc hét; a póttartalékos minden két-három évben gyakorlatra vonult be; a milícia tagja is bevonul időnkint gyakorlatra, de tisztán csak becsületből,

Háború esetén a milícia kiképzett tagjai előnyben részesülnek, altisztek lesznek, vagy legalább I. osztályú katonák, aszerint, hogy ki mennyire van begyakorolva. A tiszti tartalék is a milíciából kerül ki. tanfolyamokon át.

A milícia kiképzése júniustól szeptemberig tart. A keleti államokban e célra kitűnő táborokat szereltek fel, ahova igen szívesen mennek a 1.7—25 éves fiatalemberek. Élelmezés, bánásmód, oktatás, stb. kitűnő. A hivatalnok, kereskedő-segéd, ipari alkalmazott, stb. a kiképzés idejére szabadságot kap munkaadójától, teljes fizetéssel. Nem képzelhető el, hogy akadjon olyan kereskedő, aki alkalmazottját azért, mert a nyarat katonai táborban töltötte, el merné bocsájtani. Ha ez megtörténnék: az illető munkaadónak jobb lett volna nem születnie ... A fegyver használatán, a menetelésen és felvonuláson kívül kitűnően megtanulják a milícia önkéntesei a tereptant és a táborozást. Külön képzik ki a gyalogságot, a lovas-ságot, tüzérséget és utászokat. A kerékpárhoz és autóhoz kivétel nélkül mindenki ért, s a jelentkezők többsége már a bevonuláskor képzett távíró és telefonkezelő (hála a cserkészetnek). A négerék lustaságáról

és indolenciájáról világszerte elterjedt nézetekkel szemben meg kell említenünk, hogy az Egyesült-Államokban a néger semmivel sem rosszabb katona, mint a fehérbőrű. A hadseregben egyéb hátrányt nem szenvednek, mint hogy külön vonnak csoportosítva s tisztjeik eddig még csak a századosi rangig emelkedhettek. A kiképzés ideje alatt minden elismerésre méltó ambíciót és fegyelmet tanúsítanak; a táborban megjelenésük és magatartásuk elsőrangú, s dísz-felvonulásukat megirigyelné a régi porosz hadsereg.

Amerika szárazföldi haderejének alkotó részei: a szövetségi csapatok és az állami csapatok; az első a zsoldos hadsereg, a második a milícia. Mindkettő igénybe vehető úgy a háború, mint a belső rend fenntartásának céljaira, de hadicélokra a milíciát, rendészeti célokra pedig a szövetségi csapatokat csak végszükség esetén használják fel. A szövetségi csapatoknak, azaz a zsoldos hadseregnek főparancsnoka az Egyesült-Államok elnöke; a milícia főparancsnoka az illető állam kormányzója. Az elnöknek van egy tábornok-hadsegéde és tábornok-orvosa; (ez utóbbit rendszeren a polgári orvosok közül nevezi ki hivatalának elfoglalásakor az elnök). A kormányzó hadsegéde hivatásos törzstiszt. A kormányzónak joga van egy-két polgári egyént tiszteletbeli hadsegédjévé kinevezni ezredesi ranggal. (House „ezredes”, ki a békekötés idején Wilson elnök politikai ügynökeként szerepelt Európában, szintén ilyen polgári ezredes volt). A kormányzó legjobb belátása szerint hívhatja be szolgálatra a milíciát; ezt nagyobb zavargások, nagy sztrájkok esetén meg is szokták tenni. Soha nem volt még rá eset, hogy a milícia ily esetekben a legszigorúbb katonai követelményeknek is meg ne felelt volna: a milícia tagja ilyenkor semmi egyéb, mint minden osztályérdeken felülemelkedő polgár, ki szolgálatait az államkormány rendelkezésére bocsátja minden habozás és minden feltétel nélkül, mert az iskola és a társadalom belenevelte azt a tudatot, hogy ettől függ a

haza békéjének és boldogulásának biztosítása Ez azt jelenti, hogy az óriási faji, felekezeti és gazdasági ellentétek a hadsereg és a milícia kebelében nem léteznek s legkisebb jelentkezésük is a közfelfogás szerint nyílt hazaárulás.

Az amerikai kormányt a törvényhozás felhatalmazta arra, hogy „legfőlebb” 280.000 főnyi hadsereget tartson. Az Egyesült-Államokat kivéve, nincs a világon ország, amelynek hadügyminisztere ily felhatalmazás birtokában 279.999 katonával beérné. Ezzel szemben a zsoldos hadsereg tényleges létszáma (1924. dec. havában) 132.153. E létszámban van 68 tábornok, 3636 gyalogos, 1032 lovas, 1257 tábori tüzér, 942 vártüzér és 888 repülő-tiszt, 952 katonai orvos, 158 tábori fogorvos. 124 tábori káplán, 71 hadi vegyész, stb. A tábornokok közül egy (Pershing) „a hadseregek tábornoka”, 32 „major general” és 35 „brigadier general”.

A közkatonák két zsoldosztályba vannak beosztva, szolgálati idejük szerint, s havi díjazásuk (ellátás és ruházat mellett) 21 dollártól 126 dollárig emelkedik. Az altisztek fizetése 109—185 dollár havonként, a tiszteké 1500—4000 dollár egy évre, bezárólag az ezredesi rangig, de ehhez még különféle pótlékok is járulnak; a dandár-tábornok 6000, a major general 8000 dollárt kap egy évre és pótlékokat. A szövetség és az államok polgári tisztviselőihez mérten, a közkatonák, altisztek és tisztek díjazása igen jónak mondható.

Egy zsoldos hadseregben minél nagyobb a katona díjazása, annál nehezebb katonát fogni; hisz ha könnyű volna katonát kapni, akkor kicsiny volna a díjazás. Amerikát háború veszélye nem fenyegeti mostanában, a katonai pálya tehát nem a veszélyessége miatt népszerűtlen.

A népszerűtlenségnek kifejezői az amerikai kaszárnyák is. Amerika legújabb, legmodernebb városaiban a kaszárnya a megtestesült anachronizmus: egy óriási épület, melynek külseje és aránytalanul kiemelkedő tornya már messziről elárulja, hogy ennek a háznak

különleges rendeltetése van. Valóságos vár mindegyik „armory”. Tőfobmyire nem téglá, hanem kőépület, mely egy ideig még a gránátoknak is ellenállana. Ablaka az utcára nincs: csak keskeny, sötét lőrések nyílnak az utcára. Nemcsak rideg, nemcsak a fogháznál barátság-talanabb, de egyszersmind misztikus épület is a kaszárnya: az ember nem tudja, hogy mi van benne és mögötte, de a kapuba vagy a kapu elé helyezett ócska ágyúk, az épület nagy kőkockái, nehéz páncélos kapui egy ismeretlen méretű, de bizonyára óriási, le-küzdhetetlen erő benyomását keltik a járóelőkben. Valaha várakat és erődöket építettek a külső ellenség betörése ellen; az amerikai „armory” bevehetetlen vár az állami és társadalmi rend védelmére. Az amerikai városokban nemcsak a zavargás, de az utcai tüntetés is a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Az állami parlamentek minden pénzt megszavaznak, ha egy új „armory” építéséről van szó. De a kaszárnya mellett szinte borzongva megy el az amerikai polgár, azokat, akik benn a kaszárnyában szolgálnak, megfizeti, de valójában nem sokra becsüli.

A MUNKÁS

Amerikában már nincsen munkáskérdés, de igazában sohasem is volt. Mert Amerikában sohasem volt kérdés az, hogy a munkásnak van-e joga annyi kereset-
hez, amennyi a tisztas megélhetéshez szükséges és az, aki dolgozni akart, mindig meg is bírta szerezni életszükségeinek a kielégítését. Az európai szocializmus a pauperizmus szülötte, Amerikában pedig pauperizmus nem volt, nincsen és valószínűleg nagyon sokáig nem is lesz. A szociológusok vitatkozhatnak rajta, hogy ez annak az okos politikának következménye-e, amelyet az amerikai nép mindig követett vagy csupán annak a hallatlan természeti gazdagságnak az eredménye-e, mellyel Amerikát megáldotta a Teremtő? A földolog az, hogy ugyanakkor, amikor a nyomor megteremtette Európában a munkásmozgalmakat, Amerikában a munkáskéz oly keresett volt, hogy szinte diktált a piacon. A szociális mozgalmak természetesen nem voltak ismeretlenek Amerikában sem. de lezajlásuk csöndes és a természetes fejlődésnek megfelelő volt, a „kapitalista” társadalom» melynek tagjai csaknem mind a munkásosztályból kerültek ki. nem zárkózott el az oly követelések előtt, melyeknek közhasznú volta nyilvánvaló volt s ezzel az éleesebb összetűzéseknek

elejét vette. A szakszervezetek meghonosultak Amerikában is és idővel roppant erőre tettek szert, mert a politizálásról lemondva, mindig: csak tagjaiknak anyagi érdekeit tartották szem előtt s az összes erők egyesítésével egy célra törve, mindig eredményeket értek el. Az amerikai munkás a maga „union”-jában megtalálja mindazt a védelmet, melyre szüksége van s meg van róla győződve, hogy ha a „union” (ejtsd: „junion”) elkezdene egyszersmind politizálni is, ereje szétforgácsolódna s az eddigi nagy vívmányokat kockára tenné. Amerika igazi jóléte abban van, hogy minden munkaképes ember jól megélhet Amerikában s ha takarékos, valamennyi tőkét is gyűjthet. A munkások belátták, hogy ez csak addig lehetséges, míg a tőke és a munka békében él egymással. Ha bekövetkeznék az, (ami ma szinte elképzelhetetlen), hogy a munkások megakarnák bontani a gazdasági békét, a törvényhozás, melyben a munkásság többségre nem tehet szert (miután a munkásság a lakosságnak csak kis része), egyszerűen kinyitná a bevándorlás zsilipjeit és liberális bevándorlási politikájával hat hónap alatt a mai nap felére szoríthatná le a munkabért. Ettől azonban nem kell tartani: a munkás belátja, hogy az adott viszonyok között helyzete jobb, mint bárhol a világon s a kapitalista is meg van róla győződve, hogy jobb a nyugodt, biztosított termelés nagyobb munkabérrel és elégedett munkásokkal. Nem az erőviszonyok szabályozzák Amerikában a munkapiacot, hanem a kölcsönös belátás.

Aki ezzel szemben arra hivatkozik, hogy Amerikában is van szocialista-párt, sőt kommunista-párt is van és hogy Amerikában zajlanak le a legvéresebb sztrájkok, tehát a tőke és a munka harca Amerikában a legélesebb, az egészen felületesen szemléli a dolgokat s éretlen ítéletet mond oly viszonyokról, amelyeket nem ismer. Amerikában is vannak szocialisták, de számuk a nem szocialista munkásokéhoz úgy aránylik, mint egy a százhoz s a kommunisták száma még

kisebb. Az, hogy sajtójuknak a hangja még merészebb, mint Európában, csak azt jelenti, hogy Amerika oly erős, hogy ott az egész „vörös sajtó” minden lázongása csak ártalmatlan cincogás. És ha Herrinben a sztrájkolók és sztrájk török valóságos csatát vívnak egymással a bánya körül, ez nem amerikai dolog, mert a harcoló felek oroszok, lengyelek, néger, csehek, magyarok, horvátok stb., egy elenyésző kis töredék, mely nem tud amerikai lenni és ha Amerika helyett a mennyországba került volna, ott is háborogna, mert természetében van a marakodás, az irigység és a gyűlölködés. Ilyen elemek is kerültek be, természetesen, Amerikába s ott nyugtalanok, míg a magjuk is ki nem vesz, de a mennyiségük oly kicsiny, hogy számba sem jöhet; ha az Egyesült-Államok óriási területén van egy-két ilyen tűzfészek, az mit sem jelent. A helyzetet legjobban abból lehet megismerni, hogy a legáltalánosabb választójog mellett sohasem sikerült még több szocialistát bevinni a parlamentbe, mint legföllebb, ha egyetlenegy. Ezzel a ténnyel szemben nincs helye semmi disputának.

Amerikában az „osztály-harc” már túlhaladott dolog; osztályok a szó európai értelmében nincsenek is Amerikában, mert hiszen ott minden munkás polgár, és minden polgár munkás: e két fogalom között egyáltalán nincsen meg az az ellentét, ami Európában megvan. Az amerikai munkás nem is érti meg, hogy miért csúfolják a „burzsoát” — mert hiszen ő is „burzsoa” — és az amerikai polgár, még ha gazdag ember is, dolgozik, amennyire csak bír s oly légkörben nőtt fel, amelyben annak, aki nem dolgozik, nincsen becsülete. Ami a szocializmusból egyáltalán megvalósítható, az nagyjában már megvalósult Amerikában. Az általános elnyomódás, a „Verelendung” az amerikai szemében veszedelmes agyrém, mert a nyomorból jólét nem születhetik. Az amerikai gondolat nem az, hogy az egyéni tőkét meg kell szüntetni, hanem az, hogy mindenkinek meg kell adni a lehetőséget, hogy ő is tőkés legyen. S

ez a „lehetőség” Amerikában nem valami elméleti dolog-, hanem valóság, — minden munkás ezer élő példát lát arra hogy csakugyan valóság- és egy kis önfejelem mellett ő maga is azonnal ráléphet a kapitalizmus útjára. Állandóan, óriási módon növekedik azoknak a munkásoknak a száma, akik ingatlant szereznek, saját házukban laknak, értékpapírokat vásárolnak és bankokat alapítanak, melyek hatalmas üzemeket és nagy vasúti vonalakat kerítenek a kezükbe. Ha az utolsó tizenöt év fejlődésének megfelelő arányban gyarapodik a munkásság Amerikában. — harminc év múlva Amerikában a pénzvilág egész területén a munkás-tőke fog dominálni.

Hogyan jutott idáig az amerikai munkásság? Kétségtelenül a sajátos viszonyok hatása alatt,

A XIX. század első felében az amerikai munkásság nagy többsége friss bevándorló volt. mely előtt csak egyetlen cél lebegett; pénzt szerezni minél gyorsabban. Mindenre inkább gondoltak, min az olvasásra és ön művelésre, a szervezkedésben rejlő nagy erőt nem ismerték fel és fogalmuk sem volt a szocializmusról. Szakszervezeteket alapítottak ugyan az ipari centrumokban, de azok semmi kapcsolatban sem voltak egymással. Az első organizáció, mely félig-meddig országos jellegű volt, a „Szent Crispin Lovagjai” nevel viselte. A „lovagok” közül senkinek sem voltak tisztult eszméi arról, hogy egy munkás-mozgalmat hogyan kell vezetni s így nem is tudtak zöldágra vergődni. A második nagy szervezet a „Munka Lovagjai” nevet viselte: ezek a „lovagok” már jobban felismerték a feladatukat. de elkövették azt a nagy hibát, hogy elméleti alapon dolgoztak. Abból indulva ki, hogy a munkások nagy többsége (abban az időben) tanulatlan munkás. — ezeknek a szervezeteit építették ki legelsősorban, s a szakmunkások szervezeteit! elhanyagolták. Az amerikai iparban ennél fogva sohasem volt nagy jelentőségük a Munka Lovagjainak. Csak 1865-ben kezdődött meg a munkások igazi szervezkedése. Gompers Sámuelnek a

fellépésével. Gompers hollandi származású, de Angliában született zsidó fiú volt, aki 12 éves korában, 1862-ben vándorolt ki Amerikába és 1865-ben megalapította, a Szivarcsinálók Nemzetközi Szervezetét. Abban az időben még kézzel csinálták a szivart, s a gyárban, cubai és mexicói szokás szerint, a nyár folyamán felolvasókat alkalmaztak, hogy a munkások a hőségtől és a monoton munkától el ne aludjanak. A Gompers-gyerek nagyon figyelt a felolvasásokra s különösen a nemzetgazdasági témák ragadták meg a figyelmét. 1865-ben már annyira jártas volt a munkás-problémákban, hogy a szivargyári munkások megszervezésében már neki jutott a legfőbb szerep, s 1867-ben ő lett a szakszervezet titkára. Rögtön meg is nősült. — 17 éves korában.) A szivargyári munkások helyzetét sikerült lényegesen javítania, s ezzel tekintélyre tett szert a munkásmozgalomokban. Hamarosan megtanult németül, hogy Marx „Capital”-jával, mely akkor még nem volt angolra lefordítva, megismerkedjék. A hetvenes években már Gompers volt Amerikában a legképzettebb munkásvezér. Az amerikai munkásmozgalom már akkor is meglehetősen nemzeti jellegű volt és már csak azért is ellenezte a szociáldemokráciát, mert azt Amerikába a németek importálták. 1881-ben a pittsburgi munkáskongresszuson végleg megbuktak a Munka Lovagjai, és megalakult az American Federation of Labor, az Amerikai Munkás Szövetség. Elnökké Gomperset választották meg, — de előbb ünnepélyesen ki kellett jelentenie, hogy nem szocialista. Gompers rövid idő alatt az összes szakszervezeteket rávette, hogy az American Federation of Labor-hoz csatlakozzanak, s azóta Amerikában a munkás-kérdésekben az American Federation of Labor uralkodik, melynek 1924 dec. 13-án bekövetkezett haláláig Gompers maradt az elnöke. Az American Federation of Labor mindig Gompers politikáját követte, amelynek főpontja: a munkásság helyzetének folytonos javítása — békés eszközökkel, mérséklettel — inkább lassan, de biztosan. Divatos ruhájában,

fehér mellényben, selyem-cilinderben Gompers mindenhez inkább hasonlított, mint egy szocialista agitátorhoz. Gyermekkorától kezdve rajongott a színházért és Shakespeareért, — a legválasztékosabb irodalmi nyelven beszélt s a legjobb színpadon is bevált volna előadása. Egyénisége azt mutatta, hogy milyen polgár lehet a munkásból, ha reá hallgat. S a munkások annyira hallgattak reá, mint még senkire. A háború kitörésekor Wilson Gompers segítségét kérte, s a munkásvezér meg is ígérte támogatását a kormánynak, összehívatta az összes nagy szervezetek vezetőit és eléjük adott aláírás céljából egy manifesztumot, amelyben támogatásukat a kormánynak megígérik. A szakszervezetek vezetői ez ellen tiltakoztak; azt mondták, hogy előbb meg kell kérdezni a munkásságot. Gompers azonban arra hivatkozott, hogy ő már megígérte a kormánynak a munkásság támogatását, mert ha a munkásság ezt a támogatást megtagadná, a nemzet felháborodása megsemmisítené az összes munkásszervezeteket és kárba veszne minden, amit a munkásság javára kiváltak. A helyzet akkor valóban ilyen volt Amerikában,— s ennek meggondolása után a munkásság vezeterei aláírták a manifesztumot, amelyben kijelentik, hogy ők ugyan elvi ellenségei a háborúnak, de ha Amerika bele sodródik a háborúba, a munkásság nem fogja cserbenhagyni a nemzetet és kormányát. Ettől kezdve az American Federation of Labor az amerikai politikában a leghatalmasabb tényezők egyike.

Az európai munkásság szocialista alapon van megszervezve és semmi közösséget nem vállal az American Federation of Labor-ral mely lényegében polgári szervezet s nem áll az osztályharc alapján egy olyan országban, ahol osztályok nincsenek. És el lehetünk rá készülvé, hogy a jövőben még nagyobb lesz az ellentét az amerikai és az európai munkásság politikai hitvallása között, mert az American Federation of Labor észrevehetően a konzervatív vizek felé evez. Gompers halála után ugyanis William Greent választották meg

a Szövetség elnökévé. Green Ohio állami szenátusának elnöke. tehát már aféle „burzsuj”, s ami ennél szocialista szempontból még sokkal rosszabb: igen buzgó híve a nagyon ájtatos baptista egyháznak s tökéletes ellentéte a forradalmárnak. Gompers büszke volt rá, hogy bár ötvenkilenc évig harcolt a munkásmozgalmaikban, sohasem indítványozott egyetlen sztrájkot sem, ellenben igen sok sztrájkot leszerelt. Utóda Green, elnöki székfoglaló beszédében ezeket mondotta: „El kell ismernünk, hogy a munkabér-szerződés, na egyszer megkötöttük, szent dolog, amelyet minden áron meg kell tartani. A kollektív szerződés megkötése jog. — a kollektív szerződés megtartása kötelesség.” Green tizenhat éves koráig tanult az iskolában, azután bányász lett, de tovább is tanulgatott és főként a nemzetgazdasággal foglalkozott. A munkásmozgalomban ő is részt vett és mielőtt Ohio állam szenátorává választották, elnöke volt a bányászok szakszervezetének. A bányászok gyűlésein mindig ő volt a kommunista-ellenes párt vezére s a kommunistákat végül ki is záratta a szervezetből. William Green ma az American Federation of Labor élén száztizenegy nagy szakszervezetnek a vezére; e 111 szakszervezetnek harmincnégy ezer helyi fiókja van. Ha ez a tábor az erősen konzervatív erzésű, buzgó vallásosságú Greent választotta vezéréül, akkor azzal a közel jövőben várható fejlődésének olyan irányt szabott, amelyet nem lehet félreérteni.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az American Federation of Labor körében nincsenek szocialisták. Vannak ott is szocialisták, de oly elenyészően csekély számban, hogy szóba se jöhetnek. Pl. a betűszedők és nyomdászok szakszervezetének számos helyi union ja szociáldemokrata elveket vall, sőt van közöttük sok kommunista is. Ezek azonban idegenek Amerikában, s mint idegen csoportok, az egész szövetségben semimi súllyal nem bírnak. Szidják, sőt megvetik Gompersét és Greent, de megmaradnak az A. F. L. kötelékében, mert az rájuk nézve igen előnyös gazdaságilag. Van-

nak az A. F. L.-en kívül álló szervezetek is; ezek az I. W. W.-ben (International Workers of the World, a „Világ Nemzetközi Munkásai”) csoportosulnak, mely minden ízében bolsevista szervezet. Miután az egész Amerika tisztában van vele, hogy a közép- és kelet-európai eredetű amerikai munkásságot minden érzése a legradikálisabb kommunizmus felé húzza, — ez is egyik oka annak, hogy a bevándorlási törvény a közép- és kelet-európai népekkel szemben kegyetlenül szigorú. Egyébként azonban egyelőre nem sokat törődnek a kommunista mozgalommal. Ennek éppen úgy nincs jelentősége, mint annak, hogy a legmodernebb hetilapok (Nation, New Republic) idegen származású, de nagyon tehetséges szerkesztői és munkatársai a legszélső radikalizmus hívei; az a körülmény, hogy ezek a legmagasabb színvonalon álló lapok éppen csak tengődnek, kifejezésre juttatja Amerikának a radikalizmussal szemben tanúsított álláspontját. Ismerni kell az amerikai jellem reális, hideg vonásait, az amerikaiak egocentrikus gondolkodását, ha meg akarjuk érteni, hogy miért éppen Amerika a világ egyetlen országa, hol a martírság nem szerezhet egy eszmének híveket? Az amerikai szocialisták vezére, Debs, vértanúja meggyőzésének: hét évet ült a legszigorúbb fegyházban, mert ellenezte a háborút. S amikor kiszabadult: egyyel sem volt több híve, mint amikor a fegyházba bement s az általa hirdetett népgyűlések kudarccal végződtek.

A népgyűlések általában nem népszerűek: Magyarországon minden kis városban több népgyűlést tartanak egy évben, mint New-Yorkban. Az utóbbi években rendezett „felvonulások” mind hazafias célokat szolgáló látványosságok voltak, „tüntetés” pedig a háború, illetve a hadüzenet óta nem volt New-Yorkban. Ritkaság a sztrájk is, és csak ritkán végződik a sztrájkolok győzelmével. Más a helyzet a szénmezőkön: ott szinte örökös a nyugtalanság s minden második évben vasi sztrájk; de ilyenkor rendszeren a munkaadók nyúlnak előbb a fegyverhez. Még messzebb, nyugat és dél felé

vannak vasúti állomások, ahol szocialista kiküldöttek a vonatból leszállni életveszélyes.

Egyetlen iparág sincs Amerikában oly általánosan megszervezve, mint Európában. A kisipar körében legszervezettebb a szabó-, nyomdász- és pékipar; de a szervezett műhely (union shop) mellett ezekben a szakmákban is nagyon sok még az „open shop”, a nyílt műhely, mely szervezetlen munkásokkal dolgozik. A szervezetek az open shop-pal szemben igen ritkán alkalmaznak erőszakot; a legutolsó ilyen eset a mosóiparban történt New-Yorkban, hol néhány open shop-mosodában az union emberei vitriolt öntöttek a mosó-medencékbe s ezzel tönkretették a ruhát. Ilyen esetekben a bíróságok kegyetlenül szigorú ítéleteket hoznak. A szakszervezet harcának egyébként csak a bojkot a megengedett fegyvere: a munkás csak olyan szivart, csak olyan kenyeret, stb-t vesz, melyen ott van a „union label”, az a kis cédula, melynek felirata jelzi, hogy az árú szervezett munkásoknak a készítménye. A vasutak százezreket takarítanak meg, ha a nyomtatványaikat nyílt műhelyben készíttetnék; ez esetben azonban nem lenne rajta a nyomtatványokon az union márkája, s a munkások ezt rossz néven vennék. Általában mindkét fél. a munkáltató és a munkás loyális egymás iránt s ez az alapja a békességüknek és boldogulásuknak.

A boldogulást nagyban elősegíti az a körülmény, hogy a munkás élet-standardja Amerikában is alacsony. Nem igaz, hogy az amerikai munkás valami nagyszerű életet él. Igaz ugyan, hogy a munkás és az „úr” nagyjában egyformán öltözködik, igaz az is, hogy több-szobás lakásban lakik s a táplálkozása is jobb, mint az európai munkásé, de ez még nem minden. Az európai fogalmak szerint is tiszta lakás az amerikai munkások körében ritkaság, a takarítás igen hiányos, a konyhát jobb nem látni, a „szobák” pedig többnyire két méter szélesek és három méter hosszúak, csupán deszkából összetakolt „ház”-ban. A munkás társaséletet, vagy egyáltalán nem, vagy csak a korcsmában él, s

önmagát a legritkább esetben műveli. Napjában legfőlegb egyszer eszik meleg ételt s ha igényeit a pusztán vegetatív életre mérsékli, csak akkor érnet el számbavehető megtakarításokat. Az első lépés a kapitalizálódás felé az, hogy „lot”-ot, telket vesz a munkás. Ha ennek árát egy-két év alatt letörlesztette, akkor épített, törlesztésre, s tíz-tizenöt év múlva nyolc-tízezer dollár értékű háza van, tehermentesen. Az ilyen munkás már minden ízében polgárnak érzi magát; ha közép- vagy keleteurópai származású, az esetben olyankor, mikor „elvtársak” között van, még szocialistának vallja ugyan magát, de magában már mélységesen lenizi a proletárokat, büszkélkedik a bankbetétjével, csekk-könyvecskéjével, a hitelével s a gazdag emberekkel való ismeretségével. De az union mellett még kitart, mert az kenyeret biztosít neki a kollektív szerződések révén.

Elég gyakori dolog, hogy a kollektív szerződésben foglalt magas munkabéreket egyik fél sem respektálja. Pl. ez idő szerint az ács-iparban hivatalosan 6—9 dollár a napi munkabér; mivel azonban kevés a munka, a munkáltató 4—5 dollár munkabért ajánl fel s ezért annyi munkást kap, amennyit csak kíván. Ha jön a szakszervezeti ellenőr, a munkások mind azt vallják, hogy a kollektív szerződés szerint fizetik őket; ez azonban nem felel meg a valóságnak. Más a helyzet a kőműves iparban. Ez az iparág évtizedek óta az olaszok kezében van s tőlük nem is vehető el egykönnyen, mert az olasz-amerikai kőműves valóságos művésze a mesterségének: a legkevesebb anyagból a legszebb munkát hozza létre; igaz, hogy az anyag, amelyet felhasznál, a legkitűnőbb minőségű, — de azzal más, aki nincs a munkának ehhez a fajtájához szokva, nem tudna bänni. A bevándorlás erős korlátozása következtében nem jön annyi kőműves Olaszországból, mint azelőtt s emiatt munkáshiány van a kőműves-iparban. Ezt a helyzetet a union annyira kihasználta, hogy ma már 12—14 dollár a téglarakó kőműves napibére, s csak egy-két

dollárral kap kevesebbet a vakoló kőműves. Évek óta félbemaradt iskolaépületeik jelzik New-Yorkban a kőműves-hiányt.

Egy-két jólfizető iparágról nem szólva, 24—48 dollár a szakmunkás heti keresete s 12—24 dollár a nem képzett szakmunkásé. Ha nőtlen a munkás, gondtalanul megélhet; ha nő és családos, csak a heti 30 dolláron felüli keresetét tudja megtakarítani. Amíg gyermek nincs a háznál, rendszeren az asszony is munkába jár. A nők keresete azonban siralmas, a 12—14 dolláron felüli munkabér a nőknél már egészen kivételes. De heti 12 dollár is valami, ha a férjnek is van keresete.

Az alkalmazott munkás csak akkor lesz önálló iparos, ha erre nagyon kedvezőnek látja a helyzetet; ha pedig a helyzet kedvező, akkor az önálló iparüzés a gyors meggazdagodásnak válik forrásává. Az amerikai iparos ugyanis nagy haszonra dolgozik: ahol ő két dollárt fizet valamely munkáért az alkalmazottjának, ott hat dollárt számít fel a megrendelőnek. A ház körül a legkisebb dolog is, amihez iparost kell hívni, igen sokba kerül. Emellett az úgynevezett „megbízhatóságról” beszélni se lehet: csak szemre dolgoznak, rendetlenül és sohasem a megígért időpontban. Ha az önálló iparos jól választotta meg letelepedésének helyét és a környéken valamennyi ismeretsége is van, sokkal gyorsabban gazdagodhatik meg, mint a kereskedő. Csúf vonása az amerikai munkás-életnek, hogy a friss bevándorlót, aki még mindenben tájékozatlan s érdekeit védelmezni nem tudja, lelketlenül kiuzsorázzák, különösen ha még az ország nyelvét sem ismeri. Ezen Amerikában senki sem ütközik meg; mindenki arra gondol, hogy „ő is úgy járt, mikor még zöld volt”, s azt tartja igazságnak, ha más is a keserű tapasztalatoknak ugyanazon az iskoláján vergődik át.

Amikor a friss bevándorló már bejut a szakegyesületbe, valamelyes védelemre csak attól az időponttól kezdve számíthat. Azt, aki a munkás helyzetével visszaél, másként nem lehet megbüntetni, mint a boj-

kottal, s ezt az eszközt alkalmazza vele szemben az union. Senki sem veszi magára annak az ódiumát, hogy ő a munkásokkal széniben, „unfair” – azaz inkorrekt. St. Paul városában J. C. Otis ügyvéd megbízta tizenhárom éves fiát, hogy hozza rendbe a kertet a ház előtt, – ezért a munkáért kapni fog egy quartert. (Egy quarter, olv. „kvóder”, 25 cent.) A fiú rendbe hozta a kertet s este jelentette az apjának, hogy minden rendben van; várta megígért quartert, de a papa azt mondta, hogy „most nincs aprópénze”. A papának másnap este se volt aprópénze. Harmadnap reggel a fiú elővett egy nagy karton-lapot és nagy betűkkel rárajzolta a következő hirdetés-szöveget: „T. C. Otis ügyvéd inkorrekt a munkásokszállal szemben.” Aztán spárgát fűzött a karton-lapba, az így hevenyészett hirdető-táblát a nyakába akasztotta és kiment az utcára a ház elé — sétálni. Amikor a papa látta, hogy a fiú hirdetése a járókelők között nagy feltűnést kelt, — behívta a fiút és kifizette neki a quartert.

A munkással nem lehet tréfálni, — meg kell adni neki azt, ami az övé, s ennek tetejébe még meg is kell becsülni. Egész Amerika megüli a „labor day” ünnepét, minden évben szeptember első hétfőjén. Ilyenkor általános munkaszünet van, a munkások kirándulnak vagy családjuk körében pihennek. És mert jogaikat mindenki fenntartás nélkül elismeri, Amerikában ismeretlen fogalom a „vörös május”. A labor day ünnepén az amerikai munkás vidám s örül a saját életének, — május elsején az európai munkás haragszik és szidja a többi társadalmi osztályt. A két világrész valóban nagyon messze esett egymástól.

A „SALESMAN”.

A „salesman” magyar fordítása: „elárusító”. A „salesman” az az ember, akit a régi Magyarországon boltoslegénynek vagy vigécnek hívtak, aszerint, hogy helyben árúsította-e a portékát vagy utazgatott, hogy eladhassa. Ha azonban valaha távol állott a fordítás az eredetitől, úgy a salesmannek minden fordítása még sokkalta kevésbé fejezi ki az eredeti elnevezés igazi tartalmát. Se a boltoslegény, se a vigéc nem élvezett s talán még ma sem élvez valami nagy tekintélyt Magyarországon; a „salesman” társadalmi helyzete azonban Amerikában igen előkelő, körülbelül olyan, mint amilyen egy hadnagyé volt a porosz királyságban: a salesmant szinte bámulják s a férjhezmenendő leányok, de még inkább ezeknek a mamái nem huszárhadnagyról, hanem salesmanről álmodnak.

Amerika ugyanis a kereskedelem országa. Természetesen a termelés is óriási, mert rettentően nagy és gazdag az ország területe és végre is száztíz millió ember lakik az Egyesült-Államokban. De a termelés jelentősége a kereskedelem jelentősége mellett egészen eltörpül. A kereskedelem foglalkoztat itt minden élő lényt, illetve a kereskedelem nehezebbik része: az eladás. Az eladás gondolata uralkodik az egész életen: az újság árúsítja a maga nyilvánosságát, a színész a

művészetet, a tudós a tudományát és sok politikus a lelkiismeretét. Az újság nem azt mondja, hogy felveszi a hirdetését, hanem „eladja” lapja területének valamely részét hirdetés céljára. Mindenki „elad”, mert csak az eladásból lehet bevétel és bevétel nélkül nincs élet. A „siker” is annyit jelent csak, mint a „szerencsés eladás”. Minden gondolatunk, minden igyekezetünk arra irányul, hogy valamit eladjunk s ez a tény nagyban befolyásolja még a nyelvünket is.

Természetes, hogy az eladás művészete ily körülmények között igen magas fokra fejlődött. A turista, a felületes szemlélő ezt nem igen veszi észre s általában nem sok különbséget lát az amerikai és az európai kereskedés között. A nép legalsó rétege itt is úgy kereskedik (kicsinyben), mint Európában, de sokkal bátrabban; a házalók sokkal tolakodóbbak, az utcai elárúsítók sokkal hangosabbak és bámulatos az az energia, amellyel a kiszemelt „vevőt” megtámadják. Az újságok hirdetéseiből látjuk, hogy az, aki salesmant keres, legelső sorban azt követeli, hogy a jelentkezők „aggresszívek” legyenek. A jó salesmanben a támadó szellem éppen olyan, fontos, mint a vitéz katonában a csatatéren; a támadófélnek mindig több reménye lehet a győzelemre, mint a megtámadottnak. Az amerikai nép egyszerű gyermeke a legtöbb esetben biztos célpont a támadó számára, mert nem túlságosan gyorsan gondolkodik s mire ítéletet alkotna az árurol, akkorra már meg is vásárolta. A „szélhámosság”-ra nincsen szó az amerikai nyelvben (a „fake” a határozott csalás fogalmát fejezi ki), itt nem is tudják, hogy mi a szélhámosság és nem védenek ellene senkit: feltételezik, hogy mindenkinek, aki a bolondokházának falain kívül jár-ke, elég esze van a maga érdekeinek megvédésére. A dollár már több száz milliárd német márkát ért, amikor New-Yorkban a 14-ik utcában az utcai elárúsítók a százezer márkás bankjegyeket játszi könnyedséggel adták el, öt centért darabját. A rendőr, aki nézte ezt az üzletet, csak nevetett rajta, hogy milyen sok ostoba ember megy

lépre, de esze ágában sem volt beleavatkozni a dologba.

Az utcai elárúsítás különben New-Yorkban csak a város keleti részében virágzik, ott, ahol a nép aránylag szegény, aránytalanul műveletlen és száz percent erejéig idegen. Az amerikai kereskedelmet a „keleti olda Ion” szerzett tapasztalatok után ítélni meg, teljesen elhibázott dolog volna. Az „East Side” kupeckodása és minden szélhámossága egészen keleteurópai s ez magyarázza meg a tagadhatatlan idegengyűlöletet, mely hol a bevándorlás újabb meg újabb korlátozásában, hol meg a Ku-Kux-Klan fészkelődéseiben jut kifejezésre.

A házaló kereskedő szintén „salesman”, de foglalkozása korántsem oly lenézett, mint Európában. Van házaló kereskedő, aki csak megrendelést gyűjt, s van, aki mindjárt magával viszi az áruját. Megrendelést gyűjtenek például kávéra, teára. A salesman kis bádog skatulyában a zsebében tartja az árumintáit, s azokat inkább mutatja, mint dicséri. A megrendelés még semmire se kötelezi a megrendelőt (aki soha nem ír alá semmit), hanem csupán arra jogositja fel a salesmant, hogy a szóbanforgó árut a megrendelt mennyiségben bemutassa. Ha a megrendelő időközben meggondolta magát, az árut a szállításkor is visszautasíthatja. A megrendelés gyűjtője bizonyos cikkekből (kenyér, szármán, stb.) egy darabot mindjárt ott hagy, akár rendelnek nála, akár nem, s nem tér többé vissza, hogy az üzletkötést még egyszer megkísérelje. Pl. a „hitelesített kenyér” gyárosa azt akarja, hogy kenyerét megízleljék, megkedveljék, s alkalmilag a boltban kérjék. de rá nézve nem fontos, hogy a megrendelést a házaló salesman vegye át. Az a salesman, aki bizonyos kiszemelt területen kitartással dolgozik, öt-tíz év alatt biztos létet teremt magának, mert vevői szinte már várják, hogy beállítson hozzájuk a harisnyával, szivarral, stbivel. Az ilyen régi házaló, aki meg akarja tartani vevőit, rendszeren a legjobb minőségű árut szállítja, valamivel olcsóbb áron, mint amennyiért az üzletben kapható. A kezdő házalónak azonban igen szomorú a

sorsa A legtöbb helyen, amint meglátják a táskáját, becsukják az orra előtt az ajtót, s órák múlnak el, amíg egy-egy kis üzletet csinál. Ezer közül csak egy házaló marad meg ezen a pályán.

A házaló kereskedőt, aki saját kockázatára megveszi az árut s azt a saját hasznára adja el, nem szabad összetéveszteni azzal a salesmannal, aki egy cég áruit nem közvetlenül a fogyasztóknak, hanem kereskedőknek adja el oly módon, hogy személyesen felkeresi őket. Az ilyen salesman ugyanazt a munkát végzi, mint az utazó, azzal a különbséggel, hogy helyben dolgozik. Minden cég csak olyan helyi salesmant alkalmaz, akik már sok évi gyakorlattal bírnak; rendszeren azt is megkívánják, hogy autójuk legyen, de vannak cégek, melyek maguk bocsátják a Fordkocsit a salesman rendelkezésére. A helyi elárúsító rendszeren csak „kamissiót” kap, (ezt Európában provízióknak hívják), de ha nem csinál legalább kétszáz dollár forgalmat naponként, úgy számíthat rá, hogy a bét végén elbocsátják.

Az oly cég, mely utazókkal vagy helyi ügynökökkel dolgozik, legelőször is egy árusítási főnököt (salesmanager) alkalmaz. Az árusítási főnök minden esetben nagy gyakorlattal rendelkező üzletember, akinek ez az árusítási intézkedés a főfoglalkozása. A salesmanager elég gyakran változtatja helyét, sőt az áruk nemét is, amelyekben dolgozik: ha húsz évig foglalkozott is cipővel, a huszonegyedik évben áttér az őrlogépekre, ha jó alkalom kínálkozik reá. S maga a salesmanager tartja a legtermészetesebb dolognak, hogy állásából elbocsátják, ha munkájának eredménye nem kielégítő. Az eredmény a legtöbb esetben attól függ, hogy a salesmanager rendelkezik-e kellő számú ügyes és megbízható salesman-nel. Ha igen akkor bármiféle üzletre vállalkozhatik.

Az utazó kereskedő és a helyi eladó általában becsületes és úgy látszik, sokkal megbízhatóbb, mint európai kollegája, mert saját cége több bizalmat tanú-

sít iránta. Az utazónak vagy helyi eladónak kötése szent és érinthetetlen, még ha tévedett is, a cég akkor sem bocsájtkozik bele semmiféle vitába, hanem teljesíti a kötést úgy, amint vau.

A nagykereskedő által alkalmazott salesman munkája nagyon fáradságos, de siker esetén vagyont biztosít a salesmannek is. Ez a magyarázata annak, hogy nagyon sokan vállalkoznak erre a munkára

A detail-üzletben a salesman — a mi kereskedő-segédünk, akitől legfőképen abban különbözik, hogy sokkal kevesebbet beszél. A magyar „boltos legény” amerikai kollégája általában nagyon komoly gentleman. Hűvösen mosolyogva kérdi a vevőt („customer”), hogy mi a kívánsága, de nagyon sok esetben nem is kérdi, hanem megvárja, míg a vevő megszólal. A kívánt árut megmutatja, de nem igen dicséri, legfőlebb akkor, ha a vevő kérdi, hogy a megmutatott áru jóminőségű-e! Ha a vevő már ismerős, akkor (különösen a fűszerüzletekben) az elárúsító segéd rövid megjegyzést tesz az időre: „Ma szép napunk van, úgy-e?” „Ma megint nagyon hideg van!” Az elárúsító leveti a kabátját, ha nagyon meleg van s inguiban szolgálja ki a vevőket: de a jobbfajta üzletek alkalmazottjai minden nap beretválnak, jól megvannak fésülve és nagyon tiszták. A közönséges üzletekben a legnépiesebb dialektust beszélnek, de a legjobb üzletekben is a newyorki-amerikai nyelv járja s aki ezt a helyi nyelvet és hanghordozást nem tudja tökéletesen, az jobb cégnél nem kaphat alkalmazást még akkor sem, ha az oxfordi egyetemen angol filológiát tanított is, mert „nem érti a nyelvet.” Szükséges, hogy a salesman-nek kitűnő füle legyen és nagyon figyeljen, mert a customer nem igen hajlandó a kívánságát másodszer is elmondani, s ha halk, gyakran hadarva mormolt szavait nem értik meg azonnal, akkor sértődve távozik, és akár rögtön mehet utána a salesman is, mert egy ilyen eset után azonnal elbocsájtják.

A salesman az árut, mellyel foglalkozik, kitűnően

ismeri, a saját állítása szerint; a valóságban azonban többnyire csak igen keveset ért az áruhoz. A vevőnek, mint általában mindenkinek, kevés az ideje: hamar megveszi az árut vagy ott hagyja és mivel a salesmannel csak két percig érintkezik, a salesman tájékoztatatlansága a legtöbb esetben titokban marad.

A város keleti részének igazán keleties jellegű üzleteit kivéve, a salesman sohasem tolakodó, s általában előkelően viselkedik; de azért nagyon rajta van, hogy a vevő vásároljon, mert a salesman a legtöbb esetben jutalékot kap az általa teljesített eladások után. A cég tehát abban a tekintetben, hogy a salesman valóban igyekszik az árun túladni, teljesen nyugodt.

A főnök és alkalmazottja között az a barátságos, sőt szinte családias jó viszony, melyet Európában néhol még láthatunk, Amerikában már elképzelhetetlen. Az alkalmazott nagyon jól tudja, hogy egyetlen centtel sem kaphat többet, mint amennyiért nagyon megdolgozott s ennek megfelelően a főnök is nagyon jól tudja, hogy alkalmazottjaitól egy szemernyivel sem kap több munkát, mint amennyiért megfizet. A „felmondás” ismeretlen fogalom. A főnök szombaton kifizeti a heti munkabért s közli az alkalmazottal, hogy munkájára többé nincs szüksége, de a hét folyamán is elbocsájtható az alkalmazott, a nap bármely percében. Viszont az alkalmazott is ott hagyhatja munkahelyét bármely pereiben. Nem ritka dolog, hogy az üzleti alkalmazott délben átszalad a Cafeteriába valamit enni, ott találkozik egy másik cég emberével, aki ajánlatot tesz neki, az egyezséget megkötik s az elszerződött salesman a Cafeteriából telefonál volt főnökének: „Jobb helyet találtam, tehát ne várjanak: estére majd felmegyek a kabátomért, — good bye!” Az ilyesmiért nem szabad megharagudni.

A salesman boldogulása persze nem csupán egyéni képességeitől függ, hanem a gazdasági életnek ama számtalan tényezőjétől, melyet egybe foglalva „konjunkktúra” néven ismerünk. Ha az üzletmenet rossz,

akkor hiábavaló a salesman minden tehetsége és minden igyekezete. Sajnos, az ily depressziók az amerikai piacon igen gyakoriak s felette bizonytalanná teszik a helyzetet. A kereskedelemnek tehát Amerikában az a legelső szabálya, hogy az eladási lehetőségeket ki kell használni, mert nem lehet tudni, mit hoz a holnap? Általános vélemény, hogy az amerikai kereskedő gyorsan cselekszik; ez igaz, de csak oly esetekben, amikor a habozás egyértelmű a bukással. Ha az amerikai valamely üzletnek a megkötésével siet, akkor bizonyosan hajtja őt valami. Általában, az amerikai kereskedő nem tanultabb, nem okosabb, sőt nem is sokkal szorgalmasabb, mint európai kollegája, csak éppen előrelátóbb. A sikernek és balsikernek ama sok összetevőjét, melyet mi kényelmesen „véletlen”-nek hívunk, az amerikai jobban tanulmányozza és jobban felismeri, s ennek következtében nagy játszmánkban, melyben az élet a tét, többnyire nyernie kell.

A DEPARTMENT STORE

Legendák vannak elterjedve Európában az amerikai áruházakról. Wanamakerről az a legenda, hogy ott a bölcsőtől a koporsószegig minden kapható, s jutalmat kap az, aki olyan cikket tud kérni, mely az áruházban nem kapható. Ez természetesen csak mesebeszéd, mely a department store árukészletének sokféle ségét teszi szemléletessé,

Az áruház (department store) abban az időben keletkezett, amikor az amerikai pusztaságban gombamódra nőttek a városok s az új telepek kereskedőinek minden elképzelhető áruval kellett foglalkozniok. Az üzletnek ez a neme könnyen fejlődhetett egy oly országban, ahol „az idő pénz”, Közszükség hozta létre a department store-t, nem csoda tehát, ha a nép hamar megszokta és megkedvelte.

Igazán nagy áruház nem sok van Amerikában. New-Yorkban legnagyobbak: John Wanamaker (ez a philadelphiai cég fiókja), B. H. Macy, Altman & Co., Gimbel Brothers, Brooklynban Abraham & Straus, stb,

Az áruház osztályokra (departmentekre) oszlik, — innen a neve. Az árúk mind közszemlére vannak kitéve, — rendszerint minden csak készpénzfizetés fejében kapható s az árút még aznap hazaszállítják. Az

árúház mindent elkövet, hogy a legnagyobb kényelmet nyújtsa vevőinek; minden áruházban van étterem, hol igen olcsóért igen jó uzsonnát lehet kapni. A Wana-maker áruházban hangversenyterem is van, hol a cég minden látogatója elsőrangú művészek produkcióiban gyönyörködhetik — ingyen. Reggel kilenctől délután ötig akár az egész időt el lehet tölteni az áruházban, egy centnyi vásárlás nélkül is. Különösen a vidékiek kedvelik az áruházat, akik bevásárlás céljából mennek be a nagy városba. Az áruház bevásárlói ugyanis igen jól értenek az árúkhhoz, silány anyagot nem vesznek s a bevásárlási árhoz csak a rendes polgári hasznot számítják hozzá. Aki a department store-ban vásárol, teljesen bizonyos abban, hogy nem fizet többet, mint amennyi az árúnak rendes értéke, a becsületes kereskedői számítás szerint. Nagy megnyugvás a vevőre, hogy tájékozatlanságával semmesetre sem élnek vissza.

Az áruház óriási tőkebefektetést igényel, óriási személyzettel és óriási költséggel dolgozik, és miután az árakat nem verheti fel tetszése szerint (a verseny miatt), kénytelen arra törekedni, hogy a forgalma óriási nagy legyen. Egy áruház vezetéséhez tehát igen kiváló képességek kellenek. A department store üzleti szervezete a legnagyszerűbben kifejlett a modern kereskedő lemben.

Azok a naiv emberek, akik azt hiszik, hogy egy üzlet életében csak az eladás fontos dolog, egy áruház futólagos áttekintése után meggyőződhetnek tévedésükről és felismerhetik a bevásárlás jelentőségének nagy súlyát. A kereskedő akkor nyeri meg a csatát, amikor vásárol; az eladás már csak a zsákmány biztosítása. Az áruházban tehát a „buyer” (bevásárló) szerepe a legfontosabb. Minden osztálynak megvan a maga külön buyere, s többnyire ő az osztály vezetője. A bevásárló felelőssége igen nagy; munkáját kizárólag az eredmények után ítélik meg s a bevásárló állásának szilárdságával, gyengülésével vagy tarthatatlanságával minden percben tisztában van. Természetesen sok

tudás és nagy gyakorlat kell ahhoz, hogy valaki jó buyer legyen. Az áruház vezetői legelőször a szaktudást és a gyakorlatot veszik tekintetbe; ha azt látják, hogy valamely department „nem jól megy”, de a buyer érti a mesterségét — a buyert nem dobják ki azonnal, hanem előbb csökkentik a department terjedelmét, s ha a következő héten sem kielégítő az eredmény (feltéve, hogy kedvező volt az időjárás), akkor már megállapítják, hogy a buyerben van a hiba és elbocsájtják. Egy nagy áruházban minden előre ki van számítva: a manager tudja, hogy az egyes departmentek hány négyszögláb területet foglalnak el, s hogy minden négyszög-^{láb} területnek hetenkint mennyit kell jövedelmeznie. Ha pl. a szőnyegosztály 800 dollárt jövedelmezett, noha 1000 dollárt kellett volna jövedelmeznie, — a buyer el lehet rá készülve, hogy osztályának terjedelmét húsz százalékkal csökkenteni fogják.

Miután az áruházban óriási tőke fekszik, mindenek felett való érdek, hogy az árú minél gyorsabban kimenjen az üzletből; az épület, a fűtés, az óriási személyzet, a sek^féle biztosítás és az adó ügyis mesés összegeket emészt fel. Az áruház rendszeren készpénzfizetés mellett vásárol, azaz a szállítás után 30 nap múlva fizeti az egész vételárat. Mire az áruház kifizeti az árút, kell, hogy akkorra jórészt már el is adja

A vásárlás kétféleképpen történik. 1. helyben, 2. utazók útján. A vásárlás coljaira külön helyiségek vannak. Azok, akik valami árút kínálnak az áruháznak, reggel kilenc órakor tartoznak jelentkezni a részükre kijelölt kapunál. Egy nagy, kápolnaszerű helyiségbe viszik őket, valahol fenn a tizedik emeleten, s a pad-sorokban helyet foglalhatnak. Egyenkint jutnak azután a bevásárlók magas színe elé, akik deszkafallal elkerített apró boxokban fogadják őket. Az áruminta futólagos megtekintése után a buyer tíz eset közül kilencben azt mondja az árúra, hogy „nem kell”; a tizedik esetben azután megkritizálja az árút és ha az árúra és a szállítási feltételekre nézve megegyeznek, megadja a

rendelést, melyet az áruház vezetői is aláírnak. Az átvétel az áruház kijelölt raktárában történik, pontosan a kitűzött időben, szigorúan az üzletkötés alkalmával letétbe helyezett áruminta szerint. A buyer természetesen szuverén a megrendelések dolgában, s határozatával szemben nincs helye semmi fellebbezésnek. S mivel a buyer egész léte, állása és jövedelme attól függ, hogy az áruház hamarosan el tudja-e adni az általa vásárolt árut, egészen természetes, hogy a vásárlásban protekció, vesztegetés, barátság vagy kedvezés egyáltalában nem érvényesülhet. A bevásárlónak nemcsak az árut kell kitűzően ismernie, hanem a közönség ízlését és szeszélyeit is, és tudnia kell (már amennyire tudni lehet), hogy valamely divat tartós lesz-e vagy rövidéletű. Az olyan cikkekből, melyeknek a divattól teljesen független belső értéke van, rendszerint keveset vásárolnak: ezeket a cikkeket inkább átengedik a szaküzleteknek, mert a közönség már arra van nevelve, hogy az áruházban friss anyagot kell keresnie.

Igen nagy a jelentősége az áruk tetszetős kiállításának. Az áruházban minden áru a közönség szeme előtt van; az óriási helyiségben egymást érik az asztalok, s az asztalokon hever az áru; nem tesznek félre semmit az állványokra, ahonnan előbb le kellene emelni, mert ez sok munkát kívánna s ami még ennél is rosszabb: sok idővesztéssel járna. Nagyon fontos a kirakat is. Az áruház kirakata rendszeren három-négy utcára néz, is olyan látványosság, hogy órákig el lehet mellette időzni. A legjobb iparművészek és festők dolgoznak a háttér dekorálásán. Wanamaker és Altman nem jelzi a kirakatban az árakat, Macy és Gimbel azonban mindenre ráteszi az árat is a kirakatban, — s mind a tapasztalataikkal igazolják eljárásukat.

Hirdetés nélkül az áruház bátran becsukhatja, kapuit, mert nem keresheti meg az üzemköltséget sem. 1923 őszén egy hétig uútságstrájk volt New-Yorkban, — s az áruházak forgalma ezeken a napokon 50—70 százalékkal csökkent. Miután a hirdetésnek ilyen nagy

jelentősége van, természetes, hogy minden áruház a legnagyobb gondot fordítja a publicitásra

Minden nagy üzlet egy nagy szervezet, melynek vezérkarában két főnök van: a „sales manager”, az eladások intézője és a „publicity manager”, a nyilvánosság igazgatója. A publicity manager a hirdetés és reklámozás vezetője. Segédei (akik rendszeren igen jó újságírók) úgy járnak-kelnek naponta az üzlet minden zugában, mint ahogy a riporterek cserkésznek a hírek után, — anyagot gyűjtenek ahhoz a finoman stilizált néhány sor íráshoz, amelybe a cég legújabb áruát másnap a napilapok olvasóival megismertetik. A publicitymanager „asszisztenseinek” természetesen nemcsak az írás művészetéhez kell érteniök, hanem az is szükséges, hogy eredeti ötletekben bővelkedjenek, s kitűnően kell ismerniök az árúkat is. Annak az asszisztensnek, aki egy nagy áruház szőnyeg-vagy bútorsztyályaiban dolgozik mint hirdetés-író, az esti tanfolyamokon előbb tanulnia kellett a művészetek történetét.

A hirdetésnek mindig frissnek kell lennie: új a tárgy, új a stíl, s új a rajz. A cég rajzolói naponta egész sereg friss rajzot készítenek a hirdetések számára. Este hat óra felé a publicity manager megbírálja az aznap készült szövegeket és rajzokat-, a legjobbakat kiválogatja s félhét tájon a cég hirdetési irodája útján szétküldi a lapoknak. A nagy cégek soha nem érintkeznek közvetlenül az újságokkal, mert az ügynökségek vezetői jobban képviselik a cégek érdekeit. Az újságokra nézve is sokkal kellemesebb, ha a közzététel technikai módozatait az ügynökség vezetőjével, azaz mindenesetre elsőrangú szakértővel kell megvitatniok. A szedők és a klisé-vésők egy óra alatt készen vannak a munkájukkal; az első nyers levonatot azonnal elküldik a hirdető cégnek, ahol a publicity manager nyomban hozzálát a kritikához s előadja kifogásait vagy kívánságait. Nyolc óra tájon már ismét a nyomdában van a megbírált és a szükséges módosításokkal elfoga-

doti levonat, s nem késleltetheti az újságot. (Egyes újságok reggeli kiadása már az előtte való nap este tíz óraker az utcán van.)

Minden cégnél az „exekutív vezetők” (az igazgatók) állapítják meg időről-időre, hogy a cég mennyi nyilvánosságot vásárol; a publicity managernek ebbe nincsen beleszólása, s a sales manager is csak véleményét nyilváníthatja, de a határozatra befolyása nincsen; az ellenben kizárólag a publicity manager dolga, hogy melyik lapnál mennyi nyilvánosságot vásárol a költségvetés keretén belül.

A plakátok mások, mint Európában; a rajz elengedhetetlen, s a kép mellé csak egy pár jellegzetes szó („slogan”) nyomatnak. A plakátok terjedelme óriási, — a 3X6. méteres forma a legkedveltebb.

Az amerikai áruháznak eredeti formája az „5 és 10 centes store”, melynek Woolworth volt a megalapítója. Ezekben a rendkívüli népszerű üzletekben minden darabnak 5 vagy 10 cent az ára. A háború óta persze igen ritka az 5 centes áru, s a 10 centes majdnem dominál. A háztartás számtalan szükségletét legcélszerűbben az 5 és 10 centes storeban szerezhetjük be: szappant, fogpépet, cipőkrémet, cérnát, ceruzát, tintát, levélpapírt, stb. De kapható gallér, nyakravaló, kötény, zsebkendő, stb. is, valamint minden fajta tányér, csésze, pohár, stb. Tömérdek fajta szerszám kapható 10 centért; ezért a pénzért egy csomag szöveget vagy csavart is vásárolhatnak, vagy bármiféle kapsot, kilincset stb. Mivel egy helyen kapható minden, amire a ház körül szükség van, a bevásárlás könnyű. Igen kedvelik az 5 és 10 centes storet az idegenajkúak, akik még nem igen tudnak angolul; itt ugyanis nem kell semmit kérni; egyszerűen felveszi a vevő, amire szüksége van, s becsomagoltatja; az ár körül sincs semmi vita, a vevő előre tudja, mennyit kell fizetnie. Persze nem kell azt hinni, hogy az 5 és 10 centes storeban „minden kapható”. (Az anekdota szerint egy takarékos skót bement a tíz centes storeba, s a legelső árusítótól

azt kérdezte, hogy „merre van ebben az üzletben a télikabát-osztály?”) Éppen azért, mert 10 „centért” nem lehet télikabátot is kapni, vannak már „5, 10 és 25 centes store”-ok is, amelyekben ma már egészen egy dollárig emelkedő árakat találunk. Ezek is nagyon népszerű üzletek s óriási forgalmat érnek el. A Woolworth üzleteknek természetesen nem tetszik ez a konkurrencia, amely ellen úgy védekeznek, hogy a drágább árú részekre bontva adják 10 centért. Pl. egy női kalap formája 10 cent, a beborításához szükséges selyem 10 cent, a bélés 5 cent, egy yard színes fél-selyem szalag 5 cent, csinált virág darabja 5 cent stb. Negyven-ötven centből ilyen formán egészen csinos kalapot lehet összeállítani. Továbbá: a harisnyát darabszámra árusítják 10 centért; egy pár tehát 20 cent még a 10 centes storeban is. A nőruhaszövet, (gingham, — a „zefir”-hez hasonló) vagy függöny-szövet yardja 10 cent; ugyanannyi a törülköző yardja is, míg a jobb fajta chiffont úgy árulják, hogy „fél yardja 10 cent.” Azt az elvet tehát, hogy „ebiben az üzletben semmi sem drágább 10 centnél”, legalább látszat szerint megtartják. Az 5 és 10 centes storeban most legkeresettebbek a rádió-alkatrészek; ugyanis csupa 5 és 10 centes darabokból már igen jó készüléket lehet összeállítani.

Késő délután, különösen a szombati napokon, rettenetes a tolongás az 5 és 10 centes storeban; a 25 centesben a nagy nyüzsgés mellett még a zene is kísérti az embert, mert az önműködő zongora mindjárt le is játssza azt a lemezt, melyet a vevő megvásárol. Az árúszítónők mind leányok; a felügyelők, akik azonban nem a személyzetet, hanem inkább a vevőket ellenőrzik, mind férfiak. Mindent, amit a vevő megvesz és kifizet, azonnal papírcsomagba kötnek; ezért mindenki csak becsomagolt áruval távoznak az üzletből.

„SALE!”

A „sale” (magyarul: kiárusítás) nagyon kedvelt specialitás az amerikai üzleti életben.

Ha a cég valamelyik osztályában nagyon felgyülemlett az árú vagy ha a cég attól tart, hogy a szezon előrehaladása vagy a divat változása folytán az árú egyrésze elavul, — a cég egyszerűen kiárusítást rendez az illető osztályban.

A kiárusítás csaknem minden esetben becsületes, azaz a cég megtartja azt, amit hirdetéseiben és kirkatának plakátjain ígér: valóban a rendesnél olcsóbban adja a „sale” kitűzött ideje alatt a megjelölt árút. A kereskedőnek érdeke, hogy a közönség bizalmát a „sale” iránt felkeltse és megtartsa s így a közönség azt tapasztalja, hogy a kiárusítás alkalmával igen előnyösen vásárolhat. Vannak áruházak, amelyek évenként tizenöt-húsz kiárusítást is rendeznek leszállított áraik mellett. Van januári, februári stb. kiárusítás, tavaszi, nyári, „elő-őszi”, „közép-őszi”, „utó-őszi” kiárusítás, „évforduló” kiárusítás (a cég alapításának évfordulóján) stb., stb. A „tűzvész-kiárusítás” rendszeren gyanús: az állítólag tűzben megsérült árúk sohasem láttak tüzet. Nem nagyon bízik a közönség a „vég-kiárusítás”-ban sem, mert ilyenkor a cég csakugyan igyekszik ugyan mindent kiárusítani, de nincs

kizárva, hogy három házzal odább a végkiárusítás után három hét múlva más név alatt üzletet nyit. Egy nagyméretű, de különben harmadrendű áruház az épület egész, homlokzatán így hirdette végkiárusítását: „Rémületes hibát követtünk el: túlzásfoltuk raktárainkat s elvesztettük e ház bérletét! E hónap 23-ikáig mindennek mennie kell!” Rothenberg úrnak a 14-ik utcában természetesen több esze volt, semhogy bevásárlásaiba a megfélemedezett volna arról, hogy helyiségének lejár a bérlete, de a „We made a terrible mistake” hirdetése után egy pár hétig csődült a nép a feloszlás előtt álló üzletbe s vásárolt mindent esze nélkül.

A „sale”, ha becsületes alapon rendezik, úgy a kereskedőre, mint a közönségre nézve nagyon üdvös intézmény. Az áruval túlhalmozott üzlet „befullad”, nemcsak azért, mert nagy tőkét tart lekötve, hanem azért is, mert az áru elfoglalja a helyet, gátolja a szabad mozgást, megnehezíti az üzlet áttekintését s a kereskedő akcióképességét, újabb, frissebb árúk beszerzésére irányuló hajlamát nagyon gátolja. Minél tovább reked az áru az üzletben, rendszeren annál többlet veszít az értékéből. Az oly árún tehát, melynek értéke és eladhatósága nem állandó, bizonyos idő elmúltával túl kell adni, még némi veszteség árán is. De ha nagyon óvatos a kereskedő és idejében rendezzi a kiárusítást, akkor a beszerzési árat rendszeren megkapja az áruért, s míg ő az árút hitelre veszi, a sale alkalmával mindenkitől készpénzt kap. A jó kereskedő úgy szabja meg üzleti politikáját, különösen az ár megállapításánál, hogy az áru 50—60 százalékát rendszeren elárusításban, 40—50 százalékát pedig sálében továbbítja. A nem-tömegcikknél rendszeren nagyobb hasznot számít a kereskedő, a tömegcikkből pedig minél gyakrabban rendez kiárusítást.

Különösen a háziasszonyok szekták kihasználni a kiárusítások előnyeit. Figyelemmel kísérik az újságok hirdetéseit s a kirakatok plakátjait, s ha az árakat

kedvezőknek tartják, sietnek Vásárolni. Vászoni- és chiffon-neműekben 10%, kész fehérneműekben 25—30% megtakarítást lehet ilyen módon elérni. Szőnyeget 10—15%, bútort 20—50% árkedvezménnyel vásárolhatunk a nagy department store-ok tavaszi kiadásain, s a szőrmefélék ára is 15—20%-al esik a sale alkalmával.

Jóformán minden ember kihasználja a fűszerüzletek kiadásait. A fűszer-kereskedést öt vagy hat nagy cég (James Butler, Dániel Reeves, Gristede Brothers, Atlantic and Pacific Tea Co., Sheffield Farm Products) tartja a kezében. Minden cégnek 400—1000 üzlete van, s így a nagyban való vásárlás és termelés előnyeit nagyon ki tudja használni. Az egy kézben levő üzleteknek „lánc-üzlet” (chain store) a neve. Az ugyanazon „lánc”-hoz tartozó üzletek kirakata és ajtaja mindenütt ugyanazon színre van festve, (Butler zöld, Reeves kék, Atlantic a Pacific vörös, stb.) s a cégfelirat betűi mindenütt egyformák. Minden láncüzletben állandó a sale, azaz mindig van az üzletben öt-hat olyan cikk, melyet lezárt áron adnak; a sale öt-hat napig tart, s nyomban utána következik a másik sale, öt-hat másfajta áruval. Amikor minden üzletben 9 cent a cukor fontja, — az egyik lánc ugyanakkor sale-t rendez és 9 centért a adja fontját. Amikor azután ennél a cégnél véget ér a cukor-kiadás, kezdi a másik, és most annak a boltjában 8 cent a cukor. Az árkülönbözet néha igen jelentékeny, pl. befőtt gyümölcsben 27 cent a rendes ár és 21 cent a sale-ár. A jó háziasszony mindig tudja, hogy hol, miben van sale és ott vásárol, ahol a legolcsóbb. Miután pedig minden nagy cég rendez sale-t, a közönség megoszlik közöttük; külön közönsége nincsen egyik „lánc”-nak se, mert a közönség mindegyiküket fel szokta keresni. Bizonyos, hogy egy-egy jó „sale” óriási forgalmat hoz létre az üzletekben s a nagy készpénz-bevétel igen frissítőleg hat a cégre.

Az árkedvezmény, melyet a vevő a „sale” alkalmával élvez, néha meglepően nagy. Pl. 1923 júniusban a

legnagyobb kalapos cég a legfinomabb nyúlszőr-kalapokat 6 dollár helyett 1 dollár 50 centért dobta ki a közönség közé, mert megérezte, hogy a kissé zöldes szürke szín ki fog menni a divatból. Fél év múlva Wanamaker hasonló önfeláldozással szabadult meg óriási cipő-készletétől, mert sejtette (vagy tudta), hogy a divat tendenciája a hegyesebb cipőorok felé hajlik.

Néha még ingatlanokban is van „sale”; egy-egy nagy telekügynök egyszerre két-hármezer házhelyet is ellicitál; természetesen hónapokig tartó, igen erős hirdetés és reklámozás után.

A sale-től lényegesen különbözik az „auction”, a szabadkézből való árverés. Az üzlet ajtaja tárva, nagyhangú kikiáltók becsődítik a népet, — egy jótorkú sailesanai felmutatja és felmagasztalja az árut, megmondja a kikiáltási árat, s ajánlatot kér. Miután a közönség igen naiv, az ár felvetése csakhamar megindul, s ha a végső ajánlat megközelíti a kikiáltási árat, (sokszor meg is haladja!) akkor eladják az árut; ellenkező esetben az üzlet egyik titkos alkalmazottja, ki a közönség közé vegyül, ráígér valamit a legjobb ajánlatra s ő kapja meg az árut. Az 5-ik avenuen néha van egy-egy jó szőnyeg-auction; a legtöbb esetben azonban csak igen gyenge minőségű áru kerül eladásra, aránylag igen magas áron; amiből az következik, hogy az auctionok hitele erősen hanyatlik.

A BANK

A legnagyobb dolog, amit az amerikai nép megtanult, a banknak használata. Kiszámíthatatlan az a haszon, mit Amerikának a bankok hajtanak: rengeteg ez a megtakarítás munkában és időben, amit egyedül a bankoknak köszönhetnek. S nemcsak a magángazdálkodás, de az államháztartás is azért válhatott az európai rendszerekkel szemben oly végtelenül egyszerűvé, mert az állam is megtanulta, hogy mi a bank és hogyan lehet a bankkal való együttműködést értékesíteni.

Az amerikai bank sokkal egyszerűbb intézmény, mint az európai bank. Könnyű az amerikaiaknak: nekik az egyszerű, egészen törvényes és rigorózus bankügyletek terén is akkora a forgalmuk, hogy nem kell törni a fejüket mindenféle furfangon, hogy hogyan lehetne pénzt keresni. Az amerikai takarékpénztár semmi egyéb, mint takarékpénztár, mely négy százalékos kamatozásra elfogadja a betétet s kiadja hat százalékra jelzálogkölcsön alakjában vagy más kölcsönkötvényeket vesz a pénzkészletén. A bank pedig egyszerűen kezeli a reá bízott pénzeket s egészem reális hitelműveleteket bonyolít le, anélkül, hogy kockázatos spekulációkba bocsájtkoznék. A bankok és klienseik felett pedig ott vannak a drákói törvények, melyek egyaránt védelmezik a bankoknak és ügyfeleiknek biz-

tonságát és tisztas erkölceit: nincs olyan előkelő bank, melyben az állam gyakori razzikiakat ne tartana kitűnő könyvszakértői útján és sok évi fegyház vár arra aki a bank becsapását csak meg is kísérli.

Amilyen nagy szerepe van az európai bankok életében a váltónak, olyan nagy szerepe van az amerikai bankok életében a csekknek. A kettő közt a különbség óriási: a váltóüzletben a bank a hitelező, a csekküzletben pedig a kliens.

A csekknek, mint fizetési eszköznek általánossá tétele elsősorban a takarékoságot mozdítja elő. Az amerikai nem hord pénzt a zsebében; igen ritka ember az, aki több, mint tíz dollárt tart a nadrág-zsebben, ellenben mindenkinek a szíve fölött ott lapul a csekk-könyvecske. A készpénz felesleges vásárlásra, adakozásra vagy alkalmi kölcsön-nyújtásra csábít. A készpénztől való tartózkodásnak megszokása egyértelmű a takarékoságnak megszokásával. Európában is csak azok takarékosak, akik megszokták, hogy pénzüket ne a zsebükből, hanem otthon vagy a bankban tartsák.

A csekk-rendszer rászoktatja az embert, hogy egy helyen, ismerős üzletben vásároljon; ez úgy az eladóraként mint a vevőre hasznos. Miután a bank a kifizetett csekket havonként átadja tulajdonosának: a csekk egyezersmind hiteles nyugta is a teljesített kifizetésekről, s egyezersmind megtámadhatatlan könyvelési adat. Akinek üzlete nincs, annak a havonként megküldött bankkimutatás a könyvelése, mely pontosan feltünteti, mit fizetett az ember adóra, házbérre, élelemre, ruházatra, világításra, stbire. A bank az egyénnek pénzkézeltője, háztartásának rendbentartója. Pl. a gáztársaság havonként postán megküldi a számlát, amelyhez mellékel egy megcímezett borítékot; a gáz fogyasztója a megfelelő összegről szóló csekket kiállítja, a megcímezett borítékba beteszi s a levélzsekrénybe bedobja. A gáztársaság bankja a beérkezett csekkek értékét szintén posta útján szedi be az egyes bankoktól, s a gázfogyasztó a hónap végén a gáztársaság által aláírt

eredeti csekket visszakapja. Az embert, nem zaklatja alkalmatlan időben a gáztársaság pénzbeszedője, a nyugtát nem kell gondosan eltenni, (mert gondosan elteszi kliense részére a bank), s a gáztársaságnak nem kell pénzbeszedőket tartania: 2 cent postaköltségbe és fél cent nyomtatvány-költségbe kerül havonként egy-egy gázfogyasztó, viszont a fogyasztóra nézve a befizetés csak pár másodpercig tartó munkát és 2 cent postaköltséget jelent havonként. Az egészen általános csekk-rendszer lehetővé teszi, hogy tízezer gázfogyasztó összes befizetéseit egy tisztviselő kezelje és ellenőrizze. Mivel az egy dollárnál kisebb összeget érc-pénzben kellene fizetni, a készpénz-fizetés vagy postautalvány útján való befizetés rendkívül nehézkes és hosszadalmas volna. Különös előnyei vannak a csekkel való fizetésnek a vidékkel való forgalomban, főként ott, ahol a kis város vagy a falu lakója, a nagy városból rendel valami árút.

A magánemberek bevételei is rendszeren csekkek alakjában folynak be; a legtöbb munkaadó csekkel fizeti alkalmazottait. Az idegen csekkeket behajtás (kollektálás) céljából egyszerűen a bankjába küldi az ember, — postán, egyszerű levélben, s a bank a behajtott összeget a számlatulajdonos javára írja. Természetesen vannak a csekkek között „rosszak” is, aki fedezet nélkül bocsájt ki csekket, arra börtön vár; de ez alól kivétel az „időlegesen” rossz csekk, — az, amelyre ma nincsen fedezet, de holnap vagy holnapután már valószínűleg lesz. A tisztesség megkívánja, hogy az ember véletlenül se bocsásson ki fedezetlen csekket; egy elsőrendű bank ezt nem is tűri, s azt a klienst, aki bár tévedésből megteszi, hogy fedezetlen csekket ad ki, felszólítja számlájának likvidálására. Egy csekknél tehát nemcsak azt nézik Araerikában, hogy kibocsájtja ki, hanem azt is, hogy mely intézetnél van a kibocsájtónak csekk-számlája? A Frist National Banknál vagy a Bankers Trust Companynál nem lehet tréfákat csinálni s ismeretlen ember részére nem lehet csekk-

számlát nyitni, ezeknek az intézeteknek a csekkjei tehát rendesen „jók” akkor is, ha a csekk kiállítóját nem ismerjük.

Amerikában, mint általában a nyugati államokban, igen fontos a „referencia”. Klubba belépni, vagy úri környezetben lakást bérelni referencia nélkül nem lehet, sőt vannak nagy cégek, amelyek megfelelő referencia nélkül még készpénzfizetés mellett sem fogadják el a vevőt, mert ellenőrizni kívánják még a viszontelárujsítók megbízhatóságát és reputációját is. Referencia gyanánt pedig legjobb az ember bankjának a véleménye. Ha csak ötszáz dolláros csekk számlám van is egy jó banknál, s a bank azt írja rólam referencia gyanánt, hogy „három év óta kötünk ügyleteket s eddig bajunk nem volt”, — ez a referencia már erkölcsi és üzleti hitelt nyit számomra Európában hiába rendes ember valaki tíz éven át, — ez még nem hitel-alap, mert nem vesz róla tudomást senki. Amerikában a rendes, tisztességes viselkedés, ha ezt egy bank igazolja, igen nagy hitelnek lehet az alapja még akkor is, ha az illető soha életében nem rendelkezett nagyobb összeggel, mint ötszáz dollárral. Amerikában baráti viszony két ember között lassan és nehezen keletkezik; ellenben hamar létrejön a barátság az ember és a bankja között. A bank vezető emberei hajlandók a személyes érintkezésre az egészen kis kliensekkel szemben is és akárhány ember van, aki az alelnökkel kíván beszélni, mikor a maga tíz dollárját beviszi a bankba. Ha a kis üzletember valami új vállalkozáson töri a fejét, megbeszéli a dolgot a bankjával, mely az ötszáz dolláros ügyet éppenolyan barátságosan kezeli, mint a százezer dolláros tranzakciót. Mert százezer dolláros üzlet ritkán adódik, ellenben a kis emberek öt- és tíz dolláros betétjeire mindennap szükség van. S a bank nemcsak tanácsot ad ügyfeleinek, hanem nagyon reális támogatást is, ha helyesli az ügyfél vállalkozását. Ilyenkor a bank nem kíván haszonrészesedést, — az ő haszna: kliensének a gazdagodása

A banknak a kliensekkel való szorosabb összeköttetése magával hozza, hogy Amerikában ú. n. országos nagy bankok nem igen alakulnak. Alig két tucat bank van, melynek működése az Egyesült Államok minden részére kiterjed; ezek nevükben a „national” („egész nemzetre kiterjedő”, azaz országos) jelzöt viselik. Velük szemben a helyi bankok képviselik Amerika igazi pénzügyi erejét. A helyi bank működése egy-egy várostra és környékére vagy legfőlebb egy államra terjed ki. Ha a bank fel van jogosítva bankjegyek kibocsájtására is, akkor ez csak növeli a tekintélyét. Minden jóhírű és már bizonyos idő óta fennálló bank bocsájtathat ki bankjegyeket, ha a fedezetet a kormány rendelkezésére bocsájtja aranyban vagy aranyra szóló bankjegyekben. A fedezet után nem kap kamatot a bank. A bankjegykibocsájtás mégis jó üzlet, mert a nagyforgalmú, vagy a központtól távol fekvő banknak nagy könnyebbség, ha szükség esetén a már kész bankjegy-blanketták egyszerű aláírásával lényegesen fokozhatja bankjegykészletét.

A magánbankok száma igen nagy s igen különböző a tekintélyük és hitelük is. J. P. Morgan, vagy Kuhn, Loeb and Co. tekintélye és hitele vetekedik a legnagyobb bankok hitelével, s velük összeköttetésben lenni már maga is ajánlás. Minél nagyobb egy magánbank, annál jobban megválogatja klienseit. Ha a Morgan banknak egy idegen benyújt tízezer dollár betétet és csekkszámra nyitását kéri, — udvariasan elutasítják; Morgannál csak annak lehet betétje, akit a cég nagyon jól ismer s mint klient kívánatosnak tart. Van azután igen sok apró bankár is, aki lényegében csak közvetítő: letárgyalja a jónak látszó üzletet s mikor már minden készen van, némi jutalékért tovább adja egy nagy banknak. Arra a sok tárgyalásra, mely egy-egy kisebb ügyletet megelőz, egy nagybank nem vállalkozik, mert nem vesztegeti rá az idejét, ha azonban egy kisebb, de a dologhoz értő bankár már elvégezte az alkudozást s elintézte a formalitásokat, ak-

kor a nagybank hajlandó átvenni az ügyletet: a jutalék, melyet a kis bankárnak fizet, kevesebb, mint amennyibe neki került volna az előkészítő tárgyalás. Végül: bankároknak nevezik magukat azok is, akik csak pénzáttalással foglalkoznak. Amerika idegen elemei, a bevándoroltak rendszeren a saját nemzetiségükhöz tartozó „bankár” útján küldik haza, a pénzüket; ezek az áttalalásért rendszeren 3%-ot fizettetnek a kliensükkel. Az igazi amerikai bank ugyanezt $\frac{1}{2}$ %-ért csinálja, — azonban náluk csak angolul lehet beszélni, a bevándorolt pedig tíz eset közül kilencben nem tud angolul. Az igazi amerikai bank könnyen végezheti az áttalalást félszázalékért, mert neki van más üzlete is; aki azonban csak áttalalás vagy esetleg még hajójegy-ügynökség céljaira nyit bankot, az ma már a $\frac{1}{2}$ % jutalékból is alig fedezheti költségeit.

Ha egy amerikai banknak az emberei Európába jönnek, ezt rendszeren eseménynek tünteti fel a sajtó, főként azért, mert nincs tisztában az amerikai bankterminológiával. Rendszeren a bank „alelnöke” szokott átjönni. Az amerikai bankban az alelnök körülbelül annyi, mint nálunk a cégvezető. Némelyik banknak (bár a személyzet aránylag sokkal kisebb, mint nálunk), tizenöt-húsz „alelnöke” is van, mindenféle képzelte alelnöki hatáskör nélkül, s ezek sokszor nem is tagjai az igazgatóságnak. A bankban az igazi vezető az elnök, továbbá az igazgatósági elnök, s az ügyvezető (manager). Nagy hatásköre van még a pénztárosnak is. Nálunk ismeretlen fogalom „az elnök segéde”, (assistant to the president), aki az intézet vezértitkára s a reá bízott ügykörben az elnök helyettese.

A DOLLÁR ÉRTÉKE

Az amerikai dolgok közül semmi sem tetszik annyira az európaiaknak, mint a dollár, de az európaiak nézetei éppen a dollár dolgában túlságosan naivak. Bátoran lehet állítani, hogy Európában az emberek a dollárról nem gondolkoznak, hanem ábrándoznak. A háború óta egész Európa nagy számokhoz szokott hozzá és Magyarországon azok a bizonyos legöregebb emberek sem bírnak már visszaemlékezni arra, hogy a régi világban, tíz-tizenöt évvel ezelőtt milyen nagy pénz volt száz forint. Ha valaki könyöradományt kér Amerikából, legalább is száz dollárt vár, pedig ez az összeg a békében is kétszázötven forint volt; üzleti tervek megvalósításához legalább is egy millió dollárt kérnek s az amerikai magyart, ki oly élheterlen volt, hogy még csak pár százezer dollárt sem tudott összeszedni, az óhazában valósággal lenézik.

A valóság az, hogy a dollár igen komoly bankjegy; akinek egy dollár van a zsebében (yankee-szokás a bankjegyet összegyűrve a nadrágzsebben tartani), már arra az egy dollárra is úgy vigyáz, mint a hétfejű sárkány s komoly ok nélkül ki nem adja. Komoly ok pedig kettő van: 1. üzlet, 2. élvezet. A hús dolláros bankjegy már nagy bankó, s az üzletember vagy pincér már vakarja a fejét, ha vissza kell adnia

belőle, ötven dollárost már csak igen nagy üzletekben vagy bankokban lehet felváltani.

Amerikában a dollár értéke ma már nagyobb, mint Magyarországon. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy ha a dollár és cent helyett a békebeli forintot és krajcárt emlegetjük, legbiztosabban eltaláljuk a dollár mai értékét, ami Magyarországon 1913-ban egy forint volt, az ma Amerikában egy dollár. Az élet mindennapi szükségletei közül a lakás és a ruha drágább ma dollárban, mint volt Magyarországon forintban, viszont a zsír és a cukor olcsóbb. Egyebekben a dollár — forint, cent = krajcár átszámítási kulcs nagyjában megfelelő.

Amerika teljesen tisztában van, vele, hogy az ő pénze is leromlott a háború óta; a dollár vásárlóereje annyira csökkent, hogy azokban a foglalkozási ágakban, melyekben a világverseny érvényesülése folytán az árak nem emelkedhettek, a legsúlyosabb gazdasági válságnak kellett bekövetkeznie. A földművelés ma a legveszedelmesebb válsággal küzd Amerikában. Európában a pénzügyi válságokat a háború s a nyomában járó nagy infláció s a kivitel és bevétel egyensúlyának felborulása okozta Amerikában a gazdasági bajok forrása a háború alatt felvert munkabér s az ugyanakkor beállott túltermelés. Az amerikai kormánynak minden szerve s Amerika minden lapja kéthetenként nagyszerű dolgokat tesz közzé a „prosperitás”-ról, a forgalom növekedéséről, a mérlegek folytonos javulásáról. A jövőben bízni s mindenről a legnagyobb optimizmussal nyilatkozni a legelső hazafias kötelesség, veszedelmet sejtetni vagy éppen hajókat látni pedig egyenesen hazárulás. Az újságok első fele csupa lelkesedés, a második részben azonban, ahol a közgazdasági közleményeket találjuk, minden héten megállapítják, hogy a dollár vásárló ereje a normálishoz képest hány százalék ma?

A dollár vásárlóerejének tanulmányozása nagyon érdekes dolog, mert megtanulhatjuk belőle, hogy a pénzvviszonyok változása mily rövid idő alatt milyen

nagy változásokat hoz létre nemcsak az államok életében, hanem még az egyének szokásaiban is.

Nézzük például a húсарakat. A vesepecsenye fontja 1913-ban 25.4 cent volt, 1923 júliusban 41 cent, a sertéskaraj fontja 1913-ban 21 cent volt, 1923 júliusban 31.2 cent; csirke fontja 1913-ban 21.3 cent volt, tíz évvel később 34.8 cent. Ezekben a cikkekben a dollár vásárlóereje jelentősen hanyatlott s ennek következtében a húsfogyasztás erősen csökkent. Míg 1913-ban egy amerikai család átlag 70 font vesepecsenyét fogyasztott, ugyanazon család fogyasztása e cikkben 1923-ban már csak 32 font volt. 1913-ban egy családnak átlag 114 font sertéskaraj jutott, 1923-ban már csak 36 font s e tíz év alatt az amerikai család csirkefogyasztása 68 fontról leszállott 23 fontra. Akármennyit írnak és akármennyit beszélnek is a folyton fokozódó prosperitásról, ezek az adatok, melyek a munkaügyi minisztérium hivatalos kimutatásaiból valók, azt bizonyítják, hogy az amerikaiak a dollár vásárlóerejének nagy hanyatlása folytán ma sokkal rosszabbul táplálkoznak, mint tíz évvel ezelőtt. S ha valaki erre azt mondaná, hogy nem a hús a döntő tényező a táplálkozás megítélésében (mert sok kitűnő orvos sem hisz ma már a fehérjék nagy értékében), úgy a kalorikus alapon való értékelés alkalmazásával is hasonló eredményre jutunk. Nézzük például a zsír és vaj fogyasztását. 1913-ban az amerikai család átlagos zsírfogyasztása 84 font, átlagos vaj fogyasztása pedig 117 font volt. 1923-ban a zsírfogyasztás már csak 34 font, a vajfogyasztás pedig már csak 66 font volt s az elvesztett 50 font zsírért és 51 font vajért igen gyenge kárpótlás az az átlag 9 font „erisco” (növényzsír), melyet ma az amerikai család fogyaszt.

A tíz évvel ezelőtti állapothoz képest az amerikaiak élelmezésüket nagyon csökkentették s részben át is alakították. Az amerikai család húsfogyasztása 587 fontról 230 fontra esett le; ugyanakkor a főzőlisztfogyasztás 454 fontról 264 fontra, a burgonyafogyasztás pedig 882 fontról 704 fontra csökkent. A cukorfogyasztás is le-

szállott 269 fontról 147 fontra s a tojásfogyasztás 85 tucatról 61 tucatra. Azt lehet mondani, hogy az amerikai népnek az 1913. évi táplálkozás több mint egyharmadáról le kell mondania. Mivel pótolja a nép a hiányzó táplálékokat? Elsősorban kenyérrrel. 1913-ban 253 font kenyér elég volt egy családnak, ma a kenyérfogyasztás 531 font. Ezenkívül emelkedett a káposzta és sokféle főzelék-konzerv fogyasztása.

Amerika népe az utolsó pár év alatt húsevő népből átalakult növényevő néppé, egyedül csak azért, mert a dollár vásárló ereje nagyon legyengült. Csak a jövő fogja majd megmutatni, hogy lesz-e ennek — a konyha átalakulásán kívül — más nagy, nemzetgazdasági következménye is. A konyha átalakulása, ha átszámítanók dollárokra, szédítő összeget jelentene. Az a tény, hogy a nép a házilag készült tésztáról leszokott s „kauriázott” (konzerv) főzelékféléket fogyaszt, óriási adómegtakarítást jelent az amerikai háztartásokban; ma sokkal több nő mehet irodába, gyárba, műhelybe, mint tíz évvel ezelőtt s a család keresete, a dolgozó nők révén, erősen emelkedett. Nagy összegre rúg a konyhai tüzelőanyag megtakarítása is. Hogy az újfajta táplálkozás mellett a nép ereje fog-e csökkenni, azt ma még nem tudjuk megállapítani. Az amerikai mindenestre vigyáz a maga táplálkozására. Az utolsó tíz év alatt a tejfogyasztás évi 355 quartról (319 liter) csökkent ugyan 337 quartra, de ma már mesterségesen süritett tejet is használnak az amerikaiak, ami 1913-ban még nem volt szokásban. A besüritett tej fogyasztása egy-egy amerikai családban ma 77 font, ami legalább is 150 liter normális tejnek felel meg. Valójában tehát a tejfogyasztás körülbelül ötven százalékkal emelkedett, noha a tej ára is növekedett ez idő alatt mintegy 05 százalékkal.

A kongresszus mezőgazdasági vizsgáló bizottsága megállapította, hogy az amerikai farmer egy dollárja 1923-ban 89 centet ért; azaz a farmtermékek ára és a farmer szükségleteinek ára között 11 százalék különbség

ség van a farmer kárára. Az amerikai gazda ma a hét szűk esztendő idejét éli, a háború bőséges éveit után. (1917-ben a farmer dollárja 107, 1918-ban 112 s 1919-ben is 112 centet ért.)

Amerikát nem nagyon vigasztalja az a tudat, hogy nemcsak a dollár vásárlóereje hanyatlott az utolsó években, hanem a többi jó valutájú ország pénzének értéke is csökkent. Amerikában 1913 óta a 404 legfontosabb árucikk ára átlag 56 százalékkal emelkedett; ugyanez idő alatt Angliában 57, Japánban 84, Svédországban 56, Canadában 51, Ausztráliában 63, Új-Zeelandban pedig 68 százalék volt a drágulás. De ha Amerika helyzete általában igen kedvező is, mindenki panaszkodik a drágaság miatt s mindenkit meghökkent az a tény, hogy a dollár csak rendkívül lassan, vontatottan tud erőre kapni.

Az építőipart kivéve, mindenütt olcsó a munkaerő. Az építkezés drágaságát azonban az egész ország gazdasági élete megsínyli. A háború előtti árakhoz képest átlagban száz százalékkal emelkedtek a lakásbérek. Azokat kivéve, akiket a házbéremelés ellen megvédett a háborús lakástörvény, mindenkinek átlag megegyeszer annyit kell ma költenie a lakásra, mint 1913-ban. A kőművesek 14 dolláros napibére egyelőre lehetetlenné teszi a lakásmizériák megszüntetését. A munkabérekkel együtt az összes építkezési anyagok megdrágultak. 1913-ban 92 cent volt egy hordó cement, ma 3.20 dollár; a téglá ezre 1913-ban 6 dollár volt, ma 20 dollár. 1923 tavaszán kísérletképpen Hollandiából hoztak téglát; ennek ezre csak 14 dollárba került, de a minőség gyengébb volt az amerikaiénál. Ha az amerikai ma házat akar venni, a dollárja felét sem éri annak, amit 1913-ban ért.

Az élet akármelyik viszonylatát nézi az ember, mindenütt csak azt látja, hogy a dollár régi ereje nem térhet vissza. Például a vasutak átlagban ötven százalékkal drágultak. A háború előtti évben a nagy vasutak még hat százalékon felüli nyereséget értek el,

ma, a felemelt tarifákkal, alig tudnak valami nyereséget kimutatni. Még a legjobb vasút, a Pennsylvania Railroad System is csak 5.5 százalék nyereséget tudott elérni 1922-ben; ebből az öt és fél százalék haszonból nemcsak a befektetett tőke kamatát (kellett fizetni, hanem a vállalat fejlesztésére és a tartalékok céljaira is csak ez a nyereség nyújtott (?) fedezetet. 5.5 százalék haszon akkor, amikor az adó 4.54 százalék s a munkabér 51.4 százalék, valóiban minimális, — és a többi vasút még ennyit sem ért el. Arról tehát, hogy a szállítás majd olcsóbb lesz, azaz a dollár ereje az utazási és áruszállítási forgalomban helyre fog állni, többé ábrándozni sem lehet.

A dollár most általában a csendes forradalom korszakát éli át. Amerika most, ezekben az években, egy nagy, szociális forradalmon megy át anélkül, hogy észrevenné. Csak kevés embernek van sejtelve róla, hogy valójában mi történik ma körülöttünk. Nyissuk csak ki a szemünket és látni fogjuk, hogy például a vasúti szolgálatban az átlagos munkabér ma 1665 dollár, míg 1916-ban csak 892 dollár volt. A munkabér ma majdnem kétszeres. 1916-ban a vasutak kerestek 6.16 százalékot, ma jóformán semmit. Miért? Mert a vasút 1916-ban még a részvényesnek dolgozott, ma pedig már az alkalmazottaknak dolgozik. Ahol a vasút már nem hajt hasznot a részvényesnek, mert az alkalmazottak a szervezkedés eszközeivel addig emeltették a saját illetményeiket, ameddig csak engedték a vasút bevételei, tekintet nélkül a részvényesek érdekeire, ott a vasút szocializálása, ha jogilag nem is, de lényegileg már megtörtént. Ennek azonban természetes következménye az, hogy mindazoknál a vasutaknál, ahol a bevételeket megeszi az üzem fentartása, további fejlődésről szó sem lehet, mert beruházásokra a részvényesek nem hajlandók. Elavult rendszerű mozdonyok, ócska kocsik, fahidak, elhanyagolt pályák egyre nagyobb és nagyobb területen találhatók Amerikában. Az ebben rejlő veszélyt Amerika bizonyára még idejében fel fogja

ismerni s a közlekedést regenerálni fogja — újabb tarifaemelésekkel. Ezek azonban a dollár erejét megint csak gyengíteni fogják.

A dollár ereje csak egyféleképpen emelhető: a kapuk kitérésével. Be kell engedni a bevándorlókat, hogy alacsonyabbak legyenek a munkabérek. Ettől ma egész Amerika irtózik, nem gondolva meg, hogy Newyorkban azért van lakásszükség, mert néhány ezer olasz kőműves diktálja a munkabéreket. Ha majd ráeszmél Amerika, hogy a magas munkabér nem szociális panacea, hanem a drágaságnak legerősebb tényezője, akkor majd ki fogja tární kapuit a bevándorlók milliói előtt. De ki kell tární a kapukat a kifelé irányuló forgalom számára is. Amerika saját zsírjába fullad, ha piacokat nem talál a többi világrészekben. A piacok megteremtése céljából talpra kell állítani a vagyontalvult országokat, ami csak úgy lehetséges, ha Amerika magára vállalja a világ bankárjának szerepét. Ha azt a pénzt, amit Amerika népe alamizsna gyanánt adott a világ népeinek a háború befejezte óta, 1919 elején egy összegben felhasználták volna a háború felszámolásának megkönnyítésére s a megbénult európai üzemek megindítására — ma már nem szenvedne az emberiség.

A Z AMERIKAI NŐ

Az amerikai férfiak meg vannak elégedve az amerikai nőkkel — s ez a legnagyobb dicséret az amerikai nőkre. Még akkor is, ha megállapítjuk, hogy a női ügyekben az amerikai férfiak sokkal szerényebb igényűek, mint az európaiak, mert hiszen az, hogy a férfiaknak mi a női ideáljuk, attól függ, hogy a nők hogyan nevelik őket s az amerikai férfiaknak női ügyekben való igénytelensége végeredményében szintén az amerikai nők érdeme.

De a nőt tisztán a másik nemhez való viszonyából ítélni meg: nagy tévedés volna. A nő éppen olyan egyéni és önálló lény, mint a férfi, különösen Amerikában. S ha lehet egy férfi tulajdonságairól beszélni a másik nemre való vonatkozás nélkül, akkor miért ne lehetne beszélni a nők általánosítható tulajdonságairól is?

Bizonyos, hogy az amerikai nő sincsen fából s ő is hiú és ingatag, de azért mégis egészen más típus, mint az európai. Legelsősorban: erősebb és bátrabb, életrevalóbb, mint az európai.

Az európai nőnevelés csak az úgynevezett jobb családokban öntudatos és tervszerű: ebben a társadalmi

rétegekben már kicsiny korától kezdve lesik a leányka testének fejlődését, anélkül, hogy vezetni tudnák azt. A túltáplálástól még jobban félnek, mint a túlságosan gracilis formáktól. Amerikában a még fel nem serdült leányok húsz százaléka nem éri el a normális fejlődés színvonalát, de nyolcvan százalék eléri. Európában ez megfordítsa van: jó, ha a leánygyermek húsz százalékáról elmondhatjuk, hogy jó csontú, erős izmú és idegzetű gyermekek. Az amerikai leánykák nem satnyák, nem sápadtak, nem soványak és nem vékony csontúak. Tisztán csak gazdasági okokkal nem magyarázhatjuk meg a fejlődésbeli különbséget és a mi hátrányunkat inkább nevelő eljárásunk észszerűtlenségének rovására írhatjuk. Az amerikai leányka nem sokkal eszik többet, mint az európai és táplálkozása igen egyszerű, — de táplálkozásának rendszere jobb. Tej, kenyér, vaj, főzelék, sok gyümölcs és nagyon kevés hús. Amerikában a tej 150 százalékkal drágább, mint Európában. — és a tejfogyasztás ma már nálunk sem fényűzés; a vajból oly kicsiny mennyiség szükséges, hogy ez sem okoz különös nehézséget; ellenben nagy rubrika a gyermekek táplálásában a gyümölcs. „Honnan vegyünk mi annyi gyümölcsöt, mikor olyan drága?” Az amerikai legalább tízszerannyi gyümölcsöt fogyaszt, mint az európai, — de csak konzerv alakjában. A befőzéshez nem szükséges a legszebb és legdrágább gyümölcsöt venni és nem szükséges akkor vásárolni, amikor újdonság. Az amerikai asszony sohasem csinál befőtteket, mert olcsóbban és jobb minőségben kapja a gyárból, mint ahogyan ő elő tudná állítani. Viszont nálunk a gyári áru drága és a házi készítmény olcsó, ha kellő időben és okszerűen készítenék. A gyümölcsnek a gyermek rendes diétájába való beállításával az amerikai család igen sok más élelmiszert megtakarít, a gyermek a rendkívül tápláló és egészséges befőtteket szívesen eszi (főként, ha sokféle készítménnyel változtatással tesszük az életrendjét) és mint millió, meg millió példa mutatja: a főzelék és gyümölcsök hatásaként az izmok és csontok jól fejlődnek.

A helyesebb táplálkozáson kívül a szabadabb mozgás is determinálja az amerikai nő fejlődését. A kis leánykák éppen úgy az utcán, a parkban vagy a közeli üres telken töltik a nap nagyobb részét, mint a fiúk s az elmaradhatatlan kutya társaságában lármás hancúrozással töltik az időt. Öltözködésüknek az a rendszere, hogy a gyapjú alsóruha a fő, szántén elősegíti a szabad mozgást. Valamelyik leánykánál mindig ott a kötél, melynek két végét ketten megfognak s köralakban lóbálják a kötelet, miközben egy kis leány beugrik a kötél közepe táján s ütemre ugrál, hogy a lábát ne érje a folyton lóbált kötél. Kedvelt a labdajáték is, de a leánygyermek legnagyobb passziója a kerekes-korcsolya; ezen megy az iskolába, a boltba, a pajtások közé, — mindenüvé. És csak akkor megy haza, mikor már nagyon éhes; de akkorra már piros az arca, mintha ki volna festve.

Kissé kamaszkodva nő fel a leánygyermek s boldogságát eközben nem zavarja semmi, az iskola se. Lehetőleg későn adják a leánygyermeket iskolába, rendszeren hét-, néha nyolcéves korában. A tanítónő rendkívüli kímélettel bánik vele, inkább játszva tanítja s addig tartja az iskolában, míg a nyolcadik osztályt el nem végzi. Hatéves korában csak azt a leányt viszik iskolába, akit a népiskolán túl is akarnak taníttatni. A népiskola befejezése után válik kétfelé az intelligens és a kevésbé intelligens leányok útja; ez utóbbiak mennek ki az életbe, míg az intelligensebbekbeiratkozínakahig.il schoolba Irodai munkára (clerical profession) ma már csak olyan nőket alkalmaznak, aki legalább high schoolt vagy kereskedelmi tanfolyamot végzett; aki csak a public schoolt (népiskolát) végezte, az bolti elárúsító leány vagy telefonkezelő lehet, vagy pedig mehet valamely shop-ba (műhelybe, gyárba) dolgozni. Aki a high schoolt vagy a kereskedelmi iskolát is elvégezte, az gyorsírónő és gépirónő lesz s idővel „titkár”. A high schoolt végzett leányok többsége azonban a college-ok felé törekszik.

A high school első osztályába járó leányt arról lehet megismerni, hogy bokán alul érő szoknyát visel, annak jeléül, hogy ő már nagy leány. Az orra púderes, az ajka festett, fiúsan nyírott fejére kalapot csak vasárnap tesz, mindig több könyvet visz a hóna alatt, mint amennyi szükséges, mindig másod-harmadmagával megy az utcán, igen hangosan beszél s mindig van a háta mögött egy kamasz fiú (rendesen osztálytárs), aki hódolata jeléül időnként hátbaveri. Ha az ilyen high school girl „közönséges”, akkor gummit rág, ha „finomabb” akkor cigarettázik s ezer közül egy viselkedik európai módra. A felsőbb osztályokban azonban szelídülnek az erkölcsök; évről-évre rövidebb lesz a szoknya s magasabb a cipősarok, gyakrabban tesz fejkalapot a diák-kisasszony, de még mindig nagyon hangos az utcán. S mire a collegeba ér, már nem cipel könyveket a hóna alatt, már egészen rendesen öltözködik, tud már halkán is beszélni, sőt nagy részük már nem is festi magát. Az iskolában elvben ugyanannyi munkát kívánnak a leányoktól is, mint a fiúktól; a gyakorlatban azonban a leányok Amerikában is könnyebben megússzák az iskolákat, mint a fiúk. De míg Európában minél csinosabb és kedvesebb egy leány, annál kevesebb munkát és tudományt várnak tőle a középiskolában és az egyetemen, addig ez Amerikában éppen megfordítva van. T. i. a diák-kisasszonyokat Európában férfiak, Amerikában pedig nők tanítják. Iskolai tanulmányai miatt különben az óceánon túl senki sem válik idegessé: mindenki elég könnyen átmehet a vizsgáin, aki akar.

Legjobb dolga van a diák-kisasszonynak, ha bennlakó valamelyik collegeban. A newyorki Barnard Collegeban, mely a Columbia University szerves része, a bejáró diák-kisasszony rendesen jobb családhoz tartozik, koránál fogva már bizonyos társadalmi életet él s az idejét nagyon be kell osztania, ha tanulmányait négy év alatt be akarja fejezni. Künn a vidéken, pl. a Vassar Collegeben azonban a diák-kisasszonyok bennlakók, nem vesztegetnek naponta egy-két órát vagy töb-

bet villamoson való utazásra, csak háziasan öltözködnek, társaságba nem járnak s a Barnard bejáró diákjaihoz képest félannyi fáradtsággal, játszva elvégzik tanulmányukat. Az ilyen vidéki női college rendszeren egy külön kis köztár saís ág, női uralom alatt; a dékán egy öreg kisasszony s a tanárok sem fiatal kisasszonyok; egy részük mégis férjhez megy, rendszeren tanárokhöz, akik a női collegeban szintén állást kapnak — de vezérszerephez természetesen nem juthatnak.

A collegeot végző leányok legnagyobb része tanítónő lesz a public schoolban vagy high schoolban mindaddig, míg férjhez nem megy. A végzett leányoknak csak kis töredéke folytat magasabb tanulmányokat a jogi, orvosi stb. szakiskolákban: ezek mivé befejezik tanulmányukat, rendszeren már jól benne vannak az években.

Az amerikai leányok tizenkilenc-huszadrésze a public school befejezése után, 15—16 éves korában valami foglalkozás után néz. Amerikában a család minden felderült tagja, ha csak iskolába nem jár vagy nem beteg, dolgozni és keresni kénytelen: így követeli ezt a tisztesség. Ha az apának virágzó üzlete van, leányát szívesebben küldi egy-két évre egy másik üzletbe, mert ott több rendet és fegyelmet tanul s a cég alkalmazottait csak elkedvetlenülé, ha a főnök leánya könnyebb munkát kapna vagy elnézésben részesülne csak azért, mert ő a főnök leánya. A kenyérkereső leány keresetének egy részét a családjának adja, addig az összegig, mely körülbelül megfelel az eltartásának; heti 10—12 dollárt mindenki a családjának ad s ami ezen felül marad, abból ruházkodik és abból szórakozik a kenyérkereső leány.

A ruházkodás nem nagy probléma az amerikai leányra nézve. A fehérnemű vékony batisztokból és kötött-szövött árúkból áll, melyeknél az a legfontosabb, hogy könnyen moshatók és olcsók; ennek következtében kevés fehérnemű kell. A fehérnemű elnevezés tulajdonképen jogosulatlan, mert itt minden színes:

halvány rózsaszínű, kék, sárga, viola stb. — a szivárvány színein messze túl.) A felső ruha mindig készen vett: nyáron a legolcsóbb selyemből s igen erős ginghamból (zefír), télen gyapjúból. A nyári ruha ára 1 és 10 dollár közt, a téli ruha ára 5 és 20 dollár közt változik. Mindenkinnek van szőrmebundája, mert ezt a drága ruhadarabot részletre szokás vásárolni, még pedig többnyire úgy, hogy a kabát kiválasztásakor megkezdí az amerikai nő a részletfizetést s amikor már az utolsó részletet is kifizette, csak akkor viszi a kabátot haza. Nem okoz gondot a harisnya, a cipő és a kalap beszerzése sem; nyáron mindenki selyemharisnyát, télen pedig mindenki gyapjúharisnyát visel. Általános tapasztalat, hogy a nagyvilági hölgyek öltözködését a munkásnők annál jobban utánozzák, minél alacsonyabb társadalmi körhöz tartoznak; az utánzat persze csak formáiban és az olcsó, csillogó díszben emlékeztet az eredetire.

Az amerikai leány szórakozása: a mozi, a színház, a tánc, a kirándulás és a lovaglás. Egyedül vagy fiubarátjával megy a leány moziba vagy színházba, — ez utóbbi helyre ritkán, mert színház csak a legnagyobb városokban van s a belépődíj amerikai viszonyokhoz képest is igen drága 3 dolláron alul nincsen jó hely. A mozi ellenben igen olcsó, — este 50—80 cent a legdrágább hely. A táncért él-hal az amerikai leány, de a családi összejöveteleken túl csak a kispolgári bálokon táncolhat a munkásosztályhoz tartozó leány — fűvóhangszerek kísérete mellett, A fiúk, akik a táncmulatóságokon résztvesznek, európai mértékkel mérve, túlságosan lármásak, de fáradhatatlanok s válogatás nélkül mindenkit megtáncoltatnak, aki 50-60 éven alul van; természetesen, a nők sem túlságosan csöndesek mulatás közben.

Tizenhat—huszonnégy éves korban az amerikai leány legkedvesebb szórakozása a „hike”, a kirándulás, csatangolás. Erre a célra minden leány fiúruhát is tart magának térdigérő nadrággal. Természetesen, kalap

nélkül mennek kirándulásra, az élelmiszeres táskát oldalukra akasztva s hárman-négyen egymás karjába kapaszkodva. Vasárnaponként Newyorkból százezer-számra rándulnak így ki a környékre, negyven-ötven mérföldnyi sugarú körzetben, ki a mezőre és az erdőbe s a százezer kiránduló leány között nem látni egyet sem, aki legalább is ne mosolyogna vagy — hallgatna. Néha fiúk is csatlakoznak ily kiránduló társaságokhoz, de ez inkább kivétel: a fiatal urak figyelmét vasárnaponként inkább a sportmérkőzések kötik le. A kiránduló leányok rendszeren csak késő este térnek haza s hétfőn reggel keserves az ébredésük.

A fegyelem az amerikai üzletben vagy műhelyben sokkal könyörtelenebb, mint a porosz kaszárnyában: mindenki, aki bérért dolgozik, munkába lépésekor és távozásakor „punchol”, azaz bemutatja kártyáját a munkafelügyelőnek, aki a kártya kilyukasztásával jelzi a munkában töltött idő óráit és perceit. Aki egyszer-kétszer késik, azt csak a munkabérvonással büntetik, de aki rendetlenül jár be, azt elbocsájtják. Amerikában tehát a munkaidő megkezdésekor helyén van mindenki, ha az előző éjszakát végigtáncolta is, vagy ha az előző napi kiránduláson tíz órát gyalogolt is. A betegség címén való rendszeres távolmaradást Európában megengedik a női alkalmazottaknak, — Amerikában nem: ott a nőknek semmivel sem szabad többet betegeskedniük, mint a férfiaknak. Ha munkabérről van szó, a munkásnak nemét nem veszik tekintetbe.

New-Yorkban s a legnagyobb városokban igen szeretnek a bolti és műhelyi leányok lovagolni. Ez azonban az ő részükről nem igazi sport, hanem csak affektálás: a romanticizmusra való hajlam kielégülése. Ez a hajlam kétségtelenül a mozarabok szemlélete közben keletkezik: a kis bolti leány vágyakozik a „társaságba”, melyet csak a mozivásznonról ismer, lovaglóruhát csináltat s a keresete tekintélyes részét a lovaglóiskolába viszi. A Central Park környékén a mellékutcákban tömérdek istálló van szelíd hátszló vakkal;

egy óra oktatás 5 dollár s aki már tud lovagolni, a lóért óránként 2—5 dollárt fizet. A kis bolti leány, amikor galoppozik a Central Parkban, valóságos ladynek képzelet magát, a boltoslegényt pedig, ki szembe jön vele öreg paripáján, valóságos mozihősnek. De akármi is az indítóoka a lovaglásnak, tény, hogy sokat lovagolnak, jól megülik a lovat s ennek az eredménye csak az egészség gyarapodása lehet. Amerikában ezerszámra vannak fűszeresnek és kishivatalnoknak, akik jobban tudnak lovagolni, mint az európai arisztokraták és diplomaták feleségei és leányai. Általában Amerikában a „legfelső négyszázának műveltsége s a legalsó százötz milliónak műveltsége között a különbség nem nagy s a legszegényebb nő sem jut zavarba, ha véletlenül a „társaságba” kerül, — ami a műveltség külsőségeiből hiányzik (mert csak erről lehet szó), azt nagyon hamar megszerzi. Ha az amerikai bolti leány vasárnap délutánonként egy-egy órát lovagol, az nem egészen oly feltűnő dolog, mintha egy budapesti boltileány kapna kedvet a lovaglásra, mert az amerikai boltileálynak először is több esélye van arra, hogy bejusson abba a társaságba, ahol lovagolnak, — másodszor pedig, ha bejut a társaságba, senki sem fogja őt parvenünek tekinteni, mert hiszen egy-két nemzedékkel előbb még a „társaság” tagjai is roppant szegények voltak s mindennel dicsekedhettek, de előkelőségükkel nem.

Az amerikai nő társadalmi és közéleti érvényesülése korántsem felel meg a jogegyenlőség ama teljességének, amelyet az amerikai nők már régen kivívtak. A meglevő jogokkal vagy nem tudunk vagy nem akarunk élni. Pl. az egyházhoz való csatlakozással s a hitközség életében való pusztá jelenléttel is bizonyos súlyhoz és szerephez jut a legegyszerűbb ember is. Meft szociális emelkedése egyszersmind az intézménynek is érdeke. A nők azonban igen kivételesen jutnak vezetőszerephez az egyházi életben. — talán azért, mert nem oly könnyen kormányozhatók, mint az európai nők,

S a politikában sincs jelentős szerepük, hiába vannak szervezeteik. Ennek viszont az a magyarázata, hogy az amerikai politikai gépezet kifejlett és hatalmas: óriási erőkkel és energiákkal dolgozik s a hivatalos politikusok (kerületi pártfőnökök és kortesek) brutalitása egyszerűen letirporja őket. Nem érvényesülnek a nők a munkáspolitiká terén sem: még a női ruhavarróiparban sincsen vezetőszerepük. A műhelyi és irodai leány semmiféle szervezet részéről semmi komoly védelemben nem részesül, — az ő érdekeit egyedül csak az állam védi törvényeivel és iparfelügyelőnőivel.

Új női típus Amerikában az egyetemet végzett nők csoportja. Míg Európában a diplomás nők többsége férjhez megy (mert hiszen a diploma, hozomány jellegével bír), addig az amerikai diplomás nők túlnyomó többsége leány marad. Ennek alig lehet más a magyarázata, mint hogy az amerikai leány a diploma megszerzésekor már idősebb (25—80 éves), tanulmányainak utolsó éveit igen szigorú munkával tölti s azután oly keresethez jut, mely számára határozott jólétet nyújt s jövőjének anyagi biztosítását is lehetővé teszi. Koránál és nagy műveltségénél fogva az amerikai diplomás nő már nagyon komolyan fogja fel a házasság problémáját és sok esetben nem tud, de nagyon sok esetben nem is akar férjhez menni. Hogy nem tud férjhez menni, annak többnyire az a magyarázata, hogy az övéhez hasonló műveltségű férfiakban rendkívül kicsiny a választék. Különben oly országban, ahol a férfiak többsége 22—23 éves korában házasodik, a 25—30 éves diplomás nők helyzete a házasság szempontja hói nagyon kedvezőtlen. A diplomás nő tehát, sejtve vagy tudva, hogy nem fog férjhez menni, ennek megfelelően rendezi be az életét: rendes háztartást vezet, társaságba jár, szórakozik, emellett öreg napjaira takarékoskodik, vagy pénzügyi spekulációkban éppen úgy részt vesz, mint a férfiak s lehetőleg sokat utazik. Amikor megöregszik, nem kell sóhajtoznia,

hogyan az élet kényelmeiből és kellemességeiből nem élvezett semmit. Az „öreg kisasszony” Amerikában egyáltalán nem az a mulatságos figura, mint Európában, az esetek többségében elhiszik neki, hogy csak azért maradt leány, mert neki úgy tetszett — s az a körülmény, hogy ha öreg kisasszony is, de sohasem él kegyelemkenyéren, hanem egzisztenciájának sokszor, egészen erős alapja van, melyet ő maga rakott le, nagy tiszteletet is szerez neki,

SZERELEM, HÁZASSÁG

A két nemnek egymáshoz való viszonyát egy idegen országban minden ezredik ember sem tudja annyira, megfigyelni, hogy komoly véleményt mondhatna róla. Ezen a téren az emberek nagyon hamar készen vannak a véleményükkel, s az ellenkező rendesem legalább is annyira igaz, mint amit mondanak. Legnevetesegebb az az ember, aki saját sikerei vagy sikertelenségei után ítél. Az életnek sok, nagyon sok apró és nagy jelenségét kell évekil figyelni, míg az ember végül olyasmit is mondhat, ami némi komolyságra is igényt tarthat.

Nem igaz, hogy a nők mindenütt egyformák.

Ahol mások az egyének és a családnak életkörülményei, ott a nők is szükségképen mások.

Amerika és Európa között igen nagy a különbség a nevelésben, a társadalmi szokásokban, a szociális és gazdasági körülményekben, a létért való küzdelem általánosan elfogadott szabályaiban, s az élet egész felfogásában. Mindezeknél fogva az amerikai nők lényegesen különböznie, kell az európai nőtől. Hogy a két típus közül melyik a jobb, arról legföllebb egy ázsiai, afrikai vagy ausztráliai mondhatna elfogulatlan véleményt; az európainak az európai, az amerikaiak az amerikai típus tetszik jobban. Ha e kettőt egymáshoz mérjük itt, ez nem azért van, mintha értékelnünk akarnánk akár az egyiket, akár a másikat, — az összehasonlításnak csak a valóság megismerése a célja.

Az első jelenség, amelyet megállapíthatunk, az, hogy Európában a közmorál magasabb, az egyéni morál azonban alacsonyabb színvonalon áll, mint Amerikában; ebben benne van, hogy Amerikában a közmorál gyenge, az egyéni morál pedig erős.

Ez az állítás látszólag logikai hibában szenved, mert a közmorált általában úgy fogják fel, mint az egyének erkölcsének összességét, s e kettő, a közmorál és az egyéni morál néni lehet egymással fordított arányban. Ez a közfelfogás azonban hibás, — amint az élet mutatja

Az amerikai, nők sem mind angyalok, — de az európai nők nagy tömege a piacon forog, s adás-vétel tárgya. Minden európai város utcái az esti órákban azt bizonyítják, hogy az egyéni morál igen gyenge lábon áll. Amerikában legfőlebb néger nők árulják magukat, — az amerikai utca egész „tisztá”. A nyílt és titkos prostitúció Európában legalább százszor akkora, mint Amerikában.

Ami ellenben a „közmorált”, az esetleges botlások megítélését illeti: Európa a szigorú erkölcs alapjára helyezkedik, Amerika ellenben mindent megbocsájtva, oly felfogást tanúsít, amelyet az európai ember nem tud megérteni s kénytelen visszautasítani.

New-Yorkban a Broadwayn éjfélkor legalább száz-ezer nő van, ha nem esik az eső; színházból, moziból, vendéglőből, üzletből, stb. mennek haza. A százezerközt nem akad egy, aki egy ismeretlen férfire rámosolyogna. S éjfél után két órakor az egész Broadwayn végig mehet a legszebb leány anélkül, hogy egy férfi megmerné szólítani vagy épen kíséreni merné. Az amerikai anya nem félti leányát, — eléggé védi az önmagát.

A morális közfelfogás enyhése azonban hajmeresztő dolgokat produkál. Egy amerikai orvos a háború alatt Európában szolgált, Londonban megismerkedett egy leánnyal, akinek azután gyermeke született. Az orvos a leányt és a gyermeket magával vitte Amerikába, ahol az orvos feleség-e mindhármukat megér-

téssel, megbocsájtással és szeretettel fogadta. A sajtó hetekig foglalkozott az esettel, s a közhangulatnak megfelelően hősnőiként ünnepelte — a leányt. Nem az asszonyt, aki megbocsájtott, hanem a leányt. Európai ember sohasem fogja megérteni, hogy az amerikai közmoral miért fordított minden részvétet a leány felé? Azon az erkölcsi alapon, amelyen mi Európában felnevelkedtünk, nem mondhatunk egyebet, mint hogy Amerikában az erkölcsi közfelfogás enyhébb, lazább, léhább, mint Európában. A példa, amelyet erre nézve felhoztunk, nagyon kirívó, de korántsem egyedülálló. És nem intézhetjük el a kérdést egyszerűen azzal, hogy az amerikai erkölcstelenebb, mint az európai, mert az amerikaiak millióinak és millióinak egyénisége határozottan megcáfolná ezt az állítást. Erkölcsökről szólva, egyelőre csak azt mondhatjuk, hogy az amerikai más, mint az európai és hogy az amerikai erkölcsöt mi, európaiak, nagyon nehezen tudjuk megérteni.

Kétezer éves közmondás, hogy „a szegénység a legnagyobb kerítő”. Amerika példája fényesen igazolja, hogy a gazdasági és erkölcsi viszonyok igen szoros kapcsolatban vannak egymással. Ott, ahol minden nő biztosan meg tudja szerezni tisztességes munkával létfenntartásának az eszközeit, — a prostitúció eltűnik. Az amerikai leány selyemruhában járhat akkor is, ha nem bocsájtja áruba önmagát. Az amerikai átlag-leány tehát azt a férfit, aki neki tíz vagy húsz dollárt kínál az utcán, kézen fogná s a legközelebbi rendőrhöz vezetné. (A nagyobb összeggel való kísértésről pedig nem igen lehet szó egy oly országban, ahol mindenkinek van a zsebében egy pár dollár, de húsz dollárnál több senkinél sincsen). Nem a törvényhozás és nem a rendőrség irtotta ki a prostitúciót Amerikában, hanem a tisztességes kereset lehetősége.

Igaz azonban, hogy a gazdasági körülmények üd-
vös hatását még drákói szigorúságú törvények is fokozzák. Házassági ígérettel nem csábítanak nőket, mert az ígéret megszegéséért nagy kártérítést kell fizetni

és esetleg igen sokáig börtönben kell ülni. A csábító általában tárgyi bizonyítékok nélkül is elfogatható, ha az elcsábított előadásával valószínűvé teszi a vétség elkövetését, ami minden esetben sikerül is neki. Ha a férfi nem ígért is házasságot, az elcsábított nő számos úton és módon kényszerítheti őt a házasságkötésre, ha nőtlen, s nagy kártérítésre, ha nős. Ha az elítélt csábító nem tud fizetni, hosszú hónapokra is börtönbe kerülhet. Ha egy szállodában megszáll egy férfi egy nővel, aki nem felesége, ezért börtön jár nekik, és sok esetben még a szálló tulajdonosának is; ha a szerelmes pár a szomszéd államból jött át s a vasutat vagy propellert a férfi fizette: a fehér rabszolgaságról szóló törvény alapján leánykereskedésért külön elítélik. Amerikában nemcsak az egészségi, de a jogi következményektől is rettegnie kell annak, aki egy könnyelmű kalandba belebocsájtkozik. Ily esetekben valószínűleg nem a nő a „gyengébb fél”, hanem a férfi.

Amerikában csak egy mértékegység van: a dollár; ezzel azonban mindent le tudnak mérni, még az erkölcsi javakat is. A megcsalt leány a csábítójától s a megcsalt asszony a férje csábítójától a bíróság előtt „heart balm”-ot: „szívbalzsam”-ot követel és rendesen kap is, bizonyos mennyiségű dollárok alakjában, s a „szívbalzsam” kijár akkor is, ha a kijátszott feleségnek eszé ágában sincs a hűtlen férjtől elválni.

A válás különben nem oly nagy tragédia, mint Európában; szerencsére negyvennyolc állam van az Unióban s ezek házassági törvényei meglehetősen különböznek egymástól, — néha csak egy folyón kell átkelni, hogy másik államba jutva, hamarosan elválhassanak egymástól a házastársak. Ezen a téren legliberálisabbak a nebraskai törvények; ebben a nyugati államban, Reno városában harminc nap alatt le lehet bonyolítani bármely válópert. Az olyan eset, amikor az amerikai polgárnak már három-négy válóper van a háta mögött, éppen nem ritkaság.

A válóper természetesen ott könnyű, ahol a házas-

sággötés is nagyon könnyű. Az amerikai államok törvényei nagyon kevés formalitást kívánnak a házasuló felektől és miután a korhatár minden államban nagyon alacsony, (a fiú tizennyolc éves korában már nagykorú), éretlen ésszel, könnyű szívvel igen sokan kötnek oly házasságot, amelytől azután minél előbb szabadulni kívánnak. Amerika szelleme kizárja az állani gyámkodását az egyénnel szemben; az állani, nem korlátozza cselekvéseiben a nagykorú polgárt, aki természetesen minden jogi felelősséget visel a tetteiért. Ha a 18-ik évét betöltött fiú és leány elmegy a városházára és a város jegyzője előtt kijelentik, hogy mi a nevük, hol laknak, mi a foglalkozásuk és életkoruk, elmebajban vagy nemi betegségben nem szenvednek és házasságot akarnak kötni, — a jegyző mindezt köteles nekik elhinni anélkül, hogy bármi iratot kívánna tőlük, (legelőbb a leány nagykorúságát igazoltathatja), s kiadja nekik a házassági „license”-t (engedélyt), melynek felmutatása mellett bármely pap, vagy maga a jegyző is összeadhatja őket. Ha csaltak az adatok jegyzőkönyvbe vételekor: viselik érte a büntetőjogi felelősségét. Nem ritkán megtörténik, hogy bál, vagy multság alkalmával felkerekedik egy szerelmes pár, két tanúval elmegy a városi vagy megyei jegyzőhöz, felveszi álmából és összeadhatja magát vele. Volt már rá eset, hogy az, ilyen éjféli esküvő után még fel sem kelt a nap, amikor már megbízták az ügyvédet a válókereset beadásával.

Igaz, hogy ezek groteszk dolgok, de valóságok, és mély szociális hátterük van, amelynek tanulmányozása megéri a fáradságot. A házasságnak ez a könnyelmű felfogása a szokések nagy divatjában jut leginkább kifejezésre. A szokés, az „elopement” olyan egyszerű valami Amerikában, mint pl. a korcsolyázás Európában: a legtöbbször olyan párok „szöknek”, amelyeknek «házassága elé senki semminő akadályt nem gördített. Szöknek, mert — divat. Ha a megszökött pár nem köt házasságot s a leány visszatér a családjához, — korán sincsen oly szigorúan kiközösítve a társaságból,

mint Európában: az egész atyafiság összeáll a leány védelmére, hivatkoznak tapasztalatlanságára, minden alkalommal mentegetik, sőt becézik, s a leány, ha csinos, elég könnyen férjhez megy egy megbocsájto ifjúhoz, vagy egy öreg kérőhöz, aki már nem sokat válogathat a hajadonokban. A morális közfelfogás Amerikában határozottan más, mint Európában. Miért? Talán azért, mert a koloniális időkben az egész Amerikában, s még nem régen is a nyugaton igen nagy hiány volt nőkben; a férfiak kénytelenek voltak igényeiket erkölcsi tekintetben is lemersékelni, s ez az igénytelenség hagyományossá, az utódokban átöröklött tulajdonsággá vált. De lehet az is, hogy Amerika az emberiség fejlődésében e téren is eltávolodott Európától s közeledik ahhoz a fokhoz, ahol pl. Japán van, melynek erkölcsi ideáljai, a nemi dolgokban, rendkívül különböznek az európai erkölcsi eszméktől; Amerika elvégre éppen úgy a Csendes-óceán környezetéhez tartozik, mint Japán, s a földgömbnek az a fele fejlődésében is merőben különbözik a földgömbnek ettől a másik felétől, amelyen mi élünk, s amely összes erkölcsi ideáljait a zsidó és a keresztény vallástól kapta, s eaeknek a vallási eredetű eszméknek az abszolút uralma alatt áll összes államaival, összes törvényeivel, egész kultúrájával és minden intézményével egyetemben.

Abból, hogy valami merőben idegen a mi eszmevilágunkban, még nem következik, hogy nem érdemes rá figyelni. A ránk nézve idegen erkölcsi világrendben is sok tanulságos és sok figyelemreméltó dolgot találhatunk, mihelyt megértjük. Minden keresztény és minden zsidó a maga morálját magasabbrendűnek tartja, mint a japánit; de el kell ismerni, hogy a nemi élet terén az európai kultúr-világban nagyon sok nyomorúságos és szörnyűséges dolog van, ami Japánban már ki van küszöbölve az erkölcsi életből; nagy általánosságban szólva, a házaselet küszöbén túl Japánban igen magas az erkölcsi színvonal és sokkal

kevesebb a házasságtörés, mint akár a legkeresztényebb társadalomban. És bármily különbségek mutatkoznak is a szerelmi és házassági ügyekben, Amerika és Európa között, bizonyos, hogy Amerikának is van bizonyos fölénye Európával szemben. Nem csekély jelentőségű dolog, hogy Amerikában nagyon sokkal ritkább az érdekházasság, mint Európában, és az amerikai házaspárok távolról sem félnek annyira a gyermekek születésétől, mint az európaiak. Ezeket feltétlenül Amerika javára kell írunk, valamint azt is, hogy Amerika mindezeket az erkölcsi problémákat minden álszenteskedés és minden önmegtagadás nélkül állandóan vizsgálja, megvitatja s önmagát folyton reformálni, folyton javítani kétségtelenül törekszik.

A két nem egymáshoz való viszonyának megfigyelését már a gyermekeken kell kezdenünk. Az egész Amerika híve a koedukációnak, — a fiúk és leányok ugyanazon osztályban való tanításának. Ezzel a rendszerrel meg vannak elégedve, noha egyes ritka esetekben (pl. 1923-ban a Michigan állambeli Kalamazoo városában) a serdülő gyermekek nagyrésztének erkölcsi elzülése következett be a koedukáció eredményeként. A ritka kivétel azonban nem dönti meg a szabály érvényét. Az amerikai pedagógusok véleménye szerint a koedukáció következtében a két nembeli ifjúság életéből „a nemi vonás ki van kapcsolva”. Továbbá arra is hivatkoznak, hogy „Amerikában a két nemhez tartozó ifjúság között nincs meg az a zavar és félelem, mely a ó-világban általánosan tapasztalható”. Ha ez így van, akkor a koedukációval, mint a nevelés hatásos tényezőjével számolni kell. De ez a számolás nem lehet egyoldalú. — az előnyök mellett a (hátrányokat is tudomásul kell venni. Az a bizonyos, „nemi vonás” kétségtelenül sok esetben zavarja a tanítót, az iskola és a tanuló munkáját, és ha valóban sikerül kiküszöbölni a nemi vonást, a tanítási eredménynek valószínűleg jobbnak kell lenni. Azonban az érzelmekkel is úgy vagyunk, mint testünknek egyes fizikai szerveivel: mindnek

megvan a rendeltetése még akkor is, ha e rendeltetéssel nem vagyunk tisztában. Az a „zavar és félelem”, mely az ifjú és a fiatal leány találkozásakor az ó-világban tényleg észrevehető, Amerikában pedig ma már oly ritka, — természetellenesnek nem igen mondható, s abból a zavarból és félelemből sok finomabb érzés, sok poézis származik, melynek létezéséről az átlag-amerikainak fogalma nincsen. A tökéletesen józan szerelem már egyáltalán nem szerelem. Az életben nemcsak a realitások, hanem az illúziók is komoly értékek, s ezeket már csirájukban kiöli a fiúk és leányok együttes nevelése. A nemi vonások teljes kiküszöbölése az iskolai évek folyamán különben is igen problematikus valami, — vannak, akik még Amerikában sem hisznek benne. Csaknem minden leánynak megvan a maga boy-a, és csaknem minden fiúnak megvan a maga girl-je, ők is tudják, hogy mi a csók, sőt tudnak reá alkalmat találni. A 15—16 éves leány már önállóan fogadhat látogatókat, — fiúkat is; szülei, testvérei ilyenkor nem zavarják. Nem lehet azt állítani, hogy az ily önálló fogadások az erkölcstelenség alkalmoszerzői, de bizonyos, hogy ilyenkor nem mindig a mennyiségtantról beszélnek a fiatalok. Meleg nyári napokon, estefelé, csak amikor már kigyúlnak a lámpák, a fiú elviszi egy auto-ride-ra a „leányát”; ilyenkor a fiú valamelyik barátja hajt, s a fiú a leánnyal benn ül a lehetőleg csukott kocsiban. S az ablakokból, valamint a villamosokról viharos csókolózásokat és ölekezéseket lát a szemlélő — minden második autóban. Még kisvárosokban is, ahol mindenki ismeri egymást, s még methodisták között is, ahol az emberek máskülönben oly szigorú erénycsőszök, hogy a tánc, a színház és a kártya halálos bűnnek számít közöttük. A fiatalok csókolózását senki sem irigyli, — papa, mama nem veszi tudomásul. A Greenwich village nem valami jóhírű negyed New-Yorkban; valaha igen sok művész lakott azon a környéken g a régi bohémvilágból megmaradt még néhány mulató, melyet a rendőrség minden ellenőrzése sem

tud tisztességesse tenni. 1923 januárban a Greenwich village egyik nem épen finomízű kávéházában hajnali razzia volt, s a rendőrséghez bekísért leányok között tizenegy volt 15—18 év között. A leánykák nagyon erősítették, hogy ők nem „olyan” hivatásos nők, hanem mind jó családból valók, tisztességesek s nem pénzért, hanem csak passzióból mentek a mulatóhelyre. Beidéztek a szüleiket, akik igazolták, hogy a leánykák csakugyan „tisztességesek”: a gondos, jó mamák azt hitték, hogy leánykájuk a fiújával valami tisztességes kávéházban csavarog éjfél után, ami a többség felfogása szerint még allright, — s e helyett a haszontalan gyerekek a Greenwich villigeba mentek, hogy levetkőzve, szemérmetlen produkciókban vegyenek részt. A rendőrbíróság előtt bánatosan sóhajtott fel az egyik mama: „Valóban, maholnap egy anya már ki se eresztheti tizenöt éves leányát éjfél után az utcára!” S hozzá tette: „a rendőrök is okosabban tennék, ha nem ütnék bele mindenbe az orrukát!” A green wich-villagéi eset, bár semmiesetre sem egyedülálló, — kétségtelenül csak kivétel; Amerikában sem minden anya engedi el hazulról este a gyermekét, — de tízezerszer annyi engedi el Amerikában, mint amennyi Európában. A nemek együttes nevelése szabadabbá, bátrabbá teszi úgy a úút, mint a leányt, — oly bátorrá, hogy amikor egy kissé korlátozni kellene a szabadságot —, se az iskola, se a szülő beavatkozása már nem sokat ér: parancsról beszélni sem lehet, az intelem, a kérés pedig siket fülekre talál. Bizonyos, hogy Amerika is elég okos az együttes nevelés káros hatásainak megfigyelésére, de mégis elfogadja a koedukációt összes hibáival és kinnövéseivel együtt, mert az előnyöket és hátrányokat máír egybevetette s a mérleg az ő ítélete szerint az előnyök javára billent.

Az amerikai leány egyéniségében a 16—20 év közt van valami fiús vonás, ami érdekessé teszi. Egy külön leány típus ez, amelyre Amerika meglehetősen büszke: a „flapper”. Maga a szó lefordíthatatlan: „röpködő”,

„csapkodó”, vagy „szoknyácska”, — vitatkozzanak rajta a filológusok. A flapper az a serdülő leány, aki már teljes tudatában van a nemének és annak, hogy ő nemi tekintetben „ellenállhatatlan”. Még esze ágában sincs, hogy valami kalandra vállalkoznak, de már mulat a férfiakon, akikre csak rá kell nevetni, hogy megremegjen a szívük. Félig gyermekesen, de a lehető legkacérabban öltözködnek, mozdulataik merészek, a szavuk hangos; a flapper sohasem mosolyog, — mindig kacag. Folyton azon jár az esze, hogy fiatalságát, üdeséget, minden idomát hogyan érvényesítheti a legjobban, az összes 14 évesnél idősebb és 100 évnél fiatalabb férfiak megbolondítására s az önála idősebb összes nők pukasztására. Ha a flappernek véletlenül régi felfogású szülei vannak, a flapper csak mulat a mama és a papa ijedt kétségbeesésén. Komoly egyházi férfiak szerint a flapperben hét ördög lakik; ami azért nagyon veszedelmes dolog, mert csak csinos leány lehet flapper, — az, aki nem csinos, nem játszhatja a flapper szerepét, mert igen nevetséges volna. A flapperség se fajhoz, se felekezethez, se társadalmi osztályhoz nincs kötve: vannak közöttük milliomosok és szegény munkásleányok: az a fő, hogy csinosak, bátrak a vakmerőségig, vígak, fiatalok, s nem szemérmetlenül, de igen ravasz számítással, izgatóan öltöznek. Amerikában, férfítársaságban az idegent (az idősebb egyházi személyeket kivéve) feltétlenül megkérdezik, hogy „hogyan tetszik önnek a flapper?” Állítólag 1913-han járt Amerikában egy igen öreg kínai tábornok, aki azt felelte, hogy neki nem tetszik. De ez nem hiteles. Az élet, fájdalom, úgy van berendezve, hogy aki sokat nevet, annak egykor sokat kell sírnia. A legtöbb flapper boldogtalan, ha vén leány lesz belőle, és még boldogtalanabb, ha férjhez megy, mert a családi élethez oly erények kívántatnak, melyek mindenkiben meglehetnek, csak a flapperben nem. Az amerikai asszonynak anyának is kell lennie, még pedig minél gyakrabban, s a háztartást minél kevesebb költséggel is (olyan-amilyen) rendben kell tartania, —

udvarlóról, az utcán csatangolásról, mulatóhelyek és színházak gyakori látogatásáról többé szó sem lehet. A legsivárabb kép. ami egy flapper szeme előtt lebeghet: a házaseslet képe.

Az amerikai leányok túlnyomó többsége férjhez akar menni, talán veleszületett ösztönből. A férjhezmenésben a szerelem sokkal kisebb szerepet játszik, mint a függetlenségi vágy és a gyermekek szeretete. A házaseslet Amerikában, ha bilincset rak is az egyénre, mi sem könnyebb, mint e bilincset bármikor letenni. A férj nem ura, hanem kenyérkereső rabszolgája a feleségének. S ha az asszony úgy akarja: jövedelmi forrása is. Ami pénzt az asszony elszed a férjétől, az az asszonyé; az asszony nevéen van a bankban s minél nagyobb összeget tüntet fel a folyószámla, az asszony annál függetlenebb. A „szabadság”, „függetlenség”, „pénz” és „jog” között oly kicsiny, árnyalati különbségek vannak, hogy e fogalmakat bátran felcserélik. Sok asszony van, aki csak azért megy férjhez, hogy a férje oldalán megszédje magát, főként ha nincs gyermek, ami egészen kivételes eset. S az első babyt lehető gyorsasággal szokta követni a többi. Minden gyermek 2—2 évi fogságot jelent az amerikai asszonyra, aki az első két évben rabszolgája a gyermekének. Nagyon észrevehető, hogy a gyermekes asszonynak sokkal több becsülés jár, mint a gyermektelennek. Házassági drámák természetesen Amerikában is vannak, de házassági tragédiák nem igen fordulnak elő. Nem szólva a bevándorlókról, kik ó-hazájuk erkölcsseit és szokásait hozzák magukkal az új-világba, az igazi amerikai nem nősul addig, míg gazdasági existenciája nincsen. A családi lét gazdasági megalapozásához szükséges jövedelemmel és kis tőkével 22—23 éves korában már rendelkezik az amerikai fiú (kivéve ha tudományos pályán van) s ilyen korban már siet is megnősülni. A bútor beszerzése minden esetben a házasesuló fiatalembernek a gondja. Mivel a lakás berendezésében semmi fényűzés nincsen, soi ellenkezőleg, a lehető legközönségesebb formákra

van leegyszerűsítve minden, 100—1000 dollárból, a házaspár társadalmi állásához mérten, be lehet rendezni a lakást s ennyit minden anya megkövetel a leány vőlegényétől. A lakás berendezésének fokozatos kicserélése jobb és jobb darabokkal — egyáltalán nem szokás Amerikában. Senkisésem vesz egy képet vagy igazi szőnyeget, ellenben minden rendes ember tesz valamilyen kis összeget minden hónapban a bankba. Anyagi gondok igen ritka esetben bántják az amerikai házaspárt s a családi béke megzavarásában, a házasság felbontásánál a pénznek szerepe nincsen. Igaz, hogy az amerikai házasesetben is elég gyakran jelentkezik az a bizonyos harmadik személy, aki a férjet vagy feleséget elhódítja, de a válás oly megszokott társadalmi intézmény, hogy ha szükséges, bele szoktak nyugodni a felek. Gazdag emberek között persze vagyoni jogi bonyodalmak származnak ilyenkor, a válni nem akaró fél minél többet akar a másik féltől kizsarolni. A másik fél természetesen nem hagyja magát megszarolni, ha csak lehet, s igazolni kívánja, hogy a zsaroló fél is bűnös, ami néha sikerül is neki. Ilyenkor rendszeren a lapok hasábjain teregetik ki a család szennyését, mielőtt a bíró ítélné: a legszörnyűbb dolgokat is nyilvánosságra hozzák egymás ellen és nem ritkán még ily előzmények után is — kibékülnek, ha nem tudtak a vagyoni kérdésekben megegyezni. Csodálatos, hogy az ilyen dolgokon senki sem szégyenkezik. Ez valószínűleg annak tulajdonítható, hogy a „botrány” már nagyon megszokott valami, a közönség már csak a dolog regényes oldalát látja s ha a történet elég érdekes, akkor mindent megbocsát. A multimilliomos Stillman bankár, aki százezer dolláros szobrot állíttatott egyik lovának emlékére, válni kívánt ifjú feleségétől, akiről az újságok hasábjain bizonyította be, hogy egyik nyaralásuk alkalmával Canadában viszonyt kezdett egy indiánnal s attól való a gyermekük . . . Hónapokon át falta az újságolvasó közönség e viszony legintimebb részleteinek leírását az újságokban s a felek

végül kibékültek. A buffalói sokszoros milliomos, Schöllkopf se vált el a feleségétől, aki 1922 dec. 31-én New-Yorkba utazott egy szilveszteri mulatságra, ahonnan részegen egy fiatal ember lakására ment, aki azután reggelre megugrott az asszony százezreket érő ékszereivel. Egy 49 éves özvegy szállodásné New-Yorkban viszonyt kezdett a szálló piccolojával és végül elvétette magát a 16 éves fiúval, a szülők tiltakozása ellenére. Egy évig írtak a lapok a Tucker-esetről; mivel 16 éves fiúnak házasságot kötni nem szabad, a házaspár folyton szökött egyik államból a másikba; az öreg nő azonban mindenütt lefotografáltatta magát, a legilletlenebb helyzetekben, a „férjjelel” s közölte a képeket a newyorki lapokban. Mivel az öreg nő igen gazdag, végül leszerelte az idősebb Tucker-házaspár ellenállását is, sőt valahogyan kiegyeztek a büntetőtörvénnyel, illetve a bírósággal is és már New-Yorkban élnek boldogan, mindválásig. A magánügy és a családi ügy abban a pillanatban közüggé lesz Amerikában, amint érdekessé válik s kinyílik a hálószobák ajtaja-ablaka abban a percben, amint „közérdeket” sejt a nép a négy falon belül. Az életnek ez a része Amerikában nyers és brutálisan őszinte. A házaspároknak, ha nem szeretik egymást, rövid idő alatt meg kell utálniok egymást. A közép európai szokások között felnőtt ember meghökken szón, hogy az amerikai házaspár egy ágyban alszik. A hálószobák oly kicsinyek, hogy két ágy nem férne el bennük, hanem csak egy, ú. n. kettős ágy, melynek szélessége 140 cm. Amerika nem érti és nem érzi, hogy ez a rendszer egészségtelen, kényelmetlen, már esztétikailag is borzalmas és hogy a válóperek nagy számát ez a szokás jelentékenyen szaporítja.

A válás általában könnyű, csak költséges, mint általában minden per. A házasság szerződéses jellege Amerikában erősen kidomborodik s a válóper lényegében nem egyéb, mint egy szerződés érvénytelenítése azon a címen, hogy a szerződés feltételeit az egyik fél megszegte vagy nem akarja, esetleg nem tudja teljesí-

teni. A házasságkötés alapja a „license”, egy közokirat, melyben a házasság igen sok feltétele részletezve van, az állam helyi törvényeinek megfelelően; e feltételek egyikének megszegése bizonyítandó s a bíró a felhozott bizonyítékok szabad mérlegelése után ítél; a bizonyíték esetleg nem is több, mint a felperesnek esküvel megerősített vallomása; mindig a bírótól függ, hogy az elég-e vagy egyéb adatokkal is kell a kereset alapját valószínűvé tenni? A válási mániának csak egy korlátja van: az „alimony”, a tartásdíj s az a körülmény, hogy a tartásdíj pontos fizetésének elmulasztásáért börtönbüntetés jár, mely addig tart, míg a bűnös nem fizet. És nincsen olyan kicsiny kereset, melyből valamit oda nem kellene adni „alimony” címén, még akkor is, ha az asszonynak vagyona van. Vannak szegény ördögök, akik két-három válóperen túl vannak és két-három asszonynak fizetnek tartásdíjat, az életük végéig.

A gazdag embernek mindez természetesen nem nagy gond, a gazdagok között gyakoribb is a válás. A gazdag ember üzlet-ember, aki egész nap vagyonának a gyarapításán fáradozik: zsupori a végletekig, üzletfeleivel szemben kíméletlen a fogház mesgyéjéig, de amikor este hazamegy, úr akar lenni, mosakodik, tuxedoba vagy frakkba öltözik, s a legszebb ruhákba öltöztetett legszebb asszonyt a legdrágább szórakozó- vagy mulatóhelyre akarja vinni. Mellékes, hogy ez mibe kerül, még mellékesebb, hogy a nő szereti-e őt? Sőt tisztában van vele, hogy a nő nem is szeretheti, mert reggeltől estig soha sem ér rá vele foglalkozni, s ha a nő este héttől éjfélig vagy éjfél után kettőig kedves és jó volt hozzá, akkor nem sokat törődik azzal, hogy a nő mit csinált délután kettőtől este hétig? Egy Rollo-Royce-kocsi 18.000 dollár, a klubjába befizet egy évben hatezer dollárt, a szabó ennyibe, a virágkereskedő any nyiba, a „feleség” ennyibe került — a hitvestárs pusztán egy tétel a dúsgazdag férj üzleti könyveinek napi rovatában. Ha a nő már eleget takarított meg és utálja a férjet, vagy ha a férjnek egy még szebb nő tetszett

meg: következik a válóper. Az ügyvédet ez nem lepi meg jobban, mint ha valamely összeget be kell hajtania egy késedelmes adóstól.

Hol van tehát a szerelem, az a nagy szenvedély, mely a Divina Commedia befejező sora szerint „mozgatja a Napot és a többi csillagokat?” A szerelem virága lenn a lankás réteken terem és nem fenn a hegycsúcsokon, a nép egyszerű gyermekei meg jobban tudnak szeretni, mint a multimilliomosok. Minél magasabb régiókba emelkedik az amerikai a társadalmi ranglétrán, annál „okosabbá” és annál ridegebbé válik az élete. New-York állam egyik városkájában, Poughkeepsieben (Pókipszi) van Amerika legelőkelőbb leánynevelő intézete, a Vassar College. A New-York Times kérdőívet küldött a Vassar-leányoknak, hogy megismerje a gondolkodásukat, s kétszáz leány töltötte ki a kérdőíveket, egészen őszintén, természetesen névtelenül. Ezekből az igen érdekes vallomásokból hadd mondjuk el itt, hogy miként gondolkodnak a házasságról ezek a 18—24 éves leányok, akik Amerika legintelligensebb, legjobb társadalmi rétegét képviselik. Arra a kérdésre, hogy mi kell a boldog házassághoz, a Vassar-leányok ilyen feleleteket adtak:

„Egy rész pénz, három rész szerelem, fűszerezve türelemmel, s öntsd le bőven spooninggal.”

(A „snooning” tisztára amerikai fogalom; lefordítani nem lehet, csak magyarázni; a legrövidebb magyarázat: „sok sok ölelés és ezer csók, — de egyéb nem!” Még rövidebben: „túlzásba vitt flört” vagy „ultra-flört”).

„Értelmi összhang, kölcsönös tisztelet s kimeri the tétlen mennyiségű szerelem.”

„A férfi és a nő álljon ugyanazon az értelmi és társadalmi színvonalon.”

„Szerelem, pénz, gyermekek.”

„Minden nyáron egy havi különélés, önálló pénzkezelés. A mézes hetekben nem túlságosan forró szenvedély, sem sok komolyság.”

„Megfelelő minőségű szerelem a házasság megkez-

déséhez; megfelelő gondolkodásmód a házasság folytatásához; kölcsönös megértés; azonos érdekek és ellentétes érdekek; képzelő tehetség” s a humor iránt igen jó érzék.”

„Olyan férj, aki Caesar, d'Artagan és Romeo egy személyben; öt gyermek; elég pénz ahhoz, hogy mindig legyen egy kis fölösleg is; nagy könyvtár s mindkét félnek legyenek meg a maga eszméi az irodalomról, lovakról, tengerről és vallásról.”

„Szerelem, munka, önfeláldozás. Bizonyos mennyiségű makacsság mindkét félben. És gyermekek.”

„Nagyon sok szerelem, egyező életkor, — előző házasságok nélkül.”

„Ahhoz a férfihez menj nőül, akit szeretsz, de vigyázz, hogy sohase tudja meg, mily nagyon szereted.”

„Az ízlések és érdekek 50—50 százalékra való kiegyeztetése.”

„Ragaszkodás, mely nem fejlődik szenvedéllyé vagy bálványozássá.”

Az a tizenkét leány, aki ezekben látja a házasság boldogságának feltételeit, bizonyoság amellett, hogy az amerikai társadalom „úri” részében a leányok kétségtelenül hidegebben éreznek s igyekeznek „józanabban” gondolkozni, mint az európai leányok. Úgy látszik, hogy ez sikerül is nekik. Amerikában a legnagyobb ritkaság, ha valaki szerelmi bánatában öngyilkos lesz s ha ilyen eset előfordul is, a szerencsétlen rendesei) valami bevándorló. A nők nagyobb józansága és kisebbfokú hevülékenysége, csekélyebb hajlama az ábrándozásra alkalmasint annak a következménye, hogy az amerikai társadalomnak abban a részében, mely Amerikában született, az északeurópai fajok predomálnak.

Ha az ember csak hallomásból, olvasmányokból és főként az újságokból ítélné meg az amerikai nőt, természetesen más képet kapna róluk. De ne feledjük, hogy tízezer nő közül legfőlebb egynek a szerelmi ügyei kerülnek bele az újságokba s egy nőnek az újságban

tárgyalt dolgaiból nem következtethetünk a többi 9999 nőnek a lelki és érzelmi világára. A nyilvánosság előtt rendszeren a „démonok” szívbeli ügyei szerepelnek és nem a polgári nők szívügyei.

A nyilvánosság előtt élő nők: művésznők és artisták sokkal gyűlékonyabbak, mint az amerikai nők. Sajátságos, de egészen nyilvánvaló, hogy sokkal romantikusabbak, mint az európai művésznők: majdnem mindnyájari szerepelnek olyan botrányokban, melyekben ők a szenvedő felek. Egy európai démon rabjává tesz és a legrosszabb esetben kifoszt vagy a züllésbe kerget egy férfit vagy tíz férfit. Az amerikai botránykrónikában a démonnak rendszeren más szerepe van: majdnem kivétel nélkül ő a szenvedő fél, ő az áldozat. Ennek a magyarázata nem egészen egyszerű dolog s aki ezzel a problémával foglalkozik, annak mindenke-előtt a helyzetet kell tanulmányoznia. Egy európai művésznő rendszeren anyagi gondokkal küzd pályájának elején, nagyon lassan vergődik fel s többnyire férjhez megy, vagy ha ezt nem teszi, sok esetben támogatót szerez; de sokszor a férjhezmenetelnek is az a célja, hogy a művésznő mentesítse magát az anyagi gondoktól, ezeknek a gondoknak a férjre átruházásával. Szerilem a művésznő részéről ritkán szerepel a dologban, akár a tisztas házasélet, akár a kevésbé tisztas barátság kikötőjébe menekül ruhaszámláival és ezer gondjával a művésznő. Nagy szenvedélyek az ő részéről nem játszanak közre akkor sem, amikor valami botrány kerekedik a művésznő, mint középpont körül. Az európai művésznő élete az amerikaihoz képest egészen nyugodtnak és nyárspolgárinak mondható. Odaát Amerikában mindez másként van. A legkisebb művésznőnek, a kezdőnek sincs annyi anyagi gondja mint Európában egy primadonnának, de nem is lehet, mert az amerikai nő nagyszerűen tudja érvényesíteni a maga jogait és igényeit, üzleti érzéke, leleményessége, a munkaadóval szemben fellépésének a bátorsága csodálatraméltó. Nem kell se férjhezmennie, se barátokat

szereznie pusztán anyagi okok miatt, — életében a szívnek nagyobb szerepe van. A fizikai munka, amit egy amerikai művésznőnek végeznie kell, az európai fogalmakat messze túlhaladja; az idegek igénybevétele összehasonlíthatatlanul nagyobb s az eredmény: egy rendkívül labilis, már-már beteg, minden pillanatban kirobbanásra kész lélek, melyben egyszerű érzések már nincsenek is, csupán nagy szenvedélyek... A szerelemnek itt már igen erős izgalmakban kell megnyilatkoznia, s ennek legközönségesebb formája az, hogy a művésznő életében megjelenik a „caveman”.

A „caveman”, a barlangi ember, az ős-ember. A „caveman” nem intelligens, sőt tudatlan, sőt ostoba, esetleg buta. De erős, roppant erős. Modortalan, illetlen, sőt mosdatlan, de erőszakos és kíméletlen. És nem veri a nőt, hanem rúgja, haját kitépi, fogát kiüti, a pénzét elveszi, még a ruháit is lopkodja és mindig más nő után futkos az aljas... Frank Timney, aki nem is igazi színész, hanem inkább csak komédiás, Ziegfeld papa legszebb kórista leányát, Imogene Wilsont, kit az egész Amerika bámul, úgy megverte, hogy a riporterek szerint Imogene olyan volt, mint akit az autó egymásután háromszor elgázol. De Imogene, amint sebei begyógyultak és daganatai és kék foltjai elmúltak, Frank Timney feleségét megint csak kiverte a színházból, s ha az utolsó pennyjébe kerül is ez az átkos szenvedély, Frankról nem fog lemondani, amíg él, soha Frank, a „caveman” biztos lehet a dolgában mindaddig, amíg brutális, vad és — fiatal. A polgári nők között is van, természetesen, ezer vagy tízezer nő, aki szintén rajong a cavemanért és egyedül csak a caveman típusáért, — de ez mind éppen olyan kivétel, mint az a milliomos özvegyasszony, aki, bár már elérte negyvenedik évét, a palotájában rendezett estélyen 1922-ben egyáltalán minden ruha nélkül jelent meg. (Azóta férjhez ment, elvált és újra férjhez ment.) Az Egyesült Államokban ötvenötmillió nő van, — ne feledjük ezt a számot, amikor valami botrányról olvasunk, s ne általánosítsunk.

A KIDDY

Amerika imádja a gyermeket, de természetesen a maga módja szerint. S ezt a módot Európa megérteni alig tudja, mert az európai ember szemében egész Amerikában semmi sem olyan ellenszenves, mint az amerikai gyermek.

A kis gyermeket, a „kiddy”-t már születésétől fogva másként nevelik, mint Európában. A kis baba bepólyázásáról szó sem lehet: az amerikai polgár szabad embernek születik s tetszése szerint rugdalózkodhat már egy napos korában. Ehhez természetesen meleg szoba szükséges, az pedig van. Az amerikai gyermek sokkal rohamosabban fejlődik, mint az európai, aminek megmagyarázásához az orvosi tudomány nem elegendő. Igaz, hogy az anyák jobban táplálkoznak s így tápláló erejük alkalmasint nagyobb, de a kiddy diétájában egy és más dolog érthetetlen ránk nézve. Például az amerikai baba a tehéntejet preparálás nélkül issza: Soxleth és Gaertner neve ismeretlen Amerikában s nem félnek tőle, hogy a tejnek túró-tartalmát a gyermek nem bírja megemészteni. Az európai csecsemők réme: a bélhurut, Amerikában, csaknem ismeretlen. A kiddy a tehéntejen nagyszerűen fejlődik s gummiszopókás üvegéhez három éves koráig ragaszkodik. Az egészen kis gyermek, ha sír, cukros vizet kap, szintén gummiszopókás üvegből.

A nagyobb gyermekek tejesüvegje gumihálóval van bevonva, hogy ne törjék el akkor se, amikor a kiddy eldobja. A tejen kívül, melyet hihetetlen mennyiségben fogyaszt, a levegő is táplálja a gyermeket. Korán reggel jó melegen felöltöztetik, a kocsijába teszik és kitolják az utcára. Télen, a házsorok napos oldalán néha tizenöt—húsz kocsi gyermek is van, minden felügyelet nélkül, órákig. Az anya, ha ráér, órákig tologatja kocsijában a kiddyt az utcákon; vasárnap ez a papa feladata. Az eredmény: a gyermekek mind jó színben vannak, erősek és kövérek s igen ritkán sírnak. Este a kiddyt, amíg hat-hét éves korát el nem éri, korán lefektetik; éjjeli ruhája: harisnya, nadrág és ing egy darabban, rendszeren trikó-szövetből vagy flanelből. Ágyába a matracra terített lepedőn s egy gyapjú-takarón kívül nem kerül semmi: az amerikai gyermek vánkos nélkül alszik: állítólag ez a magyarázata annak, hogy az Amerikában született gyermekek között igen nagy ritkaság az, akinek nem egyenes a testtartása. Ha éjjel a takarót a gyermek lerúgja is: nem baj, mert meleg éjjeli ruhája egészen nyakig jól befedi az egész testét. Ha mégis fáznék a gyermek, majd magára húzza a takaróját. Hacsak nem beteg a kiddy, egész éjjel senki feléje se néz. s ha mégúgy sír és ordít is, nem is szól hozzá senki egy szót sem. Miután tavasztól késő őszig (decemberig) mindenki nyitott ablak mellett alszik, a síró kiddy legfőlebb a szomszédoknak kellemetlen. Ezek, ha már nagyon unják a dolgot (mert két-két házat csak egy méter távolság választ el egymástól), átkiabálnak a szomszédasszony hálószobájába: „Shut the window!” (Csukd be az ablakot!). De a legöregebb emberek sem emlékeznek rá, hogy az ily goromba beavatkozásnak valaha eredménye lett volna: a kiddy ordítása a családnak tisztára belügye, amelybe beleavatkozni senkinek semmi joga nincsen.”

Az amerikai gyermek kissé később kezd járni, mint az európai, mert senki sem nógatja és senki sem tanítja a járásra. De ez hiábavaló is volna, mert a kiddy teste

igen nehéz; az egy éves baba olyan fejlett, mint nálunk a másfél éves; a két éves kiddy, külsejére nézve, három éves európai gyermeknek felel meg; súlyban, zsírban, csontban és izmokban szembetűnő a különbség fiúknál egészen a tizenöt éves korig, leányoknál pedig még egy-két évvel tovább. A serdülő korban a különbség hirtelen eltűnik: az amerikai elveszti fizikai előnyeit. A fejlődés menetét az amerikai és az angol gyermekek statisztikai adatai megvilágítják, de a differencia hirtelen eltűnésének magyarázatát még nem ismerjük. Igaz, hogy az európai gyermek életében az iskola a 6—14 éves korban már kemény munka, az amerikai gyermek életében pedig tisztára csak játék; igaz az is, hogy a 14-ik éven túl az amerikai gyermek is kénytelen többlet-kevesebbet dolgozni az iskolában, — de ez csak látszólagos magyarázat, mely a fejlődési különbség hirtelen megszűnésének kérdését meg nem oldja. A differencia ugyanis azoknál az amerikai gyermekeknél is eltűnik, akik nem járnak iskolába, hanem ipari vagy kereskedelmi pályára mennek.

Amerika a kis gyermekkel szemben szellemi igényeket nem támaszt, s a fejlődést tisztára csak fizikai szempontból ítéli meg. Egymást érik a gyermek-versenyek, melyeken nem a legszebb, hanem a legjobban fejlett gyermekek nyerik a díjakat. New-Yorkban 1923 januárban kísérleti konyhákat állítottak fel annak megállapítására, hogy a gyermek csontjának és izmainak fejlesztéséhez milyen tápláló anyagok a legmegfelelőbbek. Az amerikai pedagógia az 1—14 éves korban a hizlaló kúra egy neme. Az eredmények e tekintetben valóban kiállításra méltóak. Sajnos, a legtöbb szülő ezzel nevelői feladatait egyszersmind teljesen bevégzetteknek is tekinti.

A gyermek szellemi és erkölcsi fejlődésének útja ezzel meg van szabva. S Amerika egész karakteréből nem ért meg semmit, aki a gyermeknevelésnek ez eleme problémáit meg nem ügyeli, fény- és árnyoldalaival együtt. (Minden éremnek legalább két oldala van, s

aki csak az egyik oldali látja meg a valóságnak legfőlebb a felét ismerheti meg.)

Amerika népének legfőbb jellemvonása: a szabadság érzete. Az emberek gondolkodását és cselekvéseit elsősorban ez determinálja mindenben, a gyermeknevelésben is. Minden százvezredik ember sem tudja, hogy a szabadság reá nézve miért fontos, de egytől-egyig mind teljesen átérzi, hogy az ő szabadsága nélkül elveszne Amerika és fölötte kétségesekké válnának boldogulásának lehetőségei. A gyermeket tehát szabadnak nevelik, ami voltaképen igen könnyű mesterség, mert a cél elérése érdekében csak azt teszik, hogy a gyermekkel szemben nem alkalmaznak tiltó rendszabályokat. Hogy ez nem az igazi szabadság, azzal nem sokat törődnek, egyrészt azért, mert nem is értik, mi az igazi szabadság, másrészt pedig bizonyosan tudják, hogy az élet később úgylis megkorrigálja majd a gyermek helytelen fogalmait. A gyermek tehát szabadon él, fenytékeket nem ismer s a lelkébe belegyökereződik az a tudat, hogy neki minden szabad. Hogy a szabadság nem jelenti azt, hogy polgártársainak érdekeit sértse, arra nem a szülő tanítja meg, nem is az iskola és nem a törvény, hanem polgártársának az ökle. Jaj annak a felnőttnek, aki Amerikában egy gyermekhez nyúl! (1923-ban a newyorki földalatti vasúton valaki rálegyintett egy túlságosan szemtelen kamaszra, s „a gyermek bántalmazóját” a kocsi közönsége annyira összeverte és rugdosta, hogy mire a kórházba szállították, már eszméletlen volt.) Egyik gyermek a másikat azonban úgy és addig verheti, amíg neki tetszik. Ha az utcán két gyermek összeverekedik, csakhamar gyűrűt alkot körülöttük az utca közönsége s ha valaki szét akarja a verekedőket választani, rákiabál a közönség: let them fight out! „hagyd, hogy végigvívják a mérkőzésüket!” Betört orrok, tépett fülek, rongyokba szakított kabátok jellemzik a gyermek-harcokat. Minden gyermek kénytelen tehát megtanulni verekedni, mind kénytelen fejleszteni a testi ügyességét s lehetőleg érzé-

ketlenekké tenni az ökleit, mert máskülönben nagyon szomorú sors vár rá. Amikor ennek az elgondolásához eljutottunk, már rájöttünk arra, hogy Amerika magatartása a gyermek verekedésével szemben tulajdonképpen nem bolondság. Az élethez edzett arcbőr és kemény ököl szükséges; csak hadd készüljenek a gyermekek az életre, — ez az érzése az amerikaiaknak, mikor gyermekeket lát verekedni. (Nem mondhatjuk, hogy ez a gondolata, mert a gondolkodásig nem jutnak el ebben a kérdésben.) Nagyon felöltő, sőt nagyon visszásnak tűnik fel, hogy a verekedések alkalmával mindenki az eresebbnek a pártján van, s ha valaki a gyengébb fél iránt tanúsít rokonszenvet, arról mindenki tudja, hogy — európai. A nép-karakter egyik vonása ez is: a gyengébbnek Amerikában csak egy joga van: takarodni a harctérről vagy meghalni. Szívtelenség ez? Talán nem. Romlott erkölcsi érzék? Nem. Okosság? Ó dehogy. Egyszerűen: ösztön. Ösztönszerű, tudattalan átérzése annak, hogy ez az élet, — akit levernek, attól nem várható semmi, ellenben minden várható attól, aki a küzdelemben felülmarad. Miután pedig ilyen az élet, a gyermekek orruk betörése és fülük betépése árán is csak hadd tanulják meg, hogy ilyen az élet s hogy a könyörtelen élet nem ismer kivételt. (Aki szeret politizálni, a nép-karakternek ezt a vonását kutathatja az amerikai politikában is és ezen a nyomon rájöhet annak a magyarázatára, hogy Amerika semmi szimpáthiát nem érez a világháborúban letiport népek iránt.)

Hogy nem igazság, hogy verekedés közben két gyermek közül az erősebb győz? Hát nem igazság. De mit érdekli Amerikát az igazság? Az igazság prófétája öltözzék szörcsuhába, menjen a sivatagba és egyék sáskát, mert az ő szava a pusztában kiáltónak szava, — ez az amerikai felfogás. A gyerekeket nem prófétáknak neveljük, hanem kereskedőknek, gyárosoknak vagy munkásoknak, s a jó könyök és a jó ököl mindenütt többet ér, mint az igazság. Mindenütt többet ér, Európában is, de mi, európaiak ezt csak érezzük, ellenben

szégyeljük bevallani. Az amerikai sokkal brutálisabb, sokkal őszintébb. Valószínű, hogy az ő brutalitása épp oly kevésbé érdeke a civilizációnak, mint az európai ember hipokrizise, mellyel ugyanazon brutalitást mindig tagadja, de gyakorolja, ha bírja. Valószínű, hogy a két ellentétes álláspont között valahol a középben van az a helyes út, mely megfelel az emberiség érdekeinek; de az amerikai álláspontra nem mondhatjuk, hogy rosszabb, mint az európai.

Az erőnek kultusza uralkodik az amerikai lélekben, s az erőnek ez a kultusza magyarázza meg azt is, hogy a gyermek megszületésétől felserdüléséig csak a gyermek fizikumának fejlesztésével törődik Amerika. S eredményei ezen a téren elsőrangúak.

De mit szól mindehhez a Természet?

Az amerikai a világ legfiatalabb népe; karakterének vonásai egy-kétszáz évesek, s a nép nagy többsége még ennél is rövidebb idő alatt vette fel (bevándorlása óta) az amerikai karakternek vonásait. Sok száz évnek, esetleg pár ezer évnek ezekkel ellenkező karaktervonásai végleg és nyomtalanul nem tűnhetnek el a legteljesebben asszimilált lélekben sem; kell, hogy a felvett külső alól a régibb, ősi karaktervonások itt-ott átüssenek. Úgy is van. Sok amerikaiban előtörnek az itt előadottakkal ellentétes érzések és hajlamok is; vannak szentimentális amerikaiak, vannak filozofáló, sőt költői hajlandóságai, szenvedélyeik, aszkéta érzéseik, a rajongással határos vallásos elmélyedéseik, — egy száztíz millió lelket számláló népből minden kitelik. De mindez kivétel, — és mindez nem amerikai, s igen ritka eseteket kivéve, mindezt letiporja az élet. A filozofáló amerikaiban feltámad német őse, a vallási rajongóban tudta nélkül életre kel olasz vagy spanyol őse, a versfaragó amerikaiban francia ősenek lelke szólal meg, — de mindez Amerikában idegen érzés és idegen hang, mely éppen idegensége által kelt figyelmet és hatást. Mindenki tudja, hogy minden, ami a típustól, a normális amerikaitól eltér, egy „mistake”.

(A „mistake” neon félreértést jelent, sem hibát, hanem a kettőnek összegét.) S aki mistake-t csinál, az nem lehet „efficient”, az élet harcát sikeresen nem vívhatja meg. Az amerikai karakter-típustól való kisebb-nagyobb eltérés lázadás az összeség ellen s már magában rejti a bukásnak csiráját. A Természet oly erős, hogy produkál púpos és görbelábú gyermekeket is, — megteheti; de a siker mily kevés reményével indulhatnak el e szerencsétlenek az élet útján! A Természet produkál ezer és százezer meg millió amerikai, aki eltér a viszonyok által kialakított típustól s olyan, mint európai vagy ázsiai elődei voltak, — de ezek mind megterhelten indulnak el az érvényesülés útján. Ennek az ösztönös átérése teremtette meg az amerikai gyermekideált: az erős, tagbaszakadt fiút: a „sturdy boy”-t. A meghülés ellen állítólag jó (de kétségtelenül hatástalan) „vaporub” kenőcstől kezdve a „certified bread”-ig (hitelesített kenyérig) mindent azzal hirdetnek, hogy a fiú ettől erős lesz.

A leányok ugyan erősen háttérbe szorulnak, de tőlük is legelsősorban erőt követelnek. Lehet, hogy ez atavisztikus dolog, még abból az időből, mikor a vadonba letelepedő bevándorló feleségének erős aszszonyra volt szüksége, mert különben a családjának el kellett volna vesznie. A családban, az iskolában és az utcán a leányok mindig a fiúk között mennek s ezeknek nyersesége átragad reájuk. Az amerikai leány a legtöbb esetben éppenúgy tud verekedni, ha kell, mint a fiú. Mindennapi dolog, hogy az amerikai nő a támadóját lefegyverezi, vagy a csuklójánál fogva a rendőrséghez vezet. Nem az európai módra nevelt kivételekről, hanem a nagy átlagról beszélve: az amerikai nő jó csontú, izmos teremtés, és csak azért lehet ilyen, mert a gyermekkorban a fiúk módjára nevelték. A sportok legtöbb ágát a nők is gyakorolják: a lovaglás Amerikában népszerűbb, mint bármely civilizált országban, s nemcsak az előkelő társaság hölgyei, hanem a boltokban és műhelyekben dolgozó leányok közül is nagyon

sokan lovagolnak minden héten; természetesen a leányok is fiúk módjára ülnek a nyeregbe. Ehhez pedig jó fizikum és jó lábizmok kellenek. Ha az amerikai nő lábizmai olyanok, mint az acél és bokái erősek, ez a kerekas korcsolyának köszönhető. Minden gyermeknek, de főként minden leánynak van kerekas korcsolyája s naponkint órákat kószál vele az utcákon. Ennek azután szükségszerű következménye az, hogy az amerikai leány lábai oly erősek, mint egy atlétának a lábai. A sok kerekas-korcsolyázás természetesen hozzájárul a medence fejlődéséhez és a környékbeli izmok és szalagok olyan megerősödéséhez, hogy az amerikai nő bízvást lemondhatna a fűző viseléséről: neki valóban nincs szüksége rá. Mindez a jövő nemzedékek szempontjából igen előnyös dolog. Az átlagos amerikai természetesen sejtelve sincs a kerekas-korcsolya anatómiai és élettani hatásairól, de annyit tud, hogy „ez jó dolog.” Egyik-másik sport, s ezek között a kerekas-korcsolyázás ellen is esztétikai szempontból fel lehetne szólni, de az esztétikai szempontok a legutolsó helyre szorulnak az amerikai nevelésben.

Az amerikaiak igen sok esetben abnormálisan nagy szája van, mert az amerikai gyermek reggeltől estig vagy lármázik vagy ordít. Az indián csatakiáltás szelíd sóhajtás az utcán játszó gyermekek sikoltozásaihoz s a hangos beszéd általános a családi életben is; aki halkán beszél, az siket vagy európai. Miután a legtöbb amerikai üzleti pályára megy, hagyják a gyermekeket beszélni, — így lesz csak belőle jó elárúsító. Nagyobb baj, hogy az utcán tanult stílust nagyon lassan vetkőzi le a gyermek. — vagy sohasem. Az utca-seprő, a rendőr és a kocsis hanghordozása és csiszolatlan, faragatlan beszéde a gyermekeken át behatol még az úgynevezett „jobb családba” is és végül érvényesülni kezd a napisajtóban. A nyelv így lassan ugyan, de egyre biztosabban dialektizálódik, — a gyermek útján, — s a tanítók csakhamar belátják, hogy ezzel szemben az ő küzdelmük teljesen hiábavaló.

A durva beszédől természetesen elválaszthatatlan a nyers modor. Ha két gyermek együtt megy az utcán, a tizedik lépésnél már verekednek, csupa játékból. Ha a villamoson vannak, akkor is. Kergetik egymást, hancúroznak, a könyveiket egymáshoz vagdossák, vonalzóval verik egymást, vagy az újságokat összecsavarják és azt puffogatják egymásnak a fején — közben folyton kiabálva, s nőket, férfiakat, kik útjukban állnak, félrelökve. Ezen minden felnőtt csak mosolyog: szórakoznak a gyermekek, milyen kedves! A szórakozás egy neme, hogy lefognak egy fiút, a kiszemelt áldozat arcából ujjaik közé szorítanak egy darabot s szorítják és csavarják, hogy szinte kiserked belőle a vér, vagy az orrát dörzsölik addig, amíg fel nem ordít fájdalomában. A földalatti vasúton, ahol hat-tíz kocsis van egybekapcsolva, kergetősdit játszanak, s az alatt az egy perc alatt, míg a vonat áll egy állomáson, az egyik kocsiból ki a perronra s onnan be a másik kocsiba kergetik egymást; az ajtók automatikusan csukódnak s a vonat figyelmeztetés nélkül indul, — de a hancúrozó gyermekeket, kiknek élete vagy halála függ attól, hogy a kellő pillanatban ugranak-e ki vagy be az ajtón, senkisémm figyelmezteti. Ha a játék halállal végződik (s játék közben a gyermekek százai vesztik életüket évente csupán New-Yorkban) senki még csak nem is sajnálkozik rajtuk: „nem voltak életrevalóak”. A humánus érzés is valami más Amerikában, mint Európában. New-Jersey egyik városkájában, közel New-Yorkhoz, 1922 őszén két kutya megtámadott egy hét éves gyermeket s úgy összemarcangolta, hogy a gyermek meghalt; a szörnyű jelenetet vagy harminc ember nézte végig, de senki sem sietett a gyermek segítségére: a jelenvoltak közül máig se képes fel-fogni senki, hogy neki valami köze lehetett volna ehhez a szomorú dologhoz.

Mindezekre egy amerikai, aki természeténél fogva nem bír eltűnni semmi kritikái megjegyzést, ha az rá nézve kedvezőtlen, azt mondhatná, hogy ezek esetleges

megfigyelések, amelyekben itt-ott szubjektív szempontok is érvényesülnek. A gyermek-kultuszt elismeri minden amerikai, sőt büszke rá, de hogy ez a kultusz nem szentimentalizmusból és nem a leggyöngédebb érzelmekből fakad, azt már nem ismerné el egy amerikai sem. A rideg, a szubjektivitást nem ismerő statisztikát is beszéltetnünk kell tehát annak az igazolására, hogy Amerika nem a gyermek-nevelés Paradicsoma, és hogy a fénynek van árnyéka ezen a téren is. Az Egyesült Államok munkaügyi minisztériumában külön osztály foglalkozik a gyermekmunkával. Ennek az osztálynak a statisztikai adataiból megállapíthatjuk, hogy az amerikai szülő korábban munkába fogja gyermekét, mint az európai. Míg Európa csaknem minden országában törvények tiltják 12. illetve 15 éven alul a gyermekek munkába küldését, az 1920. évi statisztika szerint az Egyesült Államokban 12 és fél millió volt a 30—15 évesnél fiatalabb gyermekek száma s ezek közül 1,060.858 járt munkába. A gyermekek 11.3 százalékát ebben a korban már munkára kényszerítik ... S a hivatalos statisztika megjegyzi, hogy „ezeket az adatokat 1920 január havában gyűjtötték, amikor az ipari életben éppen kezdődött a pangás korszaka, s oly évszakban, amikor sok foglalkozási ágban, főként a mezőgazdaság terén, a munkások száma a legkisebb”. Miután azóta a gyermekmunkát külön megadóztató szövetségi törvényt, mint alkotmányellenest, 1922-ben érvénytelenítették, s miután azóta az ipari munka felülmúlt, a gyermekmunkások száma a minisztérium szerint ma „jelentékenyen nagyobb, mint veit 1920-ban”. A munkaadónak is természetesen a „sturdy boy” az ideálja, s minden kilencedik gyermeknél az a gond, mellyel táplálták és izmait fejlesztették kiskorában, oly befektetés volt, melynek kamataira a szülők nem várokoznak addig, míg a gyermek 15-ik életévét betölti. A gyermekkel szemben tehát Amerika, a gyermek-kultusz hazája, legfőleg csak 88.7 százalék erejéig humanus, — a gyermekmunkások 11.3 százaléknyi lét-

számával szemben pedig humanizmusát emlegetni nincsen joga.

Hogy éhes gyermek és rongyos gyermek Amerikában nincsen, az nem érdem egy oly országban, ahol az élelem és ruházkodás költségei a keresethez képest sokkal csekélyebbek, mint Európában. De az amerikai gyermek nincs elkényeztetve se élelem, se ruházat dolgában. Az amerikai növényevő, — ellentétben a bevándorlóval, aki a húst hazájában nélkülözni volt kénytelen. Tej, vaj, főzelék és tészta az amerikai fő tápláléka, s a partok mentén sok halat is fogyasztanak, húst azonban keveset. A tej, illetve kávé a reggeli kívül a déli és esti étkezéshez is jár; uzsonnára a kenyérhez vaját vagy lekvárt kap a gyermek. A konyha legfontosabb anyaga a leves- és főzelék-konzerv, mert ezt két perc alatt be lehet tálalni; frissen sült hús rendszeren napokon át nem kerül az asztalra az átlagos amerikai családban, részint takarékoságból, részint kényelemből. Az egyhangú ételmet azonban a gyermek már kicsiny korától fogva megszokta; rá nézve az a fontos, hogy az élelem tápláló, és hogy van gyümölcs és cukor (candy) bőven s a fagyalt sem oly drága, hogy bármely gyermek hetenkint legalább egyszer ne kaphatna belőle, ha kívánja. Ott, ahol tizenkét békebeli krajcárért egy kiló igen finom őszibarack-befőttet adnak (hámozva) — a gyermek nem is ismeri a nyálánkság fogalmát, mert az ilyen finom falat ő előtte oly mindennapi dolog, mint az európai gyermek előtt egy szelet félbarna kenyér. A szédítően fejlett cukoripar termékei közül a gyermekek azokat vásárolják, amelyekben gyümölcs vagy csokoládé van, — tehát ezek sem nyálánkságok, hanem inkább élelmiszerek, éppen úgy, mint a fagyalt, mely mindig tejszínből készül s ételszámba megy. A speciális amerikai étkek közül a zabliszt, bab és kukorica állandóan szerepel a gyermekek étrendjében, s egyik táplálóbb, mint a másik.

A gyermekek ruházatában első sorban a célszerűségi szempontok irányadók. Elengedhetetlen s télen-

nyáron viselendő a kötött vagy gyapjú underwear (egybeszabott ing és nadrág), erre jön az elől végig nyitott és begombolható felsőing, s erre a felső ruha. A cipő erős, — mindent kibír. Felső kabátot sok gyermek még télen se hord, — oly sok rajta az alsóruha, hogy nem kell télikabát, mely a szabad mozgást úgy lis gátolná. Európai szemnek igen furcsák a fink, akik olyan puha kalapot viselnek, mint a felnőttek (de inkább sport-sapkát vagy semmit) s rövid nadrágjuk oly bő és oly hosszú, (csaknem bokáig érő) mint nálunk volt a múlt század hetvenes éveiben. A ruhát, a fényűző családok kivételével, készen veszik a gyermekek számára, a legerősebb szövetből; a szín és szabás teljesen mellékes, legfeljebb az a fontos, hogy a ruha inkább nagy legyen, mint kicsiny, mert a fiú növése is számítani kell. A fiúk hiúsága nem a ruházkozásban, hanem a hajzatban jut kifejezésre; mindnek arasznyi sörénye van elől, oldalra fésülve; tizenöt éven felül az amerikai fiú hihetetlen mennyiségű pomádét fogyaszt.

A gyermekleányok öltözete sokkal finomabb, ízléseesebb és drágább, mint a fiúké: ők is csak kész ruhát kapnak, de a legjobb párisi és londoni minták után dolgoznak a newyorki gyárok. A legegyszerűbb (munkásnak a gyermeke is oly elegánsan van felöltözve, mintha egyenesen a divatlapból lépett volna ki. 14—15 éves korában már a maga ízlése szerint kezd öltözködni az amerikai leány, de akkor már nem is gyermek többé: feltétlenül hosszú szoknyát vesz magára, hogy ezzel jelezze nagy leány!- voltát. A leánygyermek jhat-hét éves korában már önállóan lép fel a világban a családon kívül is: egyedül is elmegy este a cukrászdába, ha kedve tartja s oly komoly kiszolgálást követel, mint egy dáma

Semmi csodálatos dolog sincs abban se, hogy sok 8—10 éves leánygyermek már ajakpirasítót és rizsport használ: a „lipstick” és a „vanity case” (ajakpirosító rudacska és a „hiúság skatulyája”) olyan természetes

dolog Amerikában, mint nálunk a fogkrém vagy fogpor, — hozzátartozik a mindennapi toaletthez. Erkölcshöz, illemhez, s hasonlókhöz semmi köze sincsen. A szülők sem kifogásolják, mert mindezeket az apróságokat az anyák és nagyanyák is bőségesen használják. A gyermeknek a szülőkhöz való viszonya más alapon fejlődik, mint Európában. Az amerikai családban — ritka kivétellel — mindenki dolgozik s a gyerekekkel foglalkozni senki sem ér rá. Körülbelül kétéves koráig a leggondosabb ápolásban részesül a gyermek: az anya gyermekének igazán rabszolgája. De ez is anynyira természetes, hegy az anya szinte nem is tudja, hogy ő micsoda áldozatokat hoz gyermekeért, mert ő csak egyet érez: az anyai büszkeséget. Lehet, hogy az európai anya gyengédebben, bensőbbben szereti gyermekét, — az amerikai anya mindenesetre büszkébb reá. Az amerikai nevel szemben általában mindenki udvarias, de ha a nő egy kis gyermeket cipel, vagy ha csak kezénél fogva vezet is egy kis gyermeket, vele szemben tartozik mindenki a legmeszebbmenő figyelmet és szolgálatkésztséget tanúsítani. Két éves korán túl azonban már sokkal kevesebb ápolást igényelhet az amerikai gyermek; rendszeren olyan erős már, mint a vasgyúró, amint megette a reggelijét, az anyja már kergeti ki az utcára. A nagy városokat kivéve, a házakat nem ragasztják egymáshoz, mindenütt sok a szabad tér, a gyep, a kert és az üres telek. Künn a szabad levegőn nő tovább a gyermek, nagyszámú pajtásaival hancúrozva s reggeltől estig torkaszakadtáig kiabálva. Az amerikai gyermek csak addig csendes, amíg eszik és alszik. Amint a legelőre kivert csikó elszokik az anyjától, az amerikai gyerek és az anya viszonya is változik attól kezdve, hogy a gyermeket átadták az utca és a pajtások nevelő hatásának. Az apa rendszeren csak vendég a házban: este jön haza és reggel elmegy, a gyerekekkel beszélgetni vagy kedve, vagy ideje nincsen. Bizonyos tisztelet kifejlődik az apa iránt; mert ő tartja el a családot, de gyengédebb családi érzelmek az apa és gyermekei között

ritkábban fejlődnek ki, mint Európában. A gyermek Amerikában sokkal hamarabb ráeszmél arra a tényre, hogy ő csak bizonyos ideig tartozik a családhoz. A függetlenség utáni vágy oly természetes és oly élénk már a gyermekben is, hogy amint gondolkodni kezd, már azon jár az esze, hogy az életét mi módon rendezze bő úgy, hogy minél előbb önálló, a családjától független legyen, ösztönei és érzései nem a családba vonzzák az amerikai gyermeket, hanem a családból kifelé hajtják: nem függeléke, hanem középpontja és feje akar lenni egy családnak. A testvérek egymáshoz való viszonya is ennek megfelelően alakul: a felnőtt testvérek, nagy általánosságban szólva, idegenebbek egymásra nézve, mint Európában: két jó pajtás („chum” vagy „pal”) sokkal közelebb áll egymáshoz, mint két testvér.

Ezt csak hosszabb figyelés után veszi észre az ember, az első látszat sokkal kedvezőbb ezen a téren is. De lassankint rájön a szemlélő, hogy nagyon sok dolog csak a látszat kedvéért történik. Az amerikai szállodások az 1924-ik évben egy csapat 15 éves fiút küldtek Németországba: pincérfiúkat, boyokat, hogy a német szállodai viszonyokat s főképpen a szállodai igazgatást tanulmányozzák. Egy 15 éves fiú persze nem sokat tud tanulmányozni, még akkor se, ha amerikai (főként azért, mert semmi más nyelven nem tud, mint csak angolul). A fiúk kiküldetésének mégis volt gyakorlati jelentősége, mert a reklámnak egy neme volt ez is: az egész világ bizonyára bámulni fogja Amerikát, ahol már a 15 éves fiúk is oly ügyesek és oly okosak, hogy egész önállóan elutazhatnak Németországba s ott a szállodai viszonyokat tanulmányozhatják! Ebben a reklámban nekünk csak az a furcsa, hogy nem egy embernek vagy egy cégnek akarnak vele használni, hanem egy egész országnak. Amerikában azonban ez nem furcsa, mert az üzletember, akinek a Broadwayn van boltja, tudja, hogy nem elég, ha neki egyénileg csinálnak reklámot, hanem ezenkívül hozzá kell járulnia általában a Broadway, továbbá New-York város, majd New-

York állam és végül az Egyesült-Államok reklámjához; is. Az a reklám, melyet az ország kap, végül javára válik az egyesnek is.

Az a régi európai közmondás, hogy nincsen szabály kivétel nélkül, természetesen érvényes Amerikában is. Általánosságban jaj annak, aki a gyermekhez nyúl, de vannak kivételek, mikor az amerikai is elveszíti türelmét és a rakoncátlan gyermeket elnászpácolja. A végletekig szeszélyes ebben Amerika. Yonkers-szel szemben, Nyack városkában egy nyugalombavonult kereskedő rendkívül ritka virágokat ültetett a kertjébe s nagy gonddal ápolta azokat. Egy szép napon az utcán játszó gyerekek labdája beesett a kertbe, a gyerekek bemásztak a kerítésen s addig hancúroztak a kertben, míg az összes virágokat szétrugdosták. Az öreg urat, aki érelyes szavakkal kiharcolta a gyerekeket a kertből, a bíró, akinél bepanaszolták, megpirongatta és két napi elzárásra ítélte a gyermekek játékának megrontása miatt. Ellenben a Hudson másik partján, Yonkersen, ahol egy apa a bíróhoz ment panaszra, mert tizennégy éves fia folyton csavargott és elhanyagolta az iskolát. George A. Slater bíró a következő tanácsot adta a szomorodott szívű apának: „Vegye csak le a nadrágszíjat és naspácolja el vele alaposan azt a kölyköt! Engem is úgy neveltek New-Englandban és úgy lett belőlem ember!” A sajtó a nyaeki és a yonkersi esetben egyaránt magasztalta a bíró bölcsességét. Hogy ebben hol a következetesség, azt mi nem tudjuk felfedezni; de ez nem is fontos, mert a következetesség dolgában az amerikaiak teljesen egyetértenek Bismarckkal, aki már régen megmondta, hogy „nur der Ochs is konsequent”.

AZ ISKOLA

Az amerikai pedagógia felette áll az európainak, mert a népoktatás eredményei Amerikában sokkal jobbak, mint Európában. E nagy általánosságban ki-mondott ítélet alól természetesen kivételek is vannak: Amerikában is vannak óriási területeik, melyeknek népoktatása elhanyagolt s az amerikai pedagógiában is vannak nagy hibák és fogyatkozások. De az összes eredmények lemérlegelése mégis Amerika fölényét tárja elénk.

Az oktatásügy minden államnak magánügye, melybe a szövetség nem avatkozik bele. A washingtoni kormányt tehát közvetlenül nem foglalkoztatják oktatásügyi kérdések. Van ugyan a belügyminisztérium kötelékében egy Board of Education és annak vezetése alatt egy Bureau of Education, de ez csak a mi Országos Közoktatásügyi Tanácsunkhoz hasonló tanácsadó testület, melynek hatásköre nincsen. Bár az Unióhoz tartozó államok szabadon rendelkeznek az oktatásügyi kérdésekben, a népoktatás ma már meglehetősen uniformizálva van, mert e téren minden állam a legfejlettebb állam példáját akarja utánozni.

A népoktatás a 6—14. éves korban mindenütt kötelező, de vannak államok, ahol a 18. év az iskolaköteles kor végső határa Kultúrátlan, elhagyott vidékeken

azonban még ma is vannak községek iskola nélkül s igen nagy számban vannak egy osztályú, osztatlan népiskolák, melyeknek se a színvonala, se a szerkezete nem különbözik a mi osztatlan iskoláinktól. Ezekről s az „alkalmi” iskolákról, melyek évente pár hónapig vannak nyitva (míg meg nem szökik a nagy ügyvelbajjal szerzett vándortanító), nem szükséges beszélnünk, mert példájukból nem sokat tanulhatunk. A kultúrált vidékek jól szervezett és jól vezetett iskolái azonban a mi pedagógusaink részéről a legbeatöbb tanulmányozást érdemelnék.

A nyolc évfolyamú elemi népiskola nyolc osztályra és tizenhat fokra oszlik. Az iskolákban csaknem mindenütt nők tanítanak (igen sokan tanítónői képzés nélkül). A tanítónő rendkívül komolyan fogja fel hivatását, nemcsak azért, mert a tanítás mint kenyérkereső pálya nagyon figyelemreméltó, hanem azért is, mert az ellenőrzés igen nagy s az állást elveszíteni igen könnyű. A megfigyelő kénytelen megállapítani, hogy az amerikai tanítónő jobban szereti hivatását, mint az európai, jobban igyekszik kötelességét teljesíteni s a gyermekekkel sokkal jobban tud bánni. Miután minden amerikai gyermek el van kényeztetve és miután a nemzeti jellemnek alapvonása az energiáknak féktelen érvényesítése, az amerikai tanítónőnek óriási lelkiereje van szüksége és valóban értenie kell a mesterségét, hogy a gyermekek között valamelyes rendet tartson. (Ezt Európában úgy mondanák, hogy „fegyelmezzon”; Amerikában azonban „fegyelmezni” csak a fegyházban szabad.) Egy csapat 8—14. éves lármás, erőszakosságra hajló gyermeket annyira rendben tartani, hogy a tanteremben egymást ne bántásák, asztalaikhoz üljenek, az előadásra többé-kevésbé figyeljenek, sőt valamit dolgozzanak is — óriási feladat. De a tanítónői pályára csak az vállalkozik, aki ezzel a feladattal tisztában van és már terveket is készített magának feladatának megoldására. Ezeknek a terveknek az elmében, a lélekben való kialakulása nagyobb és

több pedagógiai munka, mint amennyit bármely, képzőintézet követelhet a növendékeitől. Az elkészült tervnek egyik-másik része nem állná ki a tudományos kritikát, de az első, második év tapasztalatai után könnyű a hibákról leszokni, könnyű a hiányokat pótolni, ha valaki amerikai energiával szánta el magát arra, hogy tanítónő legyen. A kezdő rendszeren a mesterének példáját utánozza és úgy tanít, ahogyan őt tanították. De rendelkezésére áll a szakirodalom és módjában van nyári és egyéb szaktanfolyamokon tudását tökéletesíteni. Aki férjhez nem megy, az rendszerint elsőrangú tanítónő lesz öt-hat évi gyakorlat után.

Legmegkapóbb az amerikai iskolában az a szívélyes, jó viszony, mely a tanítónő és a tanulók között van. Hogy a tanítónő minden tanulónak nemcsak a nevét, de képességeit, hajlamait, jó és rossz tulajdonságait, sőt családi körülményeit is ismeri — az a legkisebb dolog. A tanítónő elég sűrűn érintkezik az anyákkal is; ha az anya nem megy el az iskolába, elmegy a tanítónő ő hozzá. Ennek egyebek között az a jó következménye is meg van, hogy a tanítónőt néhány évi működése után kivétel nélkül mindenki ismeri az iskola környékén és nemcsak hivatását, de egyéniségét is mindenki tiszteli és becsüli. A jó tanítónőnek egyáltalán nem fáj a feje amiatt, hogy a társadalomban hogyan tudna érvényesülni? A társadalom elismerése feltétlenül utóleri őt mindenféle formában. Egy amerikai írótól hallottuk a következő kis történetet: Harminc évvel azután, hogy kikerült az elemi iskolából, véletlenül a Második avenue és a 3-ik utca tájékára vetődött New-Yorkban. A sarkon még ott állott az iskola, amelybe valaha járt és eszébe jutott a tanítónője, aki nagyon szigorú, de nagyon derék hölgy volt. Az író egyszerre ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy láthassa a régi tantermet, amelyben oly sok kellemes órát töltött, felment tehát az iskolába és benyitott a tanterembe. Az asztalnál most is ott állt a tanítónője: most is ugyanaz a magas, szikár, szobor szerű termet,

ugyanazok a szigorú arcvonások és ugyanazok a mosolygó szemek — csak a haja őszült meg a tanítónőnek. A fiúk és leányok szokás szerint üdvözölték a vendéget, aki bemutatkozott a tanítónőnek. Nevének hallatára a tanítónő rögtön emlékezett mindenre: „ön ott ült a harmadik asztalnál, az ablaknál, önnel nagyon sok baj volt, mert nem szerette a számtant! Úgy-e, most már belátja, hogy számtant is tudni kell?” Az író persze már belátja, hogy sokkal jobb lett volna harminc éven át egy kis aritmetikával dolgoznia ..

Férfi-tanítók csak felekezeti iskolákban vannak, de azokban is inkább nőket alkalmaznak. Általános tapasztalat, hogy a férfi-tanítók osztályában a gyerekek sokkal rendtelenebbek. A newyorki Museum of Natural Historyban szemtanúi voltunk, hogy egy osztály férfi-tanítóját 10—12 éves tanítványai csupa játékból alaposan hátbaverték, mert a kelletténél tovább magyarázta nekik a dinosaurusokat. A tanítónak ezen csak mosolyognia szahad, — de egy tanítónővel ilyesmi nem történhetik, mert a tanítónő lady, akit szóval sem szabad megbántani, annál kevésbbé tettel.

A tanulók általában egymással szemében durvák, tanítóikkal szemben nem, s amíg azt érzik, hogy a tanítónő igazságos velük szemben, addig szót is fogadnak neki és rendelkezéseihez, amennyire féktelen temperamentumuk engedi, alkalmazkodnak is. A tanítónő sorsa az iskolában tisztára attól függ, hogy mennyire tud bánni a gyermekekkel, — előmenetele pedig attól, hogy azt az igen szétágazó társadalmi összeköttetést, melyre hivatalánál fogva okvetetlenül szert tesz, hajlandó-e a politika terén érvényesíteni? Mert az iskola a városé vagy községé, s a város urait a kórterek választják, akiknek két kategóriája legbefolyásosabb: a tanító és az utcaseprő.

Be ne tévedjünk a politika mezejére, hanem maradjunk a tanítóknál és tanítónőknél. Tanárokról nem szükséges beszélnünk, mert a „tanító” szó jobb hangzású Amerikában, mint ez a szó: „tanár”. Amerikában

tetszése szerinti címet használhat mindenki: a tyúkszemvágó és az orthopéd cipész a boltja cégtábláján a neve elé feltétlenül oda írja a „Dr.” nevet, s a „tanár” nevet nemcsak a tánc- és illem minden tanítója, de minden artista és minden kuruzslószer utcai árusítója is használja. A „tanító” címet ellenben sohasem bitorolják a szélhámosok. A középiskolák tanárai is csak tanítói címet viselnek, s megszólításuk, akár férfiak, akár nők, egyszerűen csak „teacher”.

Az amerikai tanítónak legnagyobb szerencséje, s az Egyesült-Államok jövő fejlődésének legbiztosabb záloga az a lépten-nyomon szembeötlő tény, hogy az amerikai nép szereti az iskolát. A bennszülött amerikai, különösen ha falun vagy kisvárosban nevelkedett, mindig bizonyos elérzékenyüléssel emlékezik meg „a kis vörös iskolaházról”, hol őt a tudás elemeire oktatták. Amerikában még a szülők iránti hála sem olyan általános, mint az iskola iránti hála; az amerikai azt még meg tudja érteni, hogy olyan családi körülmények is lehetnek, amelyek miatt valaki úgyszólván semmit nem érez a szülei iránt; de azt az amerikait, aki az iskolájáról szólva nem adna kifejezést tiszteletének és hálájának, a bennszülött amerikaiak züllött erkölcsi felfogású embernek tekintenék. Az amerikaiak e tiszteletteljes érzelmei persze nem holmi szentimentalizmusból fakadnak, hanem nagyon reális alapja van az iskola szeretetének is. A szegény ember többre értékeli a pénzt és a vagyont, mint a gazdag s a kultúra nagy értékét élénkebben felfogja az, akinek a saját kultúrája még hiányos. De minél jobban érzi valaki, hogy a saját kultúrája még hiányos, annál bizonyosabb, hogy hiányosságait hamarosan pótolni fogja, mert a kultúrától csak az marad el, aki egyáltalán nem vesz róla tudomást. S az amerikai nem éri be azzal, hogy az iskolája jó legyen, hanem azt akarja, hogy a lehető legjobb legyen. Ehhez legelső sorban jó tanító szükséges. A tanító munkája iránt tehát a legnagyobb érdeklődés mutatkozik; és miután Amerikában mindent az ered-

ményekből ítélnék meg, — a gyermekeken át vizsgálják a tanító munkáját. Amikor csak alkalom van rá, (persze nem sokszor van rá alkalom), az apa beszélget az iskolás fiával s a beszélgetés tárgya az iskola Legelőször azt veszi észre a család, hogy a gyerek tud-e számolni? Az aritmetika a nép szemében a legfőbb tudomány, s amit az elemi iskola e téren produkál, az előtt mélyen le kell emelni a kalapukat. Minden gyermek megtanul jól számolni, — a kiválóságot a leleményességéből és a számolás fürgeségéből ítélik meg, s főképen a fejszámolásban gyakorolják a gyermekeket. A második dolog, amelyre ügyelnek, a helyesírás. Nekünk, akik az angol helyesírási „bonyolultnak” tartjuk, kissé furcsa, hogy az amerikai iskola nem grammatikai és etymológiai, hanem tisztán mnemotechnikai alapon tanítja a helyesírást. Az iskola és a tanító tudománya itt abban nyilatkozik meg, hogy rendkívüli ügyességgel összeválogatott példákön, nagyon tervszerűen gyakorolnak, a figyelmet lekötve és teljesen kihasználva, — ami nemcsak a begyakorlás alapossága miatt szükséges, hanem azért is, hogy ezt az igen fárasztó munkát a lehető legrövidebb idő alatt végezzék. A helyesírás tanításába beleolvadnak a stilsztika elemei is, — nem az „irodalmi” és költői, hanem a nyelvtanilag helyes hétköznapi nyelvnek az ismertetése. Aki a népiskolát elvégezte, azzal nem történhetik meg, hogy helyesírási hibát ejtsen vagy nyelvtanilag helytelenül fogalmazzon. Az olvasás tanításában igen nagy gondot fordítanak a tiszta kiejtésre és a helyes hangsúlyozásra; az angolban sokkal fontosabb a hangsúly, mint bármely más európai nyelvben, — majdnem oly fontos, mint a kínaiiban, Amerika óriási asszimiláló ereje éppen azért érvényesül egész bizonyosan a népiskola útján, mert a népiskola megtanít minden gyermeket a helyes hangsúlyozásra. Minden bevándorlónak már az első szavából megtudják, hogy „idegen”, — de aki az amerikai népiskolán átment, azt a bennszülött amerikaitól többé senki sem

tudja megkülönböztetni. Az írás tanításában egyszerűen mellőzik a szépírást: az olvashatóság a fő, aminek viszont az az első feltétele, hogy a gyermek jól begyakorolja az amerikai betűtípusokat. A jó kézírás, a „good penmanship” azelőtt igen nagy fontosságú volt, de az írógép elterjedése óta rendkívül sokat vesztt jelentőségéből. A rajz tanítása nem rendszeres, csak az ösztönszerű rajzolás fejlesztését kultiválják a népiskolában. A természetrajzban már rég áttértek a biológiai alapra, de az ered menyek még gyengék. Annál szebb eredményt érnek el a földrajz és a történelem terén, — bár ez utóbbi nem is tantárgy. A földrajzban természetesen az Egyesült-Államok és függelékeik dominálnak, s azután Közép- és Dél-Amerika, Kanada és a Csendes óceán környéke: Ausztrália és a „Távol-Kelet”. Európával természetesen nem sokkal többet foglalkoznak, mint amennyit a mi népiskolánk Amerikáról tanít. Míg nálunk vagy húsz esztendő óta nagy erőfeszítés történik az irányban, hogy már a tízéves gyermeknek is „eurázsiai gyűrődésekről” és „pacifikus vetődésekről” beszéljünk a földrajzi órán s a gyermeket nem érdeklő „geológiai tényeket” tegyük a földrajzi oktatásban dominálóvá, — az amerikai nem esnék bele ebbe a hibába, mert hamar észrevenné, hogy a tudományos nagyképűség gyakran csak arravaló, hogy az ismeretek egyoldalúságát és hiányosságait takargassa. Amerika általában nem úgy tanítja a földrajzot, mintha minden gyermekből bányaprospectort akarna nevelni. A földrajztanításnak Amerikában elsősorban gazdasági célja van: azt tanítják, hogy az illető ország mit termel és mit fogyaszt, milyenek a gazdasági viszonyai (s ezek közé tartoznak a politikai viszonyok is), milyen a világgazdaságba való bekapcsolódása és fejlődésének milyennek a lehetőségei! A történelem tanítása a földrajzi oktatásba olvad bele: az Egyesült-Államok felfedezésének történetét minden gyermek jól ismeri; mindnek van valami fogalma a kolóniái is időkről, s a forradalom és a polgárháború kimagasló eseményeit mindnyájan tud-

ják méltatni: minden gyermek tudja kívülről a Függetlenségi Nyilatkozatnak legalább a bevezetését és minden gyermek tud citálni a Gettysburgi Beszédből. A nagyobb gyermekek megtanulják az amerikai polgárjogait és kötelességeit is, — olvasmányokból, s nem közgazgatási jogi kompendiumból, mint ahogyan nálunk már régóta kísérleteznek. Az a tény, hogy New-York polgármestere minden évben átadja hivatalát egy napra egy tizennégy éves iskolás gyermeknek, — több, mint szimbólum, mert az a gyermek jobban ismeri máj-New-York polgármesterének jogait és kötelességeit, mint amennyire nálunk egy tegnapi felavatott államtudományi doktor ismeri a magyar főváros polgármesterének jogait és kötelességeit. A gyermek-polgármester, intézkedéseire természetesen vigyáz az egész hivatalos apparátus és bonyolult ügyeket nem adnak eléje. — de valamennyi 14 éves fiúra óriási hatással van az a gondolat, hogy ő is polgára a városnak, előtte is nyitva van az út a polgármesterségig, és hogy a polgármesterség elsősorban munkát és felelősséget jelent és csak másodsorban jövedelmet. Az a tudomány, amit a magasabb iskolákban „civics” és „government” címen tanítanak, már megmunkált és jól előkészített talajt talál a népiskolát végzett gyermek lelkében. Ezért van, hogy a közhivatali pályákon Amerikában a népiskolai végbizonyítványnak van legalább is annyi kvalifikáló ereje, mint nálunk az érettségi bizonyítványnak. Az amerikai szülőknek tehát van mit ellenőriznie, ha kíváncsi arra, hogy mennyit ér a gyermeke tanítójának a munkája. A magasabbfokú kiképzés után való vágy is egyre szélesebb körökre terjed ki. Amerika nem szereti a „falu” nevet; minden kis telep „város” akar lenni, de nem igazi város az, amelynek középiskolája, nincsen. A középiskola neve „high school”. De a régi időkben még itt-ott, történelmi emlék gyanánt, a „grammar school” és az „academy” név is, mindkettő már változott formában. Néhol ugyanis a public school négy felső évfolyamát (11—14 éves kor) nevezik „grammar school”-

nak; „academy” névvel pedig ma már csak egyes felekezeti leányközépiskolákat és internátusos fiúközépiskolát jelölnek. A közpénzen fenntartott középiskola neve: főiskola, „high school”. Tanfolyama négy évre terjed; nagyfában megfelel a mi középiskolánk V—VIII. osztályának. Latint és franciát is tanítanak benne — még kevesebb eredménnyé], mint nálunk; ellenben magas színvonalra emelték a high schoolban az angol nyelv és irodalom, a matematika és a vegytan tanítását s ami mindezeknél még előbbre való: a sportot. A fiúk és a leányok éppen úgy együtt tanulnak a high schoolban, mint a népiskolában, de a tanítószemélyzetnek már legalább is a fele férfi. Csak a magánjellegű, jobbára felekezeti középiskolák között találunk külön leány- és külön fiúiskolákat, természetesen kizárólag női, illetve férfi tanítókkal. A tanítószemélyzethez tartozik a „coach” is (a sportmester), őt a tanulók nem tanítónak, hanem, csak coach-uak hívják, de a címkülönbségért kárpótolja őt az a tudat, hogy a fizetése nagyobb, mint a teacheré s a gyerekek rendszeresen jobban is szeretik. A középiskolai tanítók csaknem mindannyian college-ot végeztek és hosszabb-rövidebb ideig tartó szaktanfolyamot. Az amerikai és a magyar tanárképzés között az a főkülönbség, hogy míg a magyar tanárjelölt tömérdek oly dolgot hallgat az egyetemen, amit ő maga sohasem fog előadni s emellett (vagy emiatt) igen sok esetben, nem jól ismeri azt az anyagot, amelyet tanítania kell — Amerikában, nem foglalkozik a jelölt magas tudományos problémákkal, ellenben a tökéletesség fokáig megtanulja a középiskolai anyagot és annak didaktikáját. Az amerikai iskolában a tanító szava szentírás és az amerikai tanító az ismeretek bizonyos mennyiségére minden tanulót feltétlenül megtanít. A mérték, amelyet alkalmaznak, inkább alacsony, de azt azután minden tanuló megüti, ha nem, úgy nem a tanuló bukik meg, ha nem a tanító, akinek másik állás után kell néznie. Itt közbe kell vetnünk, hogy a protekciót az iskolából már teljesen kiküszöbölték

Amerika. Ha a tanító egy gazdag vagy befolyásos ember gyermekével szemben kivételes bánásmódot tanúsítana az iskolában, a tanító helyzete tarthatatlanná válnék, mert minden gyermek és minden szülő tudja, hogy ez tilos dolog. Ellenben kivételes bánásmódot kell tanúsítani mindenkivel szemben, aki lassúbb felfogású vagy könnyelműsége hajló: ezeknek több időt kell szentelni s a tanítónak e szerint kell beosztania a munkaidejét. A népiskolában minden tantárgyai egy tanító tanít s a tanító végigvezeti, tanítványait a nyolc évfolyamon. A high schoolban már megvan a szaktanítás, de a tanító ott is végigvezeti tanítványait a négy évfolyamon. Az átbozsájtás vagy megbuktatás dolgában a tanító határoz; őt megilleti az a jog, hogy évközben is áttegye a tanulót a felsőbb osztályba — a népiskolában. Nincs kizárva az idő előtti promoteálás a high schoolban se — valamennyi tanító hozzájárulásával s megtörténik az is, hogy a negyedik osztály tanulója egy tantárgyból amelyből elmaradt, még a harmadik osztály anyagát tanulja. A tanító ítélete ellen lehet ugyan fölebbezni az igazgatóhoz (principal), de a tanuló a legeslegritkább esetben él ezzel a joggal, mert hiszen a tanító írásbeli feladatok alapján osztályoz a high schoolban, mindenkit egyformán. Minden középiskolai teljesítményt, száz pontos rendszer alapján bírálnak el: legalább 75%-ban kell ismerni az anyagot, hogy a tanuló átmenjen; Δ teljes 100 pontos eredmény a legnagyobb ritkaság. — országra szóló dolog. De 1923 nyarán New-York állam középiskoláiban mégis volt két tanuló, aki tanulmányait száz percentes eredménnyel fejezte be. A tanév végi promóció (amerikai nyelven „gradualás”) valóságos ünnep; vasárnapi ruhába, öltöztetik a gyermekei, s valósággal ünneplik otthon, mikor a siker jelzéséül a bal vállára tűzött színes szalaggal haza érkezik. A public school és a high school végbizonyítványát, mely egy negyedív papírra van kiállítva, szokás berámázni. Minden oly iskolában, melyet közpénzen tartanak

fenn, az oktatás teljesen ingyenes. A népiskolában a tankönyveket és írószereket is ingyen adják mindenkinek; a tanév végén a tanuló visszaadja könyveit az iskolának. A könyvtábla belsején levő rubrikába beírják, hogy melyik évben ki használta a könyvet; e bejegyzésekből megállapítható, hogy átlag öt évig van használatban egy-egy könyv. Amikor a könyv elronyolódik, újat vesznek helyette a város pénzén. A tankönyv, a „textbook” minden esetben nagyszerű alkotás — sok kísérletezésnek az eredménye. Jelentősége az amerikai iskolában óriási — nemcsak azért, mert az ingyen tankönyv a demokrácia fegyvere, hanem azért is, mert a kitűnő tankönyv nagy mértékben pótolja, a tanító esetleges egyéni fogyatékoságait. Ha a tanító nem elég jól magyaráz is, a tankönyvben megtalál a tanuló mindent, igen érthetően megmagyarázva és szépen illusztrálva. Szegénysége senkit sem gátolhat a népiskolai anyag megtanulásában, — s hogy a gyermek ne lássa a különbséget a szegény és gazdag között, azért kell a gazdag gyermeknek is ingyen adott könyvből tanulnia.

Elmondhatjuk, hogy nagy általánosságban demokráta szelleműek az amerikai szülők és csak kivételek azok, akik a demokratikus oktatási rendszerrel nincsenek megelégedve. A gazdag” szülőnek rendszeren nincs kifogása az ellen, hogy gyermeke együtt tanuljon a szegény emberek gyermekeivel, sőt a társadalom elég okos ahhoz, hogy az iskolai, évek alatt a gyermeket a ruházatban és szórakozásokban az egyszerűsége szoktassa. Ritka eset, ha a gyermek ruházatáról vagy uzsonnájáról meg lehet állapítani a gyermek szüleinek vagyonságát vagy szegénységét; a gazdag egyszerűen, a szegény pedig a lehetőségig jól ruházza gyermekét s így a vagyoni ellentétek legalább ebben a pontban nivellálódnak. Különbségek csak a leányoknál jelentkeznek, de ott is rendszeren csak a 14 éves koron túl. Vannak azonban oly kivételek is, amikor a demokratikus elveket mellőzik, s a gyermeket oly magán-

iskolába vagy felekezeti iskolába adják, ahol a társadalmi osztályok igényeire is tekintettel vannak. Helytelen volna azt állítani, hogy az osztályra tagozódásnak egyedül a kapitalizmus az alapja. Nem így van. Természetes, hogy mindig voltak és mindig lesznek gazdag emberek, akik nem gondolnak arra, hogy gyermekeik egykor szegények is lehetnek, s vagyoni előnyeiket érvényesíteni kívánják a nevelésben is. Vannak Amerikának is oly iskolái, melyeket egyenesen a gazdagok: számára tartanak fenn, — ilyen pl. a St. Paul iskola, Concordban (New-Hampshire), az amerikai „Eto-n”, anglikán jelleggel, az Angliáért rajongó és arisztokratikus hajlamú nagytőkések számára, s a St. Marks, Soutboroughban (Massachusettsben). Azonban elenyésző az ilyen arisztokratikus intézetek száma. A legtöbb esetben nem a vagyon, hanem más szempontok bírják rá a szülőket arra, hogy gyermekeiket ne adják a demokratikus nyilvános, ingyenes iskolákba. Néha a politika is belejátszik a dologba. Amerika lenézi az idegent és fél tőle. New-Yorkban és más keleti városokban igen sok iskola van, hol a tanulók óriási többsége bevándorlónak a gyermeke, s a gyermekek közül még sokan őrzik fajuknak ama sajátosságait, melyek a bennszülött, teljesen beolvasztott amerikaiak szemében utálatosak, gyűlöletesek és veszélyesek. Az az amerikai, aki így gondolkodik az idegenekről, előnyben részesíti a felekezeti vagy magán-iskolát. Vannak családok, amelyek különösen leányaiknak a finom modorát féltik a nyilvános iskola közönségétől; vannak anyák, akik még nem tudtak megbarátkozni a fiúk és leányok együttes nevelésének gondolatával, és vannak, akik azt akarják, hogy gyermekeik tanulmányi rendjében a vallás is szerepeljen. Vannak, akik pedagógiai szempontból részesítik előnyben a magán-iskolát; ugyanis a nyilvános iskolák rendszerében az idegen nyelv tanítása a high school legelső évfolyamában kezdődik, ahol a tanulók már 14—15 évesek. Vannak pedagógusok, akik azt hiszik, hogy az első

idegen nyelv tanulását sokkal korábban, legkésőbb a tizenharmadik életév elején meg kell kezdeni, ha az ember a tanulástól jó eredményt vár. Mindezek elkerülik a városi iskolát, de mindezek, bármennyire különböző okok miatt mellőzik is a demokratikus iskolát, mégis elenyésző kisebbségiben vannak. A nyilvános iskola, a természetéből eredő hibái és hiányai mellett is, kitűnően teljesíti a különböző fajokat egy nemzetű olvasztó kohónak a szerepét.

Mint a világon mindenütt, úgy Amerikában is vannak szülők, akik meg vannak róla győződve, hogy az úgynevezett gyermek-betegségeknek az iskola a legjobb terjesztője. Bizonyos, hogy az iskolának tényleg nagy szerepe van a fertőző betegségek terjesztésében, de az is bizonyos, hogy nincs a világon még egy ország, ahol az iskola annyira védelmezné a gyermekek egészségét, mint Amerikában. Az a kifogás tehát, hogy valaki egészségi szempontból mellőzi a városi iskolát, rendesen egy más, be nem vallott ürügyet takar. A New-York állambeli Mount Vernonban, mely 40.000 lakosú város, eső vagy igen rossz idő esetén megszólalnak az iskolák szirénái s egymásután huszonhetet fújnak annak jelzéséül, hogy „a rossz időre való tekintettel maradjatok otthon, ma nincs iskola!” A tanítók nemcsak tanítani tudják az egészségtant, hanem alkalmazni is — állandóan figyelik a gyermekek egészségi állapotát s a levert, bágyadt gyermekeket orvos elé állítják. Még a tanítóénál is fontosabb szerep jut az egészség védelmében az iskolaépületnek. Az iskolaépítés Amerikában külön tudomány, amelynek számos specialistája van: mindenki túl akar tenni a másikon abban, hogy az ő iskolája még egészségesebb, mint a másiké. A nagy versengésben már kialakult az iskola építésének néhány olyan szabálya, amelynek megtartására minden új iskola építésénél ügyelnek. Ilyen szabályok például a következők: Minden tanuló balról kapja a világitást. Legalább annyi ablakfelület legyen a tanteremben, mint amennyi a padló

területének negyedrésze. Minden tanterembe be kell sütni a napnak a nap valamely szakában. A szellőztetés úgy eszközendő, hogy minden tanuló percenként harminc köbláb friss levegőt kapjon. New-York, Pennsylvania, Massachussetts, Wisconsin és Utah államokban törvény szabja meg a tanterem nagyságát: minden tanulóra 15 négyzetláb terület és kétszáz köbláb levegő számítandó. Az északkeleti és északnyugati államokban, hol a tél igen szigorú, télen a tanterem 22 Celsius fokra fűtendő.

Mindez előnyös színben tünteti fel az amerikai iskolát. Nem szándékunk azonban elhallgatni azokat a jelenségeket sem, amelyeket kifogásolni szoktak. Német pedagógusok, akik Amerika oktatásügyét hosszabb-rövidebb ideig tanulmányozták, (természetesen mindig csak a maguk szemüvegén át) többnyire megütköznek azon, hogy Amerikában a tanítás valójában csak átmeneti foglalkozás: amint a fiatal tanító jobb alkalmazást kap, otthagyja az iskolát. Sok tanítóból ügyvéd, mérnök, ügynök vagy kereskedő lesz. Ez igaz, és még igazabb volt tizenöt-húsz évvel ezelőtt. A tanítónők 26 százaléka öt évnél rövidebb időt tölt az iskolában, s a tanítónőknek csak 27 százaléka szolgál tovább, mint tíz évig; ez annyit jelent, hogy a tanítónőknek háromnegyed része tíz éven belül megválnak az iskolától. A 25 évnél tovább szolgáló tanítónő az összes létszámnak csak 4 százaléka. Mivel igen sokan hagyják el a tanítói pályát, — a nagy városokat kivéve rendszeren gondot okoz a tanítói állás betöltése. Évenként százezer új tanítóra van ma szüksége Amerikának, s a collegeokból és más szakiskolákból mintegy harmincezren jelentkeznek évente a tanítói pályára. Ez annyit jelent, hogy az újonnan alkalmazott tanítóknak legalább is kétharmadrésze nem rendelkezik formai képesítéssel. Ez azonban az éremnek csak egyik oldala. A helyzet nem oly sötét, ha figyelembe vesszük, hogy Európában a kellően képesített tanító is csak oklevelének megszerzése után, a gyakorlatban szerzi meg azo-

kai a képességeket, melyek őt valóságos tanítóvá avatják. Amerika különben sem a diplomák hazája, hanem a gyakorlati tudásé. Annak pedig, hogy a tanítói kairövid időközökben felfrissül, legalább is annyi hasznava van, mint amennyi hátránya. Amerika valósággal, fél a „hivatásos pedagógus” alakjától. Aki az iskolai munkába belevénül és belefásul, többnyire már rossz tanító, akinek egyénisége igen messze távolodik a gyermekéltől. A „sorsába beletörődő” tanító már csak robot-munkát végezhet. Az új tanító ellenben beleviszi a munkájába egész egyéniségét, minden ambícióját s teljes energiáját. Akit azután a tanítói pálya nem elégti ki, az legokosabban teszi, ha minél előbb, a legelső kínálkozó alkalommal háttat fordít az iskolának.

A tanító-személyzet gyakori, felfrissülésének mindenesetre része van abban, hogy az iskola tud alkalmazkodni, ahhoz az élénkséghez, mely az egész amerikai életet annyira jellemzi. Az amerikai pedagógus nem csak kiműveli a gondjaira bízott gyermek elméjét, hanem egyszersmind fűrgeségre is serkenti. Az amerikaiinak második természetévé vált a viszonyokhoz való gyors ragaszkodás az élet minden dolgában, — ennek pedig legelső feltétele a helyzetek gyors felismerése. Olyan eleven ütemű munkát, aminőt az amerikai iskolában látunk, csak olyan tanítószemélyzettől várhatunk, mint aminőt az amerikai. Ahol a tanító maga is éberens lesi, hogy miként értékesítheti a maga javára a viszonyok alakulását, — csak ott várhatjuk az iskolai munkának azt az éberségét és életrevalóságát, amely már az idegességgel határos, anélkül, hogy ezt a határt átlépné.

Álljon itt végül néhány száraz számadat 1920-ból. az oktatásügy méreteinek bemutatására. Az elemi és középiskolák száma 271.319. (A legtöbb középiskola szoros kapcsolatban van az elemi, iskolával s vele egy épületben van elhelyezve.) Az iskolába járó 8—18 éves gyermekek száma 2.1,578.316, ebben a korban 77.8% jár iskolába. A férfi-tanítók száma 95.654, a tanítónők

583.648. A tanítói fizetés középértéke 871 dollár. Az iskolai épületek és ingatlanok értéke 2.409,719-120 dollár. Az iskolák fenntartása 1920-ban 1.036,161.209 dollárba került, ebből 613,404.578 dollárt kaptak a tanítók. Az iskolai kiadásokból az Egyesült Államok minden egyes lakosára 9 dollár 80 cent esett; és minden tanuló, aki nyilvános iskolába járt, 64.16 dollárral szaporította az iskolai kiadásokat. Egy tanuló egy napi oktatása a nyilvános iskolákban 36 és fél centbe került. Mindezekben a számokban csak a városok által fenntartott nyilvános iskolák szerepelnek. Ezeken kívül a magánosok, egyházak és más testületek által fenntartott iskolákba is járt 2,034.642 gyermek. Az elemi és a középiskola között úgy oszlanak meg a tanulók, hogy 1920-ban meg lehetős pontossággal tíz elemi iskolai tanulóra esett egy középiskolai tanuló. Legfejlettebb természetesen a nagy városok közoktatásügye. 1920-ban New-York 50.205.09 dollárt költött iskoláira, míg Chicago 24,213.129, Philadelphia 15,311.147, Cleveland 9,013.347 dollárt fordított ugyanerre a célra. Vannak kis városok, amelyekben a városi jövedelemnek több, mint a felét költik az iskolákra. A nagy városokban átlagban egy-egy tanuló oktatására 1920-ban a következő összegeket költötték: Yonkers 121.60, Buffalo 116.60, Newark 110.89, Boston 103.89, New-York 93.60, Chicago 89.40, Philadelphia 75.51 dollár. Amerikában az adófizetők nem panaszkodnak, hogy sok a tanügyi kiadás — büszkélkednek vele. A költségeket átlagban 71.8% erejéig viselik a városok, 16.8% erejéig az államok és 11.4% erejéig a járások (countyk). Minden állam maga szabja meg, hogy mennyivel járul hozzá az iskolai kiadásokhoz. New-York állam 12-1, a vele szomszédos New-Jersey 35.6. Maryland 41.6, Texas 54, míg Iowa csak 1.5 százalékot visel az iskolai terhekből, — minden egyéb kiadást áthárít a városokra

AZ EGYETEM

Amerikában nagyon sok egyetem van, de senki sem tudja, hogy mennyi.

Ennek a paradoxonnak az a másik paradoxon a magyarázata, hogy vannak egyetemek, amelyek nem egyetemek. Sok intézet nevezi magát „university”-nek, melyet a legjobb akarattal sem fogadhatunk el egyetemnek. Ma azt megállapítani, hogy mi kell ahhoz, hogy egy amerikai „university” egyetemnek elfogadtassák, csaknem lehetetlen, — annál inkább, mert viszont vannak igazi egyetemek, melyek az „egyetem” nevet föl venni, vonakodnak.

Abba mindenesetre bele kell nyugodnunk, hogy Amerika az „egyetem” név alatt sohasem érti azt, amit mi értünk. Mi Európában az egyetemet még ma is oly főiskolának tartjuk, melynek célja a tudományok egyetemességének művelése; az egyetemnek nálunk az az elméleti feladata, hogy az arra alkalmas ifjakat a tudományos munkálkodásba bevezesse és őket a tudományos kutatásra képesekké tegye. Meg kell vallanunk, hogy az élet ezt az elméletet már rég megcáfolta nálunk is; a tudományok már annyira fejlődtek, hogy a tudományok egyetemességének műveléséről beszélni egyetlen európai egyetemnek sincs joga. Nem igaz az sem, hogy az egyetem tudományos munkára nevel: az

ifjúságnak elenyészően kicsiny százaléka végez tudományos munkát egyetemi tanulmányainak a befejezése után. A középiskolai tanárok, orvosok, ügyvédek és hivatalnokok, kiket az egyetem szállított az élet számára, csak a legritkább esetben érdeklődnek a tudományosság iránt.

Amerika már nyíltan lemondott úgy az egyetemességnek, mint a tisztán önmagáért való tudományosságnak fikciójáról.

Ma, amikor azokat az anyagokat, melyeket eddig elemeknek ismertünk, kémiai alkotórészekre bontják, nem csodálkozhatunk rajta, hogy a képzeteink között egy egységként élő „egyetem” is felbomlott Amerikában a szakiskolák kisebb vagy nagyobb csoportjára. De ebben a felbomlásban is van rendszer, melyet megismernünk érdemes.

Az amerikai egyetem nem a középiskolához kapcsolódik, hanem egy közbeeső iskola-típushoz, mely Európában ismeretlen: a college-hoz.

A középiskola befejezése után az, aki tovább akar tanulni, hosszabb-rövidebb időre a college-ba megy. A college évfolyama négy évre terjed; a hallgatók többsége el is végzi ezt a négy évet, de vannak, akik már előbb is átmennek valamelyik szakiskolába. Vanak college-ok szakiskolák és egyetemi tanfolyamok nélkül; ezek egyetemeknek semmiképen sem nevezhetők. Viszont a legtöbb egyetemnek van egy vagy több college, s ezeknek hallgatói és tanárai már az illető egyetem hallgatóiul és tanáriul tekintendők. Az egyetem nélküli és az egyetembe bekebelezett college között semmi lényeges különbség nincsen.

A college négy évfolyama négy osztályt jelent; a hallgatók neve az első évben: freshman, a másodikban: sophomore, a harmadikban junior, a negyedikben senior. Minden évfolyam bifurkálva van egy humanisztikus és egy természettudományi ágra. A humanisztikus ágazat tanulmányai egyöntetűek, — a természettudományi ágban két élő nyelvnek a tanulása köte-

lező, de szabadon lehet választani azon nyelvek között melyeket az illető college-ban előadnak. Valamennyi évfolyamban és valamennyi ágazatban kötelező az angol nyelv és irodalom, a politika és a nemzetgazdaságtan. A humanisztikus ágazatban latint, görögöt, történelmet és egy kevés filozófiát tanulnak, a természettudományi ágban fizikát, kémiát, matematikát és természetrajtot. A negyedik év befejezte után meg lehet szerezni a humanisztikus ágazaton az A. B. (artimn. baccalaureus, bachelor of arts), a természettudományi ágazaton a Sc. II (scientiarium baccalaureus, bachelor of sciences) fokozatot. Míg ezt a címet meg nem szerzi a diák, addig csak „undergraduate student”; ha már megszerezte az A. B. vagy Se. B. fokozatot és tovább tanul, „graduate student” lesz belőle. A graduate student már a tulajdonképeni egyetemi tanfolyamon vagy valamely szakiskolában tanul tovább.

Európai szemmel nézve, a college egy jobbfajta középiskola; de színvonala a mi középiskolánknénál sokkal magasabb. A szabályzatokból ítélve, a college óriási követeléseket támaszt a diákkal szemben; az életből ítélve azonban meg kell állapítanunk, hogy a követelések teljesítése dolgában a college sokszor nagyon engedékeny. Szemre igen mutató s a klasszikus nyelvek tanulmányozása; de a jól végzett diákok Amerikában éppen olyan keveset tudnak latinul és görögül, mint a mi érettségizett diákjaink. Amerika azonban őszintébb, mint mi, s nem erőszakolja a klasszikus nyelveket; ehelyett beéri a latin és görög irodalom és történelem ismeretével, s ezen a téren már nagyobb eredményeket ér el, mint mi. A természettudományi szakon a fizikai kiképzés meglehetősen, a természetrajzi elméletileg gyenge, gyakorlatilag erős, a kémiai pedig minden vonatkozásban elsőrangú. Mindenki, aki a Se. B. fokot elérte, még mielőtt átlépné a tulajdonképeni egyetem. Vagy szakiskola küszöbét, már kész kémikus. Megtanult mindent, ami kevés gondolkodással és sok szorgalommal megtanulható, — de kezdeményező erejét a college

nem fejlesztette, s arról, hogy mi a kutatás és mi a tudományos munka, a diáknak ezen a fokon még nincsen fogalma. Az úgynevezett közműveltségi tárgyakból, a politikából és közgazdaságtanból csak a legegyszerűbb dolgokat tanulják meg, rendszeren minden érdeklődés nélkül. Ellenben a college évfolyamaiban mindenkinek kicsiszolódik az angol stílusa, mindenki jól megtanulja az angol, s mindenki kitűnően megtanulja az amerikai irodalom történetét. Mindenki minden félévben vizsgázik minden tantárgyból. A vizsga írásbeli. Az angol és amerikai irodalom írásbeli vizsgái nemcsak irodalomtörténeti tudást követelnek, hanem rengeteg olvasottságot is; pl. vers-idézetekből meg kell állapítani a költemény címét és szerzőjét, A nemzeti nevelésnek a nemzeti irodalomra vonatkozó része Amerikában fejlettebb, mint bárhol a világon.

A vizsgákkal kapcsolatban meg kell említenünk, hogy az osztályozás a college-ban is szokásos. A következő fokozatokat használják: A kitűnő; B. jó; C. elégséges; D. hiányos; F. elégtelen. Aki F. jegyet kap, ismételt; a D. jegy javítóvizsgára kötelez; A B. O. jeggyel tovább lehet folytatni a tanulást. Az érdemjegyeken kívül nagyfontosságú a tantárgyak értékelése is. Minden tantárgynak megvan a maga hitelosztálya es pontszáma. Pl. a newyorki Columbia-egyetemen tartott előadások összesen tizenegy hitelosztályba vannak beosztva. Azok az előadások, melyek az I. hitelosztályba tartoznak, az oly diák tanulmányaiba számíthatók be, aki az A B. fokra törekszik; a IV. hitelosztály előadásainak hallgatása megfelelő azoknak, akik Se. B. fokot kívánnak; a II. hitelosztályba sorozott előadások a magisteri vagy doktori fokra képesítenek, az V. hitelosztály technikai szakiskolákra képesít, a VII. hitelosztály jogi, a IX. kereskedelmi tanulmányokra, stb. A X. és XI. osztályba sorozott előadásokon csak tanulni lehet, de akadémiai fokozatot szerezni nem. A hallgatónak tehát oly előadásokat kell összeválogatnia, melyeknek credit-je a hallgató speciális céljá-

nak megfelel. A crediten kívül minden előadásnak megvan a maga pont-értéke. Pl. a modern magyar drámáról szóló előadás a II. hitelosztályba tartozik s pont-értéke O. Minden pont-érték egy félévre számítandó. Aki A B. vagy Se. B. fokot akar elérni, annak 124 pontot kell elérnie. Némely tantárgyakat a nyári szünidei tanfolyamokon is lehet hallgatni; aki tehát a rendes két félév helyett a nyári szemesztert is elvégzi, ott is szerezhethet néhány pontot. A college, illetve egyetem regisztráló hivatala az összes vizsgák eredményét a hallgató javára írja és mikor a szükséges 124 pont együtt van, a hallgatót a legközelebbi promóció alkalmával felavatandók közé kérése nélkül is besorozza. Azok a hallgatók, akik az előadásokban 6 pont erejéig A., azaz kitűnő jegyet kaptak, minden ily hat pont után egy pontot jutalmul kapnak. Ezen a réven a szorgalmas hallgatók a collegeban végzendő tanulmányaik idejét megrövidíthetik. A Columbian hat év alatt be kell fejezni a college-tanfolyamot; a legtehetségesebbek három és fél év; alatt fejezik be.

A college befejezése után a diák megkapja a graduait diákok bojtos sapkáját s bizonyos jogokhoz jut az egyetem adminisztrációjában is. Legfőbb joga azonban az, hogy átléphet a szakiskolába vagy az egyetemi tanfolyamira. Az egyetemi tanfolyam megfelel a mi bölcsészeti fakultásunknak. Az A B. vagy Sc. B. fokozattal bíró diák egy évig tanul az egyetemi tanfolyamon, vizsgázik és írott disszertációt ad be s ezen az alapon megkapja a mesteri fokot. További két évi tanulás, szigorlat és publikált értekezés szükséges a filozófiai doktori fokozathoz. A doktori értekezés komoly tudományos munka, melynek terjedelme tíz ívnél több szokott lenni. Az A B. fokkal vagy az A M. fokkal középiskolai tanítói vizsgát tesznek igen sokan az egyetemektől független állami vizsgáló-bizottságok előtt. A M. fokkal már college-tanár is lehet bárki; a filozófiai doktorátus pedig megnyitja az utat az egyetemi tanszékek felé, mert ez a fok a tudományos pályá-

kon mindenre teljesen képesít, az egyetemi tanárságra is.

Ama szakiskolák közül, melyek egy-egy egyetemnek szerves részei, a jogi szakiskola 3, az orvosi 4, a fogorvosi 4, a különböző mérnöki és technikai iskolák 3—4, az újságírói és üzleti iskolák pedig 2—3 évre terjedő tanfolyamokkal vannak megszervezve. Az A. B. vagy Sc. B. fok mindegyiknél felvételi követelmény, kivéve az orvosi iskolákat; ezek a college harmadik, sőt bizonyos esetekben már a második évfolyama után is felveszik a hallgatót, de megkövetelik tőle, hogy az orvosi tanfolyam első éve után az A. B. vagy Sc. B. fokozatot is szerezzék meg.

Az egyetemeken szerzett jogi, orvosi, technikai stb. rangfokozatok a gyakorlatra nem jogosítanak: ehhez állami vizsga szükséges, melyet csak az egyetemen kívül lehet letenni. Előfordul, hogy az ügyvédi vizsgán megbukik az, aki az egyetemen a jogi iskolát sikeresen végezte, ellenben leteszi az ügyvédi vizsgát számos olyan jelölt, aki jogi iskolába sohasem járt. Kiváló ügyvéd azonban csak az lehet, aki képzett jogász s az ügyfelek természetesen jobban bíznak egy oly ügyvédben, akinek irodájában a falon ott látják egy elsőrangú egyetemnek a diplomáját.

Félreértések elkerülése céljából hangsúlyozni kell, hogy az egyetemek szakiskoláiban a kiképzés főképen, sokszor pedig kizárólag gyakorlati. Elméleti dolgok magyarázatával nem vesződik a tanár: az elméleti részeket az előírt tankönyvből egyszerűen be kell tanulni. Ha az elméletben gyenge a hallgató, azt még nem tekintik a legnagyobb bajnak, de a gyakorlati munkálatokban nem szabad hibát csinálnia.

Az orvosi iskolák tanrendje 1910 óta évről-évre zsúfoltabb; ebben a tekintetben az amerikai egyetem igen gyorsan európaizálódik; a követelmények mennyisége oly nagy, hogy komoly teljesítésüket nem lehet követelni, A hallgatók száma ugyan erősen korlátozva van (pl. a Columbia 35.000 hallgatója közül

csak 360 lehetett orvosnövendék), de egy évfolyam, amelyben 90 diák van, még mindig zsúfolt, ha a gyakorlati munkában nem vehet részt mind a 90 diák. Az orvosdoktori fok megszerzése után kezd tehát csak igazán tanulni az amerikai orvos; a mesterségével tulajdonképpen csak azután ismerkedik meg. A fogorvosi iskolák egyre népszerűbbek; ezek tanulmányi ideje és színvonala ugyanolyan, mint az egyetemeké.

Az egyetemek jogi iskoláiban az első félévtől kezdve a casuisticára helyezik a fősúlyt: a tanár előad egy jogesetet és azt boncolgatva, tanítja meg hallgatóit a jogra. Nem vesztegetik az időt a római jogra és a pandektákra, a diák már az első évben magánjogot tanul s megismerkedik a telekspekuláció rejtelmével. A dolognak tudományos részével minden ezredik hallgató sem ismerkedik meg. A tanárokat nem a jogtudósok, hanem a legjobb ügyvédek között keresik.

Európai nézetek szerint az amerikai egyetem a világ legliberálisabb intézménye. Nem az. Már az előadottakból is látható, hogy az amerikai egyetem szerkezete túlságosan merev; a tanulmányok túlságosan uniformizálva vannak, az előírt tanfolyamokkal és tankönyvekkel s a kreditek és pontok rendszere oly bonyolult, hogy a nagy egyetemeken néhány professzor kizárólag a tanárok és hallgatók útbaigazításával kénytelen foglalkozni; a szabályzatok végtelen sokaságában egyedül ők tudnak eligazodni. Mindenki tudja, hogy ezen a merevségen jó volna enyhíteni, de az enyhítés kezdeményezésétől mindenki félti az egyetem tekintélyét;

Sokat hallottunk és olvastunk már arról, hogy az amerikai egyetem mindenki előtt nyitva áll. Szó sincs róla. A felvétel feltételei igen szigorúak és hihetetlenül bonyolultak az esetben, ha a felvételt kérő hallgató nem vándorolt végig az összes iskolákon és vizsgákon. Általában a vizsgák és minősítések beláthatatlan erdejé előzi meg a felvételt. S csak az vehető fel, akinek pénze van: az összes diákok között nincs egyetlenegy,

aki ne fizetné a teljes tandíjat. Engedményt kérni anynyi volna, mint a postán alkudni, hogy engedjenek valamit az ajánlott levél díjából. S a tandíji igen magas, — minden egyes kollégiumra félevenkint 16—24—32 dollár. Egy orvosnövendék összes tandíjai és vizsgadíjai a collegeban és az orvosi iskolában New Yorkban körülbelül négyezer dollárra rúgnak. Hallottunk arról is, hogy az egyetemeken esti tanfolyamok vannak, amelyeknek hallgatói nappal pincérek, hivatalnokok vagy munkások és este tanulnak az egyetemen. Ez mesebeszéd. Ez a rendszer már vagy tizenöt évvel ezelőtt megszűnt. Ma, aki egyetemi oklevelet akar szerezni, annak egész nap az egyetemen kell tartózkodnia.

Ennek megfelelően az egyetem diákjainak nemcsak szellemi, de fizikai táplálékáról is gondoskodik. Az egyetemnek rendesen van étkező terme („commons”), ahol igen jól és elég olcsón lehet étkezni. A felszolgálást nem pincérek végzik, hanem fehér piké-kabátba öltözött diákok, akik napi két órai munkáért teljes élelmezést kapnak. A gazdagabb diák-klubokban szintén szegény diákok a felszolgálók. Igaz, hogy ezért a munkáért senkit sem néznek le, de azért még nem lehet állítani, hogy a gazdag délvidéki diák önmagával egyenlőnek tekinti azt a diáktársát, aki neki az ebédet felszolgálja. A tanteremben és a sport-téren érintkeznek egymással, de azon túl már nem.

Minden egyetemnek van egy vagy több diák-lakóháza; ezeket csak „hálózónak” (dormitory) nevezik s az európai internatusoktól abban különböznek, hogy csak lakást adnak a diákoknak, rendesen igen olcsóért, 9—40 dollárért havonként. A felügyelő diák, aki egy emelet tisztántartására felügyel, a munkájáért ingyen szobát kap.

A college s az university hallgatóinak nagyrésze „vidéki” fiú. Ezeknek csaknem mindenike az egyetemi dormitoryban, vagy valamely hasonló intézményben keres szállást; a „bútorozott szoba” intézménye nem

kedvelt a diákok között, s igen kivételesen étkeznek a diákok valamely család körében. Akinek igényeit az egyetemi „commons” nem elégíti ki, az az egyetem közelében lévő cafeteriákban étkezik. A fiúk elég szorgalmasan eljárnak minden oly előadásra, melyre okvetlenül el kell járni, de egyébként a tanulással nem erőltetik meg magukat, különösen a college-ban. Az irodalmi olvasmányokat azonban senki sem hanyagolja el. Minden diák sok időt szentel a sportnak; aki ezt nem teszi, azt a többi lenézi, s a maga társadalmi köréből kiközösíti. A diákok szokásait megérteni és megszokni nem könnyű feladat; modorukban több a durvaság, mint az ember képzelné. A collegeban az elsőéves diáknak tilos színes öltönyt vagy színes nyakendőt viselnie; tilos a nadrágszárát felhajtani, és fekete sapkát kell viselni. Minden elsőévesnek igazolólapot kell magánál tartania, tilos a före lépnie, s ha egy másod- vagy harmadéves kollega tüzet kér tőle, egy szál gyufát át kell nyújtania. Ha e szabályok bármelyike ellen vét a freshman, az idősebbek irgalmatlanul elverik. A második félév elején tartják a freshmanek ismerkedő ebédjüket; ilyenkor az első és másodévesek között oly hatalmas verekedés indul meg, hogy déltől estig szünetel a forgalom a környékbeli utcákon, számos diák szenved kisebb-nagyobb zúzódásokat és akárhány diáknak kiverik a fogait. Némely collegeban az újoncokat felavatják: ruhástól beledobják az akváriumba, vagy mocsárban, esetleg az utca sarában meghempergetik, éjjel bekötött szemmel kiviszik a határba s egy a földbevált üregbe dugják, ahol reggelig kell maradnia, vagy kötélén leeresztik a kútba és úgy fűrösztik meg, lábánál fogva árbocra húzzák, stb. Az 1923—21 tanévről a newyorki Columbia egyetemen a Livingstone hall diákjai úgy búcsúztak el, hogy számos vízálló papírzacskót vásároltak, vízzel megtöltötték a zacskókat, s a negyedik-ötödik emeletről célba vettek vele az autókat és az utcán járókelőket, majd palackokat és poharakat dobáltak le; néhány órára ezzel is

megakasztották a forgalmat. Mindezt mindenki a világon a legtermészetesebb dolognak tartja, egyrészt, mert az ifjúság úgy szórakozik, ahogy neki jól esik, másrészt pedig az ily szertelenségek az erőnek megnyilatkozásai, s szinte hozzátartoznak a sporthoz, aminek óriási fontosságát mindenki belátja. A jó futbalista vagy a kitűnő baseball játékos sok esetben hivatásos játékoská válik és vagyont szerez; de ha megmarad is amatőrnek, sportdiadalai sokkal többet használnak neki az életben való elhelyezkedés alkalmával, mint a diplomái.

Nem számítva a szakiskolákat, melyekben az előírt anyagot el kell végezni, tanulmányaiban az amerikai diák sem tanúsít több szorgalmat, mint az európai. A diák-élet a tengeren túl mindenestre könnyebb és vidámabb, mint nálunk. A collegeok és egyetemek vizsgakövetelményei igen tekintélyesek — papíron; vannak azonban intézetek, melyek (követeléseikből a gyakorlatban igen sokat engednek. Még oly tekintélyes iskola is, mint aminő a Harvard, a diákok egyik pártja és lapja részéről igen súlyos kritikában részesült amiatt, hogy vizsgáinak színvonalát nagy mértékben leszállította. A Harvardból indult ki az a diák-közmondás, hogy „a gentleman érdemjegye C”, ami annyit jelent, hogy csak az tekinthető úriembernek, aki éppen csak hogy átvergődik a vizsgán.

A vizsga színvonala persze nem csupán a diáktól függ, hanem a tanártól is. A tanár anyagi helyzete a kis egyetemeken elég szomorú; és ez nagyjelentőségű dolog egy oly országban, ahol mindennek a pénz a mértéke. A tudományos munka értékelésére Amerika nem lehet büszke, — ha vannak egyetemi portások, akiknek javadalmazása jobb, mint az egyetemi professzornak a díjazása. Vannak e tekintetben kivételek is, de ma még csak igen csekély számban. Az Egyesült Államok college-iban és egyetemein ma mintegy harmincezer ember tanít, s ezeknek a többsége kisebb fizetést kap, mint amennyi New York városában az elemi

iskolai tanítónő kezdő fizetése. Pusztá számok e tekintetben nem sokat mondanak, mert a javadalomnak értékét nem a szám, hanem a fizetésnek a szükségleteihez való viszonya fejezi ki. Igaz, hogy van New Yorkban vagy Bostonban néhány tanár, akinek fizetése 8000 dollár, de ezeknek száma az összességhez viszonyítva nem egészen egy ezrelék, s több, mint tízezer professzor van, akinek fizetése nem éri el az évi 2000 dollárt. Van város, ahol 2000 dollár többet ér, mint New Yorkban 8000. Legközelebb járunk a valósághoz, ha azt mondjuk, hogy az amerikai egyetemi tanár díjazása megfelel egy magyar középiskolai tanár díjazásának a VII. fizetési osztályban — 1913-ban. Amerika javára kell írunk azonban azt, hogy mindenki, akiben arra képesség van, különös nehézségek leküzdése nélkül is lehet egyetemi tanár, ha akar. A kék, sárga és piros gombos, pávatollas mandarinok között nincs annyi rangosztály, mint az egyenlőség és demokrácia klaszszikus hazájában az egyetemi tanárok között; de nagy előnye Amerikának, hogy mindenki beállhat a sorba dolgozni, ha első állomás gyanánt hajlandó elfogadni azt a helyet, amely éppen kínálkozik. Aki megszerezte az A. M. fokozatot, már asszisztens vagy instruktor lehet; aki doktor, biztosan kap instruktori állást, és teljes függetlenséggel végezheti már egy professzornak a munkáját; a lecturer, az assistant orofessor, associate professor: mind ugyanazt a munkát végzi s a címének változása inkább csak javadalmazásának a változását jelzi — felfelé, vagy amire szintén vannak esetek: lefelé. A legnehezebb munkát a legkisebb fizetésű emberek végzik; pl. a classica philologia terén a kezdő tanár bajlódik a nyelvoktatással s a kötelező auctorokká, — az idősebb tanár már csak a maga kedvelt auctorának kedvelt munkáját magyarázza s a tanteremben elég ritkán fordul meg. Aki előbbre akar jutni: öt-hat collegiumot tart félévenkint, s aki már megérkezett a biztos révbe, az beéri eggyel is. Az évek múltával egyre gyarapodnak és erősödnek a profesz-

szor társadalmi kapcsolatai, és minél ismertebbé válik a neve, annál kevesebb munkát kívánnak tőle az egyetemen, mert már maga az a tény, hogy a fakultáshoz tartozik, növeli az egyetem presztízsét. A „nagy professzor” több frakkot koptat el, mint amennyi munkakabátot. A (híres professzor sok pénzt kereshet a könyveivel; vannak, akik spekulációval vagyont szereznek, s itt, ahol a vagyon eredetét senki sem kutatja, a tisztességes határok között mozgó spekuláció szinte erény számba megy s legfőlegb csak kevés tanár kifogásolja, aki maga már nagyon gazdag. Minden professzornak van bankja, ha csak 200 dollár van is a folyószámláján; mindnek van tehát hitele, s a bank sok esetben felhívja figyelmüket egy-egy jó üzleti alkalomra. Aki a politikában, vagy az egyházi életben is szerepel, az előtt nyitva van a meggazdagodás útja is. A tekintélyes, nagy tanár, és a kezdő tanár között az a legfeltűnőbb különbség az egyetemen belül, hogy a kezdő ember igen szigorú fegyelem alatt áll: sűrűn kap írásbeli figyelmeztetéseket, hogy a hallgatók tandíját fizetnek és megfelelő előadást követelhetnek a pénzükert; a hallgatók a pénzükkel jogot váltottak ahhoz, hogy egy óra negyven percig tartó előadásban a tudománynak egy kerekded darabját kapják, — az előadásnak tehát nem kilencvenöt, hanem száz percig kell tartania, stb. Egy-egy tudományszak kijelölt tanára hivatalos ellenőre ugyanazon szak többi tanárának, s a „supervisor” úgy „véletlenül” be is tekint az előadásra körülnézni; de ha gentleman a supervisor, azt is bejelenti az elnöknek, hogy a kolléga kitűnő előadást tartott, s az ily bejelentés az előléptetést siettetí. Ha a hallgató nincs megelégedve a tanár első előadásával, joga van visszakérni a tandíjat; viszont a tanár eltávolíthatja a vendég-hallgatót, aki nem tudja nyugtával igazolni, hogy lefizette a tandíjat. A hallgatónak joga van évközben is panaszt tenni, hogy a tanár nem kezdi pontosan az előadást, vagy hogy előadásának színvonala alacsony; minden ily esetben szigorú vizsgálat

indul meg a tanár ellen. Ha a tanár olyasmit követ el, amivel hallgatóinak neheztelését magára vonja: tüntetnek ellene s eltávolítását követelik, többnyire sikerrel. Erőszakosságok ritkán ugyan, de előfordulnak. 1924 tavaszán történt, hogy egy college elnöke az intézetből el akart távolítani egy nőhallgatót „erkölcstelen életmód” címén. Mivel az illető nő nagyon népszerű volt az ifjúság körében, a college elnököt a reggeli istentisztelet kezdetekor imakönyveik pergőtüzével verték ki a fiú-hallgatók a college templomából. A college felügyelő-bizottsága az elnököt lemondásra kényszerítette, a nőhallgató kizárását azonban nem vonták vissza, mert az ellene emelt vádak alaposaknak bizonyultak.

A college vagy az egyetem fejlődése Amerikában sokkal nagyobb mértékben függ az elnök személyétől, mint bárhol a világon. Az elnök felelős mindenért, de az elnök rendelkezik is azokkal az eszközökkel, melyek eszméinek megvalósításához szükségesek. Rendszeren tanárt neveznek ki a college vagy az egyetem elnökévé, de a felekezeti intézeteknél elég gyakran egyházi férfit látunk az elnöki székben. Annak, aki elnök akar lenni, már bizonyos hírnévvel kell bírnia és mindenestre nagy összeköttetésekkel kell rendelkeznie. Igen gyakran megtörténik, hogy valakit tudományos érdemeiért meghívnak egy tanári katedrára; az elnökségre azonban pusztán a tudomány nem képesít: ide ennél több is kell: társadalmi pozíció és összeköttetés, minél több összeköttetés. Ha az elnök e mellett még tudományos tekintéllyel is bír, — intézetének valósággal uralkodója; s ha e mellett még elmés ember és jó szónok is: az Egyesült Államok közéletében nagy súllyal bíró tényező. Egy nagy egyetem elnökének fényes palota áll rendelkezésre, s rendszeren oly javadalmazás, mely egy miniszterét messze felülmúlja. A Columbia egyetem elnökének egy nagy három emeletes palotát bocsájt rendelkezésére, s a mostani elnök hetedfélezer dollár adót fizet a jövedelme után; Nicholas Murray

Butler elnök neve Amerikában van olyan ismert, mint Calvin Coolidgeé, s háztartása nagyobb, fényűzőbb, mint az Egyesült Államok elnökéé. Egy ilyen elnök természetesen nem adminisztrálja egyetemét, hanem uralkodik benne. De a kisebb egyetemeken sem adminisztrál az elnök; igen sok dolgot, amit Európában a rektor vagy a dékán végez, az amerikai egyetemeken egy kis hivatalnok végez el. A fő-elv az, hogy a hallgató a bürokratizmusnak a nyomát se lássa, — az egész gépezetben minden úgy van elrendezve, hogy szinte másodpercek alatt elvégezhető az a dolog, ami nálunk sok lótás-futást követel. Annak, aki a beiratkozásra jogosult, a beiratással kapcsolatos összes ügyeit két percen belül elintézik. Leckekönyv helyett, az amerikai szellemnek megfelelően, a diák nyugtát kap, mely feltünteti, hogy mely előadások hallgatására váltott jogot. Az elnök egyáltalán nem is kerül érintkezésbe a diákkal, sőt a legtöbb tanárral sem. Ha a diák úgy kívánja, tanulmányainak befejezésekor az elnök kezéből veheti át a diplomáját. A tanár pedig meglátogathatja az elnököt, s ebédjeire és estélyeire meghívót kaphat, de ezt a tanár csak akkor veszi igénybe, ha ő is ad ebédeket és estélyeket. Az a tanár, aki az elnökkel egy társasághoz, tartozik, érintkezik vele, — de a többi alig ismeri.

Az elnök felett áll a college vagy az egyetem kormányzó testülete (trustees); ez a testület nevezi ki az elnököt s ez a testület köthet az egyetem vagy college nevében jogügyleteket, — tehát a tanárokat is ez a testület alkalmazza. A kormányzó testületet az egyetem fenntartói állítják össze. Ebbe a testületbe tag gyanánt bejutni igen nagy társadalmi kitüntetés. Komoly intézeteknél a fenntartó testület csak a pénzügyek egyensúlyára vigyáz. Személyi kérdésekben az elnök mindig számíthat javaslatainak elfogadására és mindaddig, míg a jövedelmek ezt megengedik, az intézet fejlesztésére, építkezésekre, stb. vonatkozó terveit is jóváhagyják, rendesen minden vita nélkül. A modern intézetek-

ben néhány tanárt is befogadnak a kormányzó testületim, de ezeket nem a tanári testület válogatja ki. Rendesen a szakiskolák dékánjai kerülnek be a kormányzó testületbe, hol mindig kisebbségben vannak, — véleményüket azonban nemcsak meghallgatják, hanem lehetőleg el is fogadják.

A szakiskolák élén álló dékánokat nem a tanárok választják, hanem a kormányzó testület. A dékán is keveset adminisztrál; inkább az a feladata, hogy intézetének fejlesztésében segítségére legyen az elnöknek. Az új tanárt a dékán ajánlja kinevezésre az elnöknek s az elnök a kormányzó testületnek; de megtörténik, hogy az elnök szólítja fel a dékánt, hogy valakinek tanári alkalmazása ügyében tegyen előterjesztést. Az elnököt és a dékánt rendszeren életfogytig választják; ha azonban az elnök vagy a dékán tisztének betöltésére alkalmatlannak látszik, igen sok mód van rá, hogy gyorsan szabaduljanak tőle. A tanárok alkalmazása első ízben csak rövid határidőre szól: egy, két, vagy legfőlebb három évre, és csak annak az alkalmaztatását hosszabítják meg, aki teljesen beválik. Életfogytig csak a már bizonyos idő óta működő tanárt alkalmazzák. Akinek tanszékét valamilyen alapítványból tartják fenn, csak az a tanár tekintheti magát véglegesen alkalmazottnak. A mi viszonyaink között kissé furcsának tetszik, hogy a legnagyobb egyetemek kivételével a tanárok alkalmaztatását ügynökségek közvetítik. A collegeok és egyetemek tanító személyzete harmincharminckétezer emberből áll és évenként valóságos népvándorlás folyik egyik egyetemről a másikra; van olyan ügynökség, mely májusban, a szerződötések idején éventa négy-ötezer tanárt helyez el, elég magas (150—200 dollár) közvetítési díj fejében. Ez az ügynök-rendszer nélkülözhetetlen egy oly országban, melynek területe oly óriási, mint az Egyesült Államoké, s ahol emiatt az egyetemi tanári pályára készülőknek egyéniségét csak utólag lehet bírálat tárgyává tenni. Az ügynök-rendszer korrektívuma a felmondás, mely ezer

meg ezer esetben az egyik vagy másik fél részéről már az első évi szolgálat után bekövetkezik.

A tudományos munka azonban még nincs megszervezve. Ahol az egyetemeiken harmincezer ember tanít, s ahol az intézetek száma oly óriási: a tudományos munkák és tudományos folyóiratok kiadásának lehetőségeit tízszer jobban ki kellene használni, mint amennyire kihasználják ma. Ezen a téren a haladás kétségbevonhatatlan, is előrelátható, hogy húsz-harminc év múlva Amerika tudományos termelése nagyobb lesz, mint a világ bármely országáé. Az adminisztrációban vannak olyan vonások, melyek a tudományos haladást nagyon elősegítik. Az európai fakultás-rendszer semmire sem jó, mert alkalmat ad a tanároknak arra, hogy beleszóljanak nagyon sok olyan dologba, amihez nem értenek. Amerikában a fakultás-rendszer helyett a department-rendszer fejlődik: az ugyanazt a tudományszakot művelő tanárok mind együttvéve egy departmentbe vannak beosztva, melynek néhol a senior-tanár, néhol pedig a legkiválóbb tanár a vezetője. Pl. a Columbia egyetemen a történelmi osztálynak huszonegy tagja van. Az osztály vezetője semmiben sem hátráltatja társainak a munkáját, — ellenben az osztály meg tud szerezni minden eszközt, mely tudományának eredményes működéséhez szükséges, mert az osztály vezetője, aki mögött huszonhárom társa áll, nagy nyomatékkal tud fellépni az egyetem fenntartói előtt. Négy vagy öt fakultás helyett tehát igen sokfelé ágazik el az amerikai egyetem fája — dúsabb is a lombja, több a gyümölcse.

Az Egyesült Államokban az egyetemek s a velük egyenlő college-ok száma hivatalosan 566, — nem számítva a nyilvánvalóan szélhámos intézeteket, Amerikában ugyanis mindenkinek joga van egyetemet vagy college-ot alapítani, s az alapításnak törvényes formái mellett is lehet szélhámoskodni. Az alapításhoz valamelyik állam hatóságának az engedélye szükséges, és az engedélyt a céghivatal adja meg, mely az alapítók

tudományos készültségét nem sokat vizsgálja. Vannak államok, ahol egy szélhámos egyetemet nem lehet inkorporáltatni, de vannak államok, ahol lehet. Volt rá eset, hogy egy Delaware államban inkorporált egyetem Washingtonba költözött át, ott ma is árulja diplomáit s a hatóságok nem tehetnek ellene semmit. A tudományos körök ennél fogva nemcsak a diplomák szövegét bírálják el, hanem elsősorban azt kérdik, hogy melyik egyetem állította ki a diplomát, s aszerint értékeli a diploma tulajdonosát. Van az egyetemek között sok régi intézet is, melynek nincs más bűne, mint hogy nem haladt a korrallal. Ne feledjük, hogy 1900 előtt az orvosi egyetemek negyedrésze elemi iskolai bizonyítvánnyal vette fel hallgatóit s ezeknek a tudományos kiképzése két-három évig tartott. Az akkoriban szerzett diploma érvényes ma is. A legtöbb amerikai egyetem azóta elérte az európai egyetemiek színvonalát, ami a hallgatók előképzettségét illeti; de azokat az egyetemeiket, melyek ebben az irányban nem fejlődtek, létük-től nem lehetett megfosztani. A kormányok azzal védekeznek velük szemben, hogy államvizsgákat szerveznek, s az egyetemi rangfokozat nem a gyakorlatra, hanem csak az államvizsgára való jelentkezésre jogosít. Mivel az egyes államok kultúrájában óriási különbségek vannak, természetes, hogy az egyetemek színvonala is az általános kulturális viszonyokhoz alkalmazkodik. A nevadai hegyek közé nem lehet oly kitűnő tanárokat szerezni, mint New Yorkba vagy Chicagóba és a virginiai néger sokkal kisebb képzettségű orvossal is beéri, mint a californiai vagy michigani nagybirtokos. A collegeokat és az egyetemeiket tehát osztályoznunk kell, még pedig első sorban a legmegbízhatóbb amerikai mérték: a pénz szerint. Az 566 egyetem között vannak bizony nagyon picinyek is, — de ezek azért mind tisztességeseknek elismert és komoly intézetek. Pl. az Atlanta University Georgiában csak 6 tanárral és 104 hallgatóval dicsekedhetik, az oklahomai katolikus egyetemnek pedig csak 11 tanára van; ezek

liliputi-egyetemek, csekély pénzzel. Azonban van 145 olyan egyetem, melynek vagyona meghaladja az egy millió dollárt. Leggazdagabb a Columbia-egyetem New Yorkban; ennek a pénzalapja meghaladja a százhusz millió dollárt. Utána a leggazdagabbak: Iáivard, Yale, Chicago, Stanford, Johns Hopkins. Ha a tanárok számát vesszük tekintetbe, az ezernél több tanárral rendelkező egyetemek rangsora a következő; Columbia, Berkeley (Californiában), Urbana (Illinoisban) és a Harvard Cambridgeben. Harmincezernél több hallgatóba van a Columbiának, tízezernél több hallgatója Berkeleynek, Chicagónak s a newyorki egyetemnek.

Az egyetemeik fő jövedelmi forrása a tandíj. Az amerikai diákok évente körülbelül hetven millió dollárt fizetnek be az egyetemek pénztárába. A Columbia tandíjbevétele évenként hét millió dollár körül van. Az államok és városok, bár nincsenek kötelezve rá, évi 50—55 millió dollárral járulnak hozzá az egyetemek fenntartásához, az Egyesült Államok adományainak értéke pedig 12—15 millió dollár évente. Az igazi egyetem-fenntartó azonban maga a közönség. A nagy egyetemek igen sok adományt kapnak volt növendékeiktől, kik meggazdagodtak és milliomosoktól, kik végrendeletükben megemlékeznek hazájuk kulturális szükségleteiről. Megható az a hála és ragaszkodás, mellyel az amerikai arról az iskoláról beszél, hol őt az életre előkészítették. Az egyetemek nagy épületein gyakran látunk oly felírást, mely elmondja, hogy ezt az épületet ki ajándékozta az egyetemnek? Némelyik egy szomorú emlékmű: korán elhunyt úa emlékére építette valami milliomos. A Columbia némely évben tíz millió dollárnál többet kap hagyatékokból. Ha a mellőzött rokonok perrel támadják meg a végrendeletet, többnyire kiegyezik velük az egyetem, mely a sovány egyezség-et többre becsüli a kövér pörnél.

Azt is mondják, mostanában már bizonyára alaptalanul, hogy némely college és egyetem azért osztogat oly sok tiszteletbeli doktori diplomát meggazdagodott

emberek számára, mert ily módon növeli bevételeit. Ez így nem igaz. De az igaz, hogy a sokszoros milliomos, akit megtisztelnek egy doktori diplomával, nem szokott hálátlan lenni az egyetemmel szemben. A tény tehát igaz, csak a megokolása valótlan. De akárhonnan és akárhogyan szerzi is az egyetem a pénzt, majdnem minden esetben megszerzi nemcsak fenntartásának, de fejlődésének eszközeit is. Ritkaság, hogy egy egyetem anyagi gondokkal küzdjön, de van arra is példa Pl. Indiana államban a valparaisói egyetem nagy deficitel dolgozik már évek óta s ez idő szerint — eladó. A Ku-Klux-Klan 1923-ban meg akarta venni, de nem bírtak megegyezni.

SZABADSÁG

„Egy és oszthatatlan nemzet, — szabadság és igazság mindenkinek!” Az alatt a nyolc év alatt, míg az amerikai gyermek a népiskolába jár, számtalanszor el kell ezt mondania az amerikai zászló előtt. Végezetül már álmában is sokszor elszavalja: „one nation indivisible — with liberty and justice for all...”

Ez nagyon szép; de mi az a „szabadság?” Szabadság az, hogy Amerika bennszülött őslakóinak leszármazottai, az indiánok nem részesülnek az állampolgári jogokban? Szabadság az, hogy nincs költözködési joguk az indiánoknak? Szabadság az, hogy az indiánnak csak attól az üzletembertől szabad bármit is vásárolnia, akit erre a célra a kormány kijelöl? Szabadság az, hogy a négernek nem szabad olyan nyilvános helyiségbe (templomba, vendéglőbe stbibe) bemennie, ahova fehérek járnak; szabadság az, hogy ha kidobják innen a négert, sehohsem kereshet védelmet? Vagy szabadság az, hogy vannak államok, amelyekben az állampolgári joggal még nem bíró idegenek nem szabad pl. kutyát tartania?

De hagyjuk az idegeneket, mert velük szemben mindent megengedhetőnek tart a sovinizmus: az amerikai polgárok maguk is lépten-nyomon tapasztalhatják, hogy az állami gyámkodás naponkint mennyire

korlátozza szabad mozgásukat. Ne feledjük, hogy a szövetségi kongresszuson kívül még negyvennyolc állami törvényhozó testülete is van az Amerikai Egyesült-Államoknak: mintegy ötezer ember gyártja állandóan a törvényeket s csaknem mindegyikük él azzal a joggal, hogy törvényjavaslatot készíthet elő s egy-egy unalmas órában, mely a nagy vitákat és izgalmakat követni szokta, múlhataltanul sok badar javaslatot beiktatnak a törvénykönyvbe. E sorok írója künn Amerikában egyszer csupán a multság kedvéért összeállította s egy hírlapban közölte, hogy pl. a létra készítésére nézve miként intézkednek az egyes államok törvényhozásai? Ebben nem az a multságos, hogy a létra két oldal-fájának anyagára, nagyságára, megmunkálására és egymástól való távolságára, valamint az egyes létra-fokok anyagára, alakjára, megerősítési módjára stbire nézve mindenik állam másként rendelkezik, hanem inkább az multságos, hogy a törvényhozások szükségnek tartották még a létraszerkesztést is paragrafusokba foglalni és törvénybe iktatni. Csak az a vigasztaló, hogy ezeket a létratörvényeket nem ismeri és nem respektálja a nép. A törvényellenesen szerkesztett létrával kapcsolatos baleset után azonban, amikor megindul a kártérítési per, a létratörvények mégis csak jó szolgálatot tesznek az ügyvédeknek.

Orthodox j«gi felfogás szerint a törvények soha sem korlátozhatják a szabadságot, mert a törvény nem ellentéte a szabadságnak. Ez a felfogás azonban csak addig a határig állja meg a helyét, amíg a törvények észszerűek. Ahol az embernek szinte már a lélegzét-vételét is törvény szabályozza, ott szabadságról beszélni többé már nem lehet. S úgy látszik, hogy az amerikai törvények sokszor túlmennek az észszerűség határain. Természetesen ennek is megvan a maga természetes oka. Pl. a leánykereskedelem (white slavery) elleni törvényeknek észszerűtlen túlzásai vannak, amelyek azonban érthetőkké válnak, ha nemcsak a mai helyzetet vesszük figyelembe, hanem a régebbi állapotokat is,

melyeket e drákói törvények megszüntettek. Hobokent New-Yorktól a Hudson folyó választja el s a folyó alatt közlekedik a villamos vasút. Ha Hobokenben van valakinek egy imádjottja s azzal átrándul New-Yorkba, hogy egy kellemes estét töltsön vele a törvényeken túlmenően s a kaland elején a szerelmes ember elköveti azt a meggondolatlanságot, hogy a hölgy helyett fizet a villamoson hat centet, már el lehet őt ítélni leánykereskedelem miatt, mert a nőt „egyik államból a másikba szállította”. T. i. New-York és Hohoken két különböző állam területéhez tartozik. Ma túlságosan szigorú, a józan észbe és a szabadság követelményeibe beleütköző a white slavery-törvény, mert a mai viszonyok nem követelik a rendkívül szigorú rendelkezéseket; de lehettek egykor olyanok az állapotok, hogy a ma túlszigorú törvényes rendelkezések megokoltak voltak.

Az alkohol-tilalmat azonban nem lehet a régebbi állapotokkal megokolni, még kevésbé a maiakkal, mert hiszen a tilalom következtében annyian halnak meg és annyian veszítik a methyiltartalmú italoktól a szemük világát, hogy a tilalom jótékony hatásáról, az állapotok javulásáról beszélni sem lehet. Ha nem tartották szükségesnek, hogy törvénnyel eltiltsák az öngyilkos kísérletet, miért tartják büntetendőnek egy pohár sörnek az elfogyasztását? Vagy talán a szesztilalomban is van valami szimbolizmus, mint a Paradicsomkert tiltott almájában? Érezhetem magam szabadnak egy országban, amelyben börtönbe juthatok; egy pohár sör miatt?

Ha egy országot meg akarunk ismerni, nem elég, ha az országnak csak a széle iránt érdeklődünk. Az amerikai Unió akkora, mint Európa. Mít tudhat Európáról az, aki csak az Ural lejtőit vagy Portugália kikötőit ismeri, de azokat az országokat, melyek Európa e két széle közé esnek, nem ismeri? Amerikában benn, az ország közepén más állapotok vannak, mint a világgal folyton érintkezésben levő, sűrűn

lakott, kitűnően adminisztrált keleti és nyugati partvidéken. Bíróság és rendőrség nem védi úgy az egyént az ország közepén, mint künn a széleken. A bányavidékeken a munkásoknak egészen más fogalmaik vannak az amerikai szabadságról, mint a kereskedőknek New-Yorkban; sok bányában, sok gyárban megvan még a hajcsárrendszer; a sheriffel, bíróval való összejátszás, sajnos, elég gyakori, mindig a szabadság rovására sőt vannak vidékek, ahol még a rabszolgaság nyomai is megtalálhatók.

Floridában egészen 1923-ig rendszer volt, hogy az állami fogház összes rabjait bérbeadta az erdőirtó és fakitermelő vállalatoknak. Bármily keveset fizettek is egy-egy rabért, az államnak nem kellett a rabok eltartására egy centet sem költenie. 1923-ban a World nagy esetet csinált belőle, hogy egy Martin Tabert nevű fiút, akit csavargásért letartóztattak s a fogházból „bérbeadtak”, embertelen munkaadója agyonkorbácsolta. A fiú jómódú családból származott, de elment hazulról „világot látni” s mire vesztére Floridába ért, elfogyott a pénze. Floridában vadásznak az ily „csavargókra”, velük végeztetik a közmunkákat s mint az igás állatokat, bérbeadják őket az állampénztár javára. Mivel egy tekintélyes new-yorki lap feltárta ennek az eljárásnak egész gyalázatosságát, a floridai parlament törvényt hozott, amelyben eltiltotta a rabok bérbeadását. De egy esztendő sem múlt el, amikor már megtalálták a törvény kijátszásának módját: a rabokat most már egyenkint szerződtetik az erdőirtó, terpentín-készítő stb. vállalatok s aki megszökik, azt, ha elfogják, addig korbácsolják a World 1924 nov. 23-iki száma szerint, „míg ingének foszlányai el nem vegyülnek a húscsáfatokkal”. S mindezt hatósági segédlettel. „A jobbagység megint felüti gyalázatos fejét Floridában”, ez a World leleplező cikkének címe. De mi van „az Isten háta megett” Texasban vagy Arizonában! Lehetnek jobbák az állapotok ott, ahol még kevesebb a bíró és a rendőr s ahol az egyén még tehetetlenebb?

Az Amerikai Szabadság arcán ie van tehát «gy-két ezeplő, de nem több, mint amennyi arra inti Amerikát, hogy a maga szabadságával különösebben ne büszkélkedjék. Az angol „alattvaló” is van ma olyan szabad, mint az amerikai polgár s ha csupán a szabadságot vesszük figyelembe, Amerika ma semmivel sincs előbbre, mint volt hat évtizeddel ezelőtt, a polgárháború befejeztekor. Amerika mintha megállott volna azon az úton, melyen Lincoln idejében az összes művelt nemzetek vezetőjeként szerepelt.

EGYENLŐSÉG

A bevándorló legelőször a demokráciát szereti meg Amerikában: senkinek sem kell előre köszönnie, feltett kalappal szabad az üzletbe bemennie, senkivel szemben nem kell előzékeny udvariasságot gyakorolnia s a földalatti vasút állomásán az üzletzárás órájában ugyanannyi joga van tolakodni, mint a született amerikaiának. Mindenkiel lehet magázva beszélnie (feltéve, hogy az illetőnek nyelvét érti) s ő ugyanolyan „mizster”, mint bárki más és a felesége éppen úgy „mizszisz”, mint akár az Egyesült-Államok elnökének neje.

Körülbelül eddig terjed a demokrácia Amerikában. Ha a bevándorló véletlenül betévedne egy nagy banknak a halljába, igen hamar kivezetnék; ha benyitna a Marble Churchbe, megkérdeznék tőle, hogy melyik szék az övé, egy elsőrangú szálló kapujában három detektív figyelné, mint „oda nem tartozó” idegent s ha egy nagy üzletemberrel akarna beszélni, a titkárig se jutna el, hanem csak a portáig. Némelyik igazi amerikai bank is foglalkozik pl. pénzküldéssel; aki pénzt küld a tengerentúlra, az többnyire idegen és többnyire szegény ember, tehát — „bejártat a mellékutcában, hátul a basementben” (pincében) — igazítja útba a bank portása. Még csak az kellene, hogy a főbejáraton járjon ki-be a „nép”. Aki munkát akar kapni, annak mindig „hátul a kiskapunál” kell jelentkeznie.

A demokrácia nagyszerű eszméi bizony csak akkor érvényesülnek Amerikában is, ha „magunkfajta” emberek között vagyunk.

Európában a születési előjogok, Amerikában pedig a kulturális és vagyoni különbségek miatt tagozódik osztályokra a társadalom. Származási arisztokrácia Amerikában hivatalosan nincsen, de a valóságban még ennek a nyomait is megtalálhatjuk. Az egyik Roosewelt-fíú nem lett volna soha helyettes államtitkár, ha nem a nagy Teddy fia s a másik Roosewelt-fíú nem hajózási ismeretei, hanem csupán a származása miatt lett egy hajósvállalat igazgatója; a nagy férfiak ivadékaiból észrevehetően külön osztály alakul ki, mint ezt a Grantok esete is mutatja. A nagy milliomosok ivadékai elvegyülnek a népbe s családjaik igen plebejus származású tagokkal is bővülnek; a Gould vagy Harriman-ivadékokból a házasságaik és az átlagtól el nem térő viselkedésük miatt nem alakul ki egy külön arisztokratikus osztály. A nagy férfiak ivadékai azonban annyit hallanak és annyit olvasnak nagy elődüknek a dicsőségéről s a közvélemény részéről annyi figyelemben is részesülnek, hogy ezek a körülmények bizonyos erkölcsi kötelezettségeket szülnék, e kötelezettségek dísze és súlya alatt kifejlődik bizonyos családi tradíció s ez végül megteremti az arisztokratikus elkülönülést.

Aki ki tudja mutatni, hogy a dédatyja Washingtonnak a komornyikja volt, az bizonyos tekintetben már lenézi a közönséges, plebejus származású halandókat, akiknek nincsen ilyen „történelmi nevezetességű” ősök. Akiknek családja már az angol uralom alatt is Amerikában lakott, az megkülönbözteti magát a többitől. És ma talán sehol sem virágzik annyira a heraldika és a genealógia, mint Amerikában, ahol a brit szigetekről származó családok, ha zöld ágra vergődtek, rendesen igyekeznek valamely neves angol vagy skót törzsből való leszármazásukat kimutatni. Különösen a skótok büszkék az őseikre s ha meggazdagodnak, évenként

„családi gyűléseket” tartanak, melyeken a hetvenhetedik oldalági rokonok is megjelennek. Vannak skót törzsek, amelyeknek többsége már odaát él Amerikában.

Teljesen amerikai eredetű a déli államok arisztokráciája Amerikai eredetű azért, mert ezek a családok nem törődnek európai elődeikkel s nem is kívánják régebbi időkre visszavinni családjuknak az eredetét, mint száz-százötven esztendőre. Zsidók, franciák, svédek, németek, akik elangolosodtak nyelvükben; a szó amerikai értelmében való különállásuknak nem az ősi származás az alapja, nem is a királyok által egykor adományozott kiváltságok, hanem egyedül a vagyon s az az „úri élet”, melyet a vagyon számukra már a rab-szolgatartás korszakában lehetővé tett. Ha lehet a nemességen alapuló arisztokráciát megkülönböztetni a nagy földbirtokon alapuló arisztokráciától, akkor elmondhatjuk, hogy a déli államokban a birtokarisztokrácia fejlődött ki. A déli államok előkelő társadalmá az északi államok lakóit csak afféle jött-ment embereknek tekinti; New-Yorkban s más nagy városokban „északon” külön klubokat tartanak fenn hallatlan fényűzéssel s az üzleti dolgokat nem számítva, még az északi nagy városokban is csak egymással érintkeznek.

A vagyoni különbségeik nem mindig teremtenek kulturális különbségeket. Ha egy pék milliomossá lesz, nem okvetlenül érzi a kulturális emelkedésnek szükségességét; vannak igen gazdag családok, melyek még a harmadik nemzedékben is teljesen műveletlenek maradnak s társadalmi téren vezetőszetrephez nem juthatnak. Ha azonban a meggazdagodott család bizonyos kultúra-szomjúságot érez, akkor a „közép” köréből gyorsan kiemelkedik: gyermekeit válogatott környezetben nevelteti (nem otthon, mert az első, a pénzszerző nemzedéknek még nincs műveltsége és modora), Európába küldi, utaztatja stb. Azok, akik a közönségestől eltérő növelésben részesültek, természetesen egymás közt érzik legjobban magukat s a társadalom többi része elől elzárkóznak.

Az arisztokratikus elkülönülés eszközei a klubok is. Egy előkelő amerikai klub nagyon megválogatja a tagjait; mesebeszéd, hogy bárkit befogadnak, aki kifogástalan jellemű ember és a műveltség megfelelő fokán áll. Nagyon gondosan meghányják-vetik a leendő tagnak anyagi viszonyait, családi és egyéb összeköttetéseit s a klub társaságába való beilleszkedésének lehetőségeit. A klub-tagság tulajdonképpen nem is egyéb, mint az illető társadalmi rétegbe való tartozásnak elismertetése, azaz lényegében: rangelismertetés. Nem származási próbát kell tenni, mint a múltban a cs. és kir. kamarásoknak, hanem bizonyos előkelőségi próbát, mely nem lévén szabályzatokhoz kötve, még nehezebb, mint a kamarási próba s következőképpen még több társadalmi privilégiumot biztosít. Pl. akit bevettek a Lotus-Klubba, az van olyan előkelő (s mindenesetre gazdagabb), mint egy báró. De a klubba nem jár el minden századik tag sem, kivéve az évi bankettet. Aki naponta ott van a klubban, az rendszeren túlságosan átérzi azt, hogy rá nézve kitüntetés az illető klubba járni s igyekszik arisztokratikusan viselkedni: szinte észrevétlenül surrannak el egymás mellett az urak, a személyzet iránt kínosan udvariasok, halkán (!) beszélnek s rendszeren csak két-három tagtársal vannak oly bizalmas viszonyban, hogy valamelyik sarokba leülve, beszélgetnek is egymással. Szombaton vagy vasárnap még az aránylag szerényebb viszonyok közt levő tag sem megy fel a klubba, mert Angliában a lordok s Amerikában az előkelő klubtagok szombaton délben kimennek a „birtokra” s csak hétfőn térnek vissza; szombaton vagy vasárnap a klubba menni annyit jelentene, mintha az ember kiplakátozná, hogy még csak kastélya sincsen...

Az előkelőség az inas tartásánál kezdődik. Az inas természetesen csak keresztnévén szólítja a gazdáját. Az igazi úrnak csak skót inasa lehet s a skót inas csak James nevet viselhet, még akkor is, ha történetesen Ábrahámnak keresztelték. Az inas a látogatót roppant

szertartásosan fogadja s a legünnepélyesebben jelenti be. Livréet nem visel az inas és nem viszi be ezüst tálcán a névjegyet, azon egyszerű okból nem, mert az a szokás, hogy az ügynök mindig beküldi névjegyét, a társaságihoz tartozó látogató azonban csak szóval közli nevét az inással. A bejelentés után néhány percig várakoztatni kell a látogatót, mert ez az angol arisztokráciánál is így szokás.

Az egy társadalmi osztályhoz tartozó családok rendszeren egy csoportban laknak; New-Yorkban éppen úgy „összetart” az előkelő társaság, mint a kisvárosokban. Ha egy meggazdagodott, de a társasághoz nem tartozó ember házat vesz a legelőkelőbb „residential section”-ban, ezzel még nem jut be a társaságba, még akkor sem, ha szórja is a pénzt. S ha már nagyon sok a környéken a „parvenü”, lassanként az egész előkelő társaság felkerekedik és más városrészbe telepedik át. Pl. New-Yorkban ötven évvel ezelőtt az 5-ik avenue volt az előkelőak utcája; onnan felhúzódtak a 49—55. utcákba, majd a Riverside drive-ra, de már ott is túlságosan demokratikus a társaság: az előkelők most a Park avenuet szállják meg, ahol egy-egy 6—8 emeletes ház egy emeletéért (8—10 szoba) évi 50.000 dollár bért is fizetnek pusztán csak azért, mert a ház „exkluzív”.

Az előkelő társaság eseményeiről a nagy napilapok igen bőségesen beszámolnak: nemcsak az eljegyzésekről és esküvőkről, hanem az ebédekről, reggelikről és táncmultságokról is. A milliomos ebédet ad leánya, fia, unokahúga, valamely rokona vagy vendége tiszteletére s közzététi a jelen voltak névsorát; a névsor közzlése természetesen csak arra való, hogy az, aki az illető társadalmi esemény minden költségét viseli, fitogtathassa a plebejus világ előtt, hogy ő milyen jó társasághoz tartozik. Ilyenkor persze megkívánják a vendégektől, hogy megjelentsük „le rigueur” legyen; öltözetben, mindenben a legszertartásosabb magatartást várják el. Az angol gentlemanek már annyira demokraták, hogy „tuxedot” (magyarul: szmokingot) vesznek

magukra a dinnerhez: a yankee azonban, aki felkapaszkodott az amerikai talajban mesterségesen tenyésztett uborkafára, frakkban ül az asztalhoz akkor is, ha csak a családjá társaságában költi el az estebédet.

Ha egy társaságbeli leány európai arisztokratához megy férjhez, ez az egész családra nézve valóságos „rangemelés”. Bár ezen a réven sok kemény dollár átvándorol az ó-világba, az egész amerikai közvélemény természetesnek tartja a dolgot s örül az amerikai leányok „sikerének” egészen addig, míg egy botrányos válóper az ily esetek többségében véget nem vet a regénynek.

Az arisztokratikus vágyak azonban, ha tagadhatatlanok is, nem veszélyesek, hiszen a 110 millió amerikai között legfőlebb egy százalék fordítana hátat a demokráciának, — ha lehetne. A társadalmi osztályokra tagozódás és elzárkózottság már nagyobb néprétegre terjed ki, de ez meg természetes eredetű és kivédhetetlen. Alapjában nem is veszedelmes az amerikai demokráciára, amelyről mindezeknek a jelenségeknek az elmondásával csak azt akartuk megállapítani, hogy az ábrázata nem egészen szeplőtelen.

TESTVÉRISÉG

A francia forradalom hármasszója: „szabadság”, „egyenlőség”, „testvériség”, nem szokták emlegetni Amerikában. Az új világ nem a frázisok, hanem a tények országa, s a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget oly ténynek tekintik, amelyre nem is kell szót vesztegetni. Az idegen persze a szabadsággal nem tartja összeegyeztethetőnek pl. a prohibíciót, az egyenlőség eszméjével nem tartja megférőnek a társadalmi kasztokra tagozódást s a testvériségből a gyakorlatban nem igen lát az idegen turista semmit. A „fraternity” nem is az idegenek, hanem csak az amerikaiak számára való. Míg iskolába jár az amerikai gyermek, a csillagos és sávos lobogó alatt számtalanszor elmondatják vele nemzeti credoját: „One nation indivisible, with liberty and justice for all” — „egy és oszthatatlan nemzet, mely szabadságot ad és igazságot szolgáltat mindenkinek”. De a „testvériséget” soha nem halljuk említeni.

Pedig kétségtelenül él Amerikában a testvériség eszméje is. Aki New-Yorkban lakik, annak meg kell szoknia, hogy az utcán mindennap találkozik olyan emberrel, aki bizalommal odafordul hozzá: „letörtem, — adj egy nikkelt kávéra, vagy villamosra”, — és az idegennek meg kell tanulnia, hogy az ily kérést feltét-

lenül teljesíteni kell. Az öt centes nikkelt elfogadni nem valami lélekemelő dolog ugyan, de nem is dehonesztáló, s abban, hogy öt cent erejéig mindenki jószívű, több testvériség nyilatkozik meg, mint egy millió szónoklatban vagy erkölcsi tanításban. Testvériség az is, ha a házalótól veszünk egy pár harisnyát, noha nekünk most éppen nem kell harisnya; de kell a pár centnyi kereset a házalónak, aki talán egy új existencia alapjait rakja le, mikor egy tucat harisnyával házalni indul.

Aki ezen túlmenően akarja gyakorolni a felebaráti szeretet erényét, az belép valamelyik „testvéri szervezetbe”. A „fraternal organization”-ok száma óriási, — mindenki megtalálhatja azt a társaságot, amely éppen neki való. A testvéri szervezetek nagy része többé-kevésbé titkos társaság; de a titkosság csak arra való, hogy bizonyos vonzó- és összetartó erőt gyakorolja a tagokra

Legismertebb „fraternal organization” a szabadkőművesség, mely Amerikában sokkal nyíltabban dolgozik, mint Európában. Az a tilalom, hogy katolikusnak nem szabad belépni a szabadkőművesség kötelékébe, természetesen Amerikában is érvényes, — de egyébként Amerikában semmi jelét sem lehet látni annak, hogy a katolikusok és szabadkőművesek egymással hadakoznának vagy vitatkoznának, — a többi felekezet pedig egyenesen szoros barátságot tart fenn velük. A világ összes szabadkőműveseinek száma három és fél millió; ebből a számból 2,690.833 esik az Egyesült Államokra, azaz a szabadkőművesség háromnegyed része az Egyesült Államokban van. Ezek szoros érintkezésben vannak a canadai és az angol szabadkőművesekkel, akiknek száma mintegy hatszázezer. Ha ezekhez hozzászámítjuk az ázsiai angol gyarmatokban és Ausztráliában élő 119.000 szabadkőművest, azt mondhatjuk, hogy a világ szabadkőművességének tizenkilenc huszadrésze egy kultúra-közösséghez tartozik és angolul beszél s velük szemben a többi szabadkőműve-

sek a világ összes szabadkőműveseinek egy huszadrészt képviselik. A tizenkilenc-huszadrésznyi angol-szász szabadkőművesség a többi szabadkőművessel nem tagadja ugyan meg a közösséget, de nem sokat érintkezik vele. Az Egyesült Államok szabadkőművesége nem egészen egységes és nem áll az általános emberi testvériség alapján, mert a négerek páholyait, egyetlen bostoni páholyt kivéve, nem ismeri el. A négerek azonban ennek ellenére is páholyokba verődtek össze, s annál nagyobb összetartásra törekszenek — maguk között. A szabadkőművesség a politikába Amerikában állítólag csak egyszer avatkozik bele: az elnökválasztáskor, annyiban, hogy a szabadkőművesek csak szabadkőműves jelöltre szavaznak. Egyébként a páholyok főként humanitárius munkát végeznek: nagy kórházakat és óriási menedékházakat tartanak fenn, és segítik az elszegényedett tagokat, vagy azok özvegyeit és árváit. A páholyok a nagyvárosokban társadalmi osztályok szerint tagozódnak, s azzal, hogy a belépti és tagsági díjakat önállóan állapítják meg, biztosítják a páholy egyöntetűségét. Vannak nagyon előkelő páholyok, melyekbe egyszerű sorsban élő polgárok nem léphetnek be. Az átlagos belépti díj 100 dollár, s átlag 2—300 dollár kiadást jelent évente a páholyhoz tartozás. Ha a páholyok nagytanácsa kimondja, hogy „egy Tokióban építendő kórházra minden testvér adjon egy dollárt”, ezzel a határozattal már együtt van két és félmillió dollár. Minden páholynak van valamennyi tőkéje, s így a szabadkőművesség nagytanácsa minden pillanatban óriási összeg felett rendelkezhetik. A páholy a munkáján kívül szórakoztatja is tagjait és azok családjait; minden páholy bálokat, ebédeket, kirándulásokat is szokott rendezni.

Mulatni azonban mégsem a páholyokban szoktak, hanem a velük többé-kevésbé szoros kapcsolatban lévő egyesületekben. Ezek között leghíresebb a „Mystic Shrine” egyesület. A „Titokzatos Erekljeszekerény” tagjai csak szabadkőművesek lehetnek; palotáikat mór

stílusban építik fel, az egyes helyi csoportok arab neveket kapnak, s a tagok társas összejöveteleiken piros fezt viselnek. Évente más és más város a „shrinerek” mekkája, ahová kongresszusra gyűlnek össze feleségeikkel egyetemben, s ilyenkor az utcán is piros fezt viselnek még a legkomolyabb öreg urak is. Az 1923. évi washingtoni kongresszusra hetvenezer autóval érkeztek meg a shrinerek s napokon át felforgatták a várost. Természetesen Harding elnök is köztük volt s piros fezt kellett azokon a napokon járnia a városban. A „Shrine” mindenben (hasonlít a német Schlaraffokhoz, azzal a különbséggel, hogy a shrinereknek sokkal több a pénzük.

Kevésbé vidám a „Jávorszarvasok” társasága A „Benevolent and Protective Order of Elks”, a Jávorszarvasok Jótékony- és Védő Rendje szintén szabadkőműves alapon van megszervezve; minden valamirevaló városban klubot tartanak fenn, s a tagok, akik egy kis arany agancsot viselnek jelvény gyanánt a gomblyukban, minden klubban otthonra és jóbarátokra találnak. A Jávorszarvasok száma 875.000. Évenként kb. két millió dollárt fordítanak jótékonyra, egyebek között a nyomorék gyermekek otthonait ők tartják fenn. A rend tisztviselői furcsán hangzó címet viselnek: a legfőbb tisztviselő rangja: Grand Exalted Ruler, „nagy fenséges uralkodó”, mellette működik: a Nagy és Tiszteletreméltó Vezérlovag. Nagy Kincstárnok, Nagy Páholyzáró, Nagy Káplán. A „Moose”-ok a „gím-szarvasok rendjét” alkotják, ugyanígy működnek, mint az Elk-ek de számuk kisebb. Még kisebb a Baglyok rendje, akiknek páholyait „fészkek”-nek nevezik. Ezekkel szemben óriási nagy szervezet az „Independent Order of Odd Fellows”, a Furcsa Legények Független Rendje, melynek elnökét egyszerűen „Nagy Felség” címmel illetik. Ezek is a szabadkőművesség függelékei, számuk meghaladja az egy milliót; 1913-ban 7,660.354 dollárt adtak jótékony célokra. Egész sereg olyan „Testvéri szervezet” van, amelynek tagjai kizá-

rólág zsidók; legnagyobb közöttük az Independent Order of the Sons of Israel, „Izrael Fiainak Független Rendje”.

Aki semmi fraternity-hez nem tartozik, az csak olyan senki-ember. Ezért a katolikusok, akik szabadkőművesek nem lehetnek, szintén megteremtették a maguk szervezetét, amelynek neve: „Knights of Columbus”. „Columbus Lovagjai”, természetesen nem páholyokban, hanem „conciliumokban” csoportosulnak s minden concilium neve egy olyan helynév, mely Columbus élettörténetében szerepelt; ezen kívül minden conciliumnak száma is van. A Columbus lovagokat bizonyos válogatás útján veszik fel; tagdíjuk különöző, a felvételi díj náluk is száz dollár körül van. Az egyes „council”-oknak többé-kevésbé fényes Mub-házai vannak, amelyek mindenben igyekeznek a szabadkőművesség intézményeivel versenyezni. A társasélet a Columbus Lovagoknál fesztelen és vidám, de a tagok havonként közös gyónásokat is végeznek, melyek azonban nem kötelezőek. A Columbus Lovagok száma, bár ez az intézmény még nincs húsz éves se, már közel jár a százezerhez, s klubházaik minden város társas életében nagy szerepet játszanak.

Az amerikai protestánsoknak az egyesületi élet terén legnevezetesebb alkotása az YMCA, a Young Mens Christian Association, mely ma már mind az öt világrészben el van terjedve. A Fiatalkeresztény Szövetsége olyan klubokat tart fenn, amelyekben minden keresztény fiatalember igen olcsóért (havi 9—18 dollárért) lakást is kaphat. A nagy városokban, ahol a „hónapos szobák” vagy nagyon nyomorúságosak, vagy csak uzsoraáron kaphatók, a YMCA megbecsülhetetlen intézmény. A legtöbb YMCA házában étkezni is lehet, jól és nagyon olcsóért, — az intézmény deficitjét fedezik a jószívű emberbarátok. Igen sok tanfolyamot is tart fenn a YMCA, hogy tagjainak műveltségét emelje, vagy hogy kenyérkereső pályára a lehető leggyorsabban kioktassa őket. Nők számára is

létesítettek már ugyanily intézményt YWCA, Joung Womens Christian Association címmel.

Igen előkelők az úgynevezett „görög betűs testvériségek”. Ezek már másfél század óta virágzó intézmények az amerikai college-okban; eredetileg titkos társaságok voltak, sőt némelyik szabadkőműves páboly volt. Ma a „görög betűs testvériség” inkább egy előkelő klub, melybe csak oly diákokat vesznek fel, akik v college első és második évfolyamában kitüntették magukat s ezenkívül elég jómódúak is. Két vagy három görög betű a testvériség neve; pl. Kappa Alpha, vagy Psi Delta Üpsilon, stb- A betűk állítólag egy-egy görög jelszónak a kezdőbetűi. A legtöbb ily testvériség országos jellegű egyesület, melynek fiókegyesületei vannak az egyes egyetemi városokban; a fiók neve: chapter, „káptalan”. A káptalannak rendszeren pazarul berendezett klub-háza van, húsz-harminc tag számára. A káptalanban főúri módon élnek a fiúk, míg tanulmányaikat be nem végzik, s a megüresedő helyekre a káptalan választja meg az új tagokat a legjobb tanulók közül, — nem feledkezve meg arról, hogy az új tagok elég vagyonosak is legyenek. A „káptalanokban” a szegényebb diákok teljesítenek iuasi szolgálatot, s ezért étellemezést kapnak és heti 2 dollárt. A tanulmányait bevégzett diák továbbira is tagja marad a testvériségnek, vele az érintkezést fenntartja s ha teheti, áldozatokat is hoz érte. Aki valamely görög betűs testvériségnek tagja, az egy idegen egyetemi városba érve, legelőször is testvériségének a káptalanházát keresi fel, ott száll meg, s a káptalan tagjaival vezeteti be magát a társaságba. A leány-diákoknak is vannak görög betűs testvériségei, melyeket azonban természetesen nem fraternity-nek, hanem sorority-nek neveznek. A fiúknak mintegy negyven, a leányoknak pedig húsz görög betűs testvériségük van, 1500 klub-házzal, s negyedmillió taggal; ezeknek mintegy kilenctized része persze már túl van a college-tanulmányokon. Demokratikus szempontból furcsák ezek a görög betűs test-

vériségek, mert hatalmasan fejlesztik a kaszt-szellemet s az előkelősökre való hajlamot, mely úgysis túlteng már a college-diákokban.

A kisebb jelentőségű, többé-kevésbé titkos társaságok között gyakran emlegetik „Pythias lovagjait”, a Royal Arcanum-ot (Királyi Titok), az Improved Order of Herptasophs-t (A hét bölcs javított rendjét), az Arany Sas lovagjait, stb. Nyílt, patriotikus egyesületet alkotnak pl. a Forradalom Leányai, akik a nagy forradalomban már szerepelt amerikaiak leányai, s a Steuben Society tagjai, akik mind német származású amerikai polgárok.

A titkos egyesületek közül leghíresebb a Ku-Klux-Klan, mely az amerikai sovinizmus jegyében éles harcot folytat általában az idegenek, különösbben pedig a katolikusok, zsidók és négerék ellen. Az egyesület neve a tagok számára: a Láthatatlan Birodalom, az elnök „császár” címet, s a főtitkár „Birodalmi Bölcs” címet visel.

Valamennyi egyesületnél befolyásosabb az American Legion, mely a kiszolgált katonákat (veteránokat) foglalja magában, s amelynek az a célja, hogy a polgári társadalomtól minél több kedvezményt szerezzenek a volt katonák számára. Nincsen olyan politikai kérdés, amelybe a Legio bele ne szólna, s fellépése nem egyszer volt már döntő jelentőségű a közéletben.

A ZSIDÓK

Amerikában is van antiszemitizmus, de „zsidókérdés” nincsen. A helyzet megismeréséhez tudni kell a történeti előzményeket.

A mai Egyesült Államok területén 1652-ben jelentek először a zsidók. Braziliából jöttek, ahova Spanyolországból kerültek. A mai New-Yorkot, ahol Északamerikában legelőször mutatkoztak, akkoriban a hollandok tartották kezükben és Nieuw Amsterdammak hívták. A város féllábú kormányzója, Pieter Stuyvesant el akarta őket kergetni, de a hollandi kormány pártjukat fogta és megengedte nekik a letelepedést. Pár évtized múlva már Portugáliából, Hollandiából, Németországból, sőt Lengyelországból is érkeztek zsidó bevándorlók New-Yorkba és környékére. Polgári jogokat elég lassan vívták ki, Marylandban 1825-ig nem volt hivatalviselési joguk. Kezdetben nem valami nagy patrióták lehettek, nyilván azért, mert a XVIII. század közepén sok üldözésben volt részük. Washington seregében összesen csak ötven zsidó harcolt az angolok ellen, míg a világháborúban már háromszázezer amerikai zsidó vett részt. New-Yorkból inkább délfelé húzódtak a zsidók; a déli államokban az első nagy cukorültetvényeket ők létesítették. Közülök sokan elangolosodtak és kikeresztelkedtek. A déli államok dús-

gazdag családainak jórésze zsidó eredetű. 1882-ben megkezdődött az orosz és a galíciai zsidók bevándorlása, óriási méretekben, évenként százezerszámra. És azóta van Amerikában antiszemitizmus.

Az orosz és lengyel zsidók ellepték New-Yorkot, ahol a számuk ma a másfél milliót meghaladja. Egy félmillió helyezkedett el a környéken, mintegy hárommillió pedig nyugatra ment, egészen Chicagoig.

Az orosz zsidók civilizálatlansága azzal, hogy egy tömegben maradtak New-Yorkban, nagyon kirívóvá vált még Amerikában is, ahol nincsenek hozzászokva ahhoz, hogy a bevándorlóktól valami magas műveltséget követeljenek. Magukkal hozták természetesen azt a szívoságot, mely még Oroszországban is fentartotta őket s az üzleti életnek azon a keskeny területén, amelyen érvényesülni akartak, legyőzhetetlen konkurenciát csináltak az amerikaiaknak. Nem volt meg bennük az amerikai kereszténynek nagyfokú álszenteskedése s aki közülök erkölcstelen volt, az nem titkolta erkölcstelenségét, halvány sejtelmük sem volt arról, hogy a „gentleman” vajjon mi lehet — egész brutálisan keresni akartak s mivel uzsoratórvény, munkásvédelem és egyéb efféle dolog Amerikában még nem volt, rop-pant gyakorlattal kihasználták a maguk javára a helyzetet. Lépten-nyomon beleütköztek abba az ethikába, melyet bensejében New-York keresztény társadalma sem nagyon respektál ugyan, de legalább külsőleg úgy tesz, mintha tiszteletben tartaná. Ehhez járul még az is, hogy az orosz zsidó, aki a legnagyobb elnyomatás országából minden átmenet nélkül a legnagyobb szabadság országába lépett át, sokszor nem bír különbséget tenni a „szabad” és „nem szabad” közt — még kevésbé az „illik” és „nem-illik” között.

Az amerikai antiszemitizmus abban nyilatkozik meg, hogy nagyon sokan vannak, akik a zsidósággal semminemű érintkezést nem akarnak: nem barátkoznak velük, házukba zsidó lakót nem fogadnak be, zsidó alkalmazottat nem tartanak és zsidóval üzletet nem

kötnek. Szóval: az amerikai antiszemitizmus egészen passzív természetű. Súrlódások ebből annál kevésbé származhatnak, mert ha antiszemitizmus nem volna is, a helyzet akkor is ugyanaz volna. A bevándorolt orosz zsidó az angol nyelvből rendszeren csak annyit tanul meg, amennyi az üzleteinek lebonyolításához szükséges — yiddish lapokat olvas, yiddish színházba jár s az egészen más kultúrájú, igazi amerikaival való társas érintkezésre, sőt nagyjában még az üzletkötésre is képtelen. A bevándorló mohón igyekszik pénzt szerezni, tehát olcsó, sőt igen olcsó lakást akar s a ruházkodást kivéve, egyelőre semmiben sem alkalmazkodik az amerikai szokásokhoz. Egy tömegbe összeverődve és összezsúfolva, egymás közt élnek s egymás közt bonyolítják le az üzleteiket is. Hogy az amerikai antiszemitizmus nem a fajnak szól (és még kevésbé a vallásnak), az abból nyilvánvaló, hogy azokkal az orosz, zsidókkal, akik aklimatizálódtak s az amerikai kultúrát magukba szívták, mindenki kivételt tesz. Viszont az is igaz, hogy az amerikai zsidóság, amint az amerikai műveltség fokára emelkedik, hátat fordít nemcsak a ghettnak, hanem az egész zsidóságnak: egy kis részük megkeresztelkedik, a nagyobb részük pedig vallási dolgokban indifferenssé és végül felekezetenkülivé válik. A fajnak legjava, legértékesebb része magasabb erkölcsi álláspontra helyezkedve „csak azért sem” hagyja el őseinek hitét, ha a kultúra magasabb fokára jut és a társadalomban pozíciót vív is ki magának — de ezek már csak formailag zsidók, a valóságban elszakította őket a zsidóságtól Amerika kultúrája. A zsidó társadalom műveltebb részének Amerikában már csak igen laza kapcsolata van a zsidósággal, s minél műveletlenebbek maradnak a zsidók, annál tovább él bennük a faji öntudat.

Az antiszemitizmus európai formái csak elvétele mutatkoznak Amerikában. 1923-ban a syracusei egyetemen volt egy kis mozgalom, melynek az volt a célja,

hogy a zsidó fiúk menjenek el az egyetemről, de a mozgalom lezajlott anélkül, hogy bárkit bántalmaztak volna s az összes zsidó fiúk megmaradhattak az egyetemen. A zsidó fiúk ellen az volt a kifogás, hogy nem alkalmazkodnak az amerikai kultúrához, „nem vesznek részt a sportokban, ritkán fürdenek, limburgi sajtot esznek a tanteremben, hagymás étkekkel táplálkoznak, művelt társaságba nem bocsájthatók be”. Az egyetemi hatóság leintette az ifjúság mozgalmát — viszont felszólította a zsidó hallgatóságot, hogy „amennyiben ez vallási érzelmeikkel nem ellenkezik, alkalmazkodjanak az amerikai társadalmi szabályokhoz”. Ez az alkalmazkodás persze máról-holnapra nem történhetik meg, s az apró súrlódások nem egyhamar szűnnek meg, de egyéb következményük nincsen, mint hogy a keresztény és zsidó ifjak között az érintkezés egészen hűvös. Ez igen érthető oly országban, ahol a fehérbőrű egyetemi hallgató nemcsak a feketebőrű, hanem a sárgabőrű diáktársával sem hajlandó semminemű társadalmi érintkezésbe bocsájtkozni.

Miután az amerikai zsidóságnak annál jobban el kell szakadni a fajától s annak hagyományaitól és szokásaitól, minél magasabbra emelkedik a társadalmi ranglétrán — érthető, ha az amerikai zsidóság nem tolong az értelmiségi pályákra. Az intelligensebb zsidó családok gyermekeikkel még elvégeztetik a középiskolát, de egyetemre már csak igen kivételesen küldik őket. Az értelmiségi pályák közül csak kettő vonzza őket: a színművészet és az újságírás. A színházi vállalkozásnak több, mint kilenczted része zsidó kézben van, s a színészek és színésznők nagy többsége zsidó. A yiddish nyelvű színházak felette állnak az amerikai színészetnek s a yiddish színész és színésznő, amint jól megtanul angolul, fölényes diadalt arat az amerikai színésszel szemben. A sajtóban, mint mindenütt a világon, úgy az amerikai nagy városokban is a zsidók dominálnak; csak a vidéki lapokat írják keresztények. De a zsidó újságíró már sohasem megy a templomba s

New-Yorkot és Chicagót kivéve, ahol politikailag is igen befolyásos a zsidóság, a legtöbb zsidó újságíró le is tagadja, hogy neki valaha köze volt a zsidósághoz. Feltűnő jelenség, hogy míg New-York városában minden negyedik ember a zsidó vallás kötelékében van és minden harmadik embernek van vagy volt valami köze a zsidósághoz, a newyorki ügyvédeknek a tizedrésze sem zsidó. Aránytalanul csekély a zsidók száma a banktisztviselők között; a legnagyobb bankokban azonban, a legfontosabb állásokat rendszeren zsidókkal töltik be. A magánbankár túlnyomó többsége keresztény. Az amerikai hiteléletben a zsidóság általában nem annyira mint hitelező, hanem inkább, mint adós szerepel: sok hitelre van szüksége ügyleteinek a lebonyolításához. Hogy a bankárság nem vonzza őket, abban része van az amerikai bank-törvényeknek is, amelyek egyszerű, rideg, adminisztratív hivatalnok szerepére kárhoztatják az amerikai bankárokat. Üzleti tehetség az amerikai bank munkájának lebonyolításához nem szükséges.

Érdekes volna tanulmányozni azt a kérdést, hogy az amerikai zsidók között miért olyan feltűnően sok az iparos? A zsidó elsősorban kereskedő nép már évezredek óta. Az egész Amerika ruházati ipara csaknem kizárólag zsidók kezében van; nemcsak a munkáltatók zsidók, hanem a munkások is. Az ötvösség és ékszeripar munkásainak többsége szintén zsidó s a szűcsök között is alig találhatunk keresztényt. Tudjuk, hogy a spanyol és portugál zsidók között négy-ötszáz évvel ezelőtt nagyon sok volt az ötvös, de Amerika mai ötvöseinek nagy része orosz-, illetve lengyelországi származású zsidó, akinek ősei minden egyébgel foglalkoztak, csak ötvösséggel nem; atavizmusról itt szó sem lehet; talán az anyag drágasága, mely a munkást nagy figyelemre és sok számolásra készíti, okozza azt, hogy ezt az iparágat a zsidók vették kezükbe Amerikában. A szűcsipari munkások zsidó többsége érthető, mert a prémkereskedés egészen az orosz zsidók kezében van s

a prémkereskedés és a szücs mesterség: igen sok üzletembernek közös foglalkozása.

Amerikának hivatalos adatok szerint harminckilenc nemzetisége van s ezek között legjobban szervezhető a zsidóság. Ez magyarázza meg, hogy a zsidóságnak pl. New-Yorkban sokkal nagyobb a politikai hatalma, mint amennyi számarányánál fogva megilletné. Ennek természetesen következményei is vannak: a választásokon az győz, akihez a zsidók csatlakoznak. És antiszemita ide, antiszemita oda – a nagy és helyi politikában a new-yorki zsidók ez idő szerint a katolikusokkal vannak nagyon szoros barátságban s a protestánsok rovására ők osztozkodnak az összes állásokon. A zsidók száma ugyan nagyobb, mint a katolikusoké, de a polgármesterséget átengedik a katolikusoknak, viszont a bírói állásokon, a kihágási bírótól kezdve a legfőbb törvényszék tagjaiig, szépen megosztózkodnak. Tizenegy hónapon át kerülnek egymással a „társadalmi” érintkezést, de októberben, a választási harcok idején egymás nyakába borulnak.

A „SZÁRAZ” AMERIKA

A legnehezebb amerikai problémák egyike a szesztilalom ügye. Az általános szesztilalom oly beavatkozás az egyén jogaiba, hogy éppen a szabadság hazájában, az Egyesült Államokban volna legkevésbé megengedhető. Ha egy józan, reális gondolkozású és mindenk felett szabadságszerető nép a teljes alkohol-tilalom álláspontjára helyezkedett, akkor erre nagy okának kellett lennie. De erről az okról nem világosít fel bennünket senki. Mert az, hogy az alkohol-tilalom egy jól átgondolt népmentő akciónak a következménye, éppen olyan kevésbé komoly felfogása a dolognak, mint az európai lapoknak az a szokása, hogy csak a humoros rovatban emlékezik meg a szesztilalomról. Hol van tehát az igazság? Igen nehéz megállapítani, de megkíséreljük. Járjunk el azzal a módszerrel, melyet az orvos használ, mikor igyekszik helyes diagnózist csinálni s lássuk először is a „jelen állapotot”.

A „status praesens” az, hogy az Egyesült Államok-egész területén érvényes törvénnyel, az 1776. évi országos alkotmányba, XVIII. módosító függelék gyanánt, be van iktatva az általános szesztilalom. Egy másik törvény értelmében fél százaléknál több szeszt tartalmazó italt gyártani, forgalomba hozni, eladni vagy szállítani szigorú büntetések terhe alatt tilos. Papok

évenként körülbelül hatvan literig terjedő mennyiségben vásárolhatnak bort oltári célokra, hatósági engedéllyel és a hatóság által kijelölt cégnél. Orvosok gyógyítási célokra bizonyos mennyiségű szeszes italt rendelhetnek e célra készült rendelőlapon a betegeknek, egy-egy betegnek legföllebb 223 köbcentiméter mennyiségben. Ezen túlmenően minden szeszes ital tilos. Ez a jogi helyzet. A tényleges helyzet pedig az, hogy nincsen a világon olyan város, amelyben e percben oly sok ember volna részeg, mint New-Yorkban.

Ezek szerint úgy látszik, hogy az alkohol-tilalom csak papíron van meg és hogy az amerikaiak ma is éppen úgy isznak, mint a tilalom előtt. Ennek a megállapítása után a legtöbb ember nem is foglalkozik tovább az alkohol-tilalom problémájával. Ezt a kényelmes módszert azonban mi nem követhetjük, ha a problémát meg akarjuk érteni. Bizonyos, hogy nagyon sokan isznak Amerikában, de az is bizonyos, hogy sokkal többen innának, ha a törvény nem tiltaná. Mindenekelőtt az amerikai viszonyok közé kell képzelnünk magunkat, ahol nem „véletlenül” nagyok a dolgoknak méretei. Minden „túlzás”, ami Amerikában tapasztalható, éppen olyan természetes dolog, mint hogy a tropikus vidékeken magasabbra nő a pálma, mint Szibéria északi sivatagain a fűszál. Amerikában az élet a legnagyobb erő kifejtést követeli az embertől, de felébreszti benne a legnagyobb mohóságot is és ha tilalom nem volna, a legszegényebb ember is tökéletesen lerészegedhetnék keresményének igen kis töredékéből. És minden tisztelet adassék meg” Amerikának, de emellett nem hallgathatjuk el, hogy öt világrész söpredéke százötven éven át nagy tömegekben vándorolt Amerikába s igen széles néprétegek még ma is a kultúra olyan fokán állanak, hogy ha mesterségesen le nem fékezik brutális szenvedélyeiket, a közre nézve veszedelmesekké válhatnak. A kultúra alacsony színvonalán álló egyén az amerikai életnek csak azt az oldalát látja, amely hozzá legközelebb esik: a végtelen kíméletlenséget, a végtelen

önzést s „aki bírja, marja” az egyetlen erkölcsi törvény előtte. Ez a korlátlan egoizmus felszabadítja az emberben lakozó bestiát és ha még- szeszt is adunk neki, nincs az a hatalom, mely bírna vele. S ez nemcsak a friss bevándorlókra vonatkozik, hanem azokra a civilizációtól távolabb eső nagy vidékekre is, hol Amerika népe körülbelül a sátoros cigányok kultúrfokán él s tanítót, papot egész életén át nem lát.

Ez a népréteg ma is iszik, de nem annyit, mint a tilalom előtt. Mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy az ital ma nagyon drága Valóságos fényűzési cikk. Ami eredményt az alkohol-elleni küzdelem felmutathat, azt nem a szigorú törvényekkel éri el, hanem az ital megdrágításával. Évről-évre növekszik a szesztilalom megszegése miatt elítéltek száma. Ez csak látszólag bizonyítja azt, hogy terjed az iszákosság; a valóság az, hogy szigorúbb, kiterjedtebb és hatásosabb a tilalom ellenőrzése. Az ítéletek számának növekedése azt azonban mindenesetre bizonyítja, hogy a büntető intézkedések nem tartják vissza a népet a szeszfogyasztástól. Az ital drágasága azonban sokakat visszatart az iszákosságtól. Itt csak egyféle ital jöhet számításba: a whisky, a rozspálinka egyik faja. Egy pohárka (körülbelül 25—35 köbcentiméter) whisky átlagos ára 25 cent. A régi jó kentuckyi vagy kanadai whiskyből három-négy pohárka elég volt annak, aki nem erős ivó, ennyitől már rózsás színben látta az eget és némileg bizonytalanul rakta egymás elé a lábait. A mai forgalomban kapható whiskyből ugyanaz az ember nyolc-tíz pohárkával is megiszik, a mámor ára tehát legalább két dollár. Azonban senki sem iszik magában; Amerikában a „tritolás” (to treat) éppen olyan közöséges szokás, mint Magyarországon a kocintás: ivás közben az ember „kínál” s ha nincs jelen valamely jóbarát vagy ismerős, meg kell kínálni a legközelebbi idegent; ez pedig tudja a tisztességet és visszakinál, azaz az ivásnak se vége, se hossza. A whisky minősége száz eset közül százegy esetben igen hitvány, valódi ital csak úri

helyeken kapható; a korcsmai vagy „kéz alatt” árusított whisky alapanyaga igen sok esetben methylalkohol; az egészségre fölötte ártalmas mérég az ilyen pálinka. Karácsonykor százakra rúg azoknak a szerencsétlen embereknek a száma, akik a mérég-pálinkától meghalnak, vagy hirtelen megvakulnak.

Az úgynevezett „jobb körökben” ma körülbelül úgy isznak, mint azelőtt. A „jobb körök” már igazi amerikaiak, nincsenek ráutalva a társadalomnak arra a legkártékonyabb rétegére, mely a legalacsonyabb néposztály tudatlanságának, szenvedélyeinek és gyámoltalanságának kiuzsorázásából él, az igazi amerikai valódi csempészekről vásárolja az italát s nem álcscsempészekről, akik newyorki odúikban gyártják az árúikat. A whisky legális, gyógyszerési ára körülbelül 2 dollár 0.9 literenkint; ugyanez az árú csempészeknél vásárolva, illetve a tiltott kereskedelmi forgalomban 4—5 dollár. Miután az előállítási ár Kanadában vagy a Bermunda-szigeleken körülbelül egy dollár, az italcsempészet igen kiadós üzlet. És biztos üzlet, mert az amerikai a megbízható italért szívesen ad 4—5 dollárt s „a piac minden mennyiséget felvesz”. Nem mese, hogy igen sok hajó kizárólag ital-csempészetrel foglalkozik. Az amerikai parttól 18 km. távolságban az italszállító hajó már megtámadhatatlan; 18 km. zónán kell tehát észrevétlenül átvergődni és partraszállítani az árút, hogy a szállítmány óriási hasznát a hajórakomány tulajdonosa bezsebelhesse. Az amerikaiak képzelete a csempész-hajót persze egész flottává növeszti; szinte naponként jelzik a lapok, hogy „a jerseyi partok előtt rhumfleet mutatkozik” s a kormány egész hajórajra áll résen, hogy az árút partra ne szállíthassák. A legtöbb esetben mégis sikerül a partraszállítás. A legtöbb ital Skótországból kerül Amerikába. A szállítmányt előbb a Bermuda-szigetekre viszik, melyek még angol gyarmatok, de már csak kétnapi járásnyira vannak Amerikától. Bermudában székelnek a főcsempészek, akik vitorlásokat vagy kisebb gőzösöket bérelnek árújuk

szállítására 24 üveg whisky van egy-egy ládába csomagolva s a ládák partra dobálása és autókon való elszállítása csak percek műve. Vannak csempészhajók ágyúkkal felszerelve s a csempészek támadás esetén, ha nem tudnak elmenekülni, védekezni szoktak. Tettenérés esetén természetesen elkobozzák a hajót is de a haszon oly nagy, hogy két-három út kifizeti a hajó árát.

Egy kis igazi whisky tehát igen sok amerikai családnál található. Rendszeren csak vacsora után kerül a sor az italra, ha éppen vendég van a húznál. Jobbfajta vendéglő csak törzsvendégeinek ad italt, kis kávécsészékben kimérve. Ez az alakoskodás csak a nagyobb hatás kedvéért van; ott, ahol whiskyt adnak, az üzlettulajdonos sokkal jobb viszonyban van a környékbeli rendőrséggel, semhogy holmi kellemetlen meglepetéstől kellene tartania. Az előkelő mulatóhelyeken természetesen francia pezsgő is kapható, üvegenként 25—30 dollárért.

Az ivásra tehát a lehetőség megvan, de az alkalmak mégis erősen korlátozva vannak. Az alkohol-ellenes mozgalom vezetői joggal hivatkozhatnak arra, hogy ez — eredmény. Viszont velük szemben az alkohol-tilalom (prohibíció) ellenfelei joggal hivatkoznak arra, hogy millió meg millió amerikai, aki különben tisztességes, derék ember, kénytelen megszegni a törvényt a szesztilalom miatt s így a prohibíció milliószámra termeli a törvényszegőket és a hipokritákat, akik vizet prédikálnak, de whiskyt isznak. Erkölcsi szempontból kétségtelenül rettentő hátrányai vannak a prohibíciónak.

A prohibíció előtt az Egyesült Államok népe évente átlag 130,000.000 gallon whiskyt ivott és 900,000.000 gallon sört. (Egy gallon 3.6 liter.) Most az orvosok betegek számára évente átlag kétmillió gallon pálinkát rendelnek s ezenkívül 542 sörgyár összesen 170,000.000 gallon felszázalékos sört hoz forgalomba. Hogy engedély nélkül, a törvény megszegésével mennyi pálinkát, sört, bort stbit isznak az amerikaiak, arról természetesen nincsen statisztika. A prohibíció megtartásán 3381 tiszt-

viselő örködik; ezek közül 1522 titkosrendőr. Ezeken kívül azonban mintegy kétszázezer rendőr, aki más szolgálatot is végez, a proibíció megszegői ellen is köteles fellépni, ha erre őket valaki felszólítja. A pártok mentén külön hajóraj örködik a szesztilalom megtartásán. Eddig mintegy kilencvenezer embert ítéltek el a szesztilalom megszegése miatt, de a kihágások száma egyre gyarapszik. Vannak bírák, különösen New-Yorkban, akik rendszeren felmentik azokat, akiket a szesztilalom megszegése miatt állítanak eléjük, de vannak oly esetek is, amikor a bíró könyörtelen. A legkegyetlenebb ítéletet Indiana állam egyik városában, Garyben hozták 1923 április 28-án, amikor egy proibíciós perben 75 vádlott közül 55-öt elítéltek. Az elítéltek között volt Johnson polgármester, aki 18 havi fegyházat kapott; Dunn bírót és Hunter államügyészt, Barnes közmunkatanácsost és Lucas városi ügyészt ugyanakkor egy-egy évi fegyházra ítélték. A drákói ítéletek senkit sem riasztanak vissza sem az ivástól, sem a csempészéstől, mely jól jövedelmez; ez ma egyike a legjobb iparoknak Amerikában. Ma már külön nyelve is van ennek az iparnak. Az italcsempész „bootlegger” (csizmás lábszárú), a pálinka „moonshine” (holdvilág, mert holdvilágnál szállítják), a fél percentes ital „soft drink” (lágy ital).

Ez a „jelen állapot”. A diagnózis előtt azonban figyelmet kell szentelnünk az „előzményeknek” is, már amennyire felismerhetők. A proibíciónak egy mértékletességi mozgalom volt az előzménye, mely körülbelül egyidőben indult útjára Európában és Amerikában. A mozgalom leelőször Kanada egyik tartományában, Ontarióban jutott el a teljes szesztilalomig, mintegy harminc évvel ezelőtt. (Később csaknem egész Canada eltiltotta a szeszt s 1923-ban és 1924-ben az egész Canada megszüntette a tilalmat.) A háború kitörésekor vált az alkohol körüli harc oly hevesé, hogy az Unió egyes államai törvénybe iktatták a szesztilalmat. A „nedves” (alkohol-pártoló) és a „száraz” (alkohol-ellenes) államok

nem ismertek fontosabb kérdést a prohibíciónál; az egyik politikus azzal dicsekedett, hogy ő „oly száraz, mint a csont”, a másik pedig arra volt büszke, hogy ő „oly nedves, mint az óceán”. Legtovább maradtak nedvesek azok az államok, amelyekben sok a frissen bevándorolt elem; de ezek is sorra letörtek s 1919 január 29-én törvénybe iktatta a kongresszus, hogy „mérgező folyadékoknak ital céljára való gyártása és szállítása az Egyesült Államok területén törvénytelen”. 1920 jan. 29-én ez a törvény, mint az alkotmány szerves része, életbe is lépett. Hogy az alkotmány e módosításának, mely a polgárok egyéni szabadságát lényegesen korlátozta, büntető szankciója is legyen, Volstead képviselő nyomban beterjesztett egy törvényjavaslatot, mely meghatározza, hogy mi értendő a „mérgező folyadék” alatt: „minden oly ital, mely fél százaléknál több szeszt tartalmaz” s büntető szankciókat állapít meg a törvény megszegőivel szemben. 1919 október 27-én Wilson elnök vétőjogával élt e törvényjavaslattal szemben, a képviselőház azonban 176 szavazattal 55 ellen, a szenátus pedig 65 szavazattal 20 ellen újra megszavazta a prohibíciós javaslatot, mely ezzel, az elnök vétője ellenére is, törvényerőre lépett. Nyolc állam saját törvényhozása útján, huszonöt állam pedig népszavazás útján hozzájárult a prohibícióhoz. Csak két állam volt, amely kijelentette: hogy neki nem kell a prohibíció: Connecticut és Rhode Island. A nagy többség a tilalomnak az alkotmányba való beiktatása mellett foglalt állást.

Ezeknek a tényeknek az ismerete után most már feltehetjük azt a kérdést, hogy mindez miért történt! Több, mint valószínű, hogy itt egynél több ok hatott közre. Elsősorban valószínű, hogy a háború nélkül nem sikerült volna az alkotmányba beiktatni a prohibíciót. A háború befejezésekor Amerika félt a katonáitól. Amíg a háború tartott, minden katonát hősnek kellett tartani; Amerika érdeke volt, hogy minden katonája hősnek érezze magát; a katonának nagyon sok dolgot elnéztek, amit a polgárnak nem s joggal lehetett tartani

attól, hogy a hazatérő katonák a háború után is elsősorban hősöknek fogják magukat tekinteni és csak másodsorban polgároknak. Ha a hazatérő katonák még inni is fognak, nincs az a hatalom, amely meg tudná őket fékezni. A hazatérő katonaság számára tehát meg kellett csinálni a szesztilalmat s a tilalom érvényesítése céljából a csapatok hazaszállítását a lehetőségig halogatni kellett. Így kívánta az ország közrendje. Hogy a katonákat sikerült igen rövid idő alatt békés polgárokká átváltoztatni, abban része volt a prohibíciónak is. Közrejátszottak továbbá politikai és üzleti érdekek is. A rendkívül hatalmas szeszipar majdnem kizárólag német kézben volt, le kellett tehát törni. A német sör- és pálinkagyárak helyében egy egészen új iparág keletkezett: az alkoholmentes italok gyártása. Ezek többnyire teljesen értéktelen kotyvalékok, de éppen azért, mert előállításuk jóformán semmibe sem került, elterjesztésük mesés jövedelmet ígért. A „gyömbérsör” (ginger ale, gyömbér-lé szóda vízzel és egy kevés cukorral keverve) 0.4 literes palackonként 20 cent (anyag-értéke egy cent), a coca-cola, félszázalékos sör és más kotyvalék szintén ilyen drága. Ezeknek az italoknak a gyártói millió dollárokat fektettek bele az alkohol-ellenes mozgalomba, úgyszintén a különböző forrásvizek tulajdonosai is. A „forrásvíz” egyszerű kútvízből készült enyhe szóda víz, kis palackja 25 cent. És fogyasztják, mert „valamit csak kell inni”. Az alkohol-ellenes mozgalom tehát abban a helyzetben volt, hogy sok képviselőnek és szenátornak választási segítséget nyújthatott s ezzel a szavazatokat lekötötte a prohibíció mellett. Egyes felekezeteknek is nagy érdekei fűződtek a prohibícióhoz. A püspöki methodista egyház papsága, már csak a saját érdekében is, szigorú fegyelem alatt tartja a híveket; ebben az egyházban már régen fennáll a szesz-tilalom, és ennek a felekezeti tilalomnak az összességre való kiterjesztése már csak azért is kívánatos volt, hogy az ital megengedése más felekezetekhez ne csábítsa a híveket. A methodista

papság oly hevességgel vetette rá magát a prohibícióra, mintha ez lett volna legelső léteérdeke s a prohibíció támogató korcsma-ellenes szövetség (Anti-Saloon League) ma is kizárólag a methodista egyház kezében van. A prohibíció okainak kutatásánál joggal hívjuk segítségül a néplélektant is, Amerikában minden propagandának van eredménye, melyet nagy szenvedéllyel és kitartással üznek; nem azért, mintha a nép könnyen engedné meggyőzetni magát, hanem azért, mert a legtüzesebb próféta propagandájában is munkamennyiséget lát, mely méltánylást és sikert érdemel. A rab-szolgasfelszabadító propaganda nem azért vitte háborúba Amerikát, mintha az északi államok népének lelkiismerete egyszerre felébredt volna és az északiak szíve egyszerre megesett volna a szegény négek sorsán, hanem egyéb okok mellett azért, mert méltányolták az abolicionista mozgalom energiáját. A házaló ügynöktől sem azért vásárolnak, mert az árúja jó vagy olcsó, hanem azért, mert az ügynök jól dolgozik: fárad, tolakodik, ügyesen mutatja be és erőteljesen dicséri árúját stb. A nép rábeszélhetősége nem nagyobb, mint másutt: nem a meggyőződés, hanem az agitátor munkájának elismerése viszi az amerikaiakat az agitátor táborába

Lássuk már most a prognózist.

A prohibíció nem marad fenn, mert a prohibíció logikai képtelenség. Az amerikai polgár vissza fogja követelni egyéni szabadságát, melynek egyrészét a prohibíciónak az alkotmányba való beiktatásakor eladta s szabadságát kétségtelenül vissza fogja kapni. Más kérdés, hogy mikor? Pár éven belül semmi esetre. Ha pedig sikerülni fog a prohibíciót tizenöt-húsz évig fentartani, akkor a hatása már rendkívül fontos és rendkívül nagy lesz. A most felnövekedő nemzedék ugyanis, mely 1919 előtt annyira serdületlen volt, hogy még nem szokta meg a szeszt, az absztinenciában növekedve fel, nagy többségében absztinens lesz s kétségtelenül nagy hatást fog gyakorolni az utána

következő nemzedékre is. A szeszfogyasztás tehát nem ma, nem is holnap, hanem tizenöt-húsz év múlva fog észrevehetően és tartósan csökkenni, ha a prohibíciót sikerülni fog addig fentartani.

A prohibíció-ellenes mozgalom egyelőre csak apró sikereket érhet el. Így 1923 május 9-én kieszközöltek egy bírói döntést, amely szerint a gyakorló-orvos annyi szeszt rendelhet a betegének, amennyit jónak lát. Ugyanabban az évben New-York állam megsemmisítette a Mullan-Gage törvényt, mely a szesztilalom megszegőinek hatósági és bírói üldözéséről szól; attól kezdve New-York állam egy centet sem költ a prohibíció védelmére s a kanadai határt őrző ügynökeiket és rendőreit más szolgálatra osztotta be. A „nedvesek” táborában óriási volt az üdvrivalgás 1924 elején, mikor az Anti-Saloon League vezérét, Andersont a newyorki bíróság okirathamisítás miatt egyévi börtönre ítélte, mert a liga könyveiben rendetlenül könyveltette a propaganda céljaira befolyt adományokat. Ez az erkölcsi csapás a prohibíciós mozgalom erejét egyelőre nagyon letompította. Egy állam sincs jogosítva a szeszfogyasztást megengedni, a prohibíció visszavonására egyedül a kongresszus illetékes. A kongresszusban pedig egyelőre a „szárazok” vannak többségben.

AMERIKAI KÁVÉHÁZ

Az amerikai nemzet a kávéházban született.

Ma nem volna amerikai nemzet a világon, ha Franklin Benjámín asztaltársasága Philadelphiában a „London”-kávéházban éveken át nem politizált volna Feketekávé és pipaszó mellett, heves politikai disputáik közben érlelődtek meg azok a politikai eszmék, melyek a Függetlenségi Nyilatkozatiban öltöttek testet s a bostoni ribillió talán sohasem tört volna ki a Zöld Sárkány-kávéház törzsvendégeinek közreműködése nélkül,

A szó európai értelmében való kávéházat azonban New Yorkban csak egyet láttam: az, University Place-n, a Lafayette-kávéházat. Ez francia ház s a kávéházi terme is franciás. Künn az előcsarnokban elszedik az embertől a kabátot, kalapot, de belül a kávéház mégis csak olyan, mint a néhai „Korona” Pesten, a Váci-utcában, a márványasztaloknál is ugyanolyan törzsvendégek ülnek, mint Pesten a régi világiban. Álmos, öreg pincérek hordják a vendégeknek az egyiptomi cigarettát, sőt a dohányos szitát és a pipaszurkálót, — mert a Lafayette-ben még csibukolnak is — 1925-ben. A vendég persze mind idegen: mind francia Erősen domi-
nóznak vagy kártyáznak, s gyakran emelik fel az asztal alól a konyakos vagy abszlntes üveget. Az asztalon van

egy felbontott üveg ginger ale (gyömbérsör) vagy más „lány ital”, hogy a prohibíciós ügynökök, ha be talál-
nak nézni, meg ne botránkozzanak az italokon. A sze-
szes italt mindenki magával hozza, valamint az újságot
is. A forgalom egyébként lanya, a hangulat álmos,
öreguras. Az Úristen tudja, miből él meg a kávé.

Vannak azután kávéházak az East-siden bőven, de
ezek inkább csak bitorlják a kávéház nevet. Rendes,
szabályszerű vendéglők, melyek érthetetlen okból ra-
gaszkodnak a „kávéház” névhez, talán azért, mert még
mindig várják a régi jó „nedves” idők visszatérését,
amikor majd megint az italfogyasztás lesz a fő jöve-
delmi forrás. Itt van például a Second avenuen (melyet
nemrég még Goulash a vennének csúfoltak), a Royal-
kávéház. Magyarok számára nyitották, de a magyarság
azóta már elhúzódtott erről a vidékről, fel a Yorkville
városrészbe s orosz és lengyel zsidók jöttek a magyarok
helyébe. Természetes, hogy ma a vendégek is az orosz
és lengyel zsidók közül kerülnek ki. a yiddish újság-
írók és színészek mind ide járnak összes nőikkel és
összes gyermekeikkel együtt. Itt étkezett az egyik asz-
talnál tíz évvel ezelőtt Trockij is. amikor — a legenda
szerint — villamoskalauz volt New-Yorkban. A „ma-
gyar intelligencia” is sűrűn látogatja a Royal-kávéházat,
melyéén Magyarországra emlékeztet az asztalokra
helyezett paprikatartó s a pincérek „Jó reggelt kívá-
nok” köszöntése. A kávéházban azonban nincs egyéb
magyar dolog, csak a paprikatartó s a pincérek egy
része is a „Jó reggelt kívánok”-on kívül csak annyit
tud magyarul: „Köszönöm”. A kávé, „Szathmár” oly
érthetetlen óikból visel magyar nevet, mint amely érthe-
tetlen okból kávéháznak nevezi a vendéglőjét. Az
„Abbazia” és az „Elite”-kávéház szintén vendéglő, fel-
jebb a városban. A Broadway mentén a „Boulevard” is
csak névleg kávéház, valójában étterem, melyben este
nyolc órakor a terem közepéről eltávolítják az asztalo-
kat s táncra perdül mindenki. Nincs a világon még
egy hely, ahol annyi ősz és kopasz vénember táncolna,

mint a Boulevard-kávéházban. Elég olcsóért lehet őket megnézni, — a vendéglői árak alig nagyobbak a normálisnál.

A nem-magyar kávéházi intézményeket két csoportba oszthatjuk: az egyikbe a „Coffeehouse”, a másikba a „Cafeteria” tartozik.

A Coffeehouse rendesen igen gyanús külsejű helyiség, lefüggönyözött ajtóval és ablakokkal. Ha van benne vendég, rendesen be van csípve. Ha bemegyünk és kávé rendelünk, a pincér (rendesen maga a tulajdonos vagy üzletvezetője) rögtön látja, hogy idegenek vagyunk s nem éppen barátságos hangon utasít ki:

— Ha kávé akarsz, menj a pékhez!

A pékeknél ugyanis mindenütt lehet kávé, teát s mindenféle kávéházi italt kapni, — de a Coffeehouseban csak szeszes italt mérnek, — igazi mérget, méregdrágán. Ha jön a rendőr, a részeg embereket még ott találja, de a tiltott italt már nem.

A „Cafeteria” sem kávéház, hanem inkább vendéglő. Mindenféle meleg étel kapható benne, rendesen olcsóért, s mindenféle sandwich, továbbá kávé, tea, csokoládé s nyáron tömördek fagyalt. A kirakat a legfényesebb gyümölcsökkel, befőttekkel és pompás húsokkal van díszítve. Az árak — meg kell adni — nagyon mérsékeltek, de picinyek az étek is. A kávé azonban mindenütt elsőrangú. A Cafeteria az egész Amerikában nagyon népszerű; nem is csoda, ha már ezekre is rávette magát a nagytőke. A legjobb cafeteriák egy-egy nagy „lánc-üzletnek” a tagjai. (A lánc-üzlet itt a sok fiókkal dolgozó, a központi beszerzés előnyeit kihasználó üzlet.)

A legnagyobb cafeteria-lánc a „Childs”. Mr. Child alapította valaha; ma részvénytársaság s a részvények többségié a Rockefeller-család kezében van. New Yorkban valami negyven ilyen kávéház van, de behálózta a vállalat az egész Amerikát, New-Yorktól a Csendes-óceánig. Minden Childs-üzlet nagyjában egyforma, márványasztalok abrosz nélkül, papír asztalkendők,

mindenütt ugyanazok az ételek és italok ugyanazon az áron és mindenütt ugyanazok a fehér vagy világoskék egyenruhába öltözött pincérnők. A kevés költséggel gyorsan étkezni akaró közönség kávéháza a Childs: valamivel drágább, mint a többi, de mindenhez a legfrissebb és a legjobb anyagot használja Childs kávéja és teája a legjobb az egész Amerikában. Minden vendég kap egy „csekket”, mely a magyarországi vasúti jegyhez hasonlít; a csekk szélén számjegyek vannak: 10, 15, 20, 25, 30 stb.; 5 centenkint emelkednek a számok egy dollárig. A pincérnő hoz egy kávé s a csekkben kilyukasztja a 10-es számot; hoz egy „griddle cakes”-t, mely 20 centtel gyarapítja a számlát, — kilyukasztja tehát a 30-as számot, ha a vendég rendel még egy sült almát tejszínnel, az megint 15 cent, s a pincérnő kilyukasztja a 45-ös számot. Kimenetkor az ajtónál találjuk a pénztárt, átadjuk a csekket s az utolsó lyuk szerint fizetünk. A pincérnő számára az asztalon hagyjuk a borralvót, 5 vagy 10 centet. De igen sokan nem adnak borralvót. El kell ismerni, hogy a pincérnők között igen sok a csinos és intelligens nő; amikor este 7-kor leve-
tik az egyenruhát (mert 7 óra után törvény tiltja a női kiszolgálást) s átöltöznek polgári nőkké, imponáló eleganciával vonulnak ki a cafeteriából. Miután egy-
nyen megkeres havi 300 dollárt s élelmezést is kap, a pincérnő jól ruházkozhatik s havi 200 dollárt is félre tehet. Szociális körülmények tehát semmiesetre sem veszélyeztetik a pincérnők erkölcsseit, s hírük sem rosszabb, sem jobb, mint a többi amerikai nőké. Idegent nem vesznek fel pincérnőnek; mindnek „szépen” kell beszélnie amerikaiul s jó modort és eleganciát kell mutatnia. Mind nagyszerűen van fésülve s mind naponta frissen mosott és vasalt fehér kötényben, fehér harisnyában és fehér cipőben, könyökön felül csupasz karokkal dolgozik egy szintén fehérbe öltözött, komoly lady figyelmes felügyelete alatt. Mivel a „child” magyarul gyermeket jelent, a Childs-üzletekről azt a tré-

fás megjegyzést hozták forgalomba, hogy ott „az étkek gyermekek számára, az árak azonban felnőttek számára vannak szabva”. Van benne valami. A Childs konyhája különben egészen amerikai; az idegen étkek közül csak az olasz spaghetti és a magyar goulash hódított teret a Childs étlapján. „Goulash” név alatt itt a marhapörköltet értik, de olyan jól csinálják, mint akármelyik szegedi vagy debreceni családnál.

Az amerikai cafeteria elsősorban vendéglő; de aki kávéház gyanánt akarja használni: megteheti. Az ebéd ($\frac{1}{2}$ 12—2) és a vacsora (5—7) idejét leszámítva, nyugodtan el lehet üldögélni és diskurálni a cafeteriában egy csésze kávé mellett óraszámra is, sőt egy pár cigarettát is el lehet szívni a hátulsó asztalok valamelyikénél.

A Childs-üzleteknél jobbak, de kevésbé népszerűek a St. Regis lánc-fióküzletei; ezekben az étkek nagyobbak, de drágábbak is; a gyümölcsök és befőttek még pazarabbak. Az Ratmor, Exchange, Schuyler stb. „láncok” üzletei már kevésbé jelentékenyek.

Mi az oka annak, hogy a „kávéház, mint olyan” Amerikában kiveszett? Kétségtelenül az, hogy az emberek nem érnek rá kávéházban ülni. Nem igaz, hogy Amerikában lázasabb munka folyik, mint Európában, az ellenben igaz, hogy az emberek többet ülnek a hivatalban, irodában vagy üzletben. A munkaidő igen hosszú, reggeltől estig tart. Este, ha megette az ember az ebédjét, az a szórakozás, melyet egy csöndes kávéház nyújthatna neki, nem elég. Aki szórakozni akar, az színházba vagy moziba megy, de inkább moziba. Amikor pedig nem megy moziba, az utcán jár-kei és korán lefekszik, de 15 centet pusztán csak kávéházra költeni annál kevésbé hajlandó, mert akárhol ebédelt is, akár otthon, akár vendéglőiben, az ebédhez már úgyszólván kapott kávéval vagy teával. De nem lehet európai rendszerű kávéházat fentartani már a nagy költségek miatt sem. A kávéházi italok olcsók, 5, 10 vagy 15 centet költő vendégekből megélni nem lehet: sok a házbér, drága a világítás, a személyzet stb.

És ha volna is igazi kávéház, az igazi amerikaiak nem járnának bele, mert „rossz hírbe” keverednének. A legrosszabb „hír” pedig itt az, ha valaki nincs alkalmazásban, vagy ha önálló ember, nincs az üzletében vagy irodájában. Senki se fogadna be az üzletébe egy olyan embert, akiről azt hallotta, hogy „tegnap egy óra hosszáig ült a kávéházban”. Ha valaki az üzletben vagy az irodáiban csak a napot lopja, — az más; az a fődolog, hogy jelen legyen s úgy tegyen, mintha minden érdekelné. De tíz alkalmazott közül csak egy dolgozik igazán, s a többi kilenc igazgatja őt. A zaj, a mozgás, az aktivitás a fő, és nem az eredmény, a látogatért dolgozik az alkalmazott, s az viszi előre, amit mutat, de nem az, amit csinál. Az álszenteskedésből mutatott, de valóságban nem létező „üzleti erény” a kávéházba járáson jobban megütköznek, mint a csaláson vagy sikkasztáson. S mivel az ügyvéd, orvos, színész, író a maga foglalkozását elsősorban, sőt kizárólag üzletnek tekinti, — itt mindenki üzletember s az ügyvédi vagy orvosi praxisnak szintén nagyon ártana a kávéházbajárás: a felek bizalma megrendülne. Az európai kávéház legállhatatosabb vendége, a színész és újságíró pedig: itt annyira a végkimerülésig dolgozik, hogy munkája után egyenesen az ágyba kívánkozik: ha egy gondolat vagy egy gesztus ma még kisajtolható belőlük, úgy bizonyos, hogy azt még ma ki kell adniok. A jogi helyzet itt az, hogy az ő termelőképességük bérébe van adva s ha magukban tartanak holnapra valamit, amit ma kiadhatnak, a közfelfogás szerint ezzel meglopják a bérlőjüket.

A szó európai értelmében való kávéház bizonyos szociális körülményeknek a szülötte. Miután ezek a szociális körülmények Amerikában nincsenek meg, Amerikában meghalt az igazi kávéház és talán nem is fog soha feltámadni.

KU-KLUX-KLAN

Valahol a város közelében hatalmas fakeresztet állítanak fel egy este és amikor már teljesen besötétedt, a benzinnel jól megöntözött keresztet meggyújtják. Jó félóraig lángol a nagy tűskereszt s a városban mindenki izgatottan beszél a nagy eseményről: „Itt van a Klan!” Másnap, vagy harmadnap estefelé rengeteg sok autó vonul át a városon, — minden autón fehér lepedőbe öltözött emberek, akiknek fehér csuklya a fején, csak a szemüknek van kivágva két lyuk — nem lehet felismerni senkit. Valahol a városon kívül, tágas térségen, táborba száll a két-hárromezer (néha tízezer) autó s a Klan fehér lepedős, csuklyás tagjai egy csoportba verődnek: új tagokat vesznek fel, akik a városból és a környékről jelentkeznek. Ettől kezdve nyugtalan a város élete: senki sem tudja, hogy a szomszédja nem lépett-e már be a Klánba s a város néger, katolikus és zsidó lakosai közül senki sem tudja, meddig marad biztonságban a vagyona, testi épsége és az élete.

A Ku-Klux Klan délvidéki eredetű; a múlt század hatvanas éveiben keletkezett ez a titkos társulat a déli államokban. Eleinte a „Kamélia lovagjai” nevet viselték; később a Ku-Klux nevet, melynek semmi értelme

nincs, csak a nagyobb titokzatosság kedvéért vették fel. Az első évtizedekben ez a titkos társaság arra való volt, hogy azokat, akik a társadalmi és erkölcsi rend ellen vétettek, de törvényesen büntethetők nem voltak, megfenyítse. Ha például egy faluban vagy kis városkában egy férj megcsalta a derék feleségét, a férjet a Ku-Klux-Klan álarcos, csuklyás lovagjai egy éjszaka elrabolták, kivitték a határba, meztelenre levetkőztették, szurokkal bekenték s azután egy dunyhából kieresztett tollban meghempergetve, másnap, fényes nappal hazakergették. Ha súlyosabb társadalmi vagy erkölcsi vétségéről volt szó, a delikvenst alaposan meg is verték. Ha egy faluban vagy városkában egy nő a pletykáival sok galibát csinált, el lehetett rá készülve, hogy egy éjjel elrabolja a Klan és csúffá teszi vagy félboltra veri. A Klan működésének éle nagyon hamar a négerek ellen fordult. A Délen vannak vidékek, ahol a négerek vannak többségben; itt a „rendet” fentartani, azaz a fehérék uralmát biztosítani csak erőszakos eszközökkel lehet. A semmivel sem menthető lynchrendszer nem arra való, hogy egy-egy négernek a büntetést gyorsan megtorolják vele, hanem arra, hogy az egész néger fajt terrorizálják vele. A Klan egyre gyakrabban lépett fel a négerek ellen; nagyon sokszor a puszta fenyegetőzése elég volt arra, hogy egy faluból vagy városkából néhány száz néger-család elmene-küljön. A négerek tudták, hogy a Klan törvénnyel, igazsággal, joggal nem törődik s hogy erőszakosságai- val szemben már legföllebb csak a másvilágon lehet föllebbezui.

A háború befejezte után a Klan-mozgalom egyszerre nagyon megerősödött, nagy területre terjedt ki s új programpontokkal bővült. Ma már az Egyesült-Államok minden részében s Canadában is meg van szervezve a Klan s a mozgalom nemcsak a négerek, hanem a katolikusok és zsidók ellen is irányul és sokszor olyan színe van a dolognak, mintha hivatalos pártfogásban is részesülne. A háború befejeztekor a Klan-

lovagok száma nem érte el az ötvenezret, ma már meghaladja az egy milliót. S a terror, amelyet kifejtenek, egyre nagyobb.

A Ku-Klux-Klan önmagát a Láthatatlan Birodalomnak nevezi; a társaság vezetője a „Láthatatlan Birodalom császára”; — helyettese a „Birodalmi Bölcs”, az egyes államok szervezeteinek élén a „Nagy Sárkány” áll. A szövetség székhelye Atlanta, a fegyházáról híres georgiai város. A Klan minden tagja 10—20 dollár évi díjat fizet, a Klan tehát óriási összegekkel rendelkezik. 1923-ban szakadás előtt állott a Klan: a Császár és a Birodalmi Bölcs óriási sikkasztásokkal vádolta egymást. Miután mindkettőjüknek igaza volt, végül megegyeztek és kibékültek. A Klan tagjai az ügygel nem sokat törődtek: a Klan büntettek végrehajtására alakult, nem ütközik meg tehát olyan csekélységen, hogy a vezetője sikkasztó, valami előkelő gentleman nem is vállalkoznék egy ily szövetség vezetésére. A Láthatatlan Birodalom nyíltan hirdeti, hogy ő az állam törvényei felett áll s az állam hatóságait nem ismeri el önmaga felett. A Ku-Klux-Klan léte, programja, egész működése nyílt lázadás az Egyesült-Államok egész alkotmánya ellen. Ha tehát semmi sem történik ellene, úgy ennek bizonyára mélyenjáró okai vannak. Egyedül Newyork állani hozott törvényt a Klan ellen, de ez is csak látszatintézkedés volt; a törvény ugyanis úgy rendelkezik, hogy Newyork állam területén a Klan csak akkor működhetik, ha alapszabályait és tagjainak névsorát bemutatja. A Klan nem mutatta be alapszabályait és tagjainak névsorát s mégis működik már Newyork város közvetlen közeletén, a Long Island kis városainak egész sorában. A törvénynek csak annyiban van a Klánra hatása, hogy a Klan most Newyork állam területén jogérvényes ügyleteket nem köthet... Miután a Klan nem ügyleteket, hanem embereket akar kötni β a joggal nem törődik: a Newyork állambeli törvény a Klan-mozgalmat egyáltalán nem gyengíti.

Az utolsó két év alatt óriási irodalom keletkezett a Klan körül. Ennek azért van jelentőség-e, mert hivatalos úton semmit sem lehet megtudni a Klánról, azok azonban, akik könyveket írtak a Klánról, többé-kevésbé igyekeztek összegyűjteni a hozzáférhető adatokat s így mégis csak megkönnyítették azt, hogy a Klán-mozgalom mivoltába beletekinthessünk.

John Moffat Mecklin, a Dartmouth Collegeban a szociológia tanára (aki különben egyáltalán nem ellensége a Klan-nak), azzal akarja megmagyarázni a mozgalmat, hogy miután évezredes tapasztalat szerint a terror mindig a félelemnek a szülőtte, a Klánt is a félelem hozta létre: a négerektől a fajt, a katolikusoktól a függetlenséget, a zsidóktól pedig a polgári társadalmi rendet félti a Klan. Mecklin szerint az amerikai-nak minden idegen dologgal szemben való bizalmatlansága jut a Klan-mozgalomban kifejezésre. Ez az elmélet érdekes, de semmiesetre sem helytálló egyetlenegy pontjában sem. A néger-kérdésben a Klan teljesen tehetetlen még akkor is, ha hekatombákat rendez is: semmiféle Klan nem bír változtatni a faj szaporaságán s azon a tényen, hogy ahol két vagy több faj él együtt, az a faj terjeszkedik, amely igénytelenebb tud lenni. Miután a néger és fehér fajkeveredésének mindig néger a következménye és miután a keveredést teljesen megakadályozni nem lehet, matematikai bizonyosság, hogy a négerok száma az Egyesült-Államokban növekedni fog. Ahol több, mint tízmillió néger van, a Klan már későn jött. A katolikusoktól való félelem pedig alaptalan, mert az a tény, hogy lelkiekben a pápa bizonyos befolyást gyakorol az amerikai katolikusokra is, még soha semmi olyan tünetet nem idézett elő, amelyből Amerika politikai függetlenségének bárminő veszedelmére lehetne következtetni. Ami pedig a társadalmi rendnek a zsidók által való felforgatását illeti: köztudomású, hogy a tőke utáni vágy a zsidókban jobban ki van fejlődve, mint bármely más fajban, a zsidó mint faj tehát a leg-

kevésbé antikapitalista Amióta a Klan fennáll, nagyon sok embert megölt, sokezer embert földönfutóvá tett, számtalan katolikus templomot felperzselt, de a sajtó még nem jegyzett fel egy oly esetet sem, melyben a Klan egy zsidót bántott. A Klan programjában a zsidók elleni küzdelem csak azért van benne, mert ez mint jelszó tetszik a mobnak s alkalmas arra is, hogy a valódi célokat eltakarja.

Úgy látszik hogy a Klan-nak két hatalmas mozgató tényezője van: a vezetők elszántsága és a vezetettek egygyűsége.

Minden mozgalmat legelső sorban a vezetőiről lehet megítélni. A Ku-Klux-Klan vezetői között egyetlen ember sincs, aki abban a hírben állna, hogy köztisztelenben részesül. Többnyire olyan emberek, akiknek nincs mit veszíteniök se pozícióban, se vagyonban, se reputációban. Ők csak nyerhetnek, ha a tömegeket terrorizálni bírják s választások idején (már pedig minden második évben van valamilyen választás) támogatásukat feltétlenül eladhatják valamelyik pártnak — nem pénzért, hanem hivatali pozíciókért és állami, városi stb. üzletekért. Vannak államok, amelyekben az a párt, amely győzni akar, nem negligálhatja a Klánt; a kis városokban és falvakban pedig, amelyeknek népe még könnyebben terrorizálható, egyenesen a Klan a helyzet ura. A Klan vezetői tehát egyszerűen beilleszkednek a politikai gépezetbe s annál a súlynál fogva, amellyel az általuk vezetett tömeg és az általuk kifejtett terror bír, politikai és gazdasági előnyöket akarnak kicsikarni. Egészen más a vezetett Klan-tagok helyzete. Ennek megértéséhez a viszonyokat figyelembe kell venni. Az amerikai rendkívüli vonzóerőt gyakorol minden, ami titokzatos. Emellett mindenki vágyik arra, hogy olyan társasághoz tartozzék, amelyhez nem tartozhatnak akárki. Egészen természetes dolog, hogy azok az emberek, akik az életért való küzdelemben elérték annyi sikert, hogy tisztességesen megélhessenek, a maguk részére valami társadalmi pozíciót is

kívánnak. Ezt a pozíciót egy demokratikus országban csak maga a társadalom adhatja meg. Amikor az amerikaiit fölveszik a Klánba, az az érzés hatja át, hogy ő külön ember mindazoknál, akik nem lehetnek a Klan tagjai; az ő szemében tehát a Klánhoz tartozás bizonyos kiváltságot jelent, — tehát értékes dolog a Ku-Klux-Klan tagjának lenni. Annak a belátásához* hogy a Klan-tagság nem igazi erkölcsi érték: bizonyos fokú intelligencia szükséges, mely a Klan tagjaiban nyilvánvalóan nincsen meg. Vannak intézmények és társadalmi alakulatok, amelyek létezésüket és minden sikerüket annak köszönhetik, hogy tagjaik szűk látókörű emberek. Csak szűk látókörű emberekkel lehet tömegsikeret elérni, mert ezeknek a gondolkozása a maga egyszerűségében megköveteli, hogy az „igazságokat” már készen szállítsák nekik. A szűk látókörű ember, egyes gyakran ismételt állításokat (ú. n. „jelszavakat”) bebizonyított és megdönthetetlen igazságoknak fogadnak el még akkor is, ha azok a legnagyobb képtelenségek; az agitátor e jelszavakat meggyőződések gyanánt ülteti be szűk látókörű hallgatóinak a lelkébe s ezekre könnyen építi fel e hamis alapokból kiindult okoskodásait a legaljasabb tömegszervevények fölkelése céljából. A szűk látókörű ember nem olyannak látja a világot és az emberiséget, mint amilyen a valóságban, hanem a maga jelszavai, előítéletei, a beléje oltott maszlagok szerint alkot magának képet a világról. Aki ismeri a szűk látókörű embernek a lelki-világát (s a nép óriási többsége mindenütt szűk látókörű), az mindenre ráveheti a népet, amire akarja

A Ku-Klux-Klan a nagy városokban sehol sem bírt gyökeret verni s azokban az államokban terjeszkedik legjobban, ahol a kultúra a legkisebb. Falusi vagy kisvárosi ember a Klan-tagok 99 százaléka. Ez a legjobb anyag az agitátor kezében, mert az ilyen ember a saját személyes ügyeit meghaladó dolgokról nem igen szokott gondolkodni, a világról, az emberiségről, a nemzet és a társadalom finomultabb élet jelenségeiről nem

tud semmit, bármi maszlagot könnyen a fejébe vesz, ha tetszetős szólamokkal vezetik be s amit egyszer a fejébe vett, ahhoz végtelen makacssággal ragaszkodik. A nép egyszerű gyermeke lenni a Délen vagy a Közép Nyugaton könnyen a fejébe veszi, hogy a születeti amerikaiakat meg kell védeni az idegenek ellen, a zsidók ellen, „a pápa sötét hatalma alatt élő katolikusok” ellen s a fehér nők erkölceit veszélyeztető négek ellen. A Ku-Klux-Klan-t egyszerűen úgy tüntetik fel, mint az amerikanizmus egyetlen igazi képviselőjét és „az igazi amerikaiak egyetlen védelmezőjét.

Akadnak egyházak is, melyek felismerték a Klánnak a tömegekre gyakorolt nagy hatását s igyekeznek azt a maguk céljaira felhasználni. Főként a methodisták közt, de elvéve a baptisták, presbyteriánusok. anglikánok és kongregacionisták között is akadnak olyan papok, akik a Klan-mozgalomba éppen úgy bekapcsolódnak, mint ahogyan számtalan társuk bekapcsolódott a szabadkőművességbe. Egyes papok nemcsak résztvesznek, a Klan megszervezésében, hanem meghívják a Klan-t a templomukba is, ahol a fehérlepedős, elfedett arcú „lovagok” felvonulása természetesen óriási feltűnést kelt. Newyork szomszédságában, Newankon is megtörtént, hogy a methodista pap átadta szószerét a Klan egyik lovagjának s a fehérlepedős ember a templom szószeréről hirdette a gyűlölet igeit. Az ilyen vendégszereplés bizonyos tekintetben előnyös a papra nézve, mert azt a hitet kelti fel, hogy a titokzatos Klan nagy ereje a pap mögött van s védelmezi őt az esetleges támadásokkal szemben.

A Klan délről északra terjeszkedik; nem úgy, hogy délen csökken az ereje, északon pedig növekedik, hanem úgy, hogy délen marad a Klan a régi s az északi államokban új hajtásai támadnak, Indianában és Illinoisban ma már ugyanolyan erős a Klan, mint Georgiában s Newyorkot kivéve, ahol a katolikusok és zsidók együtt nagy többségben vannak, el fogja

árasztani az egész Amerikát. A múlt évben már a valparaisoi (indiai) egyetem megvásárlásáról is tárgyalt a Klan, hovatovább tehát főiskolái is lesznek, hogy maga nevelhesse azokat, akiket a .lövőben a nép élére akar állítani.

A kormányzat, ha talán jóakaratot nem is, de elnézést tanúsít a Klan iránt. A World megírta, hogy maga Coolidge elnök is belépett a Klan tagjai közé; ezt a közleményt hivatalosan megcáfolták. Az 1924-iki választási harcban számos oldalról sürgették az elnököt, hogy nyilatkozzék a Klan eilen, mely nyíltan szembehelyezkedik a kormánnyal és az alkotmánnyal. Coolidge azonban beszédeiben egy szóval sem érintette a Ku-Klux-Klant. Viszonzásul a választáson a Klan támogatta a republikánus pártot, bizonyítékot szolgáltatva amellet, hogy valamint a természetben semmi sem történik ok nélkül, azonképen a politikában sem történik semmi ellenszolgáltatás nélkül.

A GONOSZTEVŐK

Időnként, még pedig elég gyakran, hatalmas „bűnhullám” vonul végig az Egyesült Államok területén; hihetetlenül szaporodik a súlyos bűntettek száma, melyekkel szemben az állam és a társadalom teljesen védtelen. Az Egyesült Államokban nagyobb a kriminalitás, mint bárhol a világon s minden igyekezet, hogy ennek az állapotnak véget vessenek, teljesen meddő.

Az elvetemült büntetések ügye megint olyasvalami, amit csak belülről nézve lehet megismerni. Mindjárt kijelenthetjük, hogy Amerikában igen kevesen vannak, akiket az óriási kriminalitás nyugtalanít, vagy akik a mai állapotokat röstellik és Amerikára nézve szégyenletesnek tartják. Mert igaz ugyan, hogy Amerika gonosztevői páratlanul vakmerőek és vérengzők, de az is igaz, hogy gaztetteikben van rendszer és bármennyien esnek is nekik áldozatul, a közönség egyáltalán nem fél tőlük s mindenki a legnagyobb biztonságban érzi magát. „Véletlenül” nem támadnak meg senkit s akit megtámadnak, annak erre el kell készülnie lennie.

A banditák nagy általánosságban a „hold up” rendszert követik. A bandita, rendesen este, bemegy a szivaros boltba vagy a gyógyszerárba s revolverét előrántva rászól a személyzetre.: „hold up!” — fel a

kezekkel!” Aki nem fogad szót, a következő pillanatban már megkapja a golyót. Az áldozatok feltartott kézzel a fal felé fordulnak vagy a háttérbe mennek, a bandita kihúzza a pénztár fiókját és kiveszi a pénzt, — ha ideje van, még a bennlevők zsebeit le kikutatja. Rendesen az ajtó előtt öröködik egyik társa. Aki bemegy az üzletbe, azt is azonnal „a faihoz állítják”, s néha tíztizenöt ember gyűlik össze, míg: a rablók elvégzik a munkájukat. Az autó már vár rájuk a boltajtóban, s gyors hajtással elmenekülnek. A rabláshoz sokszor az autó taxit használják: beülnek a kocsiába, s egy revolver csövét a soffőr oldalába nyomva megmondják neki, hogy hova hajtsen. Miután egészen bizonyos, hogy a rabló tüzelni kezd, ha valaki nem fogad neki szót: rendesen mindenki szépen szót fogad s engedi magát és üzletét kifosztani. Vannak üzletvezetők, akik megelőzik a rablót a tüzelésben, ilyenkor a rabló rendesen ott hagyja a fogát a csatatéren. A rablás tehát mindig fölötte kockázatos dolog, s aki a pénzszerzésnek ehhez a módjához folyamodik, az már leszámolt az életével. Négy üzletrablás közül azonban átlag három sikerül, s négy eset közül két esetben sohasem kerülnek kézre a tettesek. Ha ékszeres boltot fosztanak ki, akkor nagyobb a zsákmány, de nagyobb a valószínűsége is annak, hogy a tetteseket kinyomozzák. Ezért többnyire a szivaros boltok, gyógyszertárak és fűszerüzletek vonzzák a rablókat: ezekben a zsákmány húsz dollár és háromszáz dollár között váltakozik, s a rabló valóban csekélységért kockáztatja az életét. Aki nagyobb összeget akar rabolni, az a „payroll”-ra vagy a bankküldöncökre vadászik. A „payroll” a fizetési lista, de értik alatta azt az összeget is, melyet egy vállalat vagy üzlet alkalmazottainak és munkásainak szombaton délután hetibér gyanánt kifizetnek. Nem nehéz kilesni, hogy pl. egy gyárba vagy egy nagy építkezéshez ki szokta hozni a payrollt, milyen utcákon át és hány óraker? Aki a payrollt viszi magával, rendesen autón jár, kísérővel s a kocsi-

ból való kiszállás előtt jói körülnéz. Az ily támadás alkalmával a rablók mindig többen vannak, szó nélkül tüzelni kezdenek s amikor a pénz szállítója, kísérője és a soffőr már a földön hever, akkor veszik el a pénzes táskát. Még jobb zsákmányt ígér a bankküldöncök lelövése. A legnagyobb bankok páncélcocsin, erős fegyveres fedezet alatt szállítják a pénzüket; a másodosztályú bankok és a bankfiókok azonban napi két-háromszázezer dollár szállítása miatt nem verhetik magukat nagy költségekbe, s a pénzz szállító alkalmazott és kísérője mindössze egy-egy revolvért tart a kezében, de nem is sejtí, hogy hol és mely pillanatban kellene használnia fegyverét, míg a támadói jól kidolgozott terv szerint járnak el. Az esélyek nagyon egyenlőtlenek, — mindig a rablók javára. A rablások technikáját rendkívül fejlesztik a mozidarabok és az újságok. Az újság minden esetet annál részletesebben ír le, minél eredetibb; a mozidarabnak is természetesen az a törekvése, hogy a dráma s ennek csomópontja: a rablás, szenzációsan új legyen. A rablógyilkos jelölt, aki a cikkeket olvassa és a filmeket nézi, természetesen a hibákat is figyeli, melyeiket a „hős” elkövet s amelyek végül az igazságszolgáltatás kezére juttatják. Mert a rabló az újságcikkekben és a mozidarabokban mindig mint hős szerepel s ha különösebb leleményességet vagy bátorságot tanúsít, igen elismerő szavakkal emlékeznek meg róla. Az az általános elv, hogy nem kell kutatni a vagyon eredetét, természetesen nagy mértékben csökkentí az egyén ellenálló erejét az egyén gonosztevő hajlamaival szemben.

Pár éven át figyelve a rablási eseteket, megállapítható, hogy elenyészően csekély azoknak az eseteknek a száma, amikor a nyomor a gonosztett motívuma. Amerikában senkinek sem kell rabolnia, hogy legyen mit ennie. Megállapítható az is, hogy a revolveres rablók sohasem újoncok, mindnek volt már valami baja a törvény embereivel. A revolveres rablótámadás, melynél a bandita gyilkol és a saját életét is koc-

kára teszi, egy züllési folyamatnak rendesen már csak utolsó állomása. De nincsen szabály kivétel nélkül; vannak oly kivételes esetek is, amikor a vakmerő rablóra semmi előzetes bűncselekményt rábizonyítani nem lehet. 1924 elején Brooklynban agyonlőttek két bank-küldöncöt abban a pillanatban, amikor a magas vasút egyik állomásának perronjára léptek; a 30.000 dollárt tartalmazó táskát elvették tőlük a rablók, akik így autón elmenekültek. Egy hónap alatt kinyomozták és elfogták őket. A bank egyik fiatal tisztviselője, egy olasz fiú, értesítette a két rablógyilkost, hogy a pénz szállító bankküldöncöknek mely időpontban kell a magas vasút állomásának perronjára érniük. A két rablógyilkos a két Diamond-testvér volt: két orosz zsidó, 24—26 éves emberek, mindketten gazdagok. „Valamennyiüket halálra átérték. Szinte érthetetlen, hogy akinek tizenöt-húszezer dollárja van a bankban, arra vállalkozik, hogy fényes nappal, egy forgalmas vasút-állomáson rablógyilkosságot kövessen el.

Az erőszakos bűncselekmények óriási többségét Oroszországból bevándorolt zsidók, olaszok, négerék és írek követik el. Igen feltűnő dolog, hogy míg az európai államokban a zsidók legfőleg az intellektuális bűncselekmények statisztikájában szerepelnek nagyobb számmal, addig Amerikában a rablók és gyilkosok igen jelentékeny perentje a zsidók közül kerül ki. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy az oroszországi zsidó a legnagyobb elnyomatásból a leg nagyobb szabadság élvezetébe jutva elveszti lelki egyensúlyát s az egyenlő jogokat, alacsony műveltségénél fogva, úgy értelmezd, hogy ami erőszakosságról vele szemben Európában elkövettek, azt neki most Amerikában joga van másokkal szemben elkövetni. Az Amerika szabad földjébe átültetett műveletlen elemek egész lelkülete és minden cselekedete a legnagyobb féktelenségre vall, mely a második nemzedékből tör ki a legerősebben. Az oroszországi bevándorló nagyon érzi az óriási különbséget, mely az ő állapotában be-

állott, de bizonyos tekintetben még félénk; gyermekeinek azonban már követeli mindazt a szabadságot, melyet e földön élvezni lehet, s e követelésében nemcsak batárt nem ismer, de a gyermekben azt az érzést és azt a meggyőződést fejleszti, hogy neki minden szabad. A szabadság a legbrutálisabb kíméletlenséggé és semmi féket nem ismerő önzéssé fejlődve, szinte előkészíti az egyént a bűntettekre. A harmadik nemzedék már elsajátítja az amerikai műveltség elemeit, már alkalmazkodik, a legtöbb esetben asszimilálódik is, és a közrendre nézve többé nem veszélyes. A legtöbb gyilkos a bevándorlók második nemzedékéből kerül ki, úgy a zsidók, mint az olaszok között. A négerben mindig meg van a hajlam mindenféle vad dologra s az írben a verekedésre. A néger öl, de az ír csak a testi sértésig megy el. A többi nemzetiség mind már meg van szelidülve, — még a spanyolok is. New-Yorkban a 14-ik utca nyugati részének környékén sok ny spanyol; éjszakánként arra sokszor lövöldöznek, de már inkább csak becsületből, a hagyományok kedvéért, — embert ritkán ölnek.

A bírászkodás észrevehető befolyást nem gyakorol a „bűnhullámokra”. Időnkint kegyetlenül szigorú ítéleteket hoznak a bíróságok, s a sorozatos akasztás vagy villanyszékbe ültetés nem ritkaság. A szigorú ítéletek elrettentő hatása azonban nem tapasztalható. A főbenjáró ügyekben esküdtszék ítél. Az esküdtek éppen nem lágy szívűek, mert tudják, hogy a társadalomra nézve rendkívül fontos a bűntettek korlátozása. De az esküdtszék igen gyakran az ügyvédek kezében van: egy nagytehetségű ügyvéd sokszor az igazságnak az ellenkezőjéről is meg tudja győzni az esküdtteket. Ez az eset azonban Amerikában ritkábban fordul elő, mint Európában, mert főbenjáró bűnügyek tárgyalására csak nagyképzetségű és nagy energiájú bírót rendelnek ki, olyan embert, aki a tárgyalás egész folyamata alatt valósággal uralkodik a teremben. Politikai befolyásolásról bűnügyekben szó sem lehet. De volt

rá eset a közelmúltban is, hogy az igazságszolgáltatás tehetetlen volt a büntetéssel szemben. A leggazdagabb péknek, Ward newyorki kenyérgyárosnak a fia megölte beteges hajlamú barátját, egy fiatal matrózt. A gyilkost le kellett tartóztatni. A legjobban üzetett, legtehetségesebb ügyvédek sem bírtak több eredményt érni, minit hogy húzták-halasztották a tárgyalást — mindaddig, míg a következő választások ideje el nem következett. Wardék belevetették magukat a választási küzdelembe, az ő emberüket választották meg bírónak, és sok évi izgalom után a nagy per a gyilkos felmentésével végződött. A védőügyvéd tiszteletdíja százezer dollár volt, de mennyi pénz fogyott el a per körüli politikai és társadalmi harcokban! A Ward-per ítélete azonban nagyon megrendítette az igazságszolgáltatásba vetett hitet, annál inkább, mert egy kis napilap, amely azután ezen a réven a legnagyobb elterjedésre tett szent, a Daily News, mindennap feltette a kérdést, hogy „Amerikában szabad-e valakinek gyilkolni csak azért, mert gazdag!” A kérdésre a felmentő ítélet után így adta meg a feleletet a Daily News: „Szabad!” Ez persze túlzás, mert ezer gyilkost elítélnék addig, míg egyet felmentenek, s ha az igazi amerikai restelli is a Ward-pörben hozott ítéletet, a többi ezer és tízezer pörre büszke lehet: az amerikai bíró megvesztegethetetlen, hozzáférhetetlen s kérlelhetetlen.

Az Egyesült-Államokban az emberölések és gyilkosságok száma négyszer annyi, mint pl. Olaszországban, pedig Olaszországban több embert ölnek meg, mint Európa bármelyik más országában. Legnagyobb a büntettek száma New-Yorkban és Chicagóban. New-Yorkban 1922-ben 392 embert öltek meg szándékosan; e 392 eset közül a gyilkos személye neon volt kideríthető, vagy a gyilkos nem volt elfogható 267 esetben; a 125 elfogott „gyilkos” közül 62 ártatlannak bizonyult, 63 embert, akire rábizonyították a gyilkosságot vagy emberölést, el is ítélték s közülök 17-et kivégeztek. Meg-

döbrentő, hogy csak minden harmadik esetben tudják kideríteni ki volt a gyilkos és csak minden hatodik esetben veszi el a gyilkos méltó büntetését; viszont ezeknek a számához; képest a kivégzések száma igen nagy. Úgy látszik, hogy a gonosztevőkre a kivégzések nincsenek hatással, sőt az a tény, hogy az esetek nagy többségében nem nyomozzák ki a tettest, felbátorítja őket. Húsz év alatt ugyanis a gyilkosságok szám a New-Yorkbanmegháromszorozódott.

A gyilkosságok eszközei között első helyen áll a revolver. Az 1922-ben megölt. 392 ember közül 237 revolvergolyó által múlt ki; a kérelések száma 45 volt, agyonverték 54 embert; gázzal gyilkoltak 6, méreggel 7 esetben; a csecsemő-gyilkosságok száma 13 volt. Az elfogott gyilkosok közül 15 lett öngyilkos, „a rendőrség által történt letartóztatás közben életét veszítette” 21 ember, aminek az a magyarázata, hogy az elfogatás rendszeren élénk tűzharc közben történik. A revolver ellen Amerika nem tud védekezni. New-York államban van egy speciális törvény, mely a lőfegyverek viselését eltiltja: a Sullivan-törvény szerint egy havi fogházra lehet ítélni azt az embert, aki engedély nélkül revolvért tart magának Ezt a törvényt oly szigorúan alkalmazzák, hogy ha valaki egy revolvért talál az utcán, azt felveszi s oda viszi a legközelebbi rendőrhöz, egész biztosan számíthat rá, hogy a rendőr letartóztatja s kaphat egy havi fogházat a Sullivan-törvény alapján. A törvény szigorúságával tökéletes ellentétben van az a tény, hogy a kereskedésekben fegyvert eladni szabad. Van is revolvere minden második embernek, tekintet nélkül a Sullivan-törvényre.

Az érzelmi motívumokból történő gyilkosság ritkaság Amerikáiban. A szerelmi csalódás nem ad az emberek kezébe, fegyvert, — „gombház ...” — ott a bíróság, mely kimondja a válast. A hűtlen szerelme vagy a csábítót legfőlebb a friss bevándorló öli meg. Igen nagy eset, ha társaságbeli amerikai fegyveresen

lép fel a csábítóval szemben s az ily ügyben a bíróság szintén minden szentimentalizmus nélkül ítél. A milliomos Thaw, aki agyonlőtte a felesége egykori szeretőjét, csak évek múlva tudott a fegyházból egy elmeegógyintézetbe menekülni s több mint tíz évet töltött az örültek házában, míg végre feltételesen szabadon bocsájtották. Megtört, öreg einher lett belőle, mire ismét kikerült a szabad levegőre, noha, mint Európában mondanák, „jogos felháborodásban” ölt.

A többi büntettek száma a gyilkosságokéihoz és emberölésekhez képest nem nagy: 392 emberölésre és gyilkosságra (1922-ben. New-Yorkban) 1258 súlyos és könnyű testi sértés, 1167 rablás, 2099 egyéb vagyon elleni vétség és 6612 csalás esett. Nőrablás miatt 76 ember ellen emeltek vádat, de csak 18-at ítéltek el; hamis eskü miatt 11 embert ültettek le a vádlottakpadjára és egyet ítéltek el, ami azért igen feltűnő, mert számtalan okiratot (többnyire olyanokat, melyek nálunk nagyjában megfelelnek a körjegyzői okiratnak) eskü alatt kell kiállítani.

Taft, az Egyesült-Államok volt elnöke, aki most az Egyesült-Államok legfőbb törvényszékének bírója, nemrégiben úgy nyilatkozott, hogy „a büntető törvények mai végrehajtása az Egyesült Államok legnagyobb szerencsétlensége.” Van valami a dologban. Nem az a nyugtalanító, hogy míg 1922-hen Londonban 17 gyilkosság történt, addig New-Yorkban 260 és Chicagóban 137, hanem az, hogy Londonban mind a tizenhét gyilkost elfogta a rendőrség és elítélte a bíróság, New-Yorkban azonban a 260 gyilkossági eset közül csak 125 esetben jutott el az igazságszolgáltatás a vád alá helyezésig és csak 63 esetben a marasztaló ítéletig. Whitman volt newyorki kormányzó, aki mint ügyész 1914-ben megtisztította a kriminális elemektől a newyorki rendőrséget s egy rendőrhadnagyot a villamos székbe juttatott, megalakította a „Committee on Law Enforcement”-et. melynek célja a törvények érvényrétjuttatásán örködni. Ez a nagyon tekintélyes bizottsági

igen értékes tanulmányokat végeztetett abban a tekintetben hogy a bűntettek megelőzése és megtorlása terén milyen reformokra volna szükség, de gyakorlati eredményekről még eddig nem beszélhetünk. Amerikában van egy „Lólopás Elleni Nemzeti Egyesület” is 36.000 taggal; ez az egyesület 1854 óta áll fenn, de a lelopások száma jelentékenyebb mértékben csak azóta csökkent, amióta a lovak helyét a közlekedésben elfoglalta az automobil. A Törvények Érvényesülését Kikényszerítő Bizottság is csak akkor fog majd nevezetesebb sikereket elérni, ha a gonosztevők megjavulnak vagy kihalnak s a bűntettek kimennek a divatból.

TARTALOM

	Oldal
Az igazi Amerika	5
A yankee	10
A politikus	20
A fajok problémája	32
A sajtó	43
Istennek szolgái	53
Ügyvédek és bírák	70
Orvosok, chiropractorok és fogászok	83
A gyógyszerár	92
Művészet, irodalom, tudomány	98
A katona	100
A munkás	119
A salesman	131
A Department store	138
„Sale!”	145
A bank	149
A dollár értéke	155
Az amerikai nő	162
Szerelem, házasság	172
A kiddy	190
Az iskola	205
Az egyetem	221
Szabadság	240
Egyenlőség	245
Testvériség	251
A zsidók	258
A „száraz” Amerika	264
Amerikai kávéház	274
Ku-Klux-Klan	280
A gonosztevők	288